

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ İSTİHBARAT FAALİYETLERİNİN
OLAYLAR ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ
(1919-1922)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Serdar YURTSEVER**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL**

Ankara-2007

ONAY

Serdar YURTSEVER tarafından hazırlanan, "Millî Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetlerinin Olaylar Çerçevesinde İncelenmesi (1919-1922)" başlıklı bu çalışma, 27/Haziran/2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, Tarih Anabilim Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim dalında, Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL (Başkan)

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

ÖNSÖZ

Bir savaşı kazanabilmeniz için güçlü bir Ordu tek başına yeterli değildir. Düşmanın kuvvet yapısı, konuşlandırılması, sahip olduğu araç, gereç ve silahların durumu, eğitim seviyesi, morali, komutanlarının şahsi özellikleri gibi ana hususların tam olarak ortaya konulması gerekir. Aksi halde, kendi hareket tarzınızı belirlemeniz mümkün olamaz.

Söz konusu bilgi ihtiyaçlarının giderilebilmesi için istihbarat faaliyetlerini icra etmeniz, aynı zamanda, düşmanın istihbarat çalışmalarına da karşı koyabilmeniz gerekmektedir. Çünkü düşman hakkında haber toplamak kadar, düşmanın sizin hakkınızda haber toplamasını engellemekte önem arz etmektedir.

Örnek olayların değerlendirmelerinde kullanılan, istihbari terim ve ifadelere açıklık getirmek gerekir. Bu maksatla, istihbarat kavramı, gerekliliği, istihbarat metotları, nitelikleri, vasıfları, kaynakları ve çeşitlerinin açıklamaları ile çalışmada kullanılan terimleri içeren bir sözlüğe yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Ayrıca, müteakip bölümlerde incelenecek olayların daha kolay anlaşılması açısından, Millî Mücadele Dönemi'nde istihbarat faaliyetlerinin icrasında görev alan teşekküllerimizi tanıtıcı mahiyette bir bölümün hazırlanmasında da yarar görülmüştür.

Millî Mücadele Dönemi'ndeki istihbarat faaliyetlerinde rol alan grup, cemiyet ve resmi teşkilatlarımızın yapmış oldukları istihbarat çalışmaları, mümkün olduğu kadar münferit olay bazına indirgenmiştir. Böylelikle, toplanan haberlerin; hangi birim/grup tarafından kimler vasıtasıyla nerede, ne zaman ve nasıl toplandıkları/elde edildikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Yine bu çalışmada, toplanan haberlerin, ilgili yerlere hangi haberleşme yöntemleriyle ulaştırıldıkları, gönderilen haberler neticesinde, varsa yapılan analiz ve alınmış tedbirlerin nasıl ortaya konulduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Yabancı istihbarat servislerine karşı koyma ve mukabil karşı tedbirler için neler yapıldığının tespitiyle, istihbarat faaliyetlerinin o günkü işleyişine ışık tutulması amaçlanmıştır.

Tezin hazırlanması sırasında gösterdiği yapıcı ve yönlendirici eleştirileriyle tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL'a, çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen Genkur. ATASE Bşk.lığı ve TİTE Arşivi görevlilerine en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT KAVRAMI VE GEREKLİLİĞİ

1.1. Tarihte İstihbarat.....	4
1.2. İstihbaratın Önemi.....	9
1.3. İstihbarat Kelimesinin İncelenmesi.....	13
1.4. İstihbaratın Tanımı.....	15
1.5. İstihbarat Kavramı ve İstihbarat Çarkı.....	18
1.5.1. İstihbarat Çarkı.....	21
1.5.2. İstihbaratın Nitelikleri.....	23
1.5.3. İstihbaratın Metotları.....	25
1.5.4. İstihbarat-Espiyonaj-Kontrespiyonaj İlişkisi.....	26
1.6. İstihbaratın Kaynakları ve Kaynak Değerlendirmeleri.....	27
1.7. İstihbaratın Çeşitleri.....	32
1.7.1. Pozitif İstihbarat.....	33
1.7.2. Negatif İstihbarat.....	35
1.8. İstihbarat Terminolojisi.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ İSTİHBARAT FAALİYETLERİNDE ROL ALAN GRUP, CEMİYET VE RESMÎ KURULUŞLAR

2.1. Birinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Osmanlı Devleti'nde İstihbarat Anlayışı ve Teşkilat-ı Mahsusa.....	41
--	----

2.2. Karakol Cemiyeti, Zabitan ve Yavuz Grupları.....	50
2.3. Moltke, Hamza, Mücahit, Muharip ve Felah Grupları.....	60
2.4. M.M. (Mim Mim) Grubu.....	66
2.5. Diğer Gruplar.....	71
2.5.1. İmalat-ı Bahriye Grubu.....	71
2.5.2. Muavenet-i Bahriye Heyeti.....	71
2.5.3. Berzenci Grubu.....	72
2.5.4. Namık Grubu.....	72
2.5.5. Ferhat ve Kerimi Grupları.....	73
2.6. Askeri Polis Teşkilatı (P Teşkilatı).....	74
2.7. Tedkik Heyeti Amirlikleri (THA).....	82
2.8. Emniyet-i Umumiye Müfettişlikleri.....	85
2.9. Anadolu Ajansı (AA).....	86
2.10. Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü.....	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİHBARATTAN SORUMLU TEŞEKKÜLLERİMİZİN MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE İCRA ETTİĞİ İSTİHBARAT FAALİYETLERİ ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ

3.1. Açık Kaynaklarda Yer Alan Haberlerin Takibi.....	89
3.2. Yunanistan ve Adalar Bölgesi'ndeki Propaganda Faaliyetleri.....	91
3.3. Filistin Bölgesi'ndeki Türk Propagandası.....	92
3.4. Geçici Türk İhtilal Hükümeti.....	93
3.5. İstanbul'da İstihbaratın Parçalı Yapısı.....	95
3.6. Ankara-İstanbul ve Anadolu İçinde Haberleşme Faaliyetleri.....	96
3.7. Türk Propagandası Karşısında İngilizlerin Çaresizliği....	100
3.8. Sivas'taki Amerikalı Gazeteci Browne.....	100
3.9. Ankara Matbuatının İstanbul'a Duyurulması.....	101

3.10. İşgal Devletleri Yanlısı İstanbul Matbuatının Anadolu'ya Gönderilmesi.....	102
3.11. İşgal Devletleri'nin Anadolu'dan Haber Almasını Önleyici Tedbirler.....	103
3.12. Fransız Gazetesi Reveil: Ankara'da Darbe Girişimi.....	104
3.13. Felah Grubu'nun İngiliz Sansür Heyetine Karşı Aldığı Tedbirler.....	105
3.14. Hamza El Gouth'un Raporu.....	106
3.15. İstanbul'daki Propaganda Faaliyetleri.....	106
3.16. Yunan Zulmünün İşgal Bölgesi Dışındaki Halka Duyurulması.....	107
3.17. Yunan Uçaklarından Atılan Beyannameler.....	108
3.18. Moral Bozarak Bozgun Yaratma Propagandası: "Düşman Geliyor".....	109
3.19. THA'nın Haber Toplamada Karşılaştığı Zorluklar.....	110
3.20. THA'da Baş Gösteren Bozukluklar.....	112
3.21. THA'da Bölge İhtiyaçlarına Göre Yapılan Şube Nakilleri.....	113
3.22. THA'da Nitelikli Personel Temini Güçlüğü.....	114
3.23. Gizliliğe Riayet ve Kompartımantasyon.....	115
3.24. (P) Teşkilatı'nda Casus ve Diğer İstihbarat Giderleri....	117
3.25. Ekmek ve Birlik Mevcudu.....	119
3.26. Bursa Bölgesi'ndeki Askeri Duruma İlişkin (P) Teşkilatı İstihbarat Raporu.....	119
3.27. Ermeni Kadın Casusun Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'yı Takibi.....	120
3.28. Ermenilerin Anadolu İçi Seyahatlerinin Önlenmesi.....	122
3.29. Anadolu Dışından Dönen Türk Harp Esirleri İçinde İstanbul Hükümeti ve İngilizlerin Casus Temin Etme Gayretleri.....	123
3.30. Konya İsyanına İlişkin (P) Teşkilatı Değerlendirmesi....	124

3.31. (P) Teşkilatı'nın Şüpheli Şahıslar Hakkında Yaptığı İşlemler.....	125
3.32. Casusların Son Durağı, İstiklal Mahkemeleri.....	126
3.33. Casus Ali.....	128
3.34. M.M. Grubu İngiliz İstihbaratı'nda.....	129
3.35. Saraydaki Ajan Fehime Sultan.....	130
3.36. İtalyan Tüccar Martino.....	132
3.37. Üsteğmen Galip (Vardar) Damat Ferit'in Konağı'nda... 	133
3.38. Hilafet Ordusu Planlarının Ele Geçirilmesi.....	135
3.39. Anadolu'dan İstanbul'a Gelen Mektuplar.....	136
3.40. İşgal Donanması Telsiz Haberleşmelerinin Takibi.....	136
3.41. (P) Teşkilatı'nın Uşak Çevresindeki Duruma İlişkin Raporu.....	138
3.42. Ali İhsan (Sabis) ve İsmet (İnönü) Paşalar.....	139
3.43. Anzavur Kuvvetleri Hakkında Bilgi Talebi.....	140
3.44. Haberlerin Teyit/Tekzibi ile Yayını.....	141
3.45. Rawlinson'a Gönderilen İrtibat Subayı.....	142
3.46. Kazım Karabekir Paşa'nın Masasından Çalınan Evraklar.....	143
3.47. Muharip Grubu'ndan Felah Grubu'na Geçiş.....	145
3.48. Etkili Şahsiyetlerin Anadolu'ya Geçışı.....	146
3.49. Telgrafhanelere Verilen Talimat.....	147
3.50. Mustafa Kemal Paşa'nın Londra'daki Casusları.....	148
3.51. Almanya'dan Alınmaya Çalışılan Malzemeler.....	149
3.52. Lloyd-Tiryestino Sevkıyatı ve İngiliz-İtalyan Gerginliği... 	150
3.53. Esat Paşa ve Hintli Miraceddin.....	151
3.54. Hava Keşif Raporu.....	152
3.55. İsmet (İnönü) Paşa ve General Papulas.....	154
3.56. Felah Grubu Fransız Karargâhı'nda.....	154
3.57. Ankara'nın Eskişehir-Afyon Hattındaki Düşman Durumu Hakkındaki Bilgi Talebi.....	155
3.58. Yunan Birliklerinin Konuşunu Gösteren Haritaya İlişkin	

Ankara'nın Tereddütleri.....	157
3.59. Beşinci Süvari Kolordusu.....	158
3.60. Büyük Taarruz Öncesi Aldatma ve Yönlendirme Faaliyetleri.....	160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI İSTİHBARAT SERVİSLERİ FAALİYETLERİ ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ

4.1. Dubl Ajan Ahmet Reşit Bey.....	164
4.2. İngiliz İstihbaratı Albay Kazım (Özalp)'ı Nasıl Aldattı?....	166
4.3. Kürt Aşiretlere İlişkin Rapor.....	168
4.4. Bir Ermeni Aldatmacası.....	168
4.5. İngiliz Yandaşı Türklerin İstanbul'a Dönüş Meselesi.....	170
4.6. Black (Kara) Jumbo'nun Faaliyetleri.....	173
4.7. İttihat ve Terakki İstihbaratına Dair İngiliz Raporu.....	176
4.8. Meclis Çalışmalarının Takibi.....	177
4.9. İngiliz İstihbarat Servisi'nin Yeniden Yapılanması.....	180
4.10. Mudanya Konferansı Öncesi İngiliz İstihbaratı Hazırlıkları.....	182
4.11. Sivas Delegelerinin ve Amerikalı Gazetecinin Takibi...	183
4.12. Chester Projesi ve İngiliz Firmalarının Silah Satışı.....	184
4.13. Ermeni Casusun Adana ve Aziziye'deki Duruma İlişkin Raporu.....	185
4.14. Diran Yaçibekyan adlı Türkiyeli Bir Ermeni Casus.....	186
4.15. Azerbaycan Temsilcisi Yusuf Bey'in Takibi.....	187
4.16. Amerikalı King-Crane Heyeti'nin Anadolu'daki Temasları.....	188
4.17. Açık Kaynak İstihbaratı.....	189
4.18. Haber ve Kaynağın Ayrı Değerlendirilmesi.....	189
4.19. Mustafa Kemal Paşa'nın Biyografik İstihbaratı.....	190
4.20. Diğer Bazı Biyografik İstihbarat Örnekleri.....	191

4.21. İstanbul'da Kurulan Milliyetçi Örgüt.....	195
4.22. Ankara'nın Paris Konferansı Heyeti'nden Çalınan Belgeler.....	197
4.23. İngilizlerin Servis İçi Temizliği	198
4.24. İngilizlerin Ankara Rus Büyükelçisi'nin Faaliyetlerini İzlemesi.....	199
4.25. Lozan Konferansı'nda Ankara Heyeti Haberleşmeleri.....	201
4.26. Yunanlıların Anadolu'daki İstihbarat Gayretleri.....	202
4.27. Rus İstihbaratı Faaliyetleri ve Rus Ajanı Rudolf Pagarof.....	205
4.28. Fransız İstihbaratı ve Manos Efendi.....	207
4.29. Aynı Silah ve Cephanenin Sürekli Yer Değiştirmesi.....	209
4.30. İngiliz İstihbarat Şefi: Yüzbaşı John Godolphin Bennett.....	209
4.31. İngiliz Casusu Terzi Mehmet.....	211
4.32. Arabulucu Ajan François Stern.....	212
4.33. Çeşitli Maksatlarla Anadolu'da Dolaşan Yabancılar.....	214
4.34. İngilizlerin Kendi Askeri Kıyafetine Soktuğu Kişiler.....	214
4.35. İngiliz Ajanları Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul Dışına Sürdürme Peşinde.....	216
4.36. İngiliz Muhipleri Cemiyeti Casus Maskeleri	217
4.37. Amerikalıların Temin Ettiği İstihbarat Raporu.....	218
4.38. Fransız İş Adamının Anadolu Dönüş Raporu.....	219
4.39. İngiliz Subayları Yunan Cephesinde.....	220
4.40. Yunan Propagandası: Meclis'te Çatışma.....	220

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT VE İSTİHBARATA KARŞI KOYMA ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ

5.1. İngiliz Binbaşısı Noel (Nowil)'in Doğu Anadolu'daki

Faaliyetleri.....	222
5.2. Bir İngiliz Ajanının Ulu Kışla İzlenimleri.....	229
5.3. Mustafa Sagir, Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast İçin Ankara'da.....	231
5.4. İngiliz Casusu Tefik.....	238
5.5. Sait Molla'nın Mektupları Üzerine Bir İnceleme.....	240
5.6. İngiliz Casusu Ermenilerin Türk Ordusu'na Sızma Teşebbüsü.....	244
SONUÇ	246
KAYNAKÇA	250
EKLER.....	258
ÖZET.....	260
ABSTRACT.....	262

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
An.	: Anlatan
Arş.	:Arşiv
AA	: Anadolu Ajansı
AAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
ASD	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
ATTB	: Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
B.	: Belge
bas.	: Baskı
Basm.	: Basımevi
Bkz.	: Bakınız
Bnb.	: Binbaşı
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Örgütü-ABD)
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
EHUR	: Erkan-ı Harbiye Umumi Riyaseti
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
E.Ü.	: Ege Üniversitesi
fas.	: Fasikül
G.	: Gömlek
Genkur.	: Genelkurmay Başkanlığı
Haz.	: Hazırlayan
HTVD	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi

İKK	: İstihbarata Karşı Koyma
K.	: Klasör
Kd.	: Kıdemli
Kitb.	: Kitabevi
Ks.	: Kısım
M.M.	: Mim Mim Grubu
Matb.	: Matbaası
M.Ö.	: Milattan Önce
(P)	: Askeri Polis
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TBMMGCZ	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Tğm.	: Teğmen
THA	: Tedkik Heyeti Amirlikleri
TİTE	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TİH	: Türk İstiklal Harbi
TİHİF	: Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Ütğm.	: Üsteğmen
vd.	: ve diğerleri
Ves. No.	: Vesika No.
Yay.	: Yayı
Yb.	: Yarbay
yy.	: Yüzyıl
Yzb.	: Yüzbaşı

GİRİŞ

İstihbarat, barışta ve savaşta sürekliliği olması gereken bir faaliyettir. Barış zamanında, düşman hakkında yeterli bilgi toplanamamasının yansımaları, istihbarat değerlendirmeleri nihayetinde alınması gereken tedbir dizilerinde eksiklik olarak kendini bulacaktır. Millî Mücadele öncesi döneme baktığımızda, uzun yıllar boyu devam eden savaşlar görmekteyiz. Savaşız geçen kısa dönemlerde de iç karışıklıkların devam etmesi ve geçmişten gelen kurumsal bir istihbarat yapısının yokluğu da dikkate alındığında, Millî Mücadele öncesinde istihbarat sahasındaki eksikliğin büyük boyutlarda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Osmanlı Devleti, Almanya'nın müttefiki olarak girdiği Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmiş, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla girilen belirsizlik ortamının yol açacağı sonuçları bekler hale düşmüştür. İttihat ve Terakki Dönemi'nde kurulan istihbarat örgütü Teşkilat-ı Mahsusa, Mütareke'nin imzalanmasıyla dağılmıştır. Teşkilatın bazı elemanları varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ama organize olmayan ve belirlenmiş hedeflere hizmet etmeyen ferdi teşebbüslerin bir sonuca varamayacağı da ortadadır.

İşgal Devletleri'nin saldırgan tavrı ve azınlıkların taşkınlıkları karşısında, Anadolu insanı kendi mal ve canını korumak amacıyla bir refleks ortaya koymuştur. Bunun sonucunda ortaya çıkan çeşitli grup ve cemiyetler, zamanla organize olmuş, başlangıçta Anadolu'nun, silah, cephane ve personel ihtiyacını karşılamış, istihbarat istekleri için de haber temin edilebilecek yerlere nüfuz etmeye çalışmışlardır. Anadolu'ya geçtiğinde istihbarat sahasındaki eksikliği hisseden Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele Hareketi içinde yer alan veya Harekete yakın görülen şahsiyetlerin, İstanbul içerisinde önemli görevlere getirilmelerini sağlamıştır. Böylece, hem bu şahsiyetler hem de bu şahsiyetlerin örtülü yardımlarıyla Grupların elde edebileceği istihbarattan faydalanmayı düşünmüştür.

Mütareke sonrasında, İttihatçılara karşı girişilecek bir kıyım harekâtının beklentisi, İttihatçıların ve eski Teşkilat-ı Mahsusacı'ların bir araya gelmesine neden olmuş, Karakol Cemiyeti ortaya çıkmıştır. İstanbul'un yanı sıra Anadolu içerisinde de örgütlenme gayreti içerisinde giren Cemiyet'in Anadolu teşkilatlanması sınırlı kalmıştır. Cemiyet üzerinde Enver Paşa'nın dışarıdan etkisi devam etmiştir. Bu etki paralelinde, Cemiyet yöneticilerinin eski İttihatçı alışkanlıklarını sürdürmesi, Ankara ile ilişkilerinde olumsuzluklar yaşamasına sebep olmuştur. 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali sonrasında büyük darbe yiyen Cemiyet, Zabitan ve Yavuz Grubu isimleri altında çalışmalarına devam etme gayretinde bulunduyorsa da başarılı olamamıştır.

İstanbul'daki gizli grupların birçoğu eş zamanlı olarak faaliyet göstermiştir. Gruplar arasında zaman zaman yardımlaşmalar görülmekle birlikte sürekli birlikte çalışma söz konusu olmamıştır. Bu durum bazen Grupların aynı silah ve cephane peşine düşmesine, haber toplama amacıyla aynı hedefleri takip etmelerine, dolayısıyla bir verimsizliğe yol açmıştır.

Hamza Grubu ismiyle faaliyete başlayan ve sırasıyla Mücahit, Muharip ve Felah isimlerini alan Grup ile M.M. Grubu, Anadolu'ya silah, cephane ve personel sevkıyatı yapmıştır. Bu Grupların, Anadolu'nun istihbarat ihtiyacı için çeşitli çalışmalar yaptıkları da görülmektedir.

Anılan Grupların faaliyetlerinin İstanbul ve çevresi ile sınırlı olması, Ankara'yı, Anadolu içerisindeki istihbarat ihtiyacının karşılanabilmesi maksadıyla bir teşkilat arayışına yöneltmiştir. Bu ihtiyaca binaen Askeri Polis (P) Teşkilatı kurulmuştur. Teşkilatlanmasını, bütün Anadolu çapında gerçekleştiren (P) Teşkilatı, istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerinde başarılı çalışmalar yapmıştır. Teşkilat personelinin bir kısmının iş disiplininin kopması ve gizliliğe riayet konusunda ortaya çıkan zafiyetler nedeniyle, TBMM tarafından faaliyetlerine son verilen Teşkilat'ın yerine Tedkik Heyeti Amirlikleri (THA) kurulmuştur. İhtiyaç duyulmayan bazı şubelerin kapatılması ve uygun olmayan personelin ayıklanması dışında, (P) Teşkilatı'nın şube ve personelini kullanmaya devam THA'nın da, benzer

sebeplerle kaldırılması sonrasında istihbarat hizmetleri, Ordu istihbarat şubelerine devredilmiştir.

İstanbul ve Anadolu'daki istihbarat faaliyetleri göz önüne alındığında, diğer İşgal Devletleri'ne nazaran İngilizlerin çalışmalarının ağırlık kazandığı görülebilecektir. Kendi İstihbarat Servisi'nin imkân ve kabiliyetleri dışında, azınlıkları da amaçları doğrultusunda ustalıkla kullanan İngilizler ile istihbarat alanında büyük bir mücadele yapılmıştır. Kuruluşu 1530'lu yıllara dayanan İngiliz İstihbarat Servisi, kurumsal ve bölgesel tecrübesiyle en büyük rakip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti coğrafyasından yeterli pay alamadıklarını düşünen Fransız ve İtalyanların istihbarat çalışmaları, Anadolu'yu hedef almaktan ziyade, İngiltere'yi kontrol etmek üzerine kurulmuştur. İstanbul Gruplarının ve Ankara'nın, bu çekişmeden azami derecede faydalandığını söyleyebiliriz. Rusların faaliyetlerine baktığımızda, Millî Mücadele sonunda ortaya çıkacak rejimin Bolşevik olması yönünde propaganda çalışmalarına yöneldiklerini görmekteyiz. Azınlıklar vasıtasıyla yönlendirilmeye çalışılan Yunan haber toplama gayretlerinin ise cephe bölgeleriyle sınırlı kaldığını, taktik istihbarattan öteye gidemediğini, eksik istihbaratlarının ise İngilizler üzerinden tamamlamaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

İşgal Devletleri İstihbarat Teşkilatları'nın; kendi ajanları, iş birlikçi azınlıklar, bildiriler ve gazeteler aracılığıyla yoğun propaganda faaliyetlerinde buldukları bilinmektedir. Bunun yanında, Türk Ordusu'nun faaliyetleri ve Ankara Hükümeti'nin çalışmaları da dikkatle takip edilmiştir. Yabancı İstihbarat Servisleri'nin tüm bu çalışmalarına, Anadolu'daki istihbarat teşkilatları ve İstanbul'daki gizli gruplar vasıtasıyla karşı konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, Millî Mücadele Dönemi, muharebe sahasındaki çarpışmaların yanı sıra büyük bir istihbarat mücadelesine de sahne olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT KAVRAMI VE GEREKLİLİĞİ

Çalışmanın başlangıcında, istihbaratın tarihsel gelişimi ile istihbarat kavramı ve devletlerin neden istihbarata ihtiyaç duydukları hususlarının ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Öte yandan, Millî Mücadele Dönemi istihbarat faaliyetlerindeki olayların değerlendirilmesi yapılırken istihbarat olgusunun oluşturulmasında takip edilen safhalar ile bazı terimlerin kullanılma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bu bölüm içerisinde izah edilmeye çalışılan kavram ve terimlerin, olay değerlendirmelerinde rehber vazifesi göreceği ön görülmektedir.

1.1. Tarihte İstihbarat

Dünyadaki tüm devletler, Millî güvenliğine ve devletin bekasına içten ve dıştan yönelen mevcut veya olası tehditler hakkında önceden bilgi sahibi olmak zorundadırlar. Alınacak karşı tedbirler yönünden bu gelişmeleri ilgili makamlara zamanında bildirmek için ulusal ve uluslararası alanda görev yapacak bir istihbarat teşkilatının varlığına ihtiyaç duymuşlardır¹.

İstihbarat teşkilatları ve bunların faaliyetleri her zaman merak konusu olmuştur. İstihbarat ve Espiyonaj (Casusluk) faaliyetlerinin uzun bir geçmişi vardır. Tarihin eski dönemlerinde falcılığa ve astrolojiye dayanan istihbarat, sonraları ayrıntılı keşfe dönüşmüştür. Zamanla siyasi ve ekonomik

---

¹ Atilla ÇELİKTEPE, *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2002, s.9.

alanlardaki gelişmeler, milletler arası meseleleri arttırmış ve buna orantılı olarak istihbarata duyulan ihtiyaç da genişlemiş ve büyümüştür².

M.Ö. 500 yıllarında Çinli filozof ve komutan Sun Tzu-Wu tarafından yazılan “Harp Sanatı” eseri, istihbarat konusunda ilk yazılı vesikadır. Bu eser, istihbaratla ilgilenen hemen her kurum veya kişinin yararlandığı bir kaynaktır. İstihbari çevrelerde, bu eser tarihin en eski istihbarat kaynağı olarak kabul edilmektedir³. Sun Tzu-Wu, anılan eserinde, geleceği kestirmek için istihbarat yapmanın önemini vurgulamakta ve bunun ruhlara, kâhinlere, ilahlara müracaat etmekten daha yararlı ve geçerli bir yol olduğunu göstermektedir⁴.

Sun Tzu-Wu, casuslardan nasıl faydalanılacağını tartışırken; “Akıllı hükümdarları ve iyi generalleri galibiyet ve fetihe muktedir kılan ve onları lalettayin insanların sahip olamayacağı, ulaşamayacakları şeylere sahip kılan yegâne vasıta ‘ön bilgi’dir. Bu ön bilgiler ne ruhlardan medet ummakla sağlanır, ne tecrübelerden istihraç (çıkartım) olunabilir, ne de istidlallere (delillendirme) dayanan tahminlerden çıkarılabilir. Düşmanın durumu hakkındaki bilgiler diğer insanlardan temin edilir.”⁵ demektedir.

Casusluk kavramının, ilk kez Çinlilerce kullanıldığı görülmektedir. Kaderin bir cilvesi olarak tarihin bilinen ilk casuslarının hedefi, Türkler olmuştur⁶. Bu konuda görev alanlara “Çaşıt-Çaşıut” denilmektedir. Çinlilerin casusları, daha çok din görevlisidir. Gezginci rahipler, gittikleri boylarda gördüklerini ve yaşadıklarını dönüşte ülkelerine sunmuşlardır⁷.

Türklerin, ilk zamanlarda “çaşıt” (casus, ara bozmak amacıyla söz taşıyan kimse, gizlemek, gizli bir şeyi söyleyen, manasında kullanılmaktadır.)

² Erdal İLTER, **Millî İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi**, Ankara 2002, s.5.

³ Emin DEMİREL, **Teşkilat-ı Mahsusa’dan Günümüze Gizli Servisler**, IQ Kültür-Sanat Yay., İstanbul 2002, s.11.

⁴ Tuncay ÖZKAN, **MİT’in Gizli Tarihi**, Alfa Yay., İstanbul 2003, s.26. ; Ertuğrul GÜVEN, **Stratejik İstihbarat**, ASAM Yay., Ankara 2006, s.7.

⁵ Muzzez ŞENEL; A.Turhan ŞENEL, **Ana Hatları ile İstihbarat Casusluk-Propaganda Sabotaj-Yıkıcı Faaliyetler Bunlara Karşı Koyma ve Polis**, EGM Yay., Ankara 1969, s.11.

⁶ Bora İYİAT, **Türk İstihbarat Tarihi**, Platin Yay., Ankara 2006, s.9.

⁷ Ergun HİÇYILMAZ, **Belgelerle Teşkilat-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri**, Ünsal Kitb., İstanbul 1979, s.5.

dedikleri⁸, daha sonra devşirmeler arasından yetiştirdikleri ve Martolos adını verdikleri casusları vardır. Ancak karşı casusluk organizasyonları bulunmamaktadır. Zaten devlet yönetiminin büyük bir bölümü, Türk olmayan ve devşirme denilen gayrimüslimlerin elindedir. Saraya alınan cariyeler veya eşler de çoğunlukla yabancıdır. Bunların devletin üst kademelerine gelişleri gibi, casusluk faaliyetlerinin kontrolü de hemen hemen imkânsız olmuştur. Örneğin, Topalar⁹ ve Göktürkler, Çin hanedanlarınca görevlendirilen casusların yarattığı toplumsal kargaşa ve kültür empozesine dayanamayarak önce bölünmüş, sonra da yok olmuşlardır. Topalar, M.Ö. 534'te Çinli casusların öylesine etkisinde kalmışlardır ki, topraklarını yitirmekle kalmayıp Çin kültürünü de benimsemiş, Çinlileşmişlerdir¹⁰. Görülüyor ki, bir toplumun ortadan kaldırılması için enine boyuna kanlı savaşılar gerek kalmamakta ve toplum, kendi bireyleri tarafından yok edilebilmektedir¹¹.

Daha sonra benzer bir uygulamayı Göktürk Devleti tarihinde de görmekteyiz. Çeşitli çekişme ve çatışmalara sebep olan ve hükümdarın çadırına kadar sokulabilen Çinli casuslar bulunmaktadır. Hükümdar ile yakınları arasına nifak sokarak, gene Devletin doğu ve batı diye ikiye ayrılmasına, daha sonrada tarih sahnesinden silinerek yok olmasına sebep olmuşlardır.

XIII'ncü yy.'da, Anadolu, Irak, İran ve Suriye'de, Moğol casusların etkisini ve başarısını görürüz. Ankara Savaşı'nın kazanılmasında, Timur'un kendisi gelmeden önce Anadolu'ya gönderdiği casuslar aracılığı ile propaganda yaptırarak, "toprakları Osmanlı Devleti tarafından ellerinden alınan beylere bağışlanacağını söyletmesi" etken olmuştur. Gene Anadolu'daki bazı ayaklanmalarda, Şeyh Bedrettin ve onun müridi Börklüce

---

⁸ İLTER, a.g.e., s.4.

⁹ Hunlardan sonra tarih sahnesine çıkan ve sonradan Wei sülalesine dönüşen Topalar, Tabgaç Türkleri olarak da bilinmektedir. www.turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/12.php (11.04.2007)

¹⁰ ÖZKAN, a.g.e., s.23. ; Fikret KIZILER, **Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Kadar Türk İstihbarat Teşkilatları ve Konuya İlişkin Bibliyografya Denemesi**, Ankara 1995, s.2.

¹¹ Ergun HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan Cumhuriyete Gizli Teşkilatlar**, İstanbul 1994, s.7.

Mustafa'nın ayaklanmasında bile Timur'un casuslarının başarısından söz edilebilir¹².

Asya'da, bu konuya bu kadar önem verildiği halde, Avrupa, istihbarata ve istihbaratçılığa, Asya'ya göre oldukça geç sayılabilecek bir zaman diliminde, Roma İmparatorluğu döneminde başlamıştır.

Kuşkusuz Roma İmparatorluğu, hâkimiyeti altında bulundurduğu topraklardaki gücünü, oluşturduğu gizli teşkilata borçludur. Kilise ve Venedik teşkilatlanmasının gerçekleştirdiği gizli örgütler sayesinde, devletler üzerinde imtiyazlar elde etmişlerdir¹³. Venediklileri güçlü kılan diplomatik misyona sahip ajanlarıdır¹⁴. İşte bu sebeple, Avrupa'da istihbaratın siyasal konularda kullanılması o kadar da eski değildir. XIV'nci Lui zamanında istihbaratın siyasal konulara da girdiğini görmekteyiz. Fakat bu işin teşkilatlı ve sistemli olarak yürütülmesi, ilk defa Fransız ihtilalinden sonra olmuştur. İhtilalden sonra kurulan ilk hükümetin polis nazırı Fuşe, Fransız İstihbarat Teşkilatı'nı zamanın ihtiyaçlarına göre yapılandırmıştır¹⁵.

Napolyon'a göre lanetli, fakat erişilmez bir kahramanlık eylemi olan casusluk, ne süvarilerin, ne de topçuların etkinlikleriyle ölçülemeyecek değerdedir. Dünya askerlik tarihine ilginç savaş düşünceleri getiren Napolyon'un mareşallerinden Soult'a itiraf ettiği bu sözlerinden, casusluğa ne denli değer verdiğini anlamak mümkündür. Napolyon, casusları "göze görünmez lanetli ordunun kişileri" olarak tanımlamaktadır¹⁶.

Napolyon bunu söylerken, Prusya Kralı Büyük Frederik'in Fransa ile alay edişinden ders almış olsa gerektir. Çünkü istihbaratın önemini kavrayan Frederik, Fransız Mareşal Charles Soubise'yi, Rossbach'da mağlup ettiğinde şunları söylemiştir: "O zat, savaşa gittiğinde yanında yüzlerce aşçı götürür. Bense önceden yüzlerce casus gönderirim."

---

¹² KIZILER, a.g.e., s.3.

¹³ Bekir ÇINAR, **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Sam Yay., Ankara 1997, s.109-110.

¹⁴ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.5-6.

¹⁵ ÇINAR, a.g.e., s.110.

¹⁶ HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.2.

Amerikan İstihbarat Teşkilatı CIA'nın başkanlarından Allen Dulles'e göre, Orta Çağ'da Batı Avrupalılar, istihbarat konusunda ileri olmadıkları için, Moğolların Batıya doğru ilerlemeyi hedef tuttuklarını göremediler ve Bizans'ı desteklemek yerine zayıflatarak yenilgisine yol açtılar. Yani, Batı istihbaratındaki eksiklik, Türklerin, bir çağa damgalarını vurmadaki en önemli avantajı oluşturmuştur. Ayrıca, İtalyan gezgini Marco Polo'nun, Çin'e yaptığı gezilerdeki izlenim ve değerlendirmeleri stratejik istihbarat açısından son derece zengin bir kaynak oluşturmasına karşın, dönemin Avrupalıları bundan da yararlanmayı bilememişlerdir. Çünkü istihbarat bu dönemler boyunca, devletler için değil, güçlü derebeyleri, soylular ve bireyler için yapılmıştır¹⁷.

İstihbarat, devletlerin görünen ordularının görünmeyen kaynağı, temeli ve en önemli unsurudur. Tarihte, askeri kanadının çok kuvvetli olmasına karşın yeterli istihbarat elemanlarına sahip olmadıkları için ağır yenilgilere uğrayan devletlerin örnekleri çoktur. XX'nci yy. dünyada istihbarat teşkilatlarının hızla gelişme gösterdiği bir yüzyıl olmuştur. Bu gelişim çerçevesinde, istihbarat teşkilatlarına ve istihbaratçılara büyük kaynaklar ayrılmaya başlanmıştır. Devletlerin istihbarata önem vermeleri, istihbarat tekniklerinde de yeniliklerin ortaya çıkmasına ve istihbarat teşkilatları arasında kıyasıya bir yarışma başlamasına sebep olmuştur. Bu yarışmanın hangi boyutlara ulaştığı ise Birinci Dünya Savaşı sırasında sergilenen istihbarat faaliyetlerinde görülmüştür. Adeta savaşların kaderini, istihbarat teşkilatları belirler olmuştur. İngiliz Lawrence¹⁸, Alman Wassmus gibi istihbaratçılar tek başlarına koca bir orduya bedel olmuşlardır¹⁹.

İstihbarat veya istihbarat servisleri elbette ki, her olayın kahramanı veya her derdin dermanı değillerdir. İstihbarat örgütlerinin, ulusların kaderini

¹⁷ ÖZKAN, a.g.e., s. 26-27.

¹⁸ 1935 yılında Hava Kuvvetleri'nden emekli olan Thomas Edward Lawrence, bir motosiklet kazasında ölmüştür. Recai SANAY, **Türk Casusu İngiliz Kemal Millî Mücadele'de**, An: Ahmet Esat TOMRUK, Geçit Kitb., İstanbul 2005, s.95. ; Karakol Cemiyeti'nin kurucularından olan Kara Vasıf Bey de, Kızıltoprak'ta trene yetişmek istediği bir sırada, koştuğu tren-hattı üzerinde, kulakları ağır işittiğinden, düdüğünü duymadığı trenin altında kalarak, 9 Aralık 1931 Çarşamba günü vefat etmiştir. Fethi TEVETOĞLU, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK Basm., Ankara 1988, s.17. Örnekleri çoğaltılabilecek bu durum, istihbarat çalışmalarında faal olarak görev alanların kaderi olsa gerektir.

¹⁹ ÇELİKTEPE, a.g.e., s.9.

veya tarihini tek başlarına tayin etme durumunda olmadıkları da açıktır. Askeri, ekonomik, politik açıdan istihbarat, önemli olmakla birlikte, başarıda veya başarısızlıkta tek başına belirleyici değildir²⁰.

Bilginin; güç ve istenileni elde etmenin anahtarlarından vazgeçilmez birisi olduğunu keşfeden insanoğlu, tarihi boyunca onu elde edebilmenin, gizliyi öğrenmenin yollarını aramıştır, aramaktadır. Bu nedenle gizlinin bilinmesi işi dünyanın en eski mesleklerinden birisini oluşturmuştur; bu da istihbarat faaliyetidir.

Çağdaş anlamda, kurumsal istihbarat çalışmalarının ilk örneklerine dünyada, İngilizlerin, Kraliyet Gizli Servisi'ni kurmalarıyla, 1530'lu yıllarda rastlanır. Bunlardan önce İtalyanlar daimi elçilikler oluşturarak, istihbarat toplamada yol aldılar ise de, bu İngilizlerinki gibi sırf casusluğa dayalı bir yapılanma değildir. Fransızlar XVIII'nci yy.'da, daha sonra da Almanlar ve diğer Batılı ülkeler istihbarat teşkilatlarını oluşturmuşlardır²¹.

1.2. İstihbaratın Önemi

Bir boksör ringde karşısına çıkacak rakibini mağlup etmek için yalnız kuvvetine güvenmez, aynı zamanda hasmının taktiğini, tekniğini, zayıf ve kuvvetli taraflarını öğrenmek, ona göre hareket etmek ister²². İmkân bulursa, hasmının daha evvel yaptığı bir maçta çekilmiş filmi tetkik eder, onun oyun tarzını inceler. Bu basit örnekte olduğu gibi, devletler de düşmanları hakkında bilgi sahibi olmak zorundadırlar. İyi teşkilatlanmış bir istihbarat sistemi olmadığı takdirde, devlet yaşayamaz²³.

²⁰ DEMİREL, a.g.e., s. 26.

²¹ Tuncay ÖZKAN, **Bir Gizli Servisin Tarihi-MİT**, AD Yay., İstanbul 1996, s.10-11. ; ÖZKAN, **MİT'in...**, s.25-26.

²² Serhat TEZSEVER, **Millî Güvenliğimiz İçinde İstihbarat**, İ.Ü. Basm., İstanbul 1999, s.89.

²³ Aziz YAKIN, **İstihbarat Casusluk ve Casuslukla Mücadele**, Dışişleri Akademisi Yay., Ankara 1969, s.21.

Bir milletin varlığı ile yakından ilgili gördüğümüz istihbarat hizmeti ile düşmanın niyet ve maksadını evvelden öğrenmek ve savaş gücü hakkında yeteri kadar bir bilgiye sahip olmak suretiyle sonradan doğacak felaketleri zamanında önlemek mümkündür²⁴. Sun Tzu-Wu'nun, "Eğer sen düşmanı ve kendini biliyorsan, yüz tane savaşın da sonucundan korkmamalısın. Eğer, kendini biliyor, fakat düşmanı tanımıyorsan, her zafere karşılık bir kere de yenilgiye uğrarsın. Eğer, hem kendini, hem de düşmanı tanımıyorsan, her savaşta yenilirsin."²⁵ sözü bu öngörüü karşılamaktadır.

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın tarihe nam salan meşhur veziri ve bilge devlet adamı Nizamülmülk'ün önemli eseri Siyasetname'de istihbaratın önemi, "Dünyanın dört bir köşesine tüccar, seyyah, sufi, eczacı ve derviş kılığında casuslar gönderilmeli, duydukları her şeyi haber olarak getirmeli ve ülkelerin durumları hiçbir şekilde meçhul kalmamalıdır. Çoğu zaman valiler, arazi sahipleri, memurlar ve emirler muhalefete ve isyana kalkmışlar ve padişaha karşı bağlarını koparmışlardır. Fakat casuslar ulaşıp haber getirdiklerinde, padişah zamanında hazırlık yaparak hareket eder ve aniden isyankârın üzerine çulllanır. Böylece isyankârlar tutuklanır, niyetleri akim (sonuçsuz) kalır."²⁶ şeklinde zikredilmektedir.

Düşmanı olan ve onu etkisiz bırakmak isteyen bir kişi, topluluk ya da devlet, karşısındaki düşmanın her şeyini öğrenmek, zayıf taraflarından yararlanmak ve kuvvetli taraflarına karşı da gerekli önlemleri almak zorundadır. Bu da ancak istihbarat ile mümkündür. Örneğin, İngilizler, Fas Kralına diplomatik bir delege yollamadan önce, kralın saray adetleri, kişiliği gibi ayrıntılı konulara inerek bilgi toplamışlardır. Kralın aşırı batıl itikatlara inandığını öğrenince, İngilizler ünlü sihirbazlarından Douglas Beaufor'u delegasyonlarına katmışlardır. Sihirbazın görevi, kralın huzurunda bazı

²⁴ Feridun AKKOR, **Casuslar Çarpışıyor**, Kardeş Matb., Ankara 1966, s.3.

²⁵ **Sun Tzu-Wu Harp Sanatı**, Askeri Bilimler Alanında Dünyada Mevcut En Eski Eser, Çince'den İngilizceye Çev: Lionel GILES, İngilizceden Türkçeye Çev: Mert BAYAT, Harp Akademileri Yay., İstanbul 1976, s.28.

²⁶ Gültekin AVCI, **İstihbarat Teknikleri-Aktörleri, Örgütleri, Açmazları**, Timaş Yay., İstanbul 2004, s.13.

marifetlerini ortaya koyup, insanüstü gücüyle etkilemek ve böylece bundan sonraki diplomatik tartışmalar için kralı yumuşatmaktır²⁷.

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan istihbarat faaliyeti, geçmişte olduğu gibi günümüzde de devletlerin geleceğinde rol oynayan önemli ve öncelikli faktörlerden biridir. Çünkü bu faaliyet, hedef ve hedef olması muhtemel kişi, grup, örgüt veya devletlerin imkân ve kabiliyetlerini ortaya çıkarmak, muhtemel hareket tarzlarını önceden tespit etmek için yürütülür. Geleceği görebilmek, muhtemel sorunlar hakkında önceden bilgi sahibi olabilmek, olayların gerçek nedenlerine ulaşabilmek, ancak sağlıklı istihbarat üretimi ile mümkün olabilir²⁸. Konuya verilen önemi göstermesi açısından, “Birinci Dünya Savaşı sırasında, muharip devletlerde yarım milyon insanın doğrudan doğruya istihbarat işlerinde kullanılması ve bunlardan 50.000’den fazlasının da casus olduğunun tahmini”²⁹, çarpıcı bir örnektir. İnsanlarda ve devletlerde gelecek endişesi ve başkaları hakkında kötü düşünme duygusu olduğu sürece -ki bu bir anlamda yaratılıştan kaynaklanmaktadır-, istihbarata her zaman ihtiyaç vardır. Başkalarının ne yaptıkları ve neleri sana karşı yaptıkları konusunda bilgi sahibi olunca güvende olunabilir ve ona göre karşı tedbirler alınabilir³⁰.

En basit bir taktik sorunun çözümünde dahi düşmana ve araziye ait bilgilerin elde edilmesi bir mecburiyettir. Duruma hâkim olmak her zaferin anahtarıdır. Ordularımızın zafere ulaşması için dostu, düşmanı yakından iyi tanımak gereklidir. Yalnız seferdeki çeşitli keşif vasıtalarıyla haber almak, bir sakatın değnekle yürümesine benzer. Ordunun istihbarat şubesi göz ve kulak unsurlarıdır. Vücut ne kadar kuvvetli olursa olsun kulaktan, hele gözden yoksun olmak, onu felçli hale getirebilecektir³¹.

²⁷ TEZSEVER, a.g.e., s.104.

²⁸ İLTER, a.g.e., s.2.

²⁹ Bernard NEWMAN, **Alman Casusluğunun Esrarı**, 1940, s.7. (Eserin tetkikinde çeviren ve basım yerine dair bir bilgi tespit edilememiştir.)

³⁰ ÇINAR, a.g.e., s.109.

³¹ Kazım KARABEKİR, **Gizli Harp İstihbarat**, Kamer Yay., Haz: Emrullah TEKİN, İstanbul 1998, s.23.

İstihbaratın gerekli olmasının başlıca sebepleri arasında, güvenlik endişesi ya da tehdit algılamaları gelmektedir³². İstihbarat, temelde devletlerin haber alma ve düşmanın zayıf taraflarını öğrenme ihtiyacından doğmuş diyebiliriz. Örneğin düşmanın elinde ne kadar asker, ne kadar silah ve cephane olduğunu; bunların nerelerde, nasıl konuşlandığını ve harekât planlarını bilmeden doğru bir karşı strateji izlemek mümkün değildir³³. Yabancı servislerin büyük miktarlarda para sarf etmelerindeki gaye, daima galibiyeti temin için barış zamanında, düşmanın zayıf taraflarını öğrenmektir. Çünkü kaybedilmiş bir savaş, barışta istihbarat uğruna sarf edilen bedelden, bin kere daha pahalıya mal olur³⁴.

Ulu önderimiz Mustafa Kemal Atatürk, istihbaratın önemini, “Yolunda yürüyen bir yolcunun yalnız ufku görmesi kâfi değildir. Muhakkak ufkun ötesini de görmesi ve bilmesi gerekir.” ile “Felaket başa gelmeden evvel önleyici ve koruyucu tedbirleri düşünmek ve almak gerekir. Felaket başa geldikten sonra dövünmenin faydası yoktur.” sözleri ile belirtmiştir.

ABD Dışişleri eski bakanlarından Kissinger, Vietnam’daki Amerikan başarısızlığının sebebini araştırırken, “Biz araziyi kontrol ettik, Vietkong ise halkın düşüncesine hâkim oldu.” der. Bir ABD komutanı ise, “Bize en yeni ve en modern silahları verdiniz, ama gene de bir eksikimiz var. Bize öyle bir silah verin ki; sokaktan geçen adamın gerillamı, yoksa bir köylümü olduğunu anlayabilelim.”³⁵ diyerek istihbaratın elde edilme zorunluluğunu ortaya koymuştur.

Geleceği görebilmek, muhtemel sorunlar hakkında önceden bilgi sahibi olmak, olayların perde arkasına uzanabilmek, ancak sağlıklı istihbarat üretimi ile mümkün olabilir³⁶. İnkâr edilemeyecek bir güç olmakla beraber devletlerin silahlı kuvvetleri bir topyekûn savaşta yeterli olmamaktadır. Çünkü

---

³² ÇINAR, a.g.e., s.102.

³³ Atilla AKAR, **Casuslar, Derin Savaşın Sıra dışı Neferleri**, Timaş Yay., İstanbul 2005, s.15

³⁴ **Suss, Düşman Seni Dinliyor**, Çev:Turan Aziz BELER-Manastırlı Bahaeddin SOBUTAY, İbrahim Horoz Basm., İstanbul 1943, s.15-16.

³⁵ TEZSEVER, a.g.e., s.106.

³⁶ ÇINAR, a.g.e., s.103.

bu gücü tamamlayacak, ona yön gösterecek öncülük edecek, bazen gerek dahi bırakmayacak bir görünmez kuvvet, istihbarat gücüdür³⁷.

Savaşlar, devletler arasında süregelen mücadelelerin yüzeye çıktığı ve kan dökerek yapıldığı safhalardır. Barış ancak güçlü olmakla, güçlü kalmakla sağlanabilmektedir. Bunun için de devletler, bir taraftan dost ve düşman devletlerin zayıf taraflarını bulmak, bunlardan yararlanmak için çalışırken, öte yandan da kendi eksiklerini gizlemek, sırlarını saklamak için tedbirler almaktadırlar. “Haber alan, hazır olur” sözü barış ve savaş zamanlarında daima geçerlidir. Bu yüzden devletlerin kuruluşlarıyla birlikte istihbarat teşkilatlarını oluşturmaları daha da anlaşılır olmaktadır³⁸.

1.3. İstihbarat Kelimesinin İncelenmesi

İstihbarat, kelime manası itibariyle Arapça istihbar³⁹ kelimesinin çoğulu olarak; haberler veya yeni öğrenilen bilgiler, haber alma demektir⁴⁰. Arapça lisanı, kelimeler ve fiillere bazı ön ve arka eklerle yeni sözcükler üretilmesine çok elverişli, bu yüzden zengin bir dildir. Yani türetme açısından çok geniştir. Arapçada bir kısım batı dillerinde olduğu gibi, isim cinsi kelimelerin cinsiyetini (erkek veya dişi) belirten ufak bir de işaret sözcüğü (batıda: article veya artikel) bulunur. (El, Al gibi) Nitekim birçok Arap ülkesinde, istihbarat teşkilatlarına “El Muhaberat” ismi verilmiştir ki biz de daha çok “haberleşme” anlamına gelir, yani haber alış-verişi demektir. Türkçede haber kelimesiyle vurgulanan birçok eylem ve işlem söz konusudur. Haber veren, haberci,

³⁷ TEZSEVER, a.g.e., s. 89.

³⁸ Mustafa BALCIOĞLU, **Teşkilat-ı Mahsusa’dan Cumhuriyete**, Nobel Yay., İstanbul 2001, s.102,112.

³⁹ **Meydan Larousse**, Haz: Safa KILIÇOĞLU, Nezihe ARAZ, Hakkı DEVRİM, Meydan Yay., İstanbul 1971, c.VI, s.516.

⁴⁰ AVCI, **İstihbarat Teknikleri...**, s.11.

haber getiren, haber götüren, haberleri izlemek, haber kaynağı, haber olmak, haber sızdırmak, haberleri araştırmak gibi eylemler bazı örneklerdir⁴¹.

Haber kelimesinin, dilimizde geniş bir kullanım alanı bulması, kelimenin türev açısından oldukça zengin ve geniş bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Kullanılagelen ihbar, muhbir, muhaberat, bihaber gibi sözcükler bunun örnekleri olarak görülebilir⁴².

Aslında, bir ülkenin istihbarat faaliyetlerine bakışına dair en önemli ipucunu, istihbarat⁴³ kelimesinin, o dilde içerdiği anlamlar vermektedir. Burada ihbar kelimesi “ele verme”, muhbir kelimesi de “ihbarcı” gibi, toplumsal alanda olumsuz çağrışımlar barındıran sözcüklerdir. Bu yapının da işaret ettiği üzere, istihbarat kelimesi Türk halkı tarafından saygınlıkla karşılanmamıştır. Öte yandan, İngilizce konuşan Anglosakson toplumlarında, istihbarat kelimesinin karşılığı “intelligence” kelimesidir. Bu kelime, “zekâ”, “akıl”, “bilgi” gibi anlamlara gelmektedir. Bu ülkelerde, kelimenin anlamı ile ilişkili olarak istihbarat, entelektüel bir faaliyet olarak algılanmaktadır⁴⁴.

Almancada ise “Nachrichten” yani “haberler” kelimesi kullanılır. Fransızcada, “işaret, aydınlanma, öğretme, öğrenme” anlamlarına gelen “reseinement” kelimesinin bu alanda yerleştiğini görüyoruz. Ruslarda ve bazı Slav ülkelerinde “güvenlik” kelimesi bu alanda anahtar durumundadır. Eski Doğu Bloku ülkelerindeki bu “güvenlik” sözü tercihi, hep dış tehlike veya tehdit psikoza altında olduklarını, korunma içgüdüsünü gösterirse de dışa dönük yani casusluk yoluyla bilgi toplamak, istihbarat yapmak işlerinde aktif ve becerikli oldukları bilinmektedir⁴⁵.

İstihbarat kelimesi, haber kökünden üretilip, haber elde etme ya da haber çıkarma anlamını taşıması nedeniyle, son zamanlara kadar haber alma ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Halbuki haber alma ve istihbarat kelimelerini eş anlamda kullanmamak gerekir. Bu yanlış anlam, Arapçanın

⁴¹ Kemal GİRĞİN, **Modern İstihbarat ve Türkiye**, Okumuş Adam Yay., İstanbul 2003, s.122-123.

⁴² Niyazi TILISBIK ; Özdemir AKBAL, **İstihbarat ve Türkiye**, NKM Yay., İstanbul 2006, s.11.

⁴³ **Meydan Larousse**, c.VI, s.516.

⁴⁴ ÖZKAN, **MİT'in...**, s.24-25.

⁴⁵ GİRĞİN, **a.g.e.**, s.123.

Türkçeye çevrildiğinde tam karşılığının bulunamayışından ileri gelmektedir. Gerçekte haber alma ve istihbarat birbirlerinden ayrı, fakat birbirlerini tamamlayan sözcüklerdir. Eş anlamda kullanılışı nedeni ile uygulamada büyük yanlışlara düşülmüştür. Haberler, hiçbir işleme tabii tutulmadan kullanıldığı zaman devletlere büyük zararlar vermiştir⁴⁶.

Casusluk ise, Arapça bir kelime olan “tecessüs” yani merak etme, kendi dışındaki işlere duyulan öğrenme arzusu, gizli şeylere merak menşeinden gelmektedir. Fransızca kökenli olan “espiyonaj” kelimesi, casusluk manasında kullanılmaktadır. Bizde halk arasında çok kullanılan ispiyon kelimesi de Fransızca aslındaki “espiyonage” kelimesinden gelmektedir. Kontrespiyonaj kavramı ise istihbarata karşı koyma ve karşı istihbarat manası taşımaktadır⁴⁷.

1.4. İstihbaratın Tanımı

İstihbarat; her türlü tehlikeye karşı uyanık olarak bekamızın temeli olan millî gücümüzün idamesi, her şart ve durum altında bizi güvenli yollara ulaştıracak millî politikamızı tayin, millî güvenliğimiz için, elzem ve zaruridir. Bunların hepsi de yerinde, vakitli ve zamanında karar verilmesine ihtiyaç gösteren işlerdir. Karar vericilerin, politikalarının tayininde esas olacak unsurlar, başka yollarla teminine imkân bulunmayan bilgilerdir⁴⁸.

Teknik olarak istihbarat, muhtelif imkân ve vasıtaları kullanarak herhangi bir konuda enformatik materyal temini ve temin edilen bilgilerin ham halden kurtarılarak işlenmesi, kıymetlendirilmesi ve yorumlanarak bunlardan bir netice çıkarılmasıyla ilgili faaliyettir⁴⁹.

⁴⁶ TEZSEVER, a.g.e., s.100.

⁴⁷ AVCI, *İstihbarat Teknikleri...*, s.11-12.

⁴⁸ ŞENEL, a.g.e., s.15.

⁴⁹ AVCI, *İstihbarat Teknikleri...*, s.11.

İstihbaratın çeşitli kaynaklarda değişik şekillerde tanımlandığı görülmektedir. İstihbarat kelimesi çeşitli anlamlar içerdiğinden farklı ifadeler ortaya çıkmıştır. Örneğin;

- İşleme tabi kılınan değerlendirilmiş bilgi,
- Belirli usul ve metotlarla elde edilmiş haber,
- Haber toplamak için organize edilmiş tüm gayretler,
- Belirli amaçlar için, özel metotlarla gizli bir şekilde düşman ya da düşman olması muhtemel devletler hakkında elde edilen bilgi,
- Haber toplamak için organize edilmiş, kurulmuş örgüt, teşkilat, servis, daire,
- Muhtemel gelişmelerin tahmini için haberlerin bir araya getirilmesi gibi anlamlara gelir⁵⁰.

Haber denilince, düşman, düşman olması muhtemel, tarafsız ve hatta dost memleketlerle ilgili her türlü bilgi, istihbarat için lüzumlu ham madde anlaşılır⁵¹.

Bu aşamada, bilgi ve haber kavramlarının farkının ortaya konulması faydalı olacaktır. Haber kavramının içeriğine baktığımızda, haberin istihbarat kavramını nicelik olarak değiştirmedini fakat nitelik olarak değiştirdiğini görürüz. Çünkü her haber bir tür bilgidir. Başka bir deyişle var olan bilgi kullanılarak haber elde edilmiştir. Fakat haber olmayan birçok bilgi de vardır ki, bu bilgiler hamdır ya da haber olacak nitelikte değildirler dolayısıyla her bilgi haber niteliği taşımaz fakat her bilgi istihbarat için gereklidir. Bu bilgilere ulaşmak, elde etmek, bilgileri değerlendirmek, bilgilerin gereklerine uygun olarak plan ve strateji tespit etmek gerekir⁵².

Bir fonksiyon olarak; haberleri toplamak için organize edilmiş bütün gayretler, parçalar halinde elde edilen haberlerin kıymetlendirilmesi, vukua gelecek şeyleri önceden tahmin edebilmek için bunların bir araya getirilmesi işi de istihbarat kelimesi ile ifade olunur. Diğer bir açıdan istihbarat; muayyen

⁵⁰ TEZSEVER, a.g.e., s.98.

⁵¹ YAKIN, a.g.e., s.33. ; www.atin.org/ekler/istih/Int%20Notes%20Page.htm (18.08.2006)

⁵² ÇINAR, a.g.e., s.106-107.

maksat ve metotlarla hasım veya hasım olması muhtemel devletler hakkında elde edilen bilgi, bu bilgi özetini elde etmek için sarf edilen faaliyet, Bu faaliyetleri yürütmek için kurulan teşkilatı kapsayan bir terimdir.

Yukarıda çeşitli manaları verilen istihbaratın tam ve eksiksiz bir tarifini vermek bir bakıma kolay olmamaktadır. Çeşitli kaynaklarda bazı klasik tariflere rastlanmaktadır. Ancak üzerinde herkesin mutlak şekilde anlaşabileceği tam bir tarife ulaşmak mümkün görülmemektedir⁵³.

İstihbarat tanımlamalarının birçoğunda temel problem, güvenliğin içeriğidir. Zira güvenlik bir bakıma psikolojik bir yönü de bulunan bir kavramdır. Bazı durumlarda, devlet kendini güvende hissetmeyebilir ve bunun nedeni her hangi bir tehdit ya da tehlike de olmayabilir. Bu nedenle tam bir tanımda aşağıdaki sayılan kavramların bulunması gerekir: tehdit, devlet, gizlilik, toplama, analiz ve amaç. Bu kavramlardan da en önemlisi tehdit⁵⁴. Tehdit olmadan istihbarata gerek yoktur⁵⁵.

Bu anlamların neticesinde istihbaratı şu şekillerde tanımlayabiliriz;

Durum muhakemelerinin yapılmasında, hareket tarzlarının, planların ve harekâtın geliştirilmesi ve uygulanmasında, yakın ve olası önemi bulunan ve yabancı ulusların veya bölgelerin bir veya birden fazla yönü ile ilgili mevcut bilgilerin toplanması, kıymetlendirilmesi, tahlili, birleştirilmesi ve yorumlanmasından çıkarılan sonuçtur.

Düşman veya düşman olması, muhtemel devletlerin niyetleri, planları ve kapasiteleri hakkında her türlü imkân ve vasıtalarla haber derlenmesi ve bunların belirli işlemlere tabii tutularak yorumlanmasından dolayı bir sonuca varılmasıdır⁵⁶. Bu tanımda istihbarat bir sonuç olarak görülmektedir ki, tam

⁵³ ŞENEL, a.g.e., s.19-20.

⁵⁴ ÇINAR, a.g.e., s.105.

⁵⁵ Bekir Çınar'ın, K. G. ROBERTSON, "Intelligence, Terrorism and Civil Liberties", **Conflict Quarterly**, Spring 1987, s. 43-62, kaynağına atfen vermiş olduğu, "tehdit olmadan istihbarata gerek yoktur" görüşüne katılmak mümkün değildir. Çünkü globalleşen Dünya'da tehdit algılamaları da değişmektedir. Bu çerçevede, artan derecelendirme ile "risk-potansiyel tehdit-tehdit" olarak yapılan tehdit sınıflandırmasına baktığımızda, asgari tehlikenin öngörüldüğü "risk" durumunda dahi istihbarat faaliyetleri önemini yitirmeyecektir.

⁵⁶ TEZSEVER, a.g.e., s.98-99. ; GÜVEN, a.g.e., s.4.

anlamıyla bu görüşe katılmak olanaklı değildir. İstihbarat, temelde bir süreçtir. Bu sürecin içerisinde hem bir başlangıç hem de bir sonuç vardır. Ayrıca bu süreç süreklilik gösteren bir süredir, her hangi bir yerde bir kesinti ile karşılaşmadan devam eden bir süreçtir⁵⁷.

“Barışta ve harpte doğru haber almak, yanlış haber yaymak; on kolordusu olan bir devletin on birincisini komşu ülkenin toprakları içerisinde meydana getirmesi”⁵⁸ ifadesi, özde diğer tanımlamalarla aynı olmakla birlikte farklı bir bakış açısını içermektedir.

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere istihbarat, hem diğer devletlerin hem de istihbarat toplayan devletin yapacağı muhtemel operasyonlar için gereklidir. Operasyonlar, hem muharebelerden hem de bir grup ya da bir hedefe yönelik çeşitli eylemlerden oluşmaktadır. Operasyonlar yapabilmek için istihbaratta pasif bilgi toplama ve bu bilgiler yardımıyla analizler yapmak yetmemekte, bu bilgilerden elde edilen ürünlere göre aktif olarak eylemlere girişmek de gerekmektedir. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında, istihbaratın bir de aktif yönü bulunmaktadır⁵⁹.

1.5. İstihbarat Kavramı ve İstihbarat Çarkı

İstihbaratın doğasında, güvenlik ihtiyacı, bilgi, haber, geleceği bilme arzusu, eylem, üretim, emek, doğruluk ve güvenirlilik, hep birlikte yoğrulması gereken bir hamur gibidir. Yalnız tüm bunların ötesinde ve öncesinde istihbaratın doğasında akla gelmesi gereken bir unsur daha vardır. Gizlilik kavramı, istihbarata atfedilen ilginin, onun doğasıyla pekiştirildiği noktada karşımıza çıkmaktadır. İstihbarat, kaynağı ister açık ister kapalı olsun, gizli olarak yürütülen bir faaliyettir⁶⁰.

---

⁵⁷ ÇINAR, a.g.e., s.107.

⁵⁸ KARABEKİR, a.g.e., s.23.

⁵⁹ ÇINAR, a.g.e., s.108.

⁶⁰ TILISBIK ; AKBAL, a.g.e., s.8.

“Hayvan, hatta bir protozoan bile zararlı kimyasallar gibi bir uyarıcıyı fark edecek ve bunun kendisi için iyi veya kötü olduğunu değerlendirebilecek bir mekanizmaya sahiptir. Bu aşamada istihbarat nefes almak gibidir. Hâkimiyet için değil, hayatta kalabilmek için elzemdir.” ifadesinden de anlaşıldığı üzere, istihbaratın biyolojik kökenli olduğu yönünde yorumlar da bulunmaktadır⁶¹.

İstihbarat; planlama, araştırma, deliller toplama, çeşitli akli ve tecrübi ilmi metotlar ile onları değerlendirip⁶² bir sonuç istihsal edip, kullanma faaliyetlerini içine alan bir manaya sahip bulunmaktadır⁶³. Böylelikle elde edilen haberin, işlenmesi ve analiz edilmesi işlemi sonrasında, ne kadarının faydalı ve güvenilir olarak aktarılacağına karar verilebilir⁶⁴. Bu işlem, bir grup çalışmasının ürünüdür⁶⁵.

Çok çeşitli kaynak ve vasitalardan gelen haberler olduğu gibi alınıp kullanılmamakta, ayırmadan sonra kaydedilmekte ve kaynağın güvenilirlik ve bilginin doğruluk derecesini gösteren kıymetlendirmeye tabi tutulmakta ve yorumdan sonra istihbarat haline gelmektedir. Görülüyor ki haber ya da haber alma, istihbaratın tanımına giren bu geniş anlamı açıklamaktan uzaktır. Bu nedenle haber alma ve istihbarat ayrı ayrı terimlerdir. Haber, istihbaratın meydana getirilmesinde kullanılan işlenmemiş herhangi bir çeşit bilgidir. Bu duruma göre kaynak ve vasitalardan gelen çok çeşitli haberlerin işleme tabii tutulmasına kadar olan safhaya haber alma, tasnif kayıt, kıymetlendirme, tahlil, sentez ve yorum ile birlikte haber almayı da kapsayan tüm faaliyete istihbarat diyoruz⁶⁶.

⁶¹ GÜVEN, a.g.e., s.6.

⁶² Sun Tzu-Wu'nun emarelerin değerlendirmesi konusunda vermiş olduğu; “Oraya buraya, koşuşmalar olduğunda kritik an gelmiş demektir, Askerler eğilip mızraklarına abanarak durdukları zaman aılıktan bitkin düşmüşlerdir, Eğer su taşımaya gönderilenler, suyu evvela kendileri içmeye başlarsa Ordu susuzluk çekiyor demektir, Personelin küçük gruplar halinde fısıldeşmaları ve alçak sesle konuşmaları, erler arasında memnuniyetsizlik bulunduğunu gösterir.” örnekleri basit görünmekle birlikte değerlendirme konusu için çarpıcı örneklerdir. **Sun Tzu-Wu Harp Sanatı**, s.46-47.

⁶³ İLTER, a.g.e., s.2.

⁶⁴ William V.KENNEDY, **İstihbarat Savaşı**, Çev: Gülşah UNCU-Cengiz AYDIN-Nejat KAYINOVA, Ankara 1995, s.1.

⁶⁵ Sherman KENT, **Stratejik İstihbarat**, Çev: Kemal AKKAYA, Endüstri Basm., İzmir 1968, s.6.

⁶⁶ TEZSEVER, a.g.e., s.100.

İstihbaratçılıkta ilk elde edilen haber ve duyum ham bilgi olarak addedilmektedir⁶⁷. İstihbaratın üretilebilmesi için ise, sadece haberin, bilginin ve belgenin toplanması yeterli değildir. Elde edilen haberin, bilginin ve belgenin belli bir sistematik içerisinde işlenmesi gerekir. Önemli bir haber, doğru bir şekilde değerlendirilemediği takdirde, yanıltıcı sonuçlara yol açabilir⁶⁸.

İstihbaratta olayın başlangıcında elde edilen bilgiler küçük parçacıklar şeklindedir. Bu bilgileri istihbarat haline getirerek, olayın fotoğrafını görme imkânına kavuşmak istenilmektedir. Bilgiyi toplamakla görevli olan istihbarat görevlisi, resmin tamamını görme imkânına kavuşamayabilir. Sentezi yapan kimse ancak mozaği birleştirerek resmi görebilecektir⁶⁹. Herhangi bir bilginin hazır ve bütün olarak elde edilmesi, gayri mümkün veya çok ender bir iştir. Bilgiler ve haberler, parça parça toplanır ve birbirine eklenerek işe yarar bir dosya halini alır. Herhangi bir mevzu üzerine istihbarat, birçok şahıs tarafından ve devamlı surette yapılır. Haber toplayan bir ajanın eline geçen en ufak bir haber veya bilgi, birçok hallerde en mühim bir mevzuun son halkasını teşkil eder ve zinciri tamamlar. Bu bakımdan, küçük ve önemsiz zannedilen herhangi bir bilgi, düşman istihbaratı için çok kıymetli olabilir⁷⁰.

Aktif istihbaratı, operasyonel yapılanmasından ayrı ele almak bir hatadır. Yani istihbaratın toplanması, değerlendirilmesi ve operasyonel çalışmaları, haber alma faaliyetleri açısından ayırmak mümkün değildir⁷¹.

Çeşitli kaynaklardan toplanan bilgilerin bir araya getirilmesi ve değerlendirilmesi suretiyle ortaya çıkan sonuçlar, gizli istihbarat hizmetinin temelini oluşturmaktadır. Coğrafi-Siyasi-İktisadi-Teknik-Sosyal-Ulaştırma ve

---

⁶⁷ AVCI, a.g.e., s.16.

⁶⁸ İLTER, a.g.e., s.2.

⁶⁹ GÜVEN, a.g.e., s.12.

⁷⁰ Hüseyin TURGUD, **Gizli Düşman Faaliyeti, Casusluk, Propaganda, Bozgunculuk**, Ankara 1954, s.3-4.

⁷¹ DEMİREL, a.g.e., s.27.

Muhabere-Askeri-Biyografik istihbarat konuları incelenmek suretiyle bir memleketin hakiki gücü meydana çıkarılmaya çalışılmaktadır⁷².

1.5.1. İstihbarat Çarkı⁷³

Olmuş veya olacak bir olay hakkında toplanan ham bilgi, tasnif, kıymetlendirme, yorum ve yayım aşamalarından geçirilerek değerlendirilir, yani işlenir⁷⁴. Tasnif ilk aşamadır. Bu aşamada benzer bilgiler bir araya getirilir. İkinci aşama kıymetlendirmedir. Yani, haberin istihbarat değerinin, haberin alındığı kaynağın güvenilirliğinin ve haberin doğruluk derecesinin tespit edilmesidir. Bu aşamadan sonra bir yorum yapılır. Yorum, kesin bir yargıya varmak için, mevcut bilgilere dayanılarak olayların, gelişmelerin ve benzeri durumların anlamını ve önemini ortaya koyma işlemidir. Son aşamada ise, üretilen istihbarat, ihtiyacı olan kurumlara, gerekli zamanda ve uygun formda ulaştırılır⁷⁵.

İstihbarat faaliyetleri, istihbarat toplamak için yapılan bütün eylem ve işlemleri içine alan çalışmalardır. Toplanan haberler aşağıda belirtilen dört aşamaya göre işlem gördükten sonra ilgililerin kullanımına sunulmaktadır.

-İstihbarat ihtiyaçlarının tespiti ve toplama çalışmalarının yönlendirilmesi,

-Haberlerin toplanması,

-Toplanan haberlerin işleme tabi tutulması ve değerlendirilmesi,

-Elde edilen istihbarat sonuçlarının yayımı ve kullanılmasındır⁷⁶.

İstihbarat faaliyeti kesintisiz süren bir çalışmadır ve bu faaliyet, bütün istihbarat kuruluşları tarafından bir çarka benzetilmektedir. Çarkın birinci

⁷² AKKOR, a.g.e., s.4.

⁷³ www.fas.org/irp/cia/product/facttell/intcycle.htm (25.01.2007) ; [www.cia.gov/cia/ciakids/who we are/cycle.shtml](http://www.cia.gov/cia/ciakids/who_we_are/cycle.shtml) (25.01.2007) Söz konusu sitelerde ABD'de uygulanan istihbarat çarkı beş aşamalı olarak gösterilmektedir. Bizdeki uygulamadan tek farkı işlem ve değerlendirme basamağının ayrı safhalarda ele alınmasıdır. Sonuca ulaşmada veya safhaların ortaya çıkartıkları açısından bir farklılık getirmemektedir. www.mit.gov.tr (25.01.2007)

⁷⁴ www.mynak.com/forum/Tuerklerand39de-stihbarat-stihbaratn-Tanm-t1046 (06.11.2006)

⁷⁵ KENNEDY, a.g.e., s.1. ; İLTER, a.g.e., s.2.

⁷⁶ ÇINAR, a.g.e., s.129. ; www.gen.tr/baslik211696.html (28/08/2006)

safhasında, istihbarat ihtiyaçları tespit edilir ve operasyon birimlerine iletilir. İkinci safhada, operasyon birimleri, belirli planlar doğrultusunda açık ve kapalı kaynaklardan haberleri toplar ve değerlendirme ünitesine aktarır. Üçüncü safhada, operasyon birimlerinden ve diğer kaynaklardan gelen haber, bilgi ve belgeler değerlendirme ünitesinde analize tabi tutularak işlenir ve istihbarat niteliği kazanan raporlar yayınlanır. Yani, kullanılmak üzere, zamanında ve süratle ilgililere ulaştırılır. Dördüncü safhada ise, ilgililer yalnız bu istihbaratı kullanmakla kalmazlar, sürekli olarak gözden geçirilen ve değerlendirilen öncelikler çerçevesinde yeni istihbarat ihtiyaçlarını tespit ederler⁷⁷.

İşte, birbirini takip eden dört safhadan oluşan ve dördüncü safhasından sonra yeniden ilk safhaya dönülen bu faaliyete “İstihbarat Çarkı” adı verilmektedir⁷⁸.

İstihbaratçılar tarafından elde edilip değerlendirilmeyen bilgilerin hiç bir değeri yoktur. Çünkü bilgi sadece yer değiştirmiştir. Her hangi bir amaca yönelik olarak işlenmemiş ve yerinde potansiyel olarak durmaktadır. İstihbaratta, bilgileri toplama ve bunları değerlendirme önemlidir. Çünkü istihbarattan yararlanan birimlerin yapacağı işlerde bu istihbarat hep ilk adımı oluşturmaktadır. Zira bu birimlerin politikalarına, tutumlarına hep bu bilgiler yön vermekte; bazı durumlarda ise söz konusu bilgiler kararlarının yönünü ve şeklini tayin etmektedir.

İstihbarat çarkı safhalarında, nitelikli insan gücü, özel eğitim, eyleme dönük çalışmalar, ilgililerle verimli koordinasyon gibi hususlar da önemli rol oynamaktadır⁷⁹.

---

⁷⁷ İLTER, a.g.e., s.2-3.

⁷⁸ ŞENEL, a.g.e., s.28-30. ; İLTER, a.g.e., s.3. ; ÇINAR, a.g.e., s.129. ; Meydan Larousse, c.VI, s.516.

⁷⁹ ÇINAR, a.g.e., s.105-107.

1.5.2.İstihbaratın Nitelikleri

Gizlilik

Gizlilikte dostluk, akrabalık, hemşerilik, arkadaşlık, güven ve kayıtsızlık gibi hususların yeri yoktur. İstihbarat dilinde, bu özelliği ifade etmek için “Güvensizlik, emniyetin aynasıdır.” şeklinde bir prensip vardır. Bunun manası ise, güvensizliğin emniyeti doğuracağıdır. Bugün için gizli olmayan bir şey, koşullar değiştiğinde, gizli olabilir. Gizlilik kurallarına yeterince uyulmadan yürütülen ve verimli sonuç alınan bir istihbarat faaliyeti düşünülemez⁸⁰. İstihbaratta kullanılan “gizlilik” kavramının iki anlamı vardır. Bunlardan ilkinde göre, istihbarata konu olan bilginin gizlilik içinde elde edilmesidir. Diğer ise, elde edilen istihbaratın ve bağlı devletin kendi ürettiği bilginin gizli kalmasıdır⁸¹.

Doğruluk

Toplanan ham haberler, işleme tabi tutularak istihbarat haline getirilirken değerlendirilme safhasında, haberin ve kaynağın inanırılık, güvenilirlik ve uygunluk derecesi tespit edilir. Değerlendirme sonunda bazen doğru gibi görünen bir haberin koşullara uygun olmadığı, akılla bağdaşmadığı görülebilir. Bu durumda, bilerek veya bilmeyerek haber veren canlı veya cansız kaynak hakkında aynı işlem tekrarlanır. İstihbarat birimleri insanlardan oluşur, dolayısıyla her insan gibi onlar da zaman zaman hataya düşebilir. Amaç bir istihbaratçı olarak istihbarat faaliyetlerindeki yanlılığı en az seviyeye indirebilmek olmalıdır. Bunun içinde iyi yetiştirilmiş istihbarat elemanları ile iyi seçilmiş haber kaynaklarından faydalanılmalıdır.

Devamlılık

İstihbaratın kendisinden bekleneni yerine getirebilmesi için, toplama faaliyeti ile istihbaratın meydana getirilmesi faaliyetinin aralıksız devamı gerekir. Düşmanın gücü, konumu, kuruluşu, tekniği, imkân ve kabiliyetleri sürekli olarak değişmektedir. Bu da istihbarat uğraşısının sürekliliğini

⁸⁰ TEZSEVER, a.g.e., s.107.

⁸¹ ÇINAR, a.g.e., s.130.

gerektirir. “Su uyur düşman uyumaz” atasözümüz buna güzel bir örnektir⁸². İstihbaratta süreklilik, hedefin eylem ve işlemlerinin sadece bir bölümünü değil, bütünü takip etme anlamına gelmektedir⁸³.

Çabukluk

Uygun niteliklerde oluşturulmuş istihbaratın kullanıcılara yazılı veya sözlü olarak zamanında ulaştırılması önem arz etmektedir⁸⁴. İyi hazırlanmış güvenilir ve doğru istihbarat bile, kullanıcıya geç ulaştırıldığı takdirde, tamamen gereksiz olarak addedilir. Güçlüklerle, emek ve para harcamaları ile elde edilen istihbaratın, sadece istihbaratçının kafasında ya da kilitli çelik kasalarda kalmasının hiç bir anlamı olmaz. Eskimiş bilgilerin fayda yerine zararları vardır.

Tarafsızlık

Bilgiyi, haberi ve istihbaratı önceden düşünülmüş görüşlere uydurmak için yapılacak teşebbüslerden kesinlikle sakınılmalıdır. Her kademedeki istihbarat personeli, bilgileri tahrif etmemeli, gerçeği yansıtacak tam bir tarafsızlık içinde istihbarat üretme yolunu seçmelidir.

Erişebilirlik

İstihbarat ve haberler, ilgili personel tarafından kullanılmaya hazır olmalıdır. Bütün haberler istihbarat personeli tarafından işleme tabi tutulabilmeli, daha önce temin edilmiş bilgilerle karşılaştırılabilir. İyi bir istihbarat arşivi kurulmalı ve daha önceden depo edilen bilgilere, ilgili kişiler tarafından zamanında ulaşılabilir.

Açıklık

İstihbaratçılar tarafından çeşitli kaynaklardan toplanan ve derlenen haberler, istihbarat birimlerinin veya ilgili makamların üzerinde durduğu konuyu net ve açık olarak yansıtmalıdır. Teknik ifadesi ile ham haberlerin, “istihbarat üretim çarkından geçirilmesi sonucu elde edilen bilgi özetinin net, açık, anlaşılır biçimde” olması gerekir. Her türlü imkândan yararlanılarak,

⁸² TEZSEVER, a.g.e., s.107.

⁸³ ÇINAR, a.g.e., s.130.

⁸⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Intelligence_cycle (25.01.2007)

gizlilik kurallarına riayet ederek, mümkün olan en kısa zamanda ve gerçeğe en uygun şekilde, şüpheyi meydana vermeyecek bir açıklıkla derlenen bilgi gerçek istihbarat bilgisidir⁸⁵.

1.5.3. İstihbaratın Metotları

İstihbaratta metottan bahsedildiği zaman, “Açık-kapalı kaynaklardan haberin nasıl toplanacağı ve toplanacak bilgilerin neler olacağını tayin ve tespiti” kastedilir. Teknik ise, “Bu hizmetin yürütümünde başvurulacak özel yollar” dır⁸⁶.

Gözlem (Müşahede) ve Tarif

Gözlem ve tarif metodu daha çok kişiler ve hareket halinde bulunan çalışmalar için geçerlidir. Gözlem bir anlamda istihbarat faaliyetinin başlangıç evresini oluşturmaktadır.

Takip-Tarassut

En eski ve klasik uygulamalardan birisidir ve önemini tamamen kaybettiği söylenemez. Tarassut (gözetleme) sabit ve statik bir hizmet şekli iken, takip hareketli ve dinamik bir olguyu gösterir. Tarassuttun en önemli özelliği, sabit bir yerin sürekli olarak müşahede ve kontrol altında bulundurulmasıdır⁸⁷. Uygun gözetleme noktaları bularak, mahalle sakinlerinin, esnaf ve mahallede diğer faaliyetlerde bulunanların dikkatlerini çekmemek de en az takip edilenlerin dikkatlerini çekmemek kadar önemlidir.

Mülakat

Mülakat, hedefin dışında kalan fakat hedef hakkında kimi bilgileri verebilecek olan kişilerle yapılır. Bunlar, mahalle muhtarları, apartman yöneticileri, kat ya da mahalle sakinleri, mahallede ticari faaliyetlere bulunan küçük esnaf gibi üçüncü kişilerdir.

⁸⁵ TEZSEVER, a.g.e., s.108-110.

⁸⁶ ŞENEL, a.g.e., s.29-30.

⁸⁷ AVCI, a.g.e., s.41.

Sorgulama

Suç ve suç delillerinin ortaya çıkartılması için yapılan karşılıklı soru-cevap eylemidir⁸⁸.

Adam Kullanma (Manipülasyon-Angaje)

Burada, profesyonel istihbarat görevlilerinin dışarıdan temin ettiği ya da angaje ettiği insanların kullanılması (devşirme) ve hedef alınmış kurum ve kişilerin ortamına eleman yerleştirilmesi (sızma/hulul) söz konusudur.

Sızma ve hulul durumlarında sızan veya hulul eden ajandan derhal bilgi ve rapor temin edilmesi mümkün olmayabilir. Belirli bir zamanın geçmesi gerekmektedir. Bu gibi sızdırılmış ajanların bir kısmı bazen girdiği hedef servisin ortamında onlara yani karşı tarafa da bilgi ve materyal sunabilirler. Bu durumda çifte ajanlık söz konusu olmaktadır. Bu şekilde bir durum cereyan ettiğinde servislerden birisi çifte ajana, karşı servise iletilmek üzere yanıltıcı ve aldatıcı bir takım bilgi ve materyaller verebilir. Buna manipülasyon denir⁸⁹.

Yukarıdaki metotlar dışında; keşif, sızdırma, tetkik-tahkik, teknik ve elektronik dinleme, illegal arama ve sansür de haber toplama yöntemleri arasında sayılabilir.

1.5.4. İstihbarat-Espiyonaj-Kontrespiyonaj İlişkisi

Espiyonaj (Casusluk), kısaca bir ülkenin sır niteliğindeki hayati önemini haiz bilgilerin, başka devlet çıkarlarına, o ülke yasalarının çiğnenmesi suretiyle çalınması olarak tanımlanabilir. Espiyonaj ile istihbarat arasında farklılık vardır. Espiyonajın asıl amacı, istihbaratla elde edilemeyen istihbarat açığını kapatmak için gizli bilgilerin muhafaza edildiği kapalı kapılar, kilitli kasaların ardına el atmaktır.

⁸⁸ ÇINAR, a.g.e., s.135-136.

⁸⁹ AVCI, **İstihbarat Teknikleri...**, s.43-44.

Uygulamada istihbarat faaliyetinin içinde espionaj vardır. Ve onun bir bölümüdür. Fakat hiçbir zaman espionaj faaliyeti içinde istihbarat faaliyeti bulunduğu söylenemez. Yani istihbarat faaliyeti, teknik anlamda espionajı da kapsamaktadır.

Espionajın konusu dar, spesifik bir konuya inhisar eder. Birisindeki açıklığa karşılık diğerinde (espionajda) yüzde yüz bir kapalılık, bir gizlilik söz konusudur. O halde netice itibarı ile, espionaj için istihbaratın özel bir bölümüdür diyebiliriz⁹⁰.

Kontrespiyonaj ise, espionaj çalışmalarına karşı koymak maksadıyla icra edilen faaliyetleri kapsamaktadır. Karşı istihbarat servislerinin, savaş ve barış zamanlarında ortaya koydukları; espionaj, sabotaj ve yıkıcı faaliyetler ile diğer zararlı faaliyetlerinin tespiti, teşhisi ve etkisiz hale getirilmesi konularını ifade etmektedir⁹¹.

1.6.İstihbaratın Kaynakları ve Kaynak Değerlendirmeleri

Filmler, gazeteler, televizyon radyo yayınları ve hükümet raporları gibi açık kaynaklar istihbarat hizmetinin temel kaynaklarıdır. Şüphesiz, bunların dışında genel bir ifadeyle “örtülü” olarak tanımlayabileceğimiz istihbarat elde etme yolları da kullanılmaktadır. Zaman içinde amaç ve ihtiyaç değişmemişse de yöntemler değişmiştir. Bu işi neden yaptığımız sorusunun karşılığı ihtiyaçlarla direkt olarak bağlantılıdır⁹².

Kaynaklar çeşitli tasniflere tabi tutulabilmektedir. Bir tasnife göre;

---

⁹⁰ TEZSEVER, a.g.e., s.101.

⁹¹ Gültekin AVCI, **İstihbarat Oyunları, Orduların Karanlık Senaryoları**, Birey Yay., İstanbul 2007, s.98.

⁹² DEMİREL, a.g.e., s. 34.

Canlı kaynak⁹³: Bilerek veya bilmeyerek haber veren insanlar kast olunur⁹⁴. İnsanın kullanılmadığı, hiç bir alan bulunmadığı gibi, insansız bir iş ve eylem yapmak da mümkün değildir⁹⁵.

Cansız Kaynak: Bilgileri havi yazılı, basılı, çizili her tür materyal ve doküman ile yayın organlarıdır. Ayrıca, su altı dinlemesinde kullanılan akustik istihbarat (Acoustic Intelligence-ACINT), radyo frekans dalgalarının dinlenmesinde kullanılan sinyal istihbaratı (Signal Intelligence-SIGINT) ve hava uydu fotoğraflarının incelenmesinde kullanılan görüntü istihbaratı (Imagery Intelligence-IMINT) yöntemlerinin faydalandığı materyaller de cansız kaynaklar arasında sayılabilir⁹⁶.

Canlı kaynaklar hizmetlerinin süreleri bakımından da tasnife tabi tutulabilirler.

Geçici-Tesadüfi Kaynak: Ancak belirli bir iş bitinceye kadar bilgilerinden faydalanılan kaynaktır veya tesadüfi öğrendiği şeyi aktaran kaynaktır. İşle irtibatı devamlılık arz etmemektedir. (Muhbirler gibi)

Devamlı Olan Kaynak: Bunların işle ilişkileri kendi rızaları ile kesilmez. Bir işten diğerine sevk olunabilirler. Çeşitli motivlerle hizmet görürler. Teşkilatların maaşlı memurları olmamakla beraber belirli bir otorite altında sevk ve idare olunurlar⁹⁷.

İstihbarat süreci içinde gelen haberler belli şekil ve yöntemlerle toplanır ve sınıflandırılır. Bugün dünyada istihbarat kaynakları, üç tür olarak sınıflandırılmaktadır.

⁹³ İnsan İstihbaratı (Human Intelligence-HUMINT), en eski kaynak çeşididir. HUMINT, İnsan kaynaklarından toplanarak bir araya getirilen bilgilerdir. Bu istihbarat kaynak türü, casusluk (espiyonaj) manasına gelmemektedir. Askeri manada, bir birliğin ast unsurları (devriyeler, ileri gözetleyiciler, eğitilmiş sabit gözetleyiciler vb.) vasıtasıyla toplanan bilgidir. www.atin.org/ekler/istih/Sources%20Int%20Notes%20Page.htm (18.08.2006)

⁹⁴ ŞENEL, a.g.e., s.78.

⁹⁵ ÇINAR, a.g.e., s.132.

⁹⁶ www.atin.org/ekler/istih/Sources%20Int%20Notes%20Page.htm (18.08.2006)

⁹⁷ ŞENEL, a.g.e., s.78-79.

Açık Kaynaklar: Bugün dünyada toplanan istihbaratın büyük bir oranı⁹⁸, açık kaynaklara dayanılarak toplanmaktadır. Bu anlamda, istihbarat bilgilerinin büyük çoğunluğunun gizli bilgiler olduğu, bir yanılsama veya önyargıdır. “Açık İstihbarat”, bütün istihbarat örgütlerinin en sık ve yaygın olarak kullandıkları yöntemdir. Bu anlamda “açık kaynak” derken zaten gündelik dolaşımda olan, kolaylıkla ve çok az maliyetle ulaşılabilen, özel ve gizli bir gayret istemeyen, yasadışı bir risk almayı gerektirmeyen her tür bilgi anlaşılır⁹⁹. İstihbarat örgütleri, Basın-yayın organlarının haberlerinden, siyasilerin açıklamalarından ve halkın konuşmalarından elde ettiklerini birleştirerek istihbaratta kullanılacak bilgileri toplamış olurlar¹⁰⁰.

Bu kategoriye gazeteler, dergiler, kitaplar, ansiklopediler, broşürler, almanaklar, akademik tezler ile radyo, televizyon ve internet gibi kitle iletişim organları girmektedir. Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler, istihbarat örgütlerindeki uzman kişilerce toplanır, sınıflandırılır ve analiz edilir. Bir anlamda bütün dünya medyası, farkında olmadan aslında istihbarat örgütlerine çalışır denebilir.

Yarı-Kapalı Kaynaklar: Bunlar ancak özel ilişki veya çabalarla elde edilen türde kaynaklardır. Kimsenin üzerinde bile durmadığı ya da ciddiye almadığı bir “dedikodu”, “söylenti” bile bu sınıftandır. Bu yüzden “geveze”, “boşboğaz”, “dedikoducu”, “ağzında bakla ıslanmayan” diye tabir edilen kişiler, ideal haber kaynaklarıdır.

Kapalı Kaynaklar: Casusluk faaliyetlerinin ana eksenini oluşturan kaynaklardır. Çünkü bunlar, ulaşılması zor, gizli, elde etmenin suç olduğu

⁹⁸ ÇINAR, a.g.e., s.133’de bu oran %80, TEZSEVER, a.g.e., s.101’de ise %90 olarak ifade edilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojisinin günümüzde eriştiği seviye dikkate alındığında %90’lık bir oran tahmini günümüz için isabetlidir. Millî Mücadele Dönemi için bir oran tahmininde bulunmak zor olmakla birlikte, o günlerin bilgi ve iletişim seviyesi göz önüne alındığında, sadece açık kaynaklara bakılarak, Millî bir stratejinin belirlenmesinin mümkün olamayacağı ve açık kaynaklardan bilgi temin yüzdesinin günümüzdekinden çok aşağı bir oranda olduğunun söylenebileceği düşünülmektedir.

⁹⁹ AKAR, a.g.e., s.34. ; Ziya SELİŞİK, “Düşman Haber Alması’na ve Gizli Faaliyetlerine Karşı Savunma”, **IV/1953’te verilen konferans metni**, Ankara 1967, s.5. ; Nazmi SERİN, **Top Yekun Gizli Harp**, Recep Ulusoğlu Basm., Ankara 1949, s.13.

¹⁰⁰ ÇINAR, a.g.e., s.133.

türden kaynaklardır. Genellikle ülke güvenliği için sakınca taşıyan bilgilerdir. Bunlar askeri, siyasi, ekonomik, sosyal nitelikte olabilir¹⁰¹.

İstihbarattaki kullanımına göre bir bilginin güvenilirlik, geçerlilik, yararlılık ve doğruluk yönünden değerlendirilmesi, istihbarat çarkının muhtelif aşamalarında, farklı kapsamlar içinde yapılır. İstihbarat subayları ve rapor subayları tarafından yapılan ilk değerlendirmeler kaynağın geçerliliği ve doğruluğunun harekât seviyesine göre eldeki verilerle mukayese edilmesi konusunda odaklaştırılır. İstihbarat analizcileri tarafından yapılan sonraki değerlendirmeler esas olarak bilginin doğruluğunu ortaya koymaya çalışır ve dolayısıyla bilgiyi istihbarata çevirir¹⁰². Ayrıca bu kaynakların elde edilmesi sürecinde muhakkak bir veya birkaç kişinin varlığı söz konusudur. Bunlar da güvenilirlikleri açısından ayrıca sınıflandırılırlar.

Çok Güvenilir Kaynaklar: Ulaştığı bilgilere yüzde yüz güvенеbileceğiniz, daha önce denenmiş, doğru çıkmış, sizi aldatmayı aklına dahi getirmeyecek, sağlam, konusunun tam hâkimi veya bizzat tarafı durumundaki kaynaklardır. Ancak unutulmamalı ki en güvenilir kaynaklar bile başkaları tarafından yanıltılmış olabilirler.

Güvenilir Kaynaklar: Bu tip kaynaklar da sonuçta güvenilirlerdir. Daha önce verdikleri bilgilerin çoğu doğru çıkmıştır. Doğru, dürüst ve iyi niyetlidirler. Verdikleri bilgiler çok az sorun yaratmıştır.

Güvenilirliği Kuşkulu Kaynaklar: Daha önce denenmemiş veya çoğu doğru olmayan haberler vermiş, hakkında sağlam bir kanaat oluşmamış, uydurma ve eksik bilgi vermeye eğilimli, kimliği tam araştırılmamış, verdiği bilgilerle ilişkili bir konumda bulunmayan, dedikodu türünde haberlere meyyal türde kaynaklardır. Söylediklerinin kesinliği yoktur.

Güvenilmez Kaynaklar: Hiçbir şekilde verdiği bilgilerin güvenilirliği olmayan kaynaklardır. Geçmişte iletmiş haberlerin çoğu doğru çıkmamış, çift taraflı çalışması mümkün, bilgisine göre hareket edilmemesi gereken

¹⁰¹ AKAR, a.g.e., s.35-36. ; SELİŞİK, a.g.m., s.5.

¹⁰² www.babylon.com/definition/evaluation (25.01.2007)

kaynaktır. Fakat böylesi kaynaklardan gelen bilgiler gene de bir “duyum” olarak not edilir. Bu gibi kaynaklardan gelen bilgiler bir aldatma veya dezenformasyon operasyonu olabilir¹⁰³.

İstihbaratın doğasında şüphencilik bulunmaktadır. İstihbaratçı, bilginin ve kaynağının doğruluğundan şüphe etmek durumundadır¹⁰⁴.

Haberin işlenmesinden önce aranması gereken hususlar şunlardır:

- Haberin güvenilirliği (burada kaynağın güvenilirliği de araştırılmalıdır.)
- Haberin tamlığı (kim, neyi, nerede, nasıl, neden, ne zaman)
- Haberin ilgisi (illiyet)
- Haberin doğruluğu.

Yukarıdaki unsurları taşıyan haber, analizci tarafından işleme tabi tutulur. Sonucun mantıklı ve isteğe cevap verecek biçimde olması gereklidir¹⁰⁵.

Bilgi veya istihbarat kalemlerinin değerlendirilmesi veya kıymetlendirilmesi standart bir harf sayı sistemiyle gösterilir. Kaynakların güvenilirliği A’dan F’ye kadar harflerle, bilginin doğruluğu 1’den 6’ya kadar rakamlarla gösterilir. Bu, tamamen birbirinden bağımsız iki değerlendirmedir ve bu ayrı değerlendirmeler aşağıda gösterilen sisteme uygun olarak belirtilir. Örneğin, “genellikle güvenilir bir kaynaktan” elde edilen “muhtemelen doğru” bir istihbarat “B2” olarak kıymetlendirilirken, “genellikle güvenilir bir kaynak”tan elde edilen “doğruluğuna hükmedilemeyecek” bir bilgi “B6” olarak gösterilir. Kaynağın güvenilirliği: A- Tamamıyla güvenilir, B- Genellikle güvenilir, C- Biraz güvenilir, D- Genellikle güvenilirmez, E- Güvenilmez, F- Güvenilirliğine hükmedilemez. Bilginin Doğruluğu: 1. Diğer kaynaklarca teyit edilmiş, 2. Muhtemelen doğru, 3. Doğru olması mümkün, 4. Şüpheli, 5.

¹⁰³ AKAR, a.g.e., s.36-37.

¹⁰⁴ TILISBIK; AKBAL, a.g.e., s.9.

¹⁰⁵ GÜVEN, a.g.e., s.5.

Doğruluğu muhtemel değil, 6. Doğruluğuna hükmedilemez¹⁰⁶ şeklinde bir tasnif yapmak mümkündür.

Bazı diplomatik ajanlar, aldıkları haberlerin kaynaklarını açıkça belirtmezler, “iyi haber alan” veya “mevsuk” (belgeli) veya “inanılır” bir kaynaktan haber aldıklarını yazarlar; halbuki bir haberin kaynağı, haberin kendisi kadar önemlidir. Kaynağın, doğruluk derecesinin zikredilmesi, kıymetlendirme açısından çok önemlidir ve yanlış neticelerin çıkarılmasını önler. Bir gazetede çıkan bir haber, üç ayrı ajan tarafından kaynak zikredilmeksizin veya “inanılır bir kaynağa atfen” merkeze bildirildiği takdirde, bu haberlerin teyit edildiği intibası edinilebilir, halbuki haber belki de gazetede yayımlanan bir “balon”dan ibarettir¹⁰⁷.

1.7.İstihbaratın Çeşitleri

Siyasal istihbarat, askeri istihbarat, teknolojik istihbarat, sadece istihbaratın ilgilendiği konu biçimlerini ayrıştırmakla kalmaz aynı zamanda sonuçları açısından da farklılıklar ihtiva eder. Ansiklopedik yaklaşımlara göre, örneğin siyasi istihbarat elle tutulur bilgiler açısından daha sığ iken, askeri istihbarat sayılar gibi elle tutulur sonuçlar vermektedir¹⁰⁸. İstihbaratın tarihsel kökeni dâhilinde askeri istihbarat her zaman bir adım önde ilerlemiştir¹⁰⁹. Önceden daha çok askeri alanda gerçekleşen istihbarat faaliyetleri, günümüzde başta siyasal ve ekonomik alanı da içine alacak şekilde, yaşamın her alanını kapsayacak şekilde genişlemiştir¹¹⁰.

İstihbaratı, pozitif ve negatif olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz¹¹¹.

¹⁰⁶ www.babylon.com/definition/evaluation (25.01.2007)

¹⁰⁷ YAKIN, a.g.e., s.50.

¹⁰⁸ DEMİREL, a.g.e., s.33-34.

¹⁰⁹ TILISBIK ; AKBAL, a.g.e., s.19.

¹¹⁰ ÇINAR, a.g.e., s.104 .

¹¹¹ YAKIN, a.g.e., s.36. ; TEZSEVER, a.g.e., s.129.

1.7.1. Pozitif İstihbarat

Devletlerin geleceklerini güvenlik altına almak, kötü sürprizleri önlemek, askeri kuvvetlerini gerektiğinde en verimli ve faydalı şekilde kullanmak için bilimsel metotlarla çalışan istihbarat görevlileri tarafından haber toplanması, bunların işleme tabii tutularak değerlendirilmesi ve yorumlanması faaliyetidir¹¹². Bir başka deyişle, ülkelerin diğer ülkelere tevcih ettikleri istihbarat faaliyetleridir¹¹³. Pozitif istihbarat sekiz çeşittir¹¹⁴.

- Askeri istihbarat
- Ulaştırma ve muhabere istihbaratı
- Sosyal istihbarat
- Siyasi istihbarat
- Ekonomik istihbarat
- İlmî, fenni istihbarat
- Askeri coğrafya istihbaratı
- Biyografik istihbarat

Askeri İstihbarat: Birliklerin mevcudu, konuşlandırılması, bağlı kuruluşları, savunma hatları, askeri tesisleri, silahlanma durumları, ikmal ve lojistik durumları, Deniz ve Hava Kuvvetleri durumu, askeri limanları, kıyı tesisleri, askeri hava alanları, uçak çeşitleri, ulaştırma durumları, telefon hatlarının genel durumu ve merkez ile bağlantıları gibi hususları içerir¹¹⁵.

Ulaştırma ve muhabere istihbaratı: Bu alandaki istihbarat, telefon, telgraf, radyo, demiryolu, kara, hava ve deniz yolları, deniz ticaret filosu, ulaştırma politikası gibi konularla ilgilidir.

Nakliye, muhabere vasıta ve şebekeleri, demiryolları ve tren istasyonları, garlardaki hat sayısı, makasların yeri, vagon sayısı, tren tarifeleri

¹¹² YAKIN, a.g.e., s.36.

¹¹³ ŞENEL, a.g.e., s.23.

¹¹⁴ İLTER, a.g.e., s.2. ; TEZSEVER, a.g.e., s.120. ; YAKIN, a.g.e., s.36.

¹¹⁵ GÜVEN, a.g.e., s.14-15. ; YAKIN, a.g.e., s.42-43. ; ŞENEL, a.g.e., s.22. ; ÇINAR, a.g.e., s.116.

hakkında haber toplamak barış zamanında oldukça kolay ise de savaş zamanında bu gibi yerlere sokulmak zordur.

Sosyal istihbarat: Düşmanın millî bünyesi, nüfus hareketleri, azınlıklar, sosyal sınıflar, mücadeleleri, halkın durumu, tutumu, inanışları, kamuoyu, sağlık, eğitim, sanat ve sosyal güvenlik kurumları vs. hakkında bilgi toplamaktır. Halk tabakası, halk arasındaki münasebetler, halkın düşünüş, yaşayış, inanış tarzı, ümitleri arzuları, üzüntüleri, şikayetleri, kabiliyetleri, aile münasebetleri hakkında derlenecek bilgiler küçümsenemeyecek derecede önemlidir.

Siyasi istihbarat: Bir memleketin yasama, yürütme, yargı kurumlarını, siyasi partilerini, millî siyasetini, bozguncu unsurlarını, istihbarat teşkilatını, kuvvetli ve hassas taraflarını, iç ve dış politikasını incelemektir.

Ekonomik istihbarat: Hedef ülkenin ekonomisini, ekonomik sistemlerini, tesislerini, kabiliyetlerini, kuvvetli ve hassas noktalarını etüt ederek, bu hususların askeri harekât halinde ifade edeceği mana ve değeri ortaya çıkarmaktır.

İlmi ve fenni istihbarat: Sosyal istihbarata sıkı sıkıya bağlı olan kültürel istihbarat, manevi müesseseleri, bilim, sanat ve edebiyat eserlerini, güzel sanatları, basını, radyoyu, televizyonu, sinemayı, tiyatroyu, çeşitli meslekleri hedef tutar.

Askeri coğrafya istihbaratı: Bir ülkenin coğrafyası, topografya ve hidroğrafyası ile ilgili bilgilerine (arazi, denizler, göller, nehirler, iklim, suni engeller) ilişkin istihbaratı ifade eder.

Biyografik istihbarat: Şahıslar hakkında bilgi toplama işlemidir¹¹⁶.

---

¹¹⁶ YAKIN, a.g.e., s.38-43.

1.7.2 Negatif İstihbarat

Ülkenin sırlarını muhafaza ve bunları çalmaya teşebbüs edenlerin tespit edilerek, zararsız hale getirilmesi amacına yönelik faaliyetlerdir. Bu bir istihbarata karşı koyma faaliyeti olup, karşı casusluk adı da verilir¹¹⁷.

Devletin kendi amaçlarına uygun olarak hazırladığı plan, proje ve stratejileri ile bunlara uygun olarak yaptığı eylem ve işlemlerini düşmandan ya da düşman olarak nitelendirilebilecek kişi, grup ve istihbarat birimlerinden korumak; bunların etkisini azaltmak ya da yok etmek amacı ile aktif ya da pasif istihbarat yapmak, istihbarata karşı koyma (İKK) olarak tanımlanabilir¹¹⁸.

Anlaşılabacağı üzere İstihbarat ile İKK faaliyetlerinin birbirleriyle çok yakın ilişkileri vardır. İKK'nın amaçlarından en önemlisi, düşmanın hakkımızda istihbarat elde etmesine mani olmak, istihbaratın amaçlarından biri de, düşmanın güvenliğine sızarak istihbarat elde etmektir. Bu nedenle, etkili bir istihbarat faaliyeti için yapılacak planlama özellikle muhtemel düşmanın İKK önlemleriyle ilgili bilgiye ihtiyaç gösterir. Çünkü etkin bir İKK planlaması da mevcut veya muhtemel düşmanın istihbarat elde etme metotları ile ilgili bilgiye ihtiyaç gösterir. Bu nedenle, İKK'nın istihbaratın ayrılmaz bir bölümü olduğu kesinlikle unutulmamalıdır. İstihbaratın bulunduğu her yerde İKK faaliyetleri de mevcuttur¹¹⁹.

İstihbaratı, ayrıca Askeri İstihbarat, Muhabere İstihbaratı, Stratejik İstihbarat, İstihbarata Karşı Koyma istihbaratı ve Casusluk olarak bölümlendirmek de mümkündür¹²⁰. Bazı kaynaklar ise, istihbaratın sınıflandırmasına, ihtiyaç duyulan seviye açısından bakarak; stratejik, taktik ve operasyonel istihbarat olmak üzere üç başlık altında toplamaktadır¹²¹.

¹¹⁷ TEZSEVER, a.g.e., s.119.

¹¹⁸ ÇINAR, a.g.e., s.120.

¹¹⁹ TEZSEVER, a.g.e., s.122.

¹²⁰ ÇINAR, a.g.e., s.116-127.

¹²¹ www.atin.org/ekler/istih/Types%20Int%20Notes%20Page.htm (18.08.2006)

1.8.İstihbarat Terminolojisi¹²²

Tarihteki her gizli topluluğun kendine özgü bir dili, terimleri ve simgeleri olmuştur. Bu tarihin en eski gizemli örgütlerinden, modern tarikatlara, masonlara kadar böyledir. İstihbarat örgütleri de bu kuraldan muaf değildir. O nedenle bugün istihbarat dünyasında çalışanlar, kendilerine göre bir iç lisan ya da “jargon” geliştirmişlerdir. Zaten ortada bir gizli örgüt varsa onun kendine özgü bir “gizli dili” olmaması imkânsızdır. Bütün özel deyimler, o topluluğun kendine özgü terminolojisini oluşturur. Tabii bu tanımlar, ülkeden ülkeye, örgütten örgüte değişim gösterebilir¹²³.

Aşağıda yer alan terimler, çalışma içerisinde değişik yerlerde yapılan değerlendirmelerde kullanılmıştır. Fikir vermesi açısından, terimlere ilişkin birer örneğin dipnotlarda verilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

AÇIK KAYNAK¹²⁴: Gizliliği bulunmayan, yasal açıdan temin edilmesinde mahzur bulunmayan ve herkesin ulaşabileceği bilgi ve haber kaynakları (yazılı ve görsel medya, kitaplar, ansiklopediler, kişisel temaslar vs.)

AJAN¹²⁵: Devlet memuru statüsünde olup, ulusun haber alma teşkilatına karşı sorumlu olarak düzenli ve maaşlı çalışan, seçilmiş, gizli faaliyette bulunmayı kabul etmiş şahıs.

¹²² Konuya ilişkin çeşitli kaynaklarda, benzer veya değişik tanımlamalar bulmak mümkündür. Buradaki amaç, istihbarat terminolojisinin tamamını ortaya koymak olmadığından, mezkur bölümde oluşturulmuş listede, tezimiz içerisinde işlenen olaylar çerçevesinde geçecek konular itibarıyla, bilinmesine ihtiyaç duyulabilecek terimlere yer verilmiştir. Bkz: Ernest VOLKMAN, **Kara Sanatın Ustaları Casuslar**, Çev:Fatoş DİLBER, Sabah Yay., İstanbul 1996, s.VIII. ; Ernest VOLKMAN, **Casusluk**, Truva Yay., Çev:Sevda KUBİLAY-Melike ATİK, İstanbul 2004, s.23-26. ; Mehmet EYMÜR, **Analiz**, Milliyet Yay., İstanbul 1997, s. 205-213.; ÇINAR, **a.g.e.**, s.113-115. ; ŞENEL, **a.g.e.**, s.77-81. ; ÖZKAN, **MİT’in...**, s.595-597. ; TILISBIK ; AKBAL, **a.g.e.**, s.309-312. ; DEMİREL, **a.g.e.**, s.18-25. ; AKAR, **a.g.e.**, s.39-44. ; GİRGİN, **a.g.e.**, s.520-524. ; TEZSEVER, **a.g.e.**, s.110-118. ; AVCI, **İstihbarat Oyunları...**, s.415-419.

¹²³ AKAR, **a.g.e.**, s.39.

¹²⁴ (P) Teşkilatı, kadrosunda bulunan tercümanlar vasıtasıyla yabancı basını takip etmektedir. Hamit PEHLİVANLI, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı**, Genkur. Basm., Ankara 1992, s.20. ; İstanbul’daki İngiliz görevlileri, Ankara matbuatına dayanarak raporlar hazırlamıştır. Salahi R. SONYEL, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi’nin Türkiye’deki Faaliyetleri**, TTK Basm., Ankara 1995, s.82.

¹²⁵ Yunanlılara, İzmir bölgesindeki istihbarat faaliyetlerinde yardımcı olan İngiliz ajanı A. Vedova örnek olarak verilebilir. HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.42.

AJAN ŞEBEKESİ¹²⁶: Bir baş ajanın yönetiminde gizli maksatlar için çalışan grup, şebeke.

ANALİZ¹²⁷: Kıymetlendirilmesi yapılmış haberin içinde bulunan, önemli bilgilerin önemsiz olanlardan ayrıştırılması suretiyle yapılan eleme işlemi.

ANGAJE¹²⁸: Elemanlanma sürecinde, tetkik-tahkiki tamamlanarak, mimlemesi yapılan kişinin, eleman görev teklifini kabul etmesiyle, istihdamının sağlanması.

BAŞ AJAN¹²⁹: Kontrolünde bulunan gizli faaliyet şebekesini yöneten ve diğer ajanlara nazaran daha üstün liderlik yeteneklerine sahip olan ajan.

BİYOĞRAFİK İSTİHBARAT¹³⁰: Devlet işleyişi üzerinde etkisi bulunan ve ileride etkileri bulunabilecek kişilerin niteliklerini inceleyen bir istihbarat türü.

BÖLÜMLENME (Kompartımantasyon)¹³¹ : Gizli faaliyette görev alan kişiye yeteri kadar bilgi vermek, kişinin sorumluluk, yetki ve görev alanı haricindeki faaliyetler ve personel hakkında bilgi sahibi olmaması için alınan güvenlik tedbiri.

DEŞİFRE OLMAK¹³² : Gizli faaliyetlerde bulunan kişinin gerçek kimlik ve maksadının ortaya çıkması.

¹²⁶ İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nde faaliyet gösteren Sait Molla'nın, Rahip Frew'e hitaben yazmış olduğu mektuplarda yer alan ajan numaraları dikkate alındığında bir ajan şebekesi olduğu görülecektir. Atatürk, **Nutuk**, Haz: Zeynep KORKMAZ, c.I., Başbakanlık Basm., Ankara 1984, s.201-206.

¹²⁷ Ahmet Cevdet, Prens Sabahattin'in sekreteri Ahmet Bedevi ve Galip Bey'in Türkiye'ye geri dönme konusunda, İngiliz İstihbaratı ve Dışişleri personeli, karşılıklı ayrıntılı analizler yapmışlardır. SONYEL, **a.g.e.**, s.8-9.

¹²⁸ İngiliz İstihbaratı'nda görevli olan Razi Bey'in angajesi, M.M. Grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Selahattin SALIŞIK, **Kurtuluş Savaşı'nın Gizli Örgütü M.M. Grubu**, Kaynak Yay., İstanbul 1999, s.37.

¹²⁹ İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nde faaliyet gösteren Sait Molla, oluşturduğu ajan şebekesi dikkate alındığında, baş ajan konumundadır.

¹³⁰ İngiliz İstihbarat raporlarında, Mustafa Kemal Paşa'ya ait biyografik bilgiler yer almıştır. SONYEL, **a.g.e.**, s.144.

¹³¹ (P) Teşkilatı'nda, taharri (araştırma) memurlarının, şube müdürü ve muavini dışında kimse tarafından tanınmaması prensip olarak kabul edilmiştir. PEHLİVANLI, **...Askeri Polis...**, s.19-24.

¹³² Mustafa Kemal Paşa'ya suikast maksadıyla, Ankara'ya gelen İngiliz ajanı Mustafa Sagir'in, İngiliz ajanı olduğunun tespiti sonrasında yapılan yargılama sürecinde, talimatları Ramiz Bey adıyla bilinen İngiliz Albayı Nelson'dan aldığı ortaya çıkmasıyla deşifre olan anılan, İngiltere'ye geri gönderilmiştir. Ekrem BAYDAR, "Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum", **Cumhuriyet**, 26 Ekim 1970.

DEZENFORMASYON¹³³ : Başka bir ülkenin istihbarat servisini yanlış yönlendirmek ya da karışıklığa sebebiyet vermek için tasarlanmış çok az gerçeklik payı olan ve dikkatlice çarpıtılmış bilgi.

DOKÜMAN¹³⁴ : Bir iddia veya şüphenin gerçek olup/olmadığını ortaya çıkaracak, her türlü yazılı, basılı veya çoğaltılmış mektup, rapor, harita, fotoğraf ve broşürler.

DUBLAJ¹³⁵ : Çift taraflı çalışma.

DUBL AJAN¹³⁶ : İki istihbarat servisi ile ajan ilişkilerini sürdüren, bir servise diğeri hakkında veya her iki servise de birbirleri hakkında bilgi vermek suretiyle iki tarafa da çalışan ajanlardır.

ELEMAN¹³⁷ : Gizli faaliyette görevlendirilmek üzere mimlenen, tetkik-tahkiki yapılarak angaje edilen şahıs.

EMNİYETLİ EV¹³⁸ : Dış görünüm itibarıyla masum gözükken, dikkat çekmeyen ve gizli teşkilatın kontrolünde bulunan, özellikle buluşma, eğitim, elemanların talimatlandırılması ve gerektiğinde geçici bir süre için gizlenmeye de yarayan ev, otel odaları gibi yerler.

ETKİ AJANI¹³⁹: Fikri, kariyeri, pozisyonu ve kişiliği itibarıyla kişi ve toplumları etkileme, mevcut görüşlerinin güçlendirilmesi veya değiştirilmesini sağlayabilecek, tetkik-tahkiki yapılarak psikolojik harekâta kendisinden

¹³³ Ankara'nın, idareyi zayıf göstermek maksadıyla, yabancı basında bazı haberlerin yer almasını sağladığı görülmektedir. Bülent ÇUKUROVA, **Kurtuluş Savaşında Haber alma ve Yeraltı Çalışmaları**, Ankara 1994, s.77-78.

¹³⁴ Felah Grubu, Fransız Karargâhı'ndan, Yunan birliklerinin tertiplenmesini gösteren ve doküman niteliğini taşıyan bir haritayı, Yüzbaşı Kemal vasıtasıyla temin etmiştir. BAYDAR, **a.g.m.**, 27 Ekim 1970.

¹³⁵ İngiliz İstihbarat Servisi'nin, deniz işlerinin başında olan Pandikyan Efendi'nin, Felah ve M.M. Grubu'na bilgiler verdiği görülmektedir. BAYDAR, **a.g.m.**, 13 Ekim 1970. ; SALIŞIK, **a.g.e.**, s.43-45.

¹³⁶ Kamil Paşa Kabinesi'nde İçişleri Bakanlığı yapmış olan Ahmet Reşit Bey'in, hem İngilizlere hem de Fransızlara bilgiler verdiği anlaşılmaktadır. SONYEL, **a.g.e.**, s.2, 76, 89.

¹³⁷ M.M. Grubu tarafından, Damat Ferit Paşa'nın Konağı'nda görevlendirilen Yüzbaşı Galip (Vardar) Bey, eleman yapılmadan önce tahkikata tabi tutulmuştur. SALIŞIK, **a.g.e.**, s.29-35.

¹³⁸ Muharip Grubu'nun açığa çıkması sonrasında, Ekrem Baydar ve Aziz Hüdaî Bey'ler önceden belirlenen emniyetli evde buluşma gerçekleştirmişlerdir. Turgut ÖZAKMAN, **Şu Çılgın Türkler**, Bilgi Yay., İstanbul 2005, s.333.

¹³⁹ Vahdettin, Damat Ferit ve Ali Kemal'in İngiliz Servisi tarafından tanındaki şekliyle görevlendirildikleri yönünde kesin kanıt bulunmamakla birlikte, yaptıkları dikkate alındığında etki ajani oldukları değerlendirmesinde bulunmak hatalı olmayacaktır.

yararlanmak amacıyla seçilen, angaje edilen, sevk ve idaresi servisçe yürütülen ajanlar.

FİŞ¹⁴⁰ : Bir şahıs veya olayla ilgili olarak herhangi bir kaydın bulunup/bulunmadığının tespiti için hazırlanan doküman.

GÖNÜLLÜ (Kendi Gelen)¹⁴¹ : Yabancı bir ülkenin elçiliğine ya da haber alma teşkilatına gidip onlara gönüllü olarak bilgi veren ya da casus olarak çalışmak istediğini söyleyen kişi.

HEDEF¹⁴² : Kendisine karşı bir faaliyetin yöneltildiği ya da bir faaliyet, tahkikat ve tetkike konu teşkil eden canlı veya cansız varlıklardır.

HULUL¹⁴³: “aralarına sokulma”, “nüfuz etme”, “sinme” anlamlarına gelen hulul, Arapça bir kelimedir. Bir hedef kuruluşun sırlarını öğrenmek veya faaliyetlerini etkilemek amacıyla o kuruluşa ajan yerleştirmek (dış hulul) veya o kuruluşun içinden ajan angaje etmektir. (iç hulul)

HÜCRE¹⁴⁴ : Mevcut düzene karşı kurulmuş örgütlerin en küçük birimi, kademesi.

KILIF/PARAVAN¹⁴⁵ : İstihbarat servisinin ajanlarına ve maşalarına maske sağlayacak, meşru görünen kurumdur. Bu kılıf hayır kurumundan anonim şirketine kadar pek çok değişik şekilde sağlanabilir.

KONTRESPİYONAJ (İstihbarata Karşı Koyma)¹⁴⁶ : Hasım, hasım olması muhtemel ve kısmen diğer yabancı istihbarat servislerinin, espionaj

¹⁴⁰ M.M. Grubu tarafından, İşgal güçleri casuslarına ilişkin albümler tanzim ettiği görülmektedir. Bunlar bir tür fiş olarak kabul edilebilir. **TİTE Arş.**, K. 59, G.132, B.1/2.

¹⁴¹ İşgal Devletleri için Ermeni, Rum ve Yahudilerden gönüllü casus bulmak kolaydı. ÖZKAN, **MİT'in...**, s.34.

¹⁴² Sait Molla, Rahip Frew'e yazdığı, 18 Kasım 1919 tarihli ikinci mektupta, “biri sarı bıyıklı, diğeri kumral ve köse iki şahıs tarafından takip edildiğini” ifade etmektedir. **Nutuk**, s.202.

¹⁴³ M.M. Grubu, mistik ayinleriyle bir tür İslami mason örgütü olmaya özenen Tarikat-ı Salahiye Cemiyeti'ne sızmayı başarmıştır. Suat PARLAR, **Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet**, Spartaküs Yay., İstanbul 1996, s.115.

¹⁴⁴ Türk gizli gruplarında olduğu gibi, Ermeni Komiteleri'nin de hücre sistemine göre teşkilatlandıkları görülmektedir. **TİTE Arş.**, K. 60, G.36, B.1.

¹⁴⁵ Topkapı Fukaraperver Cemiyeti'nin kurucusu olan Rahip Frew'in, İngiliz istihbarat için çalıştığı bilinmektedir. **SALIŞIK, a.g.e.**, s.28.

¹⁴⁶ Yunanlıların, Türk Ordusu ihtiyatı olan Beşinci Süvari Kolordusu'nun nerede kullanılacağını, yoğun istihbarata karşı koyma faaliyetleri nedeniyle tespit edememesi, söz konusu Kolordu'nun Dumlupınar istikametine baskın tarzında taarruz edebilmesine imkân sağlamıştır. Mesut GÜNSEV, **Savaş Aldatmacaları**, Kastaş Yay., İstanbul 1990, s.47-48.

faaliyetlerini ortaya çıkarmak, zararsız hale getirmek veya tamamen çökertmek için icra edilen planlı, gizli faaliyetler.

MASKE¹⁴⁷ : Gizli faaliyetlerle ilgili canlı ve cansız her türlü unsur ile bu alandaki çalışmalarını gizlemek amacıyla kullanılan koruyucu dış görünüm.

MİMİLEME¹⁴⁸ : Gizli faaliyetlerde eleman olarak çalıştırılması düşünülen kişilerin kimlik bilgilerinin ve özelliklerinin tespit edilmesi işlemi.

MUHABERE İSTİHBARATI¹⁴⁹ : Radyo frekans yayınlarının dinlenmesi.

MUHBİR¹⁵⁰ : Bilerek veya bilmeyerek teşkilat mensuplarına bizzat veya bir aracı yardımıyla haber veren, haber derleme imkânları, nitelikleri ve ihbar amaçları çoğu zaman tespit edilmeyen kişi.

PROPAGANDA¹⁵¹ : Yapan tarafa doğrudan veya dolaylı yarar sağlamak amacıyla seçilen hedef toplumun fikir, duygu ve inançlarını etkileyip, tutum ve davranışlarını değiştirmek için her türlü haber ve bilginin yayılması faaliyeti.

PROVOKASYON¹⁵² : Kışkırtma, aldatma.

ŞİFRE¹⁵³ : Gizli mesajları saklamak için kullanılan bir yöntemdir. Mesajların özel bir sisteme göre yeniden düzenlenmiş harf veya rakamlarla yeniden yazılmasıdır.

TAKMA AD¹⁵⁴ : Bir gizli faaliyet içindeki kişilerin gerçek adını saklamak için kullanılan sahte isim.

¹⁴⁷ İngiliz ajanı Mustafa Sagir, Ankara'ya "Hint Hilafet Komitesi Murahhası" maskesiyle gelmiştir. İLTER, **a.g.e.**, Ek-15.

¹⁴⁸ Damat Ferit Paşa'nın Konağı'nda görevlendirilen Yüzbaşı Galip (Vardar) Bey'in mimlemesi, M.M. Grubu tarafından yapılmıştır. SALIŞIK, **a.g.e.**, s.29-35.

¹⁴⁹ Boğaz'daki İşgal Donanması'nın telsizleri, Felah Grubu tarafından dinlenmiştir. BAYDAR, **a.g.m.**, 23 Ekim 1970.

¹⁵⁰ THA raporunda, "Eskişehir bölgesine muhbir göndermekte zorlanıldığı" ifade edilmektedir. Hamit PEHLİVANLI, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tetkik Heyeti Amirlikleri**, Genkur. Basm., Ankara 1993, s.13-14.

¹⁵¹ Yunan uçaklarından propaganda maksadıyla atılan beyannamelere karşı, (P) Teşkilatı, karşı propagandayı içeren reddiyeler hazırlayarak halka dağıtmıştır. **ATASE Arş.**, K. 721, G.130, B.9.

¹⁵² İngiliz Binbaşısı Noel (Nowil), Doğu Anadolu'da Kürtleri kışkırtmak için çeşitli provokasyonlarda bulunmuştur. **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, AAM, Haz: Mehmet Akif TURAL, Ali SEVİM, İzzet ÖZTOPRAK, Ankara 2006, s.52.

¹⁵³ EHUR'un, M.M. Grubu'na haberleşmede kullanılmak üzere bazı şifre anahtarları gönderdiği görülmektedir. **TİTE Arş.**, K. 70, G.20, B.1/2/3/4.

¹⁵⁴ M.M. Grubu'na mensup Topkapılı Cambaz Mehmet Bey'in "Demir" takma adını kullanması kararlaştırılmıştır. **TİTE Arş.**, K. 70, G.17, B.1.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ İSTİHBARAT FAALİYETLERİNDE ROL ALAN GRUP, CEMİYET VE RESMÎ KURULUŞLAR¹⁵⁵

Çalışmanın üç, dört ve beşinci bölümlerinde ele alınacak örnek olaylarda, Millî Mücadele Dönemi istihbarat faaliyetlerinde rol alan grup, cemiyet ve resmi kuruluşların bazen isminden, bazen mensuplarından, bazen de faaliyetlerinden bahsedilecektir. Bu nedenle, söz konusu teşekküllere ilişkin tanıtıcı nitelikte bir bölümün çalışma içerisine dahil edilmesinin ve buna ilave olarak Millî Mücadele Dönemi'ne gelinceye değin Osmanlı Devleti'ndeki istihbarat anlayışının özet bir şekilde ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

2.1. Birinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Osmanlı Devleti'nde İstihbarat Anlayışı ve Teşkilat-ı Mahsusa

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren basit ve sistemli olmayan istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur. Sonraki safhalarında ise, kendi topraklarını korumak ve düşman faaliyetlerini bertaraf etmek amacıyla, elemanları genellikle Yahudiler ve Hıristiyanlar arasından seçilen ve özenle yetiştirilen "Martaloz" adında bir yapılanmaya gittiği görülmektedir¹⁵⁶.

Martaloz teşkilatının istihdam edildiği yerler, genellikle Avusturya ve İtalya'dadır. Bu bölgelere yerleştirilen casuslar, birçok Avrupa dilini çok iyi bilmektedirler. Haber alma ve bilgi toplama faaliyetinde kullanılan

---

¹⁵⁵ Söz konusu grup, cemiyet ve resmi kuruluşların tamamının kuruluş ve kapanış tarihlerini gösteren tablo için bkz. Ek-1.

¹⁵⁶ ÇINAR, a.g.e., s.150. ; İLTER, a.g.e., s.5.

yabancıların istihdam edilmesinde bu casusların millî ve dinî özellikleri göz önünde bulundurulmaktadır. Martalozlar halkın içinde dikkat çekmemek için kayıkcılık, pazarcılık gibi işlerle uğraşmışlardır¹⁵⁷.

Osmanlı Devleti, düşmanının kuvvetlerini tamamen öğrenmedikçe ve ölçmedikçe savaş ilan etmemiştir. Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı'nı, İran hakkında istihbarat değerlendirmeleri yaptıktan sonra kazanmıştır. Yavuz Sultan Selim, istihbarata dayalı ilk maliyet muhasebesini bu savaşta yapmıştır¹⁵⁸. Fatih Sultan Mehmet döneminde, Divan toplantılarında, Doğu'dan ve Batı'dan gelen binlerce haberin analiz edildiği görülmektedir¹⁵⁹.

1900'lere doğru dışa açılan ve Avrupa'da elçi ve temsilci bulunduran Osmanlı Devleti görevlilerinin yarısından fazlası Hıristiyan'dır. Örneğin 1866 yılında 12 ülkede bulundurulan sürekli temsilcinin, yedisi Hıristiyan ve Rum kökenli, kâtiplerin tümü ise Rum'dur¹⁶⁰.

Osmanlı Devleti, Avrupa'da gelişen gizli servis ağının ve bunun savaşlar ile ticaretteki etkisinin farkında dahi olmadan yaşamış, bütün bunların dışında kalmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak ülkesi casusların açık pazarı haline dönüşmüştür¹⁶¹.

Osmanlı Devleti, istihbarat servisine en güçlü olduğu XVI'ncı yy.'da bile gerek duymamıştır. Ekonomisini de hep başka ülkelerin mal hareketlerine ve yönlendirmelerine açık tuttuğu için ekonomik casuslukla da hiç ilgisi olmamıştır. Yükseliş döneminde, yabancı ülkelerle ilgili bilgileri, genellikle Hıristiyan ve Yahudi cemaatler arasından çıkan kimselerden sağlamıştır. Batılı ülkeler de özellikle ticari ilişkilerinde ya da taht kavgalarında, düşmanları ile ilgili bilgiler aktarmışlardır. Ancak bunlar casusluk teşkilatları aracılığıyla olmamıştır¹⁶².

¹⁵⁷ KIZILER, a.g.e., s.6. ; ÇINAR, a.g.e., s.150.

¹⁵⁸ TEZSEVER, a.g.e., s.95-96.

¹⁵⁹ Erdal ŞİMŞEK, **Türkiye'de İstihbaratçılık ve MİT**, Kumsaati Yay., İstanbul 2004, s.21.

¹⁶⁰ HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.36.

¹⁶¹ ÖZKAN, **MİT'in...**, s.29.

¹⁶² ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s.14,16.

Duraklama ve gerileme devirlerinde padişahlara, ortaya çıkan bozuklukların sebeplerini ve çözümünü göstermek üzere sunulan risale ve layihalar vardır. Bunlar, dikkatle okunduğunda istihbarata artık gereken önemin verilmeyişine de temas eden¹⁶³ birer istihbarat analiz raporundan başka bir şey olmadıkları görülecektir¹⁶⁴. Türkler, Orta Asya'da Çin, daha sonra Araplar ve son olarak da kendilerini derinden etkileyen Bizans ve İran kültürleriyle etkileşime girmişlerdir. Bu etkileşimler sürecinde, casusluğun önemini kavrayan aydın ve yöneticileri zaman zaman görülmüştür. Ancak bunlar hiçbir devrede istihbarat faaliyetlerini kurumsallaştıramamışlardır¹⁶⁵.

Osmanlı Devleti, Batılı mutlak monarşiler gibi homojen bir ulusa ve gelişen bir pazara dayanan merkezîyetçi bir devlet olmaması nedeniyle, XIX'ncü yy. ortalarına kadar gizli bir istihbarat örgütüne sahip olamamış ve klasik muhbirliklerle yetinmiştir¹⁶⁶.

Osmanlı Devleti Ordusu'nun ıslahı maksadıyla, Alman, İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan zaman zaman yardım alınmıştır. Bu ülkelerden eğitim ve ıslah çalışmalarının düzenlenmesi için gelen subayların, en stratejik bölümlerde emir komuta durumunda bulunması, o ülkeler için bilgi toplama açısından ne derece başarılıysa, Osmanlı Devleti açısından da o derece yıkıcı olmuştur. Askeri uzman kisvesi altında gelenlere, sır kapılarını açmanın bedeli, Birinci Dünya Savaşı'nda çok ağır faturalarla ödenmiştir¹⁶⁷. Söz konusu uzmanlar, Osmanlı Devleti Ordusu'nun gücü, mukavemeti ve savaş kabiliyetini raporlar halinde kendi ülkelerine bildirmişlerdir¹⁶⁸ ve görülmüştür ki, İngiltere Çanakkale'de ve diğer cephelerde nereye gideceğini pekiyi bilmektedir. Çünkü gerekli bilgi ve stratejik planlar önceden, yani Osmanlı Devleti Ordusu'na hizmet verilirken temin edilmiştir¹⁶⁹. Yabancı ülkelere gelen askeri danışmanlarının görünürdeki amaçları, Osmanlı Devleti

¹⁶³ İLTER, a.g.e., s.6.

¹⁶⁴ ŞİMŞEK, a.g.e., s.20.

¹⁶⁵ DEMİREL, a.g.e., s.120.

¹⁶⁶ ÖZKAN, *Bir Gizli...*, s.14.

¹⁶⁷ HİÇYILMAZ, *Belgelerle...*, s.3-4.

¹⁶⁸ ŞİMŞEK, a.g.e., s.22.

¹⁶⁹ HİÇYILMAZ, *Belgelerle...*, s.3-4.

Ordusu'nun savaş yeteneğini artırmak olmakla birlikte, asıl amaçları, aldıkları görevi kendi ülkelerinin ulusal çıkarları yönünde kullanmaktır. Yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti Ordusu'nu düşman olarak görmüş Avrupa ülkelerinin, O'nu güçlendirmeye çalışması anlamsızdır¹⁷⁰.

Yabancı devletler için, "istihbarata ihtiyaç duyulan bölgeye göre adam yetiştirmek yerine, o bölgeden adam bulmak" daha makbul bir yöntem olmuştur¹⁷¹. Osmanlı Devleti topraklarındaki faaliyetleri için, bu düşüncenin ne kadar isabetli olduğu, "Türk olmayan unsurların, Türk düşmanlığı ve para kazanma hırsları, Türklerin mühtedilere (İslam dinine giren) karşı gelenek halini alan güven ve itibarları, kapitülasyonlar dolayısıyla gelişemeyen sanayi ve ticaret alanında yabancı şirketler ve ajanların hakimiyeti dolayısıyla ülkede yabancı nüfusunun çokluğu"¹⁷², sebeplerine bakıldığında görülebilecektir. Bu yüzden, Osmanlı Devleti'nin şartlarını iyi bilen insanlarla iş görülmesi tercih edilmiştir¹⁷³. İstihbarat çalışmalarına danışmanlık yapması maksadıyla getirilen Alman uzman Von Der Goltz'un, "Türkiye'deki azınlıklar, Türklere düşman oldukları için Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf devletleri kendi tabanlarından casus kullanmaya lüzum görmediler. Zira Türkiye'deki Ermeni, Rum ve Yahudilerden gönüllü casus bulmak kolaydı."¹⁷⁴ ifadesi, bu tespiti doğrular mahiyettedir.

Dünyada meydana gelen gelişme ve değişimlerden Osmanlı Devleti'nin etkilenmemesi elbette mümkün değildir. Çünkü Osmanlı Devleti coğrafyası, özellikle XX'nci yy. başlarında, her zaman büyük devletlerin ve dolayısıyla onların istihbarat teşkilatlarının ilgi alanı içerisinde olmuştur. Sömürgeci emperyalist devletlerin Ortadoğu için yaptıkları diplomatik kavganın merkezi olan Osmanlı Devleti, hem kendi coğrafyası, hem de geniş

¹⁷⁰ DEMİREL, a.g.e., s.121.

¹⁷¹ Ergun HİÇYILMAZ, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e*, Varlık Yay., İstanbul 1990, s.10.

¹⁷² KARABEKİR, *Gizli...*, s.37.

¹⁷³ HİÇYILMAZ, *Belgelerle...*, s.16.

¹⁷⁴ ÖZKAN, *MİT'in...*, s.34.

bir alana yayılan İslam dünyasında, hilafeti elinde bulundurması ile dikkatlerin tam odak noktasında yer almaktadır¹⁷⁵.

Osmanlı Devleti idaresi, zaman içinde gövdesindeki kurt misali, Devlet yönetimindeki casusların farkına varır. Ancak artık güç onların elindedir. Sistem onlar için üretmekte ve yok etmektedir¹⁷⁶.

Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı son dönemlerinde, II. Abdülhamit'in 33 yıl iktidarda kalabilmesinin sebeplerinden birisi de iyi bir istihbarat teşkilatı oluşturmuş olmasıdır¹⁷⁷. Osmanlı Devleti'nde istihbarat eksikliğini, ciddi anlamda ilk değerlendiren kişinin Sultan II. Abdülhamit olduğunu söylemek mümkündür. Kurulmasındaki gaye kendi saltanatını korumak olsa bile, ortaya çıkardığı istihbarat teşkilatı döneminde çok iyi çalışmıştır¹⁷⁸.

II. Abdülhamit devrinde yaşanan iç ve dış olaylar, Abdülhamit'i Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nı¹⁷⁹ kurmaya sevk etmiştir. O, hatıratında,

“Yabancı devletler kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar çıkarabilmişlerse, devlet emniyet içinde olamazdı. Doğrudan doğruya şahsıma bağlı bir İstihbarat Teşkilatı kurmaya, bu düşünce ile karar verdim. İşte düşmanlarımın jurnalcilik dedikleri teşkilat budur. Bu jurnallerin hakiki olanlarının yanında iftira mahiyetinde olanlarının da bulunduğunu elbette biliyorum¹⁸⁰. Ama ben hiçbir jurnale, titiz bir tahkikten geçirmeden inanmadım ve onun icabına el sürmedim”¹⁸¹,

ifadeleri ile bu teşkilata neden ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir.

II. Abdülhamit zamanında, Yıldız Sarayı'nda teşkilatlanan bu servis, onun saltanatı süresince devamlı bir gelişme göstermiştir. Padişah muhalifleri

¹⁷⁵ ÇELİKTEPE, a.g.e., s.10.

¹⁷⁶ ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s. 17.

¹⁷⁷ TEZSEVER, a.g.e., s.96.

¹⁷⁸ İYİAT, a.g.e., s.27.

¹⁷⁹ Kuruluşu ve faaliyetlerinin başlangıcı Yıldız Sarayı'nda oluşturulduğundan, “Yıldız İstihbarat Teşkilatı” olarak adlandırılmaktadır.

¹⁸⁰ İLTER, a.g.e., s.7.

¹⁸¹ AVCI, a.g.e., s.13.

bu teşkilatı basit bir “Hafiye Teşkilatı”¹⁸² gibi göstermek istemişlerdir. Ama bu teşkilat sadece içte değil dışta da etkili olmuş ve bu teşkilat aracılığı ile dünyadaki gelişmelerden haberdar olunmuştur. Hatta bu teşkilat, yabancı gizli servis örgüt elemanlarını dahi kullanabilmeyi başarmıştır¹⁸³.

II. Abdülhamit’in teşkilat kadrosundan beklediği diğer bir husus, kendi tahtına yönelik komploları ortaya çıkarmaktır. Onun bu yolda yürüttüğü operasyonlar, sadece Devletin içinde yapılmamış, Avrupa’da kendisine karşı gruplaşan Jön Türklerin bulunduğu Paris, Londra, Brüksel, Cenevre ve Kahire gibi şehirleri de kapsamıştır¹⁸⁴. Osmanlı Devleti’nde önceleri kötü bir Fransız kopyası olan istihbarat çalışmaları, daha sonra Almanlaştırılmaya çalışılmıştır. Bunun için de Alman uzmanlar getirilmiştir¹⁸⁵.

İttihat ve Terakki Yönetimi, 29 Temmuz 1908 tarihli kararname ile Yıldız İstihbarat Teşkilatı’nın faaliyetlerine son vermiştir¹⁸⁶.

Türk tarihinde, çağdaş anlamdaki istihbarat çalışmalarına en fazla önem veren yönetim, İttihat ve Terakki olmuştur. Amaç, dağılan, kum gibi parmakların arasından akıp giden Osmanlı Devleti’ne ve toprağına sahip çıkabilmektir. Bu konudaki ilk harcı, İttihat ve Terakki’nin üç Paşası’ndan; Enver, Cemal, Talat Paşalardan, Enver Paşa atmıştır¹⁸⁷.

Tüm bu koşullar batılı anlamda bir istihbarat teşkilatına gereksinim duyulmasına neden olmuştur. Ülkenin bölünme ve parçalanmasının önüne geçebilmenin, ancak millî birliğin ve bütünlüğün korunmasıyla, bazı yüce değerlerin ön plana çıkarılmasıyla mümkün olabileceği düşünülmüştür. İşte bu nedenlerle batılı anlamda ilk defa “Teşkilat-ı Mahsusa” adlı bir teşkilat ortaya çıkmıştır¹⁸⁸. Teşkilat-ı Mahsusa, 1919’dan sonra başlayan Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bugüne uzanan yolda, adlar değiştirerek günümüz istihbarat geleneğinin temelini atmıştır. İlk defa

¹⁸² KIZILER, a.g.e., s.6.

¹⁸³ ÇELİKTEPE, a.g.e., s.10.

¹⁸⁴ İLTER, a.g.e., s.7.

¹⁸⁵ DEMİREL, a.g.e., s.123.

¹⁸⁶ İLTER, a.g.e., s.8.

¹⁸⁷ DEMİREL, a.g.e., s.128-129.

¹⁸⁸ KIZILER, a.g.e., s.8.

1909'larda şekillenmiştir. Çekirdek anlamdaki Teşkilat-ı Mahsusa, 1911'de Bingazi'de, Enver Paşa komutasındaki bağımsız birliklerle İtalyanlara karşı başarı göstermiştir¹⁸⁹.

İlk ciddi istihbarat örgütü olarak kabul edilen ve İttihat Terakki Partisi iktidarı ele geçirdikten sonra 17 Kasım 1913 tarihinde Enver Paşa tarafından resmen kurulan teşkilat¹⁹⁰, sadece askeri istihbarat değil, devletin takip ettiği temel siyasette açığa vurulmayan hizmetleri de yüklenmiştir¹⁹¹.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın isim babası Veteriner Miralay Rasim Bey'dir¹⁹². Örgüt sadrazama bağlıdır. Bu bağlantı idari bir görünüşten öteye gitmemektedir. Teşkilat, çalışmalarında bütünüyle bağımsızdır. Teşkilat başkanı, yürütülen işler hakkında sadece Sadrazam ve Harbiye Nazırı'na bilgi verirdi¹⁹³. Teşkilat'ın ilk başkanının Kurmay Binbaşı Süleyman Askeri Bey, ikinci başkanının Ali Bey Başhampa¹⁹⁴ ve son başkanının da Hüsamettin Ertürk olduğu bilinmektedir¹⁹⁵.

Teşkilatın gayesi, bir taraftan bütün İslamları bir bayrak altında toplamak¹⁹⁶, bu suretle Panislamizm'i gerçekleştirmek, diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurarak, Pantürkizm'i hakikat sahasına sokmaktır. Enver Paşa'nın bir yandan Emiri Efendi'nin İttihat ve Terakki programındaki Panislamizm'inden, diğer taraftan da Ziya Gökalp'in Pantürkizm'inden ilham aldığı muhakkaktır¹⁹⁷.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş amacını, İttihatçılar arasındaki siyasi çekişmenin sonucu olarak izah edenlerde vardır. Onlara göre, teşkilat İttihat ve Terakki'nin asker ve sivil kanadı arasındaki çekişmenin bir ürünüdür.

¹⁸⁹ ÖZKAN, **MİT'in...**, s. 43.

¹⁹⁰ ÇELİKTEPE, **a.g.e.**, s.11. ; İLTER, **a.g.e.**, s.8. ; BALCIOĞLU, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁹¹ Cemal KUTAY, **Ege'nin Türk Kalma Savaşı**, Boğaziçi yay., İstanbul 1980, s.168.

¹⁹² ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s. 26.

¹⁹³ HİÇYILMAZ, **Teşkilat-ı...**, s.15.

¹⁹⁴ Teşkilatın, Umur-ı Şarkiye Müdürüdür. Vahdet KELEŞYILMAZ, **Teşkilat-ı Mahusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, AAM Yay., Ankara 1999, s.70.

¹⁹⁵ İLTER, **a.g.e.**, s.8.

¹⁹⁶ İhsan BİRİNCİ, "Millî Mücadele İçin Kurulan Çeteler", **Hayat Tarih Mecmuası**, İstanbul 1 Ekim 1971, S.9, No:81, s.29.

¹⁹⁷ ŞİMŞEK, **a.g.e.**, s.78. ; Philip H. STODDARD, **Teşkilat-ı Mahsusa**, Çev:Tansel Demirel, Arma Yay., İstanbul 2003, Üçüncü bas. s.56.

Enver ve Talat Paşaların gizli rekabeti bu teşkilatı doğurmuştur. Enver Paşa'ya göre, kendi taraftarları İttihat ve Terakki'den uzaklaşacak ve yeni teşkilata girecekler, böylece İttihat ve Terakki zayıflayacak ve Enver Paşa kendine bağlı yeni teşkilatla daha rahat ve serbest hareket edecektir. Yani teşkilatı istediği gibi kullanacaktır. Talat Paşa'ya göre ise, parti ittihatçı nüfuzlu askerlerden temizlenecek ve sivil düşünce hâkim olacaktır. Gelecek için düşündüğü politikaları izleme şansı olacaktır. Dolayısıyla birbirine ters iki amaç olmasına rağmen hedef tektir, o da, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulmasıdır¹⁹⁸.

Arap bağımsızlığını körükleyen hareketler, Osmanlı Devleti topraklarında alabildiğine çoğalan konsolosluklar, dostluk kuruluşları, edebi ve kültürel cemiyetler, yabancı hastaneler, yardım ocakları ve öğrenim kurumları, Teşkilat-ı Mahsusa tarafından sıkı bir gözetim altına alınmıştır¹⁹⁹.

Teşkilat-ı Mahsusa bireysel çıkışların sonucunda doğmuş bir tepki örgütüdür. Tepki Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına karşıdır. Beslenen kaynak, askeri kıtalardır. Sığınılan yuva, İttihat ve Terakki çatısıdır. İttihat ve Terakki Partisi ve Teşkilat-ı Mahsusa zaman zaman birbiri ile karıştırılmıştır. Bu iki yapılanma tamamen birbirinden farklıdır. Biri parti olarak baskıcı rejime karşı örgütlenen siyasi bir oluşumken, diğeri casusluk ve karşı casusluk amacıyla oluşturulmuş bir askeri yapılanmadır²⁰⁰.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir idari hiyerarşisi, bir genel merkezi, gizli bir bütçesi, yöneticileri, yardımcı yöneticileri, bölge sorumluları bulunmaktadır. Kısacası, açık ve gizli bir idari mekanizması, gizli hücreleri ve bir yetiştirme, eğitime ve finansman sistemi bulunan Teşkilat, birçok yönden, Osmanlı Devleti bürokrasisinin eski unsurlarına göre daha titiz biçimde örgütlenmiş bir kurumsal yapıdadır. Bir yönden, Enver Paşa'ya bağlı kişisel bir istihbarat sistemi, diğeryönden ise Batı tarzı bir "askeri özel kuvvet" gibi görünmesine rağmen, aslında ikisi de değildir. Teşkilat-ı Mahsusa, Osmanlı Devlet

¹⁹⁸ ÇELİKTEPE, a.g.e., s.79.

¹⁹⁹ HİÇYILMAZ, Teşkilat-ı..., s.16.

²⁰⁰ ÖZKAN, MİT'in..., s.49-50.

sistemini ayakta tutmaya içtenlikle çalışan yürekli vatanseverlerin bir girişimi olarak görülebilir²⁰¹.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın yönetici kadrosu iyi eğitilmiş asker ve sivillerden oluşmaktadır. Teşkilat içinde bulunanların büyük bir kısmı Ordu içinden seçilmiştir. Ancak diplomatlar, gazeteciler, doktorlar²⁰² ve bazı bakanlıkların yönetim kadroları da teşkilatın içinde yer almıştır²⁰³.

Eğitilmiş ve tecrübeli ajan kadrolarının, kurulacak hücrelerin temelini oluşturmak üzere, İngiliz ve Fransız sömürgelerine ve Osmanlı Devleti'nin düşman işgaline uğrayabilecek bölgelerine yerleştirilmesiyle, "düşmanı sömürgelerinde meşgul tutma" stratejik fikrinin, Almanlardan çıktığı anlaşılmaktadır²⁰⁴. Söz konusu stratejinin empozesi vasıtasıyla, Almanlar, teşkilatı kendi çıkarlarına alet etmeye ve küçük çaplı operasyonlarda kullanmaya çalışmışlardır. Teşkilat ajanları tarafından kabul görmeyen bu durumu, Eşref Kuşçubaşı "Koordinasyon, mali kaynak ve ideoloji meseleleri bizi ilgilendirmiyordu. Biz hareket adamıydık, filozof veya idareci değil."²⁰⁵ sözleriyle açıklamaktadır.

Teşkilat-ı Mahsusa, modern dünyanın getirdiği sorunları çözmek açısından pek başarılı olamamıştır. Fakat kendi içinde belirlediği amaçlar doğrultusunda sınırlı başarılarla imza atmıştır²⁰⁶. Temel konularda çözüme ulaşamamasının nedeni, idealist üyelerinin fikir birliği içinde olmamasından kaynaklanmaktadır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın istediği sonuçları elde edememesinin diğer bir nedeni de hemen hemen bütün üyelerinin idealizmi bir türlü aşamayıp akılcılığa yönelmemesidir²⁰⁷. Eşref Kuşçubaşı'nın; "İçimizde kimsenin kaybedecek bir şeyi yoktu. Davamızın haklı olduğuna ve çalışmalarımızın mühim olduğuna inanmıştık. Sonunda kazanamayacak oluşumuzu göz ardı etmeye meyyaldık. Hiç değilse, harbin sonunda

²⁰¹ STODDARD, a.g.e., s.8.

²⁰² KELEŞYILMAZ, a.g.e., s.78.

²⁰³ DEMİREL, a.g.e., s.145.

²⁰⁴ STODDARD, a.g.e., s.57.

²⁰⁵ ŞİMŞEK, a.g.e., s.83. ; ÖZKAN, MİT'in..., s.62.

²⁰⁶ ÇINAR, a.g.e., s.154.

²⁰⁷ ŞİMŞEK, a.g.e., s.69.

etrafımızdaki dünya çökmeden, ufak tefek birkaç zafer daha kazanabilirdik...”²⁰⁸ sözleri, teşkilatın bazı gerçekçi hedeflerinin yanında, gerçeklerden uzak, romantik hedefleri ve faaliyetlerinin de olduğunu göstermektedir. Her ne kadar gerçeklerden uzak olsa da, teşkilatın çoğunluğu tarafından büyük bir inançla bu hedeflere sarınılması hayranlık vericidir²⁰⁹.

Enver Paşa, yurt dışına çıkması öncesinde Hüsamettin Ertürk’e “Teşkilatın bundan böyle ‘Umum Âlem-i İslam İhtilal Teşkilatı’ ismiyle faaliyetine devam edeceğini, anılan teşkilatın Heyet-i Merkeziyesi’nin Berlin’de toplanacağını, kendisinin de (Hüsamettin Ertürk) Türkiye’de bu teşkilatın İstanbul Şubesi Reisi olacağını” ifade etmiştir. Enver Paşa’nın Hüsamettin Ertürk’e adını verdiği yeni örgütün yurt içinde herhangi bir çalışması olduğuna dair herhangi bir tespit bulunmamaktadır. Bahriye Nazırı Müşir İzzet Paşa’nın isteği doğrultusunda, Teşkilat-ı Mahsusa, Hüsamettin Ertürk tarafından tasfiye edilmiştir²¹⁰.

2.2. Karakol Cemiyeti, Zabitan ve Yavuz Grupları

Mondros Mütarekesi’nin hemen sonrası, İstanbul’daki azınlıkların taşkın hareketlere başlaması ve özellikle İtilaf gemilerinin İstanbul önlerine gelmesi ile bir kıyımaya girişebilecekleri olasılığı, İstanbul’daki askeri kesimin ve esnaf teşkilatlarının hızla örgütlenmesi zorunluluğunu doğurmuştur²¹¹.

Karakol Cemiyeti, önce Ermeni komitacılarına, sonra İstanbul’u işgal ve kontrolleri altına almış düşman kuvvetlerine ve yerli işbirlikçilerine karşı İttihatçılar tarafından kurulmuş, Millî Mücadele’ye personel, silah ve teçhizat

²⁰⁸ STODDARD, a.g.e., s.150.

²⁰⁹ ÇELİKTEPE, a.g.e., 162-163.

²¹⁰ İLTER, a.g.e., s.10-11.

²¹¹ Hüsamettin ERTÜRK, **İki Devrin Perde Arkası**, Haz: Samih Hafız TANSU, Batur Matb., İstanbul 1984, s.217, 235-240. ; KIZILER, a.g.e., s.13.

kaçırma ve haber alma hizmetleriyle büyük yardımlar sağlamış, gizli Millî Mücadele Grupları'nın ilk ve önemlilerinden birisidir²¹².

Cemiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devamı niteliğinde olup, Enver ve Talat Paşaların direktifleriyle, Mütareke'nin akdinden kısa bir süre sonra kurulmuştur²¹³. Cemiyetin kuruluş tarihine ilişkin çeşitli kaynaklarda değişik tarihler²¹⁴ bulunmakla birlikte, dönemsel gelişmeler ile cemiyetin faaliyetleri dikkate alındığında, Kasım 1918 ayı ortalarında kurulmuş olmasının kuvvetle muhtemel olduğu sonucuna varılabilir.

Karakol Cemiyeti'nin fiili kurucuları, İttihat ve Terakki'nin sivil kanadından Talat Paşa'nın sağ kolu olan Kara Kemal ile askeri kanattan Miralay Kara Vasıf Bey'dir²¹⁵. Her ikisi de yürekten Enver Paşa'ya bağlıdırlar²¹⁶. Teşkilatın çalışmalarında birçok kişi görev almıştır. Kuruluş ve teşkilatlanma safhalarında rol alan önemli şahsiyetler arasında; Sabık İaşe Nazırı Kara Kemal, Kurmay Albay Kara Vasıf, Emekli Yüzbaşı Baha Said, Albay Galatalı Şevket, Yenibahçeli Ahmed Şükrü (Oğuz) Bey, Halil (Kut) Paşa, Dr. Abdülhak Adnan (Adivar), Kel Ali (Çetinkaya), Çerkez Reşid, dava vekili Refik İsmail, sevkıyatçı Ali Rıza, Kurmay Yarbay Kemaleddin Sami, Kurmay Albay Edib Servet, Piyade Yarbayı Japon Rıza, Kurmay Yarbay Çolak Salâhaddin, Süvari Yarbayı Hüsameddin (Ertürk), Emin Ali, Topkapılı

²¹² Fethi TEVETOĞLU vd., "Karakol Cemiyeti" maddesi, **Türk Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Basm., c. XXI., Ankara 1970, s.293.

²¹³ Recep ÇELİK, **Millî Mücadelede Din Adamları**, Emre Yay., c.I, İstanbul, 1999, s.324.

²¹⁴ Cemiyetin kuruluş tarihine ilişkin olarak; TEVETOĞLU vd., "Karakol Cemiyeti" maddesi, s.293'de *Mütareke'nin 11 Kasım 1918 akdinden pek kısa bir süre sonra*; Ela CEMİL, "Cumhuriyet Döneminde İlk Muhalefet Partisi ve Tavrı Sükun Kanunu", **Yakın Tarihimiz**, Milliyet yay., (eser üzerinde yapılan tüm tetkiklere karşın basım yeri ve yılı tespit edilememiştir.) fas. 17, s.259'da *Birinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde*; ERTÜRK, **a.g.e.**, s.217'de *Büyük harbin son senesi ve son aylarında bir günde*; Manos ILIADIS, **Türk Gizli Servisleri ve MİT**, Atina 1998, s.89'da *3 Kasım 1918*; KIZILER, **a.g.e.**, s.13'de *1918 sonlarında*; ÇINAR, **a.g.e.**, s.157'de *5 Şubat 1919*; ÖZKAN, **MİT'in...**, s.87'de *5 Şubat 1919 veya Ekim 1918*; DEMİREL, **a.g.e.**, s.182'de *5 Şubat 1919 veya Ekim 1918*; İLTER, **a.g.e.**, s.12'de *1918 Ekim sonları veya Kasım başları*; **Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler** (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), c.VII., Genkur. Bas., Ankara 1975, s.107'de, Hüsameddin ERTÜRK'ün basılmamış müsvedde eseri olan "Millî Mücadelede Teşkilat-ı Mahsusa" s.77'ye dayanılarak *3 Kasım 1919*; TEVETOĞLU, **a.g.e.**, s.19'da *Kasım 1918*; Musa GÜRBÜZ, **Karakol Cemiyeti**, (A.Ü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1987, s.22'de *Kasım 1918 ikinci yarısı* tarihleri verilmektedir.

²¹⁵ PARLAR, **a.g.e.**, s.104.

²¹⁶ CEMİL, **a.g.m.**, s.259.

Mehmet Beyler sayılabilir²¹⁷. Anılan kişilere bakıldığında büyük kısmının zamanın bilinen İttihatçı şahsiyetlerinden oldukları görülecektir²¹⁸.

Talat, Enver ve Cemal Paşalar, Umumi Harpte kurulmuş olan Teşkilat-ı Mahsusa'yı "Umumi Âlemi İhtilal Komitesi" adıyla, İttihat ve Terakki'nin de "Karakol Cemiyeti" adıyla devam etmesini kararlaştırmışlardır. Bu sebeple Karakol Cemiyeti'ne, İttihat ve Terakki'nin illegal devamı olarak bakmak mümkündür²¹⁹. Rum ve Ermenilerin elindeki ticaret ve sanayinin Türkleştirilmesi sürecinde önemli rol oynayan Karakol Cemiyeti'nin önemli dayanaklarından birisi Teşkilat-ı Mahsusa'nın alt yapısı olmuştur²²⁰.

Kuruluşun idare merkezi, Bab-ı Âlî Caddesi'ndeki Resne Fotoğrafhanesi'nde Baha Said Bey'in bürosudur²²¹. İstanbul'da gizli olarak kurulan bu ilk direniş grubuna, "Beşler Grubu"²²² adı verilmek istenmişse de²²³, daha sonra (K.G.) parolası ile tanınmıştır. Bu gizli cemiyetin isim babası, Baha Said'dir²²⁴.

Başlangıçtaki kuruluş gerekçesine ilave olarak daha sonra yayımlanan Karakol Cemiyeti nizamnamesinin, birinci maddesinde amaç, "Karakol Cemiyeti, milletin vahdet, hürriyet ve hâkimiyet-i mutlakasını ve vatanın siyasi ve coğrafi ve iktisadi tamamı ve istiklalini temine çalışır. İşbu mukaddesat-i tabiiye-i millîye ve mülkiyeyi muhil (ihlal eden) her nevi ukud (akit), kuyud (kayıt) ve şurut (şart) suret-i kat'iyede red ve keenlemyekûn ad ve ilan eder."²²⁵ şeklinde açıklanmaktadır. Cemiyet, bu amacı gerçekleştirmek için,

²¹⁷ İLTER, **a.g.e.**, s.12. ; TEVETOĞLU vd., "Karakol Cemiyeti" maddesi, s.293. ; ILIADIS, **a.g.e.**, s.89. ; HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.64-67. ; Mesut AYDIN, **Millî Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar**, (A.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1989, s.9.

²¹⁸ ÇELİK, **a.g.e.**, s.325.

²¹⁹ GÜRBÜZ, **a.g.t.**, s.11.

²²⁰ PARLAR, **a.g.e.**, s.104.

²²¹ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.64-67. ; TEVETOĞLU vd., "Karakol Cemiyeti" maddesi, s.293.

²²² Bu grubun kuruluşundan Talat, Enver ve Cemal Paşaların haberi yoktur. Grubun kurucusu Kara Kemal Bey, grubun fazla itibar görmemesi nedeniyle yeni arayış içerisine girmiştir. Bu faaliyetlerdeki ana gaye, İstanbul ve diğer illerde bulunan İttihat ve Terakki teşkilatını elden çıkarmamak ve bunların yeni bir isim altında olsa da varlıklarının devam ettirilmesini sağlamaktır. GÜRBÜZ, **a.g.t.**, s.3.

²²³ TEVETOĞLU vd., "Karakol Cemiyeti" maddesi, s.293.

²²⁴ BİRİNCİ, **a.g.m.**, s.31.

²²⁵ TEVETOĞLU vd., "Karakol Cemiyeti" maddesi, s.293.

İstanbul'da ortaya çıkan birçok yerel grubu bünyesinde birleştirmiştir²²⁶. Türk güvenlik güçlerini denetim altında tutarak, İstanbul ile Anadolu arasındaki ilişkiyi sağlamaya çalışmıştır. Telgraf memurlarını ve gümrük muhafaza memurlarını kadrosuna almaya, İstanbul'dan elde ettikleri haber ve malzemeyi çeşitli şekillerde Anadolu'ya ulaştırmağa gayret göstermiştir²²⁷.

Ahmet Hamdi (Başar) Bey, Karakol Cemiyeti'nin kuruluş gayesine ilginç bir açıklama getirmiştir. Hatırasında, "...Kara Kemal'in maksadı, Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğindeki Millî Mücadele Hareketi'ni, bir İttihatçı hareketi haline sokarak, etkisi altına almaktı. Bu hedefte, başta eski Maliye Nazırı Cavid Bey olmak üzere birçok İttihatçı kodamanlar birleşmişlerdi..."²²⁸ demektedir. Teşkilat, gizlilik esaslarına uygun olarak kurulmuş ve faaliyetlerini bu gizliliğin gerektirdiği biçimde sürdürmüştür. Ankara'nın tespit ettiği, vatanın kurtuluşu yolundaki gizliliğin dışında, bir başka "gizli" hedefin oluşudur²²⁹.

Tüzük ve programı, Kara Vasıf Bey tarafından kaleme alınan teşkilatın Anadolu ile bağlantısını, Kocaeli'nde kurulan "Menzil Teşkilatı" sağlamıştır. Burasının komutanı, Maltepe Atış Okulu Müdürlüğü'nde de bulunan Yenibahçeli Şükrü Bey'dir. Piyade Yüzbaşı Dayı Mes'ud (Gürbüz) ve Doktor Fahri (Can)'de yardımcılarıdır²³⁰.

Kurucuları arasında dini vasfı haiz şahsiyetlere tesadüf olunmamakla beraber, din adamlarının ve dini müesseselerin saltanat ve hilafete bağlılıklarını, dolayısıyla hiçbir vakaya karışmayacaklarını düşünen işgal kuvvetlerinin bu gafletinden, cemiyet, büyük ölçüde istifade etmiştir²³¹. Merdivenköy'deki Bektaşî Tekkesi, Sultan Tepesi'ndeki Özbekler Tekkesi bunlardan sadece birkaçıdır. Söz konusu tekkeler, Anadolu'ya gidip gelenlere

²²⁶ ÇUKUROVA, a.g.e., s.29.

²²⁷ KIZILER, a.g.e., s.14.

²²⁸ AYDIN, a.g.t., s.3. ; İLIADIS, a.g.e., s.90.

²²⁹ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.71.

²³⁰ TEVETOĞLU vd., "Karakol Cemiyeti" maddesi, s.294. ; HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.64-67.

²³¹ GÜRBÜZ, a.g.t., s.71.

menzil vazifesi görmüştür. Tekkelere merkezin parolasıyla gelen herkes kabul görüp ve icap eden mahalle sevk edilmişlerdir²³².

Mustafa Kemal Paşa daha Samsun'a çıkmadan önce Fethi (Okyar) Bey aracılığıyla bir gizli örgütün kuruluş çalışmalarından haberdar edilmiştir. Ancak bunun adının "Karakol" olduğu söylenmemiştir. Cemiyet, çalışmalarında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer aldığını belirtmekle birlikte, gizliden bir başka düşünceyi de geliştirmeye çalışmaktadır. Bunda yurt dışında bulunan İttihat ve Terakki önderlerinin direktiflerinin etkili olduğu muhakkaktır. Bu amaç, Mustafa Kemal Hareketi'nin, İttihat ve Terakki uzantısı olduğu havasını yaymak, hatta ikna edilmesi durumunda Mustafa Kemal Paşa'yı da bu çizgiye çekebilmektir. Sivas Kongresi sırasında, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı Osmanlı Hükümeti de aynı propagandanın içindedir. Çünkü halkta İttihat ve Terakki'ye karşı büyük bir tepki vardır²³³.

Karakol Cemiyeti, Türkiye çapında düşünülerek, beş kişiden oluşan bir genel merkez ve grup çalışmalarını yürütecek beş daireye bölünmüştür. Her daire başkanı diğer üyelerin bilgisi dışında şubeler açmak ve istediği elemanı alma yetkisine sahiptir. Bunlardan birinci daire; siyaset, haber alma, dışişleri, ikinci daire; ordu, silahlanma, seferberlik, harp harekâtı, zararlı örgütlerle ilgilenme, üçüncü daire; sevkıyat, haberleşme, dördüncü daire; grubun ihtiyacı olan parayı sağlama, beşinci daire; propaganda, şubelerin açılması, özlük işleri, mahkemelerle uğraşması şeklinde tasarlanmıştır²³⁴.

Karakol Teşkilatı başlangıçta, coğrafi kriterlere göre kuruldukları sanılan bölgesel birimlerin oluşturulması ile örgütün yayılmasına öncelik vermiştir²³⁵. Cemiyetin mahalli faaliyetleri, Millî Mücadele'ye destek sağlayacak şekilde, Müdafaa-i Millîye Teşkilatı'nın çekirdeğini meydana getirmiştir. Cemiyet tarafından kurulan ilk mahalli teşkilat olan Topkapı Grubu'nu, Şehremini, Eyübsultan, Kasımpaşa, Bayezid, Aksaray, Bakırköy,

²³² ÇELİK, a.g.e., s.325-326.

²³³ ÖZKAN, MİT'in..., s.91-92.

²³⁴ KIZILER, a.g.e., s.15. ; GÜRBÜZ, a.g.t., s.44-47. ; AYDIN, a.g.t., s.11.

²³⁵ İLIADIS, a.g.e., s.90.

Kuzguncuk, Üsküdar, Beylerbeyi, Çengelköy, Anadoluhisarı, Beykoz, Kavak, Sarıyer, Büyükdere, Beşiktaş ve Galata teşkilatları takip etmiştir²³⁶.

Yapısal anlamda basın, propaganda ve casusluk bölümleri dikkate alındığında, Ali Rıza, Kemaleddin Sami ve Edip Servet Beylerin önemli rol oynadıkları görülmektedir. Ali Rıza Bey, İleri Gazetesi'nde yazılar yazmaktadır. Cemiyetin basın yoluyla mücadelesinde genellikle uyandırıcı ve halkı aydınlatıcı bir politika izlenmiştir. İstanbul'da Kafkas Fırkası Kumandanı bulunan Kemaleddin Sami (Berlin Büyükelçisi), propaganda çalışmalarını²³⁷ genellikle Aydınlar Grubu ile oluşturmuştur. Türk haklarını, İngiliz, Fransız ve İtalyanlara anlatmak ve kamuoyu oluşturmak propaganda bölümünün görevleri arasındadır. Kurmay Yarbay Edip Servet Bey, casusluk faaliyetlerini yönetmiştir. İlk zamanlardaki deneylerden sonra bir yandan düşman karargâhlarına, bir yandan da işbirlikçiler arasına sızma harekâtları yapılmıştır. Yabancı elçilik personeli arasına konulan ajanlar aracılığı ile çok sayıda belge elde edilmiş ve aleyhte karar ve bilgiler şifreli telgraflarla Anadolu'ya ulaştırılmıştır²³⁸.

Teşkilat üyeleri hücrelerden²³⁹ mürekkeptir ve üyeler 55, 88 veya 555 gibi kodlar ile tanınmaktadır²⁴⁰. Ayrıca bazı şahıslara kod isimleri de verilmiştir. Mesela, Mustafa Kemal (Atatürk) (Nuh), Şevket Galatalı (İsa), Kara Vasıf (Cengiz) ve Ali Fuat (Cebesoy) ise (Musa) olarak anılmıştır²⁴¹.

Kısa zamanda örgütlenme çalışmalarını tamamlayan Karakol Cemiyeti'nin, Millî Mücadele'ye yaptığı en büyük hizmet, İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane ile subayların kaçırılmasını sağlaması, İngiliz

²³⁶ ERTÜRK, **a.g.e.**, s.220-221.

²³⁷ Teşkilat-ı Mahsusa, Hindistan'daki propaganda faaliyetleri kapsamında, "Uhuvvet" isminde bir gazetenin yayınlanması için tahsisat vermiştir. KELEŞYILMAZ, **a.g.e.**, s.123. Karakol Cemiyeti'nin, Teşkilat-ı Mahsusa'nın bazı eski elemanlarına sahip olması ve benzer yönetim anlayışına sahip olması dikkate alındığında, propaganda çalışmalarında, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kullandığı yöntemlere paralel faaliyetler göstermiş olduğu söylenebilir.

²³⁸ HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.70. ; ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s.58-59. ; DEMİREL, **a.g.e.**, s.189.

²³⁹ Hücre sistemine göre yapılanma şeklinin, Ermeni Komiteleri tarafından da uygulandığı görülmektedir. **TİTE Arş.**, K. 60, G.36, B.1.

²⁴⁰ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.71.

²⁴¹ TEVETOĞLU, **a.g.e.**, s.14.

Muhibleri Cemiyeti gibi kuruluşların planlarını ve faaliyetlerini Mustafa Kemal Paşa'ya haber vermesi olmuştur²⁴².

Cemiyet, İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isteyen asker ve sivillerin güvenilir olduklarını göstermek amacıyla "tavassut (aracılık) belgesi" vermiştir. Cemiyet bir yandan Anadolu'nun direktifleri doğrultusunda çalışırken, diğer yandan da ittihatçı liderlerden emir almıştır²⁴³. Halil Paşa'nın İstanbul²⁴⁴, Nuri Paşa'nın Ardahan'daki İngiliz kışlası cezaevinden kaçırılması²⁴⁵, Geçici Türk İhtilal Hükümeti'nin temsilcisi olarak²⁴⁶, 11 Ocak 1920'de Baha Said Bey'in Bolşeviklerle imzaladığı anlaşma, bunun açık bir göstergesidir²⁴⁷.

Beşinci daireye bağlı olduğu hissettirilen bir Ulusal Ordu'dan söz edilerek, "bir başkomutanın, genelkurmayın, kolordu ve fırka kumandanlarının bulunduğu, bunların kim olduğunun ve görevlerinin gizli tutulduğu" belirtilmiştir²⁴⁸. Karakol, Anadolu'da örgütlenebilmek amacıyla bütün Ordu makamlarına ve sivil kurumlara tüzüğünü dağıtmıştır. Durumun farkına varılır varılmaz, Mustafa Kemal Paşa, 9 Ağustos 1919'da bütün kuruluşlara gönderdiği bir genelge ile "Cemiyetle bir ilişkisinin olmadığını, tüzüğe uyularak ikilik yaratılmamasını, Cemiyeti kimlerin kurduğunu araştırttığını" belirtmiştir²⁴⁹.

Karakol Cemiyeti ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki uçurum, cemiyetin tüzüğünün Anadolu içlerindeki askeri birliklere kadar gönderilmesiyle iyice kapatılamaz olmuştur²⁵⁰. Cemiyetin, Millî Mücadele Hareketi'ni, İttihat-Terakki'ye bağlama girişimi, Mustafa Kemal Paşa

²⁴² İLTER, a.g.e., s.12.

²⁴³ KIZILER, a.g.e., s.14.

²⁴⁴ GÜRBÜZ, a.g.t., s.73-81.

²⁴⁵ Stefanos YERASIMOS, *Türk Sovyet İlişkileri Ekim Devriminden Millî Mücadeleye*, Gözlem Yay., İstanbul 1979, s.111.

²⁴⁶ Kazım KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yay., İstanbul 1960, s.628-630.

²⁴⁷ ÇUKUROVA, a.g.e., s.29-30.

²⁴⁸ İngiliz İstihbaratı, bu kimlikleri öğrenebilmek için ayrıntılı bir araştırma yapmıştır. ÇUKUROVA, a.g.e., s.29-30.

²⁴⁹ Mazhar Müfit KANSU, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c.I, T.T.K. Basm., Ankara 1986, s.138-139.

²⁵⁰ ILIADIS, a.g.e., s.90.

tarafından farkına varılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi sırasında Kara Vasıf ile yaptığı görüşmede, bu tepkisini açıkça göstermiştir²⁵¹. İstanbul'da çok güçlü olan Cemiyetin tümüyle Mustafa Kemal Paşa'ya bağlanması veya denetime alınması gerçekleşmemiştir²⁵². Cemiyet yöneticilerinin de bu durumun farkında olması, Mustafa Kemal Paşa'nın izni olmaksızın, kendilerini Bolşevikler ile anlaşma yapabilecek kadar güçlü görmelerine yol açmıştır²⁵³. Cemiyetin İstanbul ağının güçlülüğü nedeniyle, bir bakıma mecburiyetten kaynaklanan ilişkinin en güzel örneği, Kara Vasıf Bey'i örgütü kurarken sergilediği tutum nedeniyle samimi bulmadığını dile getiren Mustafa Kemal Paşa'nın, onu İstanbul'da muhatap kabul etmesidir²⁵⁴. Mustafa Kemal Paşa, tüm bu gelişmelere karşın cemiyetin geniş istihbarat ağından ve İstanbul'daki etkinliğinden son noktasına kadar yararlanmıştır²⁵⁵.

Karakol Cemiyeti'nin faaliyetlerine ilişkin olarak, "gayeye hizmet" konusunda yetersiz kaldığı düşüncesinde olan Mustafa Kemal Paşa, 12 Mart 1920 tarihinde Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Albay Şevket Bey'e bir yazı göndermiştir. "İstanbul'da fiili hareketler ve özel teşebbüsler için kurulacak silahlı teşkilatta bile, Müdafaa-i Hukuk Tüzüğü ekinin uygulanması gerektiği, Karakol Cemiyeti'nin tüzüğünün uygulanmaya çalışılmasının, cemiyetin başlıca başarısızlık sebebi olduğu" ifade edilen bu yazıda, "Cemiyetin genişleme çalışmaları çerçevesinde oluşturulan yeni gruplara girenlerin adlarının güvenilir bir vasıta ile gönderilmesi"²⁵⁶ talep edilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Sivas Kongresi esnasında görüştüğü Kara Vasıf Bey'e, "...Karakol teşkilatı rumuzuyla, talimatıyla ve hatta şahıslarıyla tarafımızdan ilga ve iptal edilmiştir..."²⁵⁷ şeklindeki emrine karşın, 12 Mart 1920 tarihli yazı dikkate alındığında, Cemiyet'in faaliyetlerine devam ettiği anlaşılmaktadır.

²⁵¹ Nutuk, s.50-52.

²⁵² Necdet AYŞAL, **Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na İstihbaratın Etkisi (23 Nisan 1920-20 Ekim 1921)** (A.Ü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1998, s.15.

²⁵³ ÇUKUROVA, a.g.e., s.30-33.

²⁵⁴ ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s.59.

²⁵⁵ DEMİREL, a.g.e., s.186.

²⁵⁶ Nutuk, s.278-279.

²⁵⁷ AYDIN, a.g.t., s.4-5. ; GÜRBÜZ, a.g.t., s.128.

Cemiyet ile Anadolu arasındaki bu gergin ilişkiler sürmekte iken, İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal²⁵⁸ etmeleri üzerine cemiyet dağılmış, mühim simalar tutuklanarak Bekirağa bölüğüne götürülmüş²⁵⁹, bir kısmının Anadolu'ya geçmesinden sonra, İstanbul'da çeşitli gruplar ortaya çıkmıştır. Karakol Cemiyeti'nin oluşturmuş bulunduğu semt örgütleri, bu yeni grupların kısa zamanda kurulması ve güçlenmesinde en önemli faktör olmuştur²⁶⁰. İstanbul'da kalan cemiyet üyeleri ise gizlenerek ikinci bir teşkilatı kurmak için çalışmışlardır²⁶¹.

İşgalden sonra Kara Vasıf Bey'de bulunan Karakol Cemiyeti mührü ve merkez kuruluna ait şifre anahtarı Yüzbaşı Emin Ali Bey tarafından alınmıştır²⁶². İkinci Karakol Teşkilatı, Yüzbaşı Emin Ali Bey, Kurmay Albay Edip Servet, Topçu Teğmen Muhlis, Cizreli Lami Bey (Diyarbakır milletvekili) Abdülkadir Bey (Daha sonra Ankara valiliği yapmıştır.) ve Tolcalı Süleyman tarafından yeniden oluşturulmaya çalışılmıştır²⁶³. Ancak Emin Ali Bey'in bu derleme ve toplama gayretleri sonuçsuz kalmıştır.

Karakol Cemiyeti'nin devamı olan Zabitan Grubu, Cemiyet'in Üsküdar Şubesi Reisi Kurmay Yarıbay Muğlalı Mustafa Bey tarafından 27 Ekim 1920 tarihinde yeniden yapılandırılmıştır²⁶⁴. Zabitan Grubu, Karakol Cemiyeti'nin mührünü kullanmaya devam etmiştir²⁶⁵.

²⁵⁸ Türk Milleti'nin kolay teslim olmayacağını anlaşılmaması ve Yunan Kuvvetleri'nin başarısızlıkları karşısında İtilaf Devletleri, İstanbul'un işgalini, Millî Mücadele'yi yok etmenin bir çaresi olarak görmüşler, ayrıca gizli cemiyetlerin Anadolu'ya silah ve cephane sevkiyatı ile istihbaratını durdurmanın en kestirme yolu olduğunu düşünmüşlerdir. GÜRBÜZ, **a.g.t.**, s.157-158

²⁵⁹ ÇELİK, **a.g.e.**, s.327. ; İngilizler tarafından tevkif edilerek Bekirağa bölüğüne götürülen cemiyet üyesi olan veya olmayanların bir kısmı Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Sürgün grubu içerisinde Kara Vasıf Bey de yer almaktadır. Cengiz DÖNMEZ, **Millî Mücadeleye karşı bir Cemiyet: İngiliz Muhibleri Cemiyeti**, AAM Yay., Ankara 1999, s.140.

²⁶⁰ Anadolu'ya geçen üyelerin kimlikleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. ÇUKUROVA, **a.g.e.**, s.30-33.

²⁶¹ AYDIN, **a.g.t.**, s.12.

²⁶² GÜRBÜZ, **a.g.t.**, s.176.

²⁶³ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.73-74.

²⁶⁴ İLTER, **a.g.e.**, s.12.

²⁶⁵ GÜRBÜZ, **a.g.t.**, s.177 ; Mühür üzerinde üç dairesel bir hilal ve yıldız mevcut olup, hilal dairelerinin etrafında iki taraflı yaprak şekli ve (K. G. H. E. S. L.) harfleri yazılmıştır. Ortadaki yıldızın etrafına ise "Hukuk-ı beşer ve İstiklal-i millîyi muhafaza eder." İbaresini taşımaktadır. AYDIN, **a.g.t.**, s.13, 33 numaralı dip not ve s.308 (Ek-1). Cemiyet Mührü için bkz. Ek-2.

Zabitan Grubu'nun, teşkilatlanma hususunda bazı tadilatlarla gittiği görülmektedir. İlk teşkilatta yer alan Merkez-i Umumi yerine, Heyet-i Faale mesuliyeti üzerine almıştır. Teşkilatın diğer şubeleri ise "İstihbarat, Talimat Mesulleri, Tebligat Mesulleri ile Kurye ve Muhaberat" olmak üzere tanzim edilmiştir. Bu şubelerden istihbarat şubesi kendi bünyesinde; hükümet daireleri ve ahali arasında kurulan teşkilat ve cemiyetler hakkında bilgi toplayan "Dâhili İstihbarat Şubesi" ve yabancı gazeteler ile yabancıların o dönemde çok faal oldukları Beyoğlu mıntıkasındaki olayları takip etmek, ayrıca yabancı subaylarla diyalog kurulması ve temasın devam ettirilmesi gibi görevleri üstlenen "Harici İstihbarat Şubesi" şeklinde olmak üzere iki kısım halinde teşkilatlanmıştır²⁶⁶.

Zabitan Grubu da, Anadolu'ya istihbarat temini yanında subay, silah ve cephaneye sevkinde başarılı hizmetler vermiştir. Fakat belirli bir tarihten sonra, kuruluşu aynı tarihlere rastlayan ve Ankara tarafından kurdurulan Hamza Grubu ile rekabete girişmesi ve yeterli tetkik-tahkik yapılmadan Anadolu'ya gönderilen subayların bazılarının İtilaf Devletleri'ne hizmet ettiklerinin anlaşılması, kendilerine tepki gösterilmesine sebep olmuştur²⁶⁷.

Özellikle, Grup mührünün İngilizlerin eline geçmesi ve bu mühür ile Anadolu'ya çok miktarda subay gönderilmesi, Grubun büsbütün gözden düşmesine neden olmuştur. Bilindiği gibi İngiliz casusu Mustafa Sagir, Karakol mührünü taşıyan bir vesika ile Anadolu'ya gelmiş, söz konusu mühürdeki bazı değişiklikler Ankara tarafından fark edilmiştir. Ayrıca, İngiliz Muhibleri Cemiyeti üyesi Yüzbaşı Ahmet'in, Harbiye Nezareti'nin koridorlarında, Anadolu'ya gideceklere verilen vesikalarla dolaştığının tespit edilmesi ve grup mensuplarından bazılarının kahvehanelerde görevlerini ifşa etmeleri, Gruba olan samimiyeti menfi yönde etkilemiştir. Bütün bu olaylar Grubun, Ankara tarafından tecrit edilmesine sebebiyet vermiş ve Grubun

---

²⁶⁶ AYDIN, a.g.t., s.15-16.

²⁶⁷ İLTER, a.g.e., s.12.

veya bazı üyelerinin yabancı casus teşkilatları ile işbirliği halinde bulunduğu zannı hâsıl olmuştur²⁶⁸.

İşte bütün bu olumsuz olaylar neticesinde, Zabitan Grubu'nun bir müddet sonra adını değiştirdiği ve yine Muğlalı Mustafa Bey başkanlığında Yavuz Grubu olarak faaliyetini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Muğlalı Mustafa Bey'in yakalanma tehlikesi²⁶⁹ sebebiyle, Eylül 1921'de İstanbul'dan Anadolu'ya geçmesinden sonra Yavuz Grubu'nun faaliyetlerinin sekteye uğradığı anlaşılmaktadır²⁷⁰. Yavuz Grubu'nun mührü, Yavuz Sultan Selim'in resmini taşımaktadır²⁷¹.

2.3. Moltke, Hamza, Mücahit, Muharip ve Felah Grupları

İlk kuruluşta Moltke²⁷² ismiyle tarih sahnesine çıkan grup sırasıyla Hamza, Mücahit, Muharip ve nihayetinde Felah Grubu ismiyle faaliyetlerine devam etmiştir. Alt bölümlerine verilen kod isimleri nedeniyle, bazen bu kod isimlerinin ayrı bir grup ismi gibi (Örneğin Güneş Grubu²⁷³) kullanıldığı da görülmektedir. Hamza Grubu'nun son adı olan Felah, değiştirilmeden Millî Mücadele sonuna kadar kullanılmıştır²⁷⁴.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da toplanmasından ve Ankara Hükümeti'nin, İstanbul'un etkisini pasifize eden bir güç olarak ortaya çıkmasından sonra başta İstanbul olmak üzere, ülkenin her tarafındaki gizli direniş gruplarının tek bir merkezden, Ankara'dan yönetilmesi

²⁶⁸ AYDIN, **a.g.t.**, s.22-23, 309, Ek-2 ; HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.79-84. İngilizlerin eline geçtikten sonra mühürdeki değişiklikler için bkz. Ek-2.

²⁶⁹ **ATASE Arş.**, K.1165, G.114, B.2.

²⁷⁰ İLTER, **a.g.e.**, s.13.

²⁷¹ ERTÜRK, **a.g.e.**,s.506. Yavuz Grubu Mührü için bkz. Ek-2.

²⁷² İlk kuruluşta, Neş'et Beyin kazıdığı mühür ile adı Moltke Grubu olan teşkilat, Eminönü'nde Balıkpazarı'na dönen köşedeki Hüseyin Hüsnü Eczanesi'nin tavan arasında çalışmaya başlamıştır. Bazen de Mühendis İhsan'ın Selimiye'deki evi ve Neş'et Beyin Beylerbeyi'ndeki Hazım Paşa yalısı bu faaliyetlere merkez olmuştur. Moltke adı çok sürmemiştir. TEVETOĞLU vd., "Hamza Grubu" maddesi, s.458.

²⁷³ TEVETOĞLU vd., "Güneş Grubu" maddesi, s.191.

²⁷⁴ **TİHİF**, s.101.

kararlaştırılmıştır. Böylelikle, Anadolu'ya subay, silah, cephane ile malzeme göndermek ve istihbarat yapmak amacıyla, EHUR'a bağlı olarak 23 Eylül 1920 tarihinde İstanbul'da Hamza Grubu kurulmuştur²⁷⁵.

Hamza Grubu'nun ilk teşkilatlanmasının üç şube haline yapıldığı görülmektedir. Yüzbaşı Seyfettin (Akkoç)'un sorumluluğunda bulunan ve istihbarat, matbuat, propaganda konularıyla ilgili birinci şube (Kod adı: Yıldız), aynı zamanda Grubun amiri olan Yüzbaşı Neşet Bey sorumluluğunda bulunan ve askeri personelin sevki ile subay ve kurye temini işleriyle meşgul olan ikinci şube (Kod adı: Ay), Yüzbaşı Şakir Muzaffer Bey sorumluluğunda bulunan ve mühimmat, sanatkâr temini ile mühimmat sevkiyatlarını ifa eden üçüncü şubelerinden (Kod adı: Güneş) müteşekkildir²⁷⁶.

Hamza Grubu, Ankara'nın olurunun alarak kurulan ve desteklenen İstanbul'daki ilk istihbarat grubudur²⁷⁷. Grubun ilk faaliyetleri daha ziyade istihbarat işlerine inhisar etmiştir. Silah ve cephane sevkiyatı ise 10 Mayıs 1921 tarihinden itibaren genişlemeye başlamıştır²⁷⁸.

Hamza Grubu'nun ilk teşkilatının çok küçük olmasına karşın faaliyet alanları ve sayısı çok fazla idi. Bu durum Ankara'ya bildirilerek, teşkilat kadrosunun genişletilmesi talebinde bulunulmuştur. Ankara'nın göndermiş olduğu isimler dikkate alınarak hazırlanan ve görev alanlar değişse de Felah Grubu'nun lağvedilmesine kadar kullanılan teşkilat yapısı; İstihbarat Şubesi (Yüzbaşı Seyfettin Bey), Kıtaat-ı Fenniye Şubesi (Yüzbaşı Hilmi Bey-Gruba 1 Aralık 1920 tarihinde katılmıştır.) Muamelat-ı Zatiye Şubesi (Yüzbaşı Neşet Bey-Aynı zamanda Grup amiridir.), Mühimmat Şubesi (Yüzbaşı Ekrem Bey-

²⁷⁵ İLTER, a.g.e., s.14. ; Konuya İlişkin olarak EHUR Reisi Miralay İsmet (İnönü) Bey tarafından Yüzbaşı Neşet Bey'e gönderilen telgrafta, "Riyasetiniz altında Anadolu'ya eşhas ve malzeme göndermek ve istihbarat yapmak üzere İstanbul'da mahrem bir teşkilâtın kurulması lüzumlu görülmüştür. Muktezasının ifasını rica ederim." denilmektedir. TEVETOĞLU vd., "Hamza Grubu" maddesi, s.458.

²⁷⁶ AYDIN, a.g.t., s.22-23.

²⁷⁷ ŞİMŞEK, a.g.e., s.85. ; HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.62.

²⁷⁸ Hüsnü HİMMETOĞLU, Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, c.I., Ülkü Matb., İstanbul 1975, s.168.

Gruba 1 Kasım 1920 tarihinde katılmıştır.), Levazım Şubesi (Yüzbaşı Sabit Bey- Gruba 1 Kasım 1920 tarihinde katılmıştır.) şeklinde oluşturulmuştur²⁷⁹.

Bu Grubun faaliyet alanı, milliyetçilerin kontrolü altında bulunmadığından, güvenlik tedbirlerine kesin uyulmasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla, kullanılan ajanın deşifre olması ihtimaline karşılık, alternatif bir ajan ağı bulundurulmuştur²⁸⁰. Grup, Genelkurmay Başkanlığı ile doğrudan irtibat halindedir²⁸¹. Grubun istihbarat merkezi, İstanbul'da Sirkeci kıyısında büyük postanenin bodrum katına yerleşmiştir. Haberleşmenin güvenliği için derlenen bilgilerin Ankara'ya iletilmesi ve Ankara'nın talimatlarının örgüte bildirilmesi, kuryeler aracılığı, fakat sıklıkla telgraf vasıtasıyla yapılmaktadır. Grup, İstanbul dışında, Genelkurmay'ın ilgi duyduğu bölgelerde de ağlar oluşturmuştur²⁸². Hamza Grubu, yaptığı başarılı çalışmalardan dolayı İngiliz istihbarat servisinin bir numaralı hedefi haline gelmiştir. İngiliz ajanları, "kaba operasyon" olarak tabir edilen, açık zaptiye operasyonlarına girişmişlerdir²⁸³.

Hamza Grubu, bu isimle çalıştığı yaklaşık 3 aylık dönemde, İstanbul'daki bazı zararlı dernek üyelerinin künyelerini Ankara'ya göndermiş, muhbirlerini Bursa, İzmir ve Manisa'ya kadar sokarak, Yunan Ordusu'nun harekâtı ile ilgili bilgileri Ankara'ya ulaştırmıştır²⁸⁴.

Hamza Grubu üyelerinden Şakir Muzaffer Bey'in, saraya ve İngilizlere bilgi vermesinden şüphelenilmesi, Grup şifrelerinin İngilizlerin eline geçmesi ve Ankara'dan beklenen kurye çantasının kaybolması dolayısıyla, 15 Aralık 1920'de Grup isim değiştirerek "Mücahit Grubu" adını almıştır²⁸⁵.

²⁷⁹ AYDIN, **a.g.t.**, s.42-44. Birçok kaynakta üç şubeli ilk teşkilatlanma ile beş şubeli müteakip teşkilatlanmanın karıştırıldığı görülmektedir. İLIADIS, **a.g.e.**, s.106-107. ; ÖZKAN, **MİT'in...**, s.111. ; DEMİREL, **a.g.e.**, s.195-196. ; ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s.64-65. ; PARLAR, **a.g.e.**, s.113-115. ; ŞİMŞEK, **a.g.e.**, s.185-187. ; HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.62-64.

²⁸⁰ İLIADIS, **a.g.e.**, s.107.

²⁸¹ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.62-64.

²⁸² İLIADIS, **a.g.e.**, s.107.

²⁸³ ŞİMŞEK, **a.g.e.**, s.185-187.

²⁸⁴ ÇUKUROVA, **a.g.e.**, s.43-45.

²⁸⁵ İLTER, **a.g.e.**, s.14. ; HİMMETOĞLU, **a.g.e.**, s.169. ; AYDIN, **a.g.t.**, s.36-37. Grubun ismiyle birlikte şifre ve parolaları da değişmiştir. ÇUKUROVA, **a.g.e.**, s.43-45.

Mücahit Grubu da yazışma ve faaliyetlerini 23 Şubat 1921 tarihine kadar sürdürebilmiş ve bu tarihten sonra “Muharip Grubu” adını almıştır²⁸⁶.

Fevzi (Çakmak) Paşa, Grubun isminin sık sık değiştirilmesi hususunu, “...Grubun ara sıra ismini değiştirmek gerekiyordu. Çünkü İngiliz İstihbaratının tuzağına düşüyorlardı...” şeklinde izah etmektedir. Grup mensuplarından bazılarının da bu meyanda değiştirilerek, Anadolu’da görevlendirilmeleri bu fikri kuvvetlendirmektedir²⁸⁷.

Ankara’nın isteğiyle, Yzb. Neşet Bey ve arkasından Yzb. Seyfettin (Akkoç) Beylerin, Anadolu’ya geçmesinden sonra, Nisan 1921 ayı içinde Grubu, Binbaşılığa yükseltilen Ekrem (Baydar) Bey yönetmeye başlamıştır²⁸⁸. Ekrem (Baydar) Bey’in başa geçmesinden sonra, Grubun Merkez Kurulu üyeleri ve görevleri, Ankara tarafından belirlenmiştir²⁸⁹.

Sakarya Savaşı Hazırlıkları sürerken, Muharip Grubu’ndan Genelkurmay’a gelen mesajda, “İzmit’e kaçak fişek ve askeri gereç götüren

²⁸⁶ **TİHİF**, s.101

²⁸⁷ AYDIN, **a.g.t.**, s.37. ; İLTER, **a.g.e.**, s.14.

²⁸⁸ HİMMETOĞLU, **a.g.e.**, s.242-243.

²⁸⁹ “Yıl 1920. İstanbul’da, Osmanlı Harbiye Nezareti’nde (Millî Savunma Bakanlığı) eğitim Dairesi Kısımlar Şefliği’nde görevli bir subaydım. Yine bir sabah evimden çıkıp Bostancı’nın görünüşte sakin yollarında beş-on adım atmıştım ki, önümde bir dilenci belirdi. Elindeki fesini bana doğru uzatarak durdu ve sızlanan bir edayla Allah rızası için yardım istedi. Birden şaşırılmıştım. Dilencinin elindeki fesin içinde bir zarf vardı ve zarfın üzerinde Erkan-ı Harb Binbaşısı Ekrem Bey’e –zata mahsus yazılıydı. Hemen kendimi toparladım derhal cebimden beş-on kuruş yardım parası çıkarıp fesin içine koyarken dikkatle ve titizlikle zarfı alıp hiç belli etmeden cebime koydum ve dilencinin yanından ayrıldım. Bu zarfla yoluma devam etmek tehlikeli olabilirdi. Bir şey unutmamış hal ve tavrı içinde derhal evime döndüm. Zarf, kırmızı mum ile kapatılmış ve üstüne resmi mühür vurulmuştu. Mümkün olduğu kadar heyecanımı muhafaza ederek zarfı açtım. İçinde, Mustafa Kemal’in Gizli Servisi’nde çalışacak olanların adları yazılı idi. Buna göre; ‘Bnb. Ekrem Bey istihbarat alma ve yardım başkanlığı, Bnb. Aziz Hüdayi Bey siyasi istihbarat, Yzb. Kerim şifre subaylığı, Yzb. İsmail Hakkı şifre subayı, Yzb. Kemal askeri istihbarat, Ütğm. Bedii, Osmanlı Hükümeti Genelkurmayı’nda istihbarat, Yzb. Fehmi zat işleri, Yzb. Cevdet Anadolu’ya subay sevki ve tebligatı, Yzb. Rasim nakliye işleri, Yb. Eyüp topçu malzemesinin Anadolu’ya sevki, Ütğm. Ahmet sevki edilecek malzemenin ambalajı işleri, Yzb. Hüsnü istihkam ve otomobil malzemesi temini, Yzb. Mehmet Ali muhabere malzemesi temini ve Anadolu’ya sevki, Hesap memuru Ali Saip hizmetlilere ve hizmete ait hesap işleri, Yzb. Vasfi ve Kd.Yzb. Seyfettin levazım işleri, Ütğm. Saffet Kurye subayı, Ütğm. Ziya ve Tğm. İbrahim Etem sevkiyat ile görevliyidiler.’ Kadroya ayrıca iki şifre anahtarı eklenmiş idi.” BAYDAR, **a.g.m.**, 6 Ekim 1970. Ekrem Bey’in vermiş olduğu tarih, olayların gidişatına ters düşmektedir. Gazete’nin baş sayfasındaki belge tetkik edildiğinde, Felah Grubu’na ait ve 12 Aralık 1921 tarihli olduğu görülecektir. Ayrıca Grubun kuruluşu ile ilgili olaylar, İstanbul’un işgalinden yedi ay sonra cereyan etmiştir. Ekrem Bey ise, ilk teşkilat kadrosunda yoktur. AYDIN, **a.g.t.**, s.40.

motorun, 9 Ağustos 1921²⁹⁰ tarihinde, İstanbul'a dönerken, bir İngiliz devriye motoru tarafından durdurulup arandığı, kaçak fişeklerin ve gereçlerin teslim edildiğini gösteren makbuzun İngilizlerin eline geçtiği, grup adının ve mührünün deşifre olduğu, kaptan ve mürettebatın tutuklandığı" bildiriyordu²⁹¹. Bu olay üzerine, Ankara tarafından şifre ve mührü değiştirilen²⁹² ve 31 Ağustos 1921'de son olarak "Felah" ismini alan Gruba²⁹³ gönderilen yazıların baş tarafına (F) ve telgraflarda (F.G.) harflerinin yazılması usul olarak kabul edilmiştir²⁹⁴.

Felah Grubu da, Ankara'ya subay ve cephaneye gönderilmesi ile istihbarat teminine ağırlık vermiş, Millî Mücadele lehinde propaganda faaliyetlerinde de bulunmuştur. İstihbarat konusunda özellikle, Yunan Ordusu'nun durumu ile ilgili haberleri Ankara'ya iletmiştir. Felah Grubu, İngiliz taraftarı Damat Ferit Paşa tarafından Anadolu'ya gönderilen ajanların listesini de ele geçirerek, EHUR'a göndermiştir²⁹⁵.

Grup, haber alma çalışmalarını yürüttüğü süre içinde İstanbul'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti²⁹⁶ Başkanı Hamit Bey aracılığı ile daha önce Fransa'da bulunmuş olan Yüzbaşı Kemal'i Fransız karargâhına sokarak, haber sızdırılmasını sağlamıştır²⁹⁷.

²⁹⁰ **TİHİF**, s.101.

²⁹¹ ÖZAKMAN, **a.g.e.**, s.272. ; **TİHİF**, s.101. ; İLIADIS, **a.g.e.**, s.107. ; ÖZKAN, **MİT'in...**, s.98

²⁹² ÖZAKMAN, **a.g.e.**, s.333. ; Ankara, "Yeni tatbik mühürlerinin gönderilmesine kadar Muharip mührünün muteber kabul edileceğini" bildirmiştir. AYDIN, **a.g.t.**, s.38.

²⁹³ AYDIN, **a.g.t.**, s.37. ; HİMMETOĞLU, **a.g.e.**, s.169'da Felah Grubu isminin alınış tarihi olarak 15 Ağustos 1921 tarihi verilmektedir. Mesut Aydın'ın, s.37'de 77 numaralı dip not olarak verdiği ancak tarafımızdan görülmesi ve tetkik edilmesi mümkün olmayan ATASE Arşivi belgesi dikkate alındığında, Felah isminin alınış tarihi olarak 31 Ağustos 1921 tarihinin kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

²⁹⁴ **TİHİF**, s.101.

²⁹⁵ İLTER, **a.g.e.**, s.14. Eserin, Ek-18'inde yer alan, 27 Kasım 1922 tarih ve 6244 sayılı Özel Arşiv belgesinde, "Sabık Polis Müdürü Tahsin'in evrakı meyanında Damat Ferit zamanında istihbarat hizmetinde kullanılan me'mürinin listesi de bulunmuş ve Grupça bir sureti alınmıştır. Mevcut esamiden (isimlerden) el-yevm (halihazırda) Anadolu'ya geçmiş olanların bulunabilmesi ihtimaliyle mezkur listenin leffen (ilişikte) takdim kılındığı" ifade edilmektedir.

²⁹⁶ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yan kuruluşu olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, gizli siyasi faaliyetlerin içinde olmuştur. Hindistan'daki pan-islamcılarla da ilişkisi bulunan Cemiyet, ilginç bir geleneğin başlatıcısıdır. İttihatçı doktorlar tarafından kurulan Cemiyet, istihbarat örgütleriyle içli-dışlı bir şekilde, bilinen ve bilinmeyen birçok görevi yerine getirmiştir. PARLAR, **a.g.e.**, s.113-115.

²⁹⁷ BAYDAR, **a.g.m.**, 14 Ekim 1970.

Anadolu Hükümeti'nin büyük ölçüdeki isteklerini motor, taka ve mavna gibi araçlarla karşılamanın mümkün olamayacağı açık bir gerçektir. Bu gerçeği göz önünde bulunduran Grup görevlilerinin sistemli, planlı ve yoğun istihbarat çalışmaları sonucunda, Fransız ve İtalyan deniz nakliyat şirketleriyle anlaşma olanağına kavuşulmuştur²⁹⁸. Grup, silah ve malzeme gönderme işini, Türkiyat ambarı sahibi ve Llyod Trieste İtalyan Vapur Kumpanyası'nın İstanbul temsilcisi Hüsnü (Himmetoğlu) Bey vasıtasıyla sağlamıştır²⁹⁹. İstanbul'da silah ve malzemeyi sağlama yollarından biri "Osmanlı Devleti Tasfiye Komisyonu"nun açtığı, açık artırmalara katılmak olmuştur. Bu komisyon İtilaf Devletleri temsilcileri ile bir Osmanlı, bir de Duyun-ı Umumiye temsilcisinden oluşmuştur. Grup, İstanbul depolarındaki malzemeyi satışa çıkararak bu kuruldan, araya yabancıları sokarak silah ve cephane sağlamış, bunları Anadolu'ya geçirmiştir³⁰⁰.

Felah Grubu, Ankara ile haberleşmelerinde Başkomiser Salih ve Saffet Beyleri kurye olarak görevlendirmiştir³⁰¹. İstanbul Posta ve Telgraf Müdürü İhsan (Pere) Bey ve Hat çavuşu Hacı Mümtaz vasıtasıyla gizli hattan Ankara ile telgraf haberleşmesini sağlamıştır³⁰². Grup, ayrıca Orhaniye Kışlası'ndaki muhabere taburundan çalınan iki adet kristal dedektörlü alıcının, muhabere Üsteğmeni Osman Nuri Bey'in Beylerbeyi'ndeki evine kurulmasıyla, bir de "Telsiz Dinleme Merkezi" oluşturmuştur³⁰³.

Grup istihbarat şubesi haber toplama faaliyetlerinin yanında, Ankara'da çıkmakta olan "Yenigün" ve "Hâkimiyet-i Millîye" gazeteleri ile yine Ankara'dan getirtilen mecmua, beyanname ve kitapların mümkün mertebe her sınıf halk arasında dağıtılmasını sağlamıştır. Böylelikle, İstanbul halkına Anadolu'da cereyan etmekte olan Millî Mücadele lehinde propagandasını da

²⁹⁸ TİHİF, s.102.

²⁹⁹ BAYDAR, a.g.m., 15 Ekim 1970

³⁰⁰ ÇUKUROVA, a.g.e., s.43-45.

³⁰¹ ERTÜRK, a.g.e., s.505-506.

³⁰² BAYDAR, a.g.m., 7 Ekim 1970.

³⁰³ BAYDAR, a.g.m., 23 Ekim 1970.

yapmıştır³⁰⁴. Felah Grubu'nun faaliyetlerine, 4 Ekim 1923 tarihinde son verilmiştir³⁰⁵.

2.4. M. M. (Mim Mim) Grubu

M.M. Grubu'nun çıkış noktası, Müdafaa-i Millîye Teşkilatı'na³⁰⁶ dayanmaktadır. 1920 yılının ilk aylarında kurulan Müdafaa-i Millîye Teşkilatı'nın kuruluş gayesi resmi olarak, "Her türlü ihtimal ve tehlike karşısında İstanbul'un herhangi bir ihtilal vaziyetinde, hal ve mevkiye hâkim olmak, İstanbul'daki Müslüman kuvvetlerini millî gayeye doğru sevk ve idare etmek, Anadolu'daki mücadeleye manen ve maddeten yardımcı olmak..."³⁰⁷ şeklinde açıklanmıştır. Teşkilatlanma açısından, Karakol Cemiyeti teşkilat yapısının yansımalarını görmek mümkündür³⁰⁸. Müdafaa-i Millîye Teşkilatı, Teşkilat-ı Mahsusa benzeri bir örgüttür. Gerçi tüm örgütlerin kuruluşunda, Teşkilat-ı Mahsusa'ya benzerlik bulunmaktadır. Bu örgütün kuruluşu Ankara tarafından desteklenmiştir³⁰⁹.

Teşkilatın içinde, yukarıda izah edilen gayenin dışına çıkarak, istihbarat ve sevkıyat hususlarında da faaliyette bulunmak isteyen bazı şahıslar mevcuttur. Bu şahısların çalışmaları sonucu, değişik sahalarda vazife yapmak amacıyla tamamen hususi surette³¹⁰ kurulmuş olan bir grup daha ortaya çıkmıştır. Bu grup mensupları, Müdafaa-i Millîye Teşkilatı'nın yalnız baş harflerini alarak, "M.M." ismini kullanmışlardır. Böylece, bir teşkilat görünümünde olan fakat gerçekte biri istihbarat, fesat cemiyetlerinin saptanması, Anadolu'ya silah ve cephane sevkıyatı hususlarında faaliyet gösteren M.M. Grubu, diğeri ise gizli propaganda, Müslüman olmayanların

³⁰⁴ AYDIN, a.g.t., s.57-59.

³⁰⁵ İLTER, a.g.e., s.14 ; BAYDAR, a.g.m., 1 Kasım 1970.

³⁰⁶ Shaw STANFORD ; Ezel KURAL, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c.II, E. Yay., İstanbul 1983, s.423.

³⁰⁷ ÇELİK, a.g.e., s.330-331.

³⁰⁸ İLIADIS, a.g.e., s.96.

³⁰⁹ KIZILER, a.g.e., s.16.

³¹⁰ Hüsni HİMMETOĞLU, "Millî Mücadele Esnasında İstanbul'daki Gizli Kurullardan M.M. Grubu ve Gerçek Yüzü", *Yakın Tarihimiz*, c.III., s.165.

tecavüz ve taarruzlarını önleme görevlerini yerine getiren Müsellah Müdafaa-i Millîye Teşkilatı olarak iki ayrı grup ortaya çıkmıştır³¹¹.

İstanbul'un işgal edilmesini müteakip, burada daha fazla hizmet veremeyeceğini anlayan Fevzi (Çakmak) Paşa, Anadolu'ya geçmeden önce Hüsamettin (Ertürk) Bey'e, "Bir müddet sonra, kendisini (Hüsamettin) de Ankara'ya beklediğini, Erkan-ı Harbiye'de gizli bir teşkilat kurulacağını, bunun bilhassa istihbarat işi olduğunu, Teşkilat-ı Mahsusa'daki tecrübesinden yararlanmak istediğini"³¹² ifade etmiştir. İstanbul'da İngilizlerin kontrolleri sıkılaştırması ve Fevzi (Çakmak) Paşa'nın ayrılmadan önce söyledikleri neticesinde, Hüsamettin (Ertürk) Bey 27 Ocak 1921'de İtalyan şirketine ait Llyod vapuru ile Samsun'a geçmiştir³¹³.

Uzun tartışmaların sonunda, bir türlü istenilen noktaya çıkartılamayan ve açığı giderek daha fazla duyulan istihbarat çalışmalarında yeni bir yapılanma için Mustafa Kemal Paşa'nın oluruyla Fevzi (Çakmak) Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa'nın son başkanı sıfatını taşıyan Hüsamettin (Ertürk) Bey'e ulaşır. Ertürk, Samsun'da bulunduğu sırada 30 Mart 1921'de³¹⁴, Fevzi (Çakmak) Paşa'dan gelen yazılı emir üzerine, Hüsamettin (Ertürk) Bey Ankara'ya gelir. Burada kendisine oluşturulmak istenen gizli teşkilat hakkında bilgi verilir ve bunu kurması istenir³¹⁵. Fevzi (Çakmak) Paşa'nın "Teşkil buyuracağınız grubun pek dikkatli davranması ve varlığının çevreden saklı tutulması, başarınızı kolaylaştıracak noktalardır."³¹⁶ şeklindeki emir ve direktifleri ile ortaya çıkan yeni durum doğrultusunda, Hüsamettin (Ertürk)

³¹¹ AYDIN, a.g.t., s.70. ; ERTÜRK, a.g.e., s.485. ; TİHİF, s.105-106 ; DEMİREL, a.g.e., s.209. ; HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.84-88.

³¹² ERTÜRK, a.g.e., s.462.

³¹³ Bülent ÇUKUROVA, M.M. Grubu Haber Alma Raporlarında Grup Faaliyetleri ve Bazı Zararlı Cemiyetler, (A.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1989, s.6.

³¹⁴ AYDIN, a.g.t., s.80. Grubun kuruluş tarihine ilişkin olarak çeşitli kaynaklarda değişik tarihler verilmekle birlikte, istihbarat ihtiyacını karşılamak maksadıyla kurulmasına ihtiyaç duyulan bu grubun kuruluş emir ve direktifini içeren ve arşiv belgelerine dayanan Fevzi (Çakmak) Paşa'nın telgrafi dikkate alındığında, Grup kuruluş tarihi olarak 1921 yılı Nisan ayının kabul edilebileceği düşünülmektedir.

³¹⁵ ÖZKAN, MİT'in..., s.113.

³¹⁶ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.79-84.

Bey, o sıralarda hususi bir mahiyet arz eden M.M. Grubu'nun, bu göreve uygun olduğunu düşünmüştür³¹⁷.

Hüsamettin (Ertürk) Bey, hemen faaliyete geçmiş ve o tarihlerde Samsun'da bulunduğunu öğrendiği, Topkapılı Cambaz Mehmet Bey ile temasa geçerek, Fevzi (Çakmak) Paşa'nın emirlerini iletmiştir³¹⁸. Mehmet Bey'in "Demir" takma adını kullanması ve taraflar arasında bu adın şifre olarak kullanılması kararlaştırılmıştır³¹⁹. Ankara'nın talepleri doğrultusunda, Samsun'da yeniden şekillenen M.M. Grubu'nun ilk heyet-i merkeziyesi, Topkapılı Cambaz Mehmet Bey, Yüzbaşı Emin Ali Bey, Topçu Mülazım-ı evvel Muhlis Bey, Kuvay-ı İnzibatiye Fırkası Kumandanı Kaymakam Kemal (Koçer) Bey ve Topkapılı İhsan Beylerden teşkil edilmiş³²⁰ ve heyet başkanlığına Süvari Miralayı Esat Bey getirilmiştir³²¹.

Grup amirliği konusu Hüsamettin Bey, Topkapılı Cambaz Mehmet Bey ve Topçu Kaymakamı Kemal (Koçer) Bey arasında çekişme konusu olmuştur. Her üçü de kendisinin grup amiri olduğunu hatıralarında yazmışlardır³²².

Topkapılı Cambaz Mehmet Bey, İstanbul'a geldikten sonra, Ankara'nın direktifleri doğrultusunda çalışmaya başlamıştır. Ancak kendisine verilen görevlendirmenin gizli tutulması³²³ talimatının bulunması nedeniyle durumun diğer gruplar tarafından bilinmemesi, tepkilere sebebiyet vermiştir³²⁴.

M.M. Grubu ile EHUR arasında, haberleşmede kullanılacak şifrelere ilişkin birçok yazışma gerçekleştirilmiştir. EHUR gönderdiği yazılarda, harflere karşılık gelen rakamları ifade eden şifreler ile nasıl açılacaklarının tarifleri yer almaktadır³²⁵. Bu yazılarda, "Şifrelerin üç alternatifli olarak hazırlandığı,

³¹⁷ AYDIN, a.g.t., s.80.

³¹⁸ ERTÜRK, a.g.e., s.469-470.

³¹⁹ TİTE Arş., K. 70, G.17, B.1.

³²⁰ AYDIN, a.g.t., s.81.

³²¹ ÇUKUROVA, a.g.t., s.7.

³²² AYDIN, a.g.e., s.82.

³²³ SALIŞIK, a.g.e., s.9.

³²⁴ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.55, 1966, Ves. No. 1278.

³²⁵ TİTE Arş., K. 70, G.20, B.1/2/3/4.

birinin ele geçmesi durumunda diğerinin devreye gireceği, kullanılan şifrenin tanıtıcı rakamının, telgraf başlangıcında belirtilmesi gerektiği” ifade edilmektedir³²⁶.

M.M. Grubu, bir taraftan Müdafaa-i Millîye teşkilatı ve azalarından faydalanmaya çalışmış, bir taraftan da gazeteci, muharrir (yazar), politikacı³²⁷, profesör, öğretmen gibi kimselerden propaganda yapmaya elverişli gördüklerini kullanma gayreti içerisinde olmuştur³²⁸.

M.M Grubu, İstanbul'daki elemanları kanalıyla bir haber alma ağı kurarak, askeri ve sivil haber almayı sağlayabilmek için değişik yöntemler izlemiştir. Yalnız haber almayı sağlamakla kalmamış, diğer karşı faaliyetleri de açığa çıkarmıştır. Grup elemanları Genelkurmay'ın istediği her türlü bilgiyi, ilgili örgüt ve kişilerle ilişki kurarak elde etmiştir. Anadolu ve Trakya'da bulunan Yunan kuvvetleri hakkında İstanbul'dan sağlanan bilgiler, millî güçlere zamanında iletilerek zaferin kazanılmasında etkili olmuştur. Gerek para ile satın alınan elemanlarla, gerekse millî duygular kullanılarak birçok gizli bilgi elde edilmiştir³²⁹. Öğrenildiğinde, İstanbul'dan Ankara'ya geçecek İngiliz casuslarının eşkâlleri ve isimleri bildirilerek³³⁰, Ankara'nın bu konuda tedbir alması sağlanmıştır. Hilafet yanlısı zararlı cemiyetlerle ajanlar vasıtasıyla ilişki kurularak, bu derneklerin çalışmaları hakkında birçok bilgi elde edilmiştir. Azınlıkların İstanbul'daki hareketleri yakından izlenmiştir³³¹.

İstanbul'daki Fransız ve İtalyan işgal güçleri ile İngilizler arasında gerginlikler yaşanması durumunu, iyi değerlendiren Grup, Fransız ve İtalyanların İstanbul'da bulunan ajanlarından aldığı yardımlarla İtilaf

³²⁶ **TİTE Arş.**, K. 70, G.19, B.1/2.

³²⁷ Demir Bey namında bir şahsın Nureddin Paşa'nın mebusluğunu sağlamak için imza topladığı. **TİTE Arş.**, K. 44, G.79, B.1.

³²⁸ HİMMETOĞLU, **a.g.m.**, s.166.

³²⁹ KIZILER, **a.g.e.**, s.17.

³³⁰ **TİTE Arş.**, K. 60, G.36, B.2. ; K. 60, G.34, B.1/2. ; K. 59, G.143, B.1. ; Casusluğundan şüphe edilen kişiler hakkında, Grup'tan bilgi toplanması ve fotoğraflarının temin edilmesi talep edilmektedir. Belge'deki şahısların fotoğraflarının albüme alınmadan gönderilmesi isteğinden, casuslara ilişkin düzenli bir kayıt tutulduğu anlaşılmaktadır. **TİTE Arş.**, K. 59, G.132, B.1/2.

³³¹ **TİTE Arş.**, K. 59, G.125, B.1/2/3. ; K. 59, G.79, B.1.

Devletleri'nin kontrolü altında bulunan depolardan aldıkları silah ve mühimmatı aralıksız olarak Anadolu'ya göndermiştir³³².

Karakol ile kıyaslandığında Grubun, bilgi toplama konusunda daha sistematik bir çalışma yaptığı, ajanlarının haber toplamada başarılı oldukları³³³, bazen dilenci, bazen işçi, kimi zaman da bilim adamı ve matbaacı olarak ortaya çıkarak, işgal güçlerine ait önemli bilgiler ve gizli evrakları ele geçirmeyi başardıkları görülmektedir³³⁴. Bunlar arasında, İstanbul İşgal Kuvvetleri Komutanı görevinde bulunan General Harrington'un, İngiltere Harbiye Nezareti'ne hitaben yazılan raporun prova baskısının ele geçirilmesi de sayılabilir³³⁵.

M.M. ve Felah Grupları, özellikle çalışmaları açısından farklılıklar göstermektedirler. Anadolu'ya silah, cephane, malzeme kaçırma, subayları seçerek gönderme, haber alma, propaganda görevlerini iki Grup da yerine getirmiş olmasına karşın, Felah'ın çalışmaları, subay seçimi, gönderilmesi ve malzeme sevkiyatı, M.M.'in çalışmaları ise haber alma üzerinde yoğunlaşmıştır. Grupların hangi alanlarda, nasıl çalıştığı ve görevliler üzerinde ne derecede etkin oldukları Ankara tarafından bilindiğinden, çeşitli önemli görevlerin organizasyonu ve hangi görevin hangi Grup tarafından yapılacağı, Gruplara bildirilmiştir. Ankara'nın, Grupların eşgüdümlü çalışmasını istemesinin sebebi, iki grubun bazen aynı satılık silahların peşine düşmesidir³³⁶. Zaman zaman birlikte çalışan³³⁷ iki Grubun, arasında tam bir işbirliği hiçbir zaman söz konusu olamamıştır³³⁸.

³³² ŞİMŞEK, a.g.e., s.187-190.

³³³ İstanbul ve yakın çevresinde, İşgal Devletleri hesabına casusluk yapanlar hakkında ayrıntılı raporlar hazırlandığı görülmektedir. **TİTE Arş.**, K. 64, G.134, B.1/2. ; K. 60, G.36, B.3. ; K. 60, G.31, B.2. ; K. 60, G.30, B.1. ; Bazen de başlangıçta casus olduğu düşünülen kişilerin, casus olmadığına kanaat getirildiğinde, düzeltme raporları tanzim edildiği de görülmektedir. **TİTE Arş.**, K. 50, G.189, B.1.

³³⁴ İLIADIS, a.g.e., s.96. ; Ancak, M.M. Grubu'ndan da emirlerin dışarıya sızdığı olmuştur. **TİTE Arş.**, K. 43, G.63, B.1.

³³⁵ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.84-88.

³³⁶ ÇUKUROVA, a.g.e., s.43-45.

³³⁷ BİRİNCİ, a.g.m., s.34.

³³⁸ AYDIN, a.g.t., s.84-85.

3 Mayıs 1921'de TBMM tarafından resmen onaylanan³³⁹ Grubun faaliyetlerine, 5 Ekim 1923'de son verilmiştir³⁴⁰.

2.5. Diğer Gruplar

Yukarıda bahsedilen gruplar dışında da bazı gruplar faaliyet göstermiştir. Ancak bu grupların faaliyetleri, istihbarat sahasından ziyade silah sevkiyatı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bazılarının daha sonra istihbarat gruplarıyla birleştiği, bazılarının ise bilgi ve eleman desteği verdiği görülmektedir.

2.5.1. İmalat-ı Harbiye Grubu

İşgal Devletleri denetimi altında bulunan depolardan, Anadolu'ya silah, cephane ve mühimmat temin etmek amacıyla kurulmuş hususi bir teşkilattir. 19 Mart 1920 tarihinde kurulmuş olan ve yaklaşık dokuz ay müstakil faaliyet gösteren İmalat-ı Harbiye Grubu'nun kurucusu Ağır Topçu Kaymakamı Eyüp (Durukan) Bey'dir³⁴¹.

Silah ve mühimmat dışında, Anadolu'ya subay da geçirmiş olan Grupta, Miralay Asım ve Miralay Ömer Lütfi Beyler de görev yapmış, 23 Eylül 1920'de Anadolu tarafından resmen tanınan³⁴² Grup, Aralık 1920'de Felah Grubu ile birleşmiştir³⁴³.

2.5.2. Muavenet-i Bahriye Heyeti

İstanbul'da kurulmuş bulunan gizli teşkilatların hemen hepsi, Kara Kuvvetleri'nin harp malzemelerini temin ile uğraşıyorlardı. Müdafaa-i Millîye Vekâleti, bu durum karşısında bahriye subayı ve harp malzemelerini temini

³³⁹ HİMMETOĞLU, a.g.m., s.168. ; İLTER, a.g.e., s.15. ; KIZILER, a.g.e., s.16.

³⁴⁰ ÇUKUROVA, a.g.t., s.187.

³⁴¹ AYDIN, a.g.t., s.90. ; BİRİNCİ, a.g.m., s.34.

³⁴² BİRİNCİ, a.g.m., s.34.

³⁴³ HİMMETOĞLU, a.g.e., s.159,161.

ile ilgili gizli bir teşkilatın kurulması çalışmalarına başladı. Zamanın şartları göz önüne alınarak, müstakil bir grup yerine, mevcut grupların bünyesi içerisinde bir şube şeklinde faaliyette bulunulmasının daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Nitekim Hamza Grubu'nun kuruluş aşamasında, bir bahriye şubesinin de kurulmasının öngörüldüğü, ancak faaliyete geçirilemediği görülmektedir³⁴⁴.

Grup, Haliç Komodoru Cibalili Yarbay Nazmi ve Güverte Binbaşısı Çerkeşli Haydar Abdullah Beyler tarafından 1921 yılı başında kurulmuştur³⁴⁵. İmalat-ı Harbiye ve Muavenet-i Bahriye Grupları'nın faaliyetleri, Felah Grubu tarafından koordine edilmiştir³⁴⁶.

2.5.3. Berzenci Grubu

Kurucusu Bahriye imamı Ahmet Berzencidir. Muavenet-i Bahriye Grubu ile bu ikisine Karakol Teşkilatı da dendiğinden "K.G." rumuzunu kullanırlardı³⁴⁷.

2.5.4. Namık Grubu

Anadolu'nun silah, cephaneye ve mühimmat ihtiyacını temin etmek maksadı ile 30 Ocak 1921 tarihinde tamamen özel mahiyette, Topçu Yüzbaşı Halil İbrahim ve Mülazım-ı evvel Ahmet Naci tarafından kurulmuştur³⁴⁸. Grup, İstanbul depolarından silah, gereç ve çeşitli yedek malzeme sağlayacağı vaadinde bulunmuştur. Ancak, İnebolu'ya 1921 yılı ortalarında 8.880 adet 7,5'lük sahra topçu mermisinin sevkiyatı dışında

³⁴⁴ AYDIN, a.g.t., s.93.

³⁴⁵ BİRİNCİ, a.g.m., s.34.

³⁴⁶ PARLAR, a.g.e., s.113-115.

³⁴⁷ BİRİNCİ, a.g.m., s.34.

³⁴⁸ Grubun kuruluş tarihi; AYDIN, a.g.t., s.102. ve İLTER, a.g.e., s.17'de *30 Ocak 1921*, ÇUKUROVA, a.g.t., s.24'de *1921 Şubat başında*, TİHİF, s.109'da ise, arşiv belgesine dayalı olarak *30 Ocak 1920* tarihleri verilmektedir. Yüzbaşı Halil İbrahim ve Mülazım-ı evvel Ahmet Naci Efendilerin görevlendirilmeleri esnasında EHUR Reisi ve Müdafaa-i Millîye Vekâleti'nin mutabık kaldıklarına dair yazışmalar ve olayların gidişatı dikkate alındığında '30 Ocak 1920' tarihini veren eserde bir baskı hatası ihtimalinin kuvvetli olduğu düşünülmektedir.

çalışmalarında yeterli başarıyı sağlayamamıştır. Anılan sevkıyat dışında başka sevkıyat yapmamıştır³⁴⁹.

2.5.5. Ferhat ve Kerimi Grupları

Gizli Gruplar, faaliyetlerinin aksamaması için bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden biri de ihtiyat gruplarının teşkil edilmesi olmuştur. Bu suretle, faaliyette bulunan grubun vaziyeti tehlikeye düşerse, ihtiyat olarak beklemede olan grup, onun yerini alacak ve hizmetler aksamayacaktır.

Ferhat ve Kerimi Grupları, Hamza Grubu'nun kurulması ile birlikte ihtiyat grubu olarak tespit edilmiş ve Ankara'ya bildirilmiştir³⁵⁰. 2 Mart 1921'de ise, Ferhat Grubu'na Kurmay Yarbay Mustafa İzzet ve Kurmay Yüzbaşı Mehmet Bey'in, Kerimi Grubu'na da Kurmay Yarbay Hayri Bey'in görevlendirilmesi EHUR'a arz ve teklif edilmiştir³⁵¹.

Hamza Grubu'ndan, Mücahit Grubu'na geçişte³⁵²; Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, Mücahit Grubu'na gönderdiği ve "Ferhat ve Kerimi konusundaki teklifi beklediğini" belirten telgrafına karşılık, Mücahit Grubu, "İstanbul'daki insanların bazılarının, bu mesaiyi yapamayacak kadar tanınmış oldukları, bir kısım insanların ise bu vazifeyi ifa edecek seviyeye sahip bulunmadıkları, birçoklarının da bu hizmetlere ait cüret ve fedakârlığa sahip bulunmadıkları

³⁴⁹ HİMMETOĞLU, **a.g.e.**, s.257. ; **TİHİF**, s.108-109. Anadolu'dan, yapmayı vaat ettikleri sevkıyatlar karşılığında tahsisat alan grup, vaatlerini yerine getirmediğinden haklarında soruşturma açılmıştır. Grubun, bu başarısızlığına ilişkin olarak, Fevzi (Çakmak) Paşa ile Müdafaa-i Millîye Vekâleti arasında sorumluluğun kime ait olduğu konusunda bazı yazışmaların yapıldığı görülmektedir. Grup, Ankara tarafından kendilerine çıkarılan borcu, Beyoğlu'nda işlettikleri sinemanın geliri ile ödemiştir. AYDIN, **a.g.t.**, s.105, 108.

³⁵⁰ AYDIN, **a.g.t.**, s.109. ; Ergun HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.64-67.

³⁵¹ **TİHİF**, s.110.

³⁵² Ferhat ve Kerimi Grupları'nın, ihtiyat Grubu olarak tespit edilmelerine karşın, Hamza Grubu'nun sırasıyla Mücahit, Muharip ve sonunda Felah Grupları isimlerini almaları, Hamza Grubu'nun kuruluşu ile birlikte, tehlikeli bir vaziyetin oluşması durumunda teşkillerinin planlandığı bilinmekle birlikte, söz konusu ihtiyat gruplarında görev yapacakların 2 Mart 1921'e kadar belirlenmemiş olması, bu tarihten sonra ise zorlukla bir iki kişinin tavsiye edilmesi ve Mücahit Grubu'nun, Fevzi (Çakmak) Paşa'ya göndermiş olduğu açıklama da dikkate alındığında, Hamza Grubu'ndan Ferhat ve Kerimi Grupları'na geçişte, başlangıçta bir önceki grubun tüm kadrosu ile tasfiye edilmesinin düşünüldüğü ancak görevin niteliğine uygun insan kaynaklarının yetersizliği nedeniyle sadece deşifre olan veya çok baskı altında kalan personelin Anadolu'ya geçişinin sağlanarak, geri kalan temel kadronun muhafaza edildiği, sadece isim değişikliği yapılarak göreve devam edildiği görülmektedir.

ve Anadolu'ya hizmetten kaçındıkları" açıklamasında bulunulmuştur. Sonuç olarak ihtiyat fikri sadece düşüncede kalmış ve uygulamaya konulmamıştır³⁵³.

2.6. Askeri Polis Teşkilatı (P Teşkilatı)

İstanbul ve İstanbul dışında kurulan teşkilatların bir kısmı, vatanseverlerin şahsi gayretleri sonucu, bir kısmı da Ankara Hükümeti'nin emir ve müsaadesiyle kurularak faaliyette bulunmuşlar ve Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'ye yardımcı olmaya çalışmışlardır. Ancak bu grupların faaliyet ve yardımları, İstanbul'dan kaçırılan silah, cephane yardımı ile yine İstanbul'dan elde ettikleri istihbarat bilgileri ile sınırlı kalmıştır³⁵⁴. İtilaf Devletleri, işgal ettikleri bölgelerin dışında başlayan direniş hareketlerinin kırılabilmesi, Anadolu'da karşılarına çıkan Türk Ordusu'nun, içten yıkılmasının sağlanabilmesi ve Ordu'nun dayanağı olan milleti kandırarak bu dayanağı ortadan kaldırılabilmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır³⁵⁵.

İşgal Devletleri, İstanbul'un, Ankara ise Anadolu'nun giriş ve çıkışlarını kontrol altında tutmayı istemektedir. İstanbul'un işgali sonrasında, Anadolu'ya geçişlerde büyük artış yaşanmıştır. Geçiş yapanların büyük kısmının hizmet maksadı ile geldikleri, ancak bunun yanı sıra isyan çıkartmak, menfi propagandada bulunmak, suikast yapmak³⁵⁶ ve casusluk faaliyetlerinde bulunmak³⁵⁷ üzere gelenlerin sayısının da küçümsenemeyecek miktarda olduğu görülmektedir³⁵⁸.

Hepsi Birinci Dünya Savaşı'nda etkin olarak görev yapmış olan Millî Mücadele'nin önderleri, bu savaş sırasında yapılan istihbarat faaliyetlerinden

³⁵³ AYDIN, a.g.t., s.110, 112.

³⁵⁴ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.6.

³⁵⁵ KIZILER, a.g.e., s.19.

³⁵⁶ *TİTE Arş.*, K. 52, G.155 B.1. ; K. 52, G.157, B.1.

³⁵⁷ *TİTE Arş.*, K. 46, G.173, B.1/2. ; Eski Polis Müdürü Tahsin'in evrakları arasında bulunan listede, İngiliz casusu olarak gözükten Tevkifhane Müdürü İsmail Hakkı Bey hakkında tahkikat talebini içeren Müdafaa-i Millîye Vekaleti yazısı. *TİTE Arş.*, K. 44, G.34, B.1/2.

³⁵⁸ AYDIN, a.g.t., s.173.

etkilenmişlerdir³⁵⁹. Tecrübeleri ve İşgal Devletleri'nin faaliyetleri karşısında, İstanbul'daki gizli gruplar vasıtasıyla yürütülen haber alma faaliyetlerine ilave olarak, İstanbul'dakine nazaran daha kapsamlı, askeri istihbarat ihtiyacına cevap verecek ve Anadolu içerisindeki istihbarat eksikliğini giderecek nitelikte düzenli bir istihbarat teşkilatına gereksinim duyan Ankara, istihbarat ve istihbarata karşı koyma çalışmaları yapmasını öngördüğü "Askeri Polis Teşkilatı"nı teşkil etmiştir. Teşkilat; "Ayn-Pe", "A.P." veya "P" Teşkilatı olarak da anılmaktadır.

Kuruluş tarihine ilişkin olarak çeşitli tarih tespitleri bulunmaktadır. Birçok kaynak kuruluş tarihi olarak 20 Aralık 1920 tarihini kabul etmiştir³⁶⁰. Bu kaynakların söz konusu tarihi kabulleri, 20 Aralık 1920 tarihinde Fevzi (Çakmak) Paşa tarafından yayınlanan ve (P) Teşkilatı'nın "Teşkilat, İrtibat, Vazife ve İcraat Esasları" talimatlarını içeren belgeye dayanmaktadır³⁶¹. Ancak bu belge dikkatli incelendiğinde, içeriğinde açık olarak ifade edilmemekle birlikte, teşkilatın yeni kuruluş talimatnamesinden ziyade, uygulamadan doğan aksaklıkların giderilmesi ve çalışmaların belli bir disiplin altına alınması maksadıyla kaleme alınmış bir düzenleme olduğu görülecektir.

(P) Teşkilatı'nın kuruluşu, 1920 yılının Temmuz ayı ortasıdır. 25 Ağustos 1920 tarihinde, Garp Cephesi (P) Teşkilatı Heyet Reisi sıfatı ile Binbaşı İsmail Hakkı (Alpan) Bey tarafından, Müdafaa-i Millîye Vekaleti'ne hitaben Eskişehir'den yazılan bir yazıda, "20 Temmuz 36 (1920)'da vazifeye başladım..." denilmektedir³⁶². Bu ifade, teşkilatın 1920 yılı Temmuz ayının ortalarında kurulduğunu açıkça göstermektedir.

EHUR'un, 10 Ekim 1920 tarihinde, çeşitli komutanlıklara yazdığı bir emirde "Memleketimizde casusluğu, düşman propagandasının men ve izalesi (ortadan kaldırılması) son derece ehemmiyet kesbetmiştir (kazanmıştır). Bu

³⁵⁹ BALCIOĞLU, a.g.e., s.112.

³⁶⁰ ÇUKUROVA, a.g.t., s.25. 133 no.lu dip not. ; KIZILER, a.g.e., s.20. ; ÇINAR, a.g.e., s.158 ; **Türk İstiklal Harbi**; Batı Cephesi, c.II., Ks.3, Ankara 1966, s.57.

³⁶¹ HTVD, S.52 (1965), Ves. No. 1205.

³⁶² ATASE Arş., K..725, G.75, B.5.

ehemmiyetle, mene çalışmayla beraber Ordu ve memleket dâhilinde efkar-ı umumiyeye, hükümetin istihlası vatana müteallik mesaisi lehinde ihzar (hazırlama) ve düşman hakkında casus vesair vesait istimal (kullanmak) suretiyle malumat tedariki için teşkilat yapılması lüzumu hâsıl olmuştur. Bu sebeplerle 1920 Temmuz'u evasıtından (ortalarından) beri Garp Cephesi menatıkında teşkilat icrasıyla faaliyete başlamış olan Askeri Polis Teşkilatı, fevaid (fayda) temin eylemiş ve halen bunun sair cephede ve Kolordu menatıklarına da teşkili muvafık bulunmuştur.” denilmektedir. Ayrıca, Binbaşı İsmail Hakkı (Alpan) Bey'in, Garp Cephesi Komutanlığı'na yazdığı 26 Şubat 1921 tarihli bir yazısındaki “... 18 Temmuz 1336 (1920)'da taht-ı riyasetimde teşekkül eden (A.P.) Teşkilatı...” ifadesi, (P) Teşkilatı'nın kesin olarak 18 Temmuz 1920 tarihinde kurulduğunu göstermektedir³⁶³.

Grupların ötesinde (P) Teşkilatı, bir istihbarat ve istihbarata karşı koyma birimi olarak ortaya çıkmıştır. Kuruluş amacı da budur. Üstelik bunun gelişimi, Mustafa Kemal Paşa ile Fevzi (Çakmak) Paşa'nın doğrudan kontrolleriyle ve müdahaleleriyle olmuştur. Amaç, dağınıklığı ve başıboşluğu ortadan kaldırarak, çok önemli olan istihbarat çalışmalarını etkili bir şekilde gerçekleştirebilmektir³⁶⁴.

Oldukça güç şartlar altında büyük mesuliyetler yüklenen (P) Teşkilatı, öteki grupların aksine, Anadolu'nun birçok yerinde örgütlenmiştir. Millî Mücadele Hareketi'nin başarılmasında büyük faydalar sağlaması düşünülen teşkilatın kuruluşunu doğuran ana sebepleri, düşmanın çalışma tarzını ve Askeri Polis'in sağladığı faydaları Fevzi (Çakmak) Paşa şöyle açıklamaktadır:

“... Bugün biliyorsunuz ki, düşmanlarımız memleketi ve orduyu yıkmak için birtakım adamları memleketimize sokuyorlar. Bunların iki görevi vardır. Birincisi; Ordu'nun kuvvet ve durumunu ve mümkün olduğu kadar Ordu'nun yapacağı harekât hakkında en gizli noktalara girerek bilgi toplamak ve aldıkları bilgileri düşmana vermektir. Buna casusluk teşkilatı derler ki, her yerde ve her zaman uygulanan bir

³⁶³ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.9-14.

³⁶⁴ DEMİREL, *a.g.e.*, s.220.

usuldür. Bu düşman harekâtına karşı onu men edecek, yok edecek, engelleyecek teşkilata da bizim sahip olmamız gereklidir. İşte (P) Teşkilatı, düşmanın bizim içimizde yaptığı teşkilatı yok edecek bir teşkilattır. İkincisi; üzülen belirteyim ki, bazı ahlak düşkünü adamları düşman para ile tutarak, Ordumuzun içerisine gönderiyorlar. Ordumuzun gerek subaylarını ve gerekse erlerini bir takım sözlerle zehirliyorlar. Bu yolla birçok fenalıklar meydana geliyor. Bu adamların çoğu yakalanarak, İstiklal Mahkemeleri'ne gönderildiler ve cezalarını gördüler ve bu suretle başlangıçta Ordu'da görülen disiplinsizlik ve Ordu içerisindeki gevşeklik, ortadan kalktı. Bu ancak, Ordu'ya girmek isteyen bu gibi zararlı unsurların ortadan kaldırılmasıyla mümkün olmuştur.”³⁶⁵

(P) Teşkilatı'nın kurulması ordu içerisinde gerginliklere sebep olmuştur³⁶⁶. Bu gerginlikle birlikte pek çok soru işareti kafalarda dolaşmaktadır: “Acaba bu teşkilat Ordu içi bir istihbarat birimi midir?”³⁶⁷

Bu sorunun yanıtını yine Fevzi (Çakmak) Paşa şöyle vermektedir:

“Teşkilat, Ordu içindeki casusluk teşkilatı değildir. Ordu'ya düşmanların sevk edeceği casusluğa karşı bir teşkilattır.”³⁶⁸

Teşkilatın görevleri genel olarak; “Subay, memur ve bölge halkının durumlarını incelemek, memlekete zararlı beyanname, gazetelerin girmesini önlemek, teşkilattan izin almayanların, Anadolu içlerine girişine izin vermemek, sorumluluk bölgelerinde yaşayan insanlardan, İstanbul Hükümeti ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkide bulunanların amaçlarını ortaya çıkarmak, İstanbul ve Anadolu'daki işgal kuvvetleri ile ilgili elde edilen bilgileri düzenli bir şekilde merkeze bildirmek, bu amaçla düşman işgalinde bulunan bölgelerde istihbarat merkezleri kurmak, işgalin asıl amacını, yapılan zulüm ve işkencenin anlatılarak halkın direncini kuvvetlendirecek propaganda

³⁶⁵ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.7-8.

³⁶⁶ ŞİMŞEK, *a.g.e.*, s.195.

³⁶⁷ DEMİREL, *a.g.e.*, s.221.

³⁶⁸ ÖZKAN, *MİT'in...*, s.134.

yapmak, yabancı yayınları kadrosunda bulundurduğu tercümanlar vasıtasıyla takip etmek, İstiklal Mahkemeleri ve Divan-ı Harp soruşturmalarından önce ajan ve şüpheli kişilerin durumunu soruşturmak”³⁶⁹ şeklinde açıklanabilir.

Teşkilat şubelerindeki personel yapılanması, “Şube reisi, muavin, yaver subay, tercüman, şifre memuru, siyasi kısım amiri, istihbarat müdürü, tahkik elemanı, askeri ve sivil taharri (araştırma) memuru, kurye, yazıcı, posta ve muamele memurları” şeklindedir³⁷⁰. Sorumluluk alınan bölgenin çapı ve faaliyet yoğunluğuna göre belirlenen şube büyüklükleri³⁷¹ nedeniyle, kadrolar şubeler nezdinde farklılıklar göstermektedir.

(P) Teşkilatı reisliğine, Binbaşı İsmail Hakkı (Alpan) Bey getirilmiştir³⁷². Teşkilatın kuruluşuna, önce Garp Cephesi bölgesinden başlanmıştır. Çünkü bu sıralarda, ülkenin her tarafı tehlikeye maruz olmakla beraber, işgalcilerin daha çok faaliyette buldukları yer bu bölge, karşılarındaki Ordu da Garp Orduları idi. Bu cephenin merkezi ise Eskişehir ve yöresidir³⁷³. Bu sebeple merkezi Eskişehir’de kurulan teşkilatın ilk yapılanmasında, Kastamonu, Bolu, Adapazarı, Bilecik, Afyonkarahisar, Isparta, Burdur, Denizli, Muğla, Antalya, Konya, Samsun Bölgeleri olmak üzere 13 bölgeye ayrılmıştır. Daha sonra Güney Cephesi’nin kurulması ile ve ihtiyaca göre bu kuruluş ve kadrolarda bazı değişiklikler yapılmıştır³⁷⁴. Düzenli kadro yapılanmalarına paralel olarak, Türk istihbarat teşkilatlarında ilk düzenli rapor yazmanın (P) Teşkilatı ile başladığı söylenebilir³⁷⁵.

Teşkilat şubeleri, Merkezi Bölge komutanlarından, çok ivedi durumlarda ise EHUR haber alma şube başkanlarından emir almışlardır³⁷⁶. EHUR’un, 15 Kasım 1920’den geçerli olarak yaptığı yeni düzenlemeye göre

³⁶⁹ KIZILER, a.g.e., s.21-22.

³⁷⁰ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.88-90.

³⁷¹ HTVD, S.52 (1965), Ves. No.1205.

³⁷² ŞİMŞEK, a.g.e., s.196.

³⁷³ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.7-8.

³⁷⁴ KIZILER, a.g.e., s.24.

³⁷⁵ ŞİMŞEK, a.g.e., s.197.

³⁷⁶ ÇUKUROVA, a.g.e., s.49-52.

bütün (P) Teşkilatları'nın, buldukları bölgelerdeki askeri makamlara bağlı olmaları karar altına alınmıştır³⁷⁷. Teşkilatın kuruluşuyla birlikte, dağınık kaynaklardan alınan haberlerin toplanması görevi haber alma memurluklarına verilmiştir. Bunlara, doğrudan EHUR ile haberleşme yetkisi verilmiştir³⁷⁸. Teşkilat şubeleri, görevli oldukları bölgelerdeki komutanlıklara bağlı olmaları paralelinde, öncelikle buralar ile ilk koordinasyonu kurmaları gerekirken, bazı ivedi olmayan durumlarda da direkt olarak EHUR ile yazışmışlardır. Bu durum, bazı karışıklara sebebiyet vermiştir³⁷⁹.

(P) Teşkilatı şubeleri ve memurlarının olmadığı merkezlerde, askerlik şube başkanları veya mülki idare amirleri, teşkilatın görevini üstlenmişlerdir. Söz konusu merkezlerde, haberleşme için askerlik şubelerinin şifrelerinden yararlanılmıştır³⁸⁰.

Haber almayı tek şubede toplayarak, denetim ve değerlendirme kolaylığı sağlayan ve Ordu gerisi mıntikalarda ve dâhilinde, düşman casusluk, gizli örgüt ve propaganda çalışmalarını önleyerek, karşı önlemler almak, gerektiğinde düşman hatlarına gönderilecek şahısları sağlamak görevleri³⁸¹ tevdi edilen teşkilat, zaman zaman cephe gerisindeki tüccarlar vasıtasıyla da haber toplama gayretlerinde bulunmuştur³⁸².

Düşman propaganda faaliyetlerinin önlenmesine ilişkin olarak; Çerkez Ethem'in Yunan uçaklarından beyanname attırması ihtimaline karşılık teşkilattan, "Düşman propagandasına önceden vakıf olunması ve halkın gelişen durum hakkında aydınlatılması amacıyla, şubelerde görevli taharri (araştırma) memurlarının mıntika dâhilinde bulunan köylerde dolaşarak bizzat ahali ile temas etmeleri, yapıldığı öğrenilebilecek lehte veya aleyhte

³⁷⁷ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.72-73.

³⁷⁸ Nurettin PEKER, *1918-1923 İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri. İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi*, Gün Basm., İstanbul 1955, s.251.

³⁷⁹ ATASE Arş., K.731, G.57, B.55.

³⁸⁰ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.49.

³⁸¹ HTVD, S.52 (1965), Ves. No. 1205.

³⁸² PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.118-119. ; HTVD, S.71 (1974), Ves.No. 1546. ; Fahrettin ALTAY, *10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası (Görüp Geçirdiklerim)*, İnsel Yay., İstanbul 1970, s.332.

propagandaların esasını araştırmaları, bu işlemleri yaparken Hükümet tarafından gönderilmiş bir memur görüntüsünün yaratılmaması, halktan birisi gibi davranılmasının”³⁸³ talep edilmesi hususu örnek olarak verilebilir. Gelişen belirli bir durum karşısında Garp Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa tarafından, Eskişehir, Bilecik, Bozöyük şubelerine yazılan bu talimat öncesinde de teşkilatın, propaganda faaliyetlerini takip ettiđi³⁸⁴, İstanbul Teali-yi İslam Cemiyeti tarafından Yunan uçakları vasıtasıyla atılan beyannamelere karşı reddiyeler hazırlayarak halkı aydınlatıcı yönde çalışmalar yaptığı görülmektedir³⁸⁵.

Teşkilat kendisine tevdi edilen görevleri yerine getirirken, yetki sınırlarını aşarak, mülki ve askeri amirlerin telefonlarını dinlemiş, bazı milletvekillerini takibe almıştır³⁸⁶. Teşkilatın, Eskişehir’de Hakkı Behiç Bey’i izlemesi, bölgede temaslarda bulunan Diyarbakır Mebusu Hacı şükrü Bey’in Çerkez Ethem ve ekibiyle temaslارının kontrolü, Meclis görüşmelerinde tartışmalara yol açmıştır³⁸⁷.

Söz konusu tartışmalarda gündeme gelen teşkilatın kaldırılmasına karşı, Fevzi (Çakmak) Paşa, teşkilatın devamının zorunluluğunu, “... Bu teşkilatı kaldıracak olursak bugünkü durumda, Ordumuza dışarıdan gelecek mikroplara karşı koyamayız. Teşkilat, mikropları önleyecek bir araçtır.”³⁸⁸ şeklinde izah etmektedir.

TBMM’deki tartışmalara karşın bu tür faaliyetler devam etmiştir. Çünkü Çerkez Ethem olayı ve diğer iç karışıklıklar Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını iç istihbarata yöneltmiş, bu da doğal olarak (P) Teşkilatı’nın yetkilerinin artırılması sonucunu doğurmuştur³⁸⁹.

Güney Cephesi Komutanı Refet (Bele) Paşa, Fevzi (Çakmak) Paşa’ya yazdığı raporda, teşkilatın düştüğü seviyeyi şöyle anlatmaktadır:

³⁸³ HTVD, S.55 (1966), Ves. No. 1271.

³⁸⁴ ATASE Arş., K.721, G.124, B.2.

³⁸⁵ ATASE Arş., K.721, G.130, B.9/10.

³⁸⁶ KIZILER, a.g.e., s.21-22.

³⁸⁷ ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s.82.

³⁸⁸ PEHLİVANLI, ... **Askeri Polis...**, s.7-8.

³⁸⁹ ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s.82-83.

“Cephenin kumandasını deruhte ettiğim güne kadar (P) Teşkilatı'nın ekserisi hakkında edindiğim kanaat şu merkezde idi: Bir zamanlar vilayetlerin valileri ve onların da yanında İttihat ve Terakki'nin murahhasları vardı. Mesul memurlar yanında gayri mesul insanlar daha fazla mevki sahibi olmak isterler. Kumandanlarla, (P) memurlarının da vaziyeti bu halde idi. Gizli kalması lazım gelen (P) memurları, üzerlerinde levhaları bulunan dairelerde oturuyorlar; koltuklarındaki çantalarla kahvelere giriyorlar; tavla oynarken insanların hissiyat ve metanetine tesiri olan mühürlerini kullanıyorlardı. Bitabi taharri (araştırma) memurları da devri sabıkın hafiyeleri gibi damgalı ve herkes tarafından tanınmış insanlardı. Bu insanlardan bir kısmı da geceleri ev basmak, insan soymak, mevkilerinden istifade ederek tehdit ile adam dolandırmak, kandırmak gibi ahvalden ictinap (çekinmek) etmediler. Anadolu'daki (P) Teşkilatı, memleketin daha uzun müddet lanetle yad edeceği pek sakim (yanlış) bir şey olmuştu, ifa ettikleri yüzlerce cinayet arasında, birkaç canı de elde ettiler. Fakat sarf ettikleri para ve yaptıkları fenalıklarla bu muvaffakiyet listesi teşkilatın lehinde olmaktan çok uzaktır. Cephenin teşkili ile beraber bu teşkilat ilga (kaldırma) edildiğinden irade buyrulan istatistiki takdim etmek müşkildir (güçtür).”³⁹⁰

Teşkilatın kaldırılışında, iyi çalışmadıkları ve gizliliğe uymadıkları sebep olarak gösterilmektedir. Faydalı işler yaptıkları muhakkak olmakla beraber; görevlerinde lakayt davrandıklarını, yetkilerini aşarak gerekli gereksiz her işe karıştıklarını da görmekteyiz. Bütün bunları göz önüne alan EHUR, teşkilatı kaldırmaya karar vermiştir. 7 Nisan 1921 tarihinde Garp Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa, teşkilatın lağvedildiğini şubelere şu şekilde bildirmiştir:

“EHUR'dan mevrud (gelen) 2/2809 numara ve 21 Mart 1921 tarihli emir ile (P) Teşkilatı lağvedilmiştir. Yeni talimata göre (P) şubeleri namı, (Tetkik Heyeti) namına kalbolunmuştur

³⁹⁰ ŞİMŞEK, a.g.e., s.195-198.

(dönüştürülmüştür). Bu teşkilat 1 Nisan 1921'den muteberdir (geçerlidir). Buna göre en muktedir memurların tefrikiyle alıkonulması ve mütebakisininin (geri kalanlar) vazifelerine hitam (son) verilmesi”³⁹¹.

Teşkilat'ın kaldırılması, (P) elemanları içinde tepkiyle karşılanır. Bazı şubelerin kendilerini lağvetmeyerek bir süre daha faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir³⁹². Dönemin karışık ortamı, haberleşmedeki güçlükler, askeri yapılanmanın dağınıklığı ve teşkilata verilen yetki genişliği hususları dikkate alındığında, söz konusu durumun doğal olduğu düşünülmektedir³⁹³.

2.7. Tedkik Heyeti Amirlikleri (THA)

1 Nisan 1921'de kurulan Tedkik Heyeti Amirlikleri (THA), (P) Teşkilatı'nın yerine geçmiştir³⁹⁴. Özellikle gizliliğe uyması istenen yeni teşkilat, (P) Teşkilatı'nda çalışmış nitelikli elemanlardan seçme yapılarak oluşturulmuştur. Bu örgütle amaçlanan, büyük ve hantal olan yapının terk edilerek, (P) Teşkilatı'nın hatalarının arındırılmasıdır. Yapılanlar, yeni bir örgüt oluşumundan çok, ad değiştirerek yeniden yapılandırılmaya çalışılan Ordu istihbaratının etkinliğini artırmaya yöneliktir³⁹⁵.

THA'nın, en yüksek amiri yüzbaşı rütbesinde olmak üzere³⁹⁶, (P) Teşkilatı'nın hem kadro, hem şube adedi bakımından azaltılarak³⁹⁷, istihbarat faaliyetlerini 20 Aralık 1920 tarihli “Askeri Polis Teşkilatı Vazife Talimnamesi”ne göre yürütmesine karar verilmiştir³⁹⁸.

³⁹¹ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.181.

³⁹² ŞİMŞEK, *a.g.e.*, s.198.

³⁹³ ÖZKAN, *Bir Gizli...*, s.91.

³⁹⁴ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.181.

³⁹⁵ ÖZKAN, *MİT'in...*, s. 149.

³⁹⁶ KIZILER, *a.g.e.*, s.26.

³⁹⁷ Mustafa BALCIOĞLU, *Millî Mücadele'de Merkez Ordusu*, (A.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1990, s.47.

³⁹⁸ Hamit PEHLİVANLI, *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tetkik Heyeti Amirlikleri*, Genkur. Basm., Ankara 1993, s.4, 38-39.

Fevzi (Çakmak) Paşa tarafından yayımlanan 20 Aralık 1920 tarihli bu talimatname yer alan görevler;

“-Cephe geri bölgelerinde düşmanın casusluk faaliyetlerinin ve propagandasının önlemesi,

-Düşman gizli teşkilatlarının ülkede karışıklık çıkarmasına mani olunması,

-Düşman tarafına haber toplamak üzere gönderilecek kişilerin tespit ve temin edilmesi,

-Harp mıntıklarında genel emniyetin sağlanması için sahillerden, hudut bölgelerinden ve cephelerden gelecek bütün şahısların tahkik/tedkik edilmesi ve icap ederse tevkif edilerek mahkemelere sevkinin sağlanması,

-Hiyanet-i Harbiye Kanunu'na göre durumları şüpheli olanların ve casuslukları söz konusu olanların delilleri ile birlikte mülki makamlara teslim edilmesi,

-Harp mıntıkası dahilinde ilgili askeri komutanlardan izin almak suretiyle propaganda yapılması,

-Harp mıntıkası haricindeki limanlara gelecek sivil ahaliye müdahale edilmemesi,”³⁹⁹ şeklinde sıralanabilir.

(P) Teşkilatı'ndan alınan dersler çerçevesinde, gizliliğe azami derecede uyulması istenmekte ve bu konuda şöyle denilmektedir: “...Gizliliği temin için diğer yerlerle, Tedkik Heyetlerinin muhaberatı, oralardaki mevcut kumandanlarca cereyan ettirilmelidir.” Merkez Ordusu Komutanlığı ile haberleşmenin zaruri olduğu, ancak bu ilişkide THA gibi teşkilatın varlığını ve faaliyetlerini deşifre edecek şekilde ünvan ve imza kullanılmaması yine teşkilata emredilmiştir. Onun yerine, buldukları şehirlerdeki yetkili komutanlıkların durumuna göre “merkez, mevki veya mıntika kumandan muavinliği” ünvanıyla haberleşmenin sağlanması istenmektedir⁴⁰⁰.

³⁹⁹ HTVD, S.52 (1965), Ves. No.1205.

⁴⁰⁰ PEHLİVANLI, ...Tetkik Heyeti..., s.38-39.

Ankara, THA'nın kuruluşu ile dağınıklığa son vererek, kendi bünyesinde çeşitli istihbarat çalışmalarını yürüten Askeri Sansür Müdüriyetleri, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, İzmir Hat Komiserliği gibi kuruluşları koordineli çalıştırmak arzusundadır⁴⁰¹. Söz konusu kuruluşların koordineli çalışmaları arzusundan, bunların ortaklaşa bir komisyon şeklinde faaliyette bulunacakları sonucu çıkarılmamalıdır. THA, Anadolu'nun birçok yerinde teşkilatlanmış, tamamen müstakil ve (P) Teşkilatı'nın devamı olan bir müessesedir. Ancak bölgelerindeki bazı askeri ve mülki makamlarla iş birliği yapmaları söz konusudur⁴⁰².

Tedkik Heyeti şubesi açılmayan veya geçici olarak bilgi toplanılan bölgelerde, istihbarat heyetleri oluşturularak, bunlardan istifade yoluna gidilmiştir. İstihbarat işi için o bölgedeki şubelerden personel görevlendirildiği gibi, diğer kuruluşlarla da iş birliği yoluna gidildiği görülmektedir. Örneğin; Muğla bölgesinde, istihbaratı sağlamakla askerlik şubeleri görevlidirler. Isparta'da polisler aracılığı ile istihbarat sağlanacaktır. Denizli bölgesinde Sarayköy Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahsin Bey emrinde bir istihbarat şubesi vardır. Bu şubenin Buldan ve Alaşehir'de bulunan muhbirleri aracılığı ile istihbarat temin edilecektir. Söke bölgesinde ise mutasarrıflık emrinde olmak üzere İzmir'de görev yapan altı kişilik bir grupla istihbarat elde edilmeye çalışılmaktadır⁴⁰³.

THA şubeleri de, (P) şubeleri gibi sorumluluk alınan bölge büyüklükleri ve alanlarındaki istihbarat faaliyetlerinin yoğunluğuna göre, kadro büyüklüğü açısından üç kategori halinde tertiplenmiştir⁴⁰⁴.

1 Nisan 1921 tarihinden geçerli olmak üzere kurulan THA'nın faaliyetlerine 22 Haziran 1922 tarihinde son verilmiştir. Teşkilatın topyekûn bütün birimlerinin kapatılmasının gerekçelerini Garp Cephesi Komutanlığı'nın bağlı birliklerine yazdığı emirlerde açıkça görmek mümkündür⁴⁰⁵. Söz konusu

⁴⁰¹ DEMİREL, a.g.e., s.233.

⁴⁰² PEHLİVANLI, ...**Tedkik Heyeti...**, s.3-4.

⁴⁰³ PEHLİVANLI, ...**a.g.e.**, s.20.

⁴⁰⁴ KIZILER, a.g.e., s.27.

⁴⁰⁵ PEHLİVANLI, ...**a.g.e.**, s.56-58.

gerekçeler, “Teşkilatın ve personelin gizliliğinin kalmaması, yapılması gereken vazifelerde istenilen seviyeye ulaşılamaması, verilen görevlerin tam olarak yapılamaması, bütçeden alınan yüksek ödeneğe karşın yapılan işlerin bunun karşılığı olmayışı”⁴⁰⁶ şeklinde ifade edilebilir. (P) Teşkilatı ile THA'nın kapatılma gerekçelerinin hemen hemen aynı olduğu görülmektedir.

THA'nın kapatılmasından sonra bunların yaptıkları istihbarat, propaganda, takip ve araştırma görevleri, Ordu Kurmay Başkanlıkları'na bağlı olarak çalışan İstihbarat Şubeleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır⁴⁰⁷. Bu görevin yerine getirilmesinde; “Çeşitli kademelerdeki istihbarat şubelerinde THA'da görev yapmış güvenilir ve kabiliyetli subay ve memurlardan görevlendirilmesi suretiyle azami ölçüde istifade edilmesi, güvenilirliği tespit edilen tecrübeli personelin, casusluk, propaganda, karşı propaganda, araştırma gibi işlerde görevlendirilmesi, yerine göre seyyar olarak da vazife yapmaları, hususi memur olarak kabul edilen bu kişilerin tanınmamalarına azami derecede dikkat edilmesi” hususları öngörülmektedir⁴⁰⁸.

2.8. Emniyet-i Umumiye Müfettişlikleri

Askeri bir örgüt olarak, askeri makamlardan emir alan (P) Teşkilatı ve devamında THA, savaş bölgelerinde görev yapmış, bu bölgeler dışındaki yerlerde düzen İçişleri Bakanlığı kanalıyla sağlanmıştır. 7 Ekim 1920 tarihli Seyrüseyahat Kararnamesi⁴⁰⁹ hükümlerine ters düşen olayları izlemekle görevli olan (P) ve THA'nın, bu görevi yerine getirmek için Emniyet-i

⁴⁰⁶ DEMİREL, **a.g.e.**, s.234.

⁴⁰⁷ İLTER, **a.g.e.**, s.16.

⁴⁰⁸ PEHLİVANLI, **...Tetkik Heyeti...**, s.56-58.

⁴⁰⁹ Bu tarihte Osmanlı sınırları içinde seyahat edeceklerin, “bir seyahat varakası alması gerektiği, bir yerden başka bir yere gidip, gittikleri yerde 15 gün içinde bir işe başlamamış olanların, geldikleri yere döneceği, İstanbul'dan gelecek olanlar için, her kişinin Anadolu'ya geçeceğini, Ankara'da Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne (Emniyet Genel Müdürlüğü'ne) bildireceği, bir ayda iki kez sahil veya cephelere yakın yerlere gidilemeyeceği” Seyrüseyahat Kararnamesi ile saptanmıştır. ÇUKUROVA, **a.g.t.**, s.28-29, 157 no.lu dipnot.

Umumiye Müfettişlikleri ile birlikte çalışmaları istenmiştir⁴¹⁰. Bu suretle, birbirlerinin tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedirler⁴¹¹.

Haziran 1922'de, bu müfettişliklerin (P) Teşkilatı ile birleştirilmesi, Meclis'teki görüşmelerde dile getirilmişse de sonuç alınamamıştır⁴¹².

2.9. Anadolu Ajansı

4-5 Nisan 1920'de, Halide Edip (Adivar) Hanım, Mustafa Kemal Paşa'ya, "ne dış dünyanın, ne de iç dünyanın millî hareketin anlamını kavrayamadıklarını, bu konularda gerekli haberlerin her yere ulaştırılmadığını, Yunus Nadi Bey ile bu konuda Anadolu Ajansı (AA)'nın kurulmasını konuştuklarını" söylemiştir.

Türk kamuoyunu yanlış yollara sürükleyecek, millî birliği tehlikeye düşürecek iç ve dış yayınlara karşı milleti uyarmak, millî kurtuluşu sağlayacak karar ve hareketleri, TBMM kararlarını günü gününe halka ulaştırmak suretiyle, Hükümetle halk arasındaki bağlantıyı sağlamak görevlerini üstlenen AA, 6 Nisan 1920'de, Mustafa Kemal Paşa'nın bir beyanatıyla kurulmuştur. Millî Mücadele lehinde veya aleyhinde, yabancı basında yer alan haberler hakkında Ankara'yı haberdar etmiş, bir nevi açık kaynak bilgi toplama merkezi işlevi görmüştür. Elindeki kısıtlı imkanlarla görevini yerine getirmeye çalışan AA, daha sonra Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır⁴¹³.

2.10. Matbuat ve istihbarat Umum Müdürlüğü

Anadolu'daki milliyetçi hareketin en zayıf tarafı, etkili propaganda faaliyetlerinin ortaya konamaması ve gazeteci sayısının azlığı olmuştur⁴¹⁴. Bu

⁴¹⁰ ÇUKUROVA, a.g.e., s.49-52.

⁴¹¹ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.80.

⁴¹² ÇUKUROVA, a.g.t., s.30.

⁴¹³ Mehmet Akif TURAL, Durmuş YALÇIN, Yaşar AKBIYIK vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, AAM Yay., Ankara 2002, s.236-238.

⁴¹⁴ Halide Edip ADIVAR, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Kurtuluş Matb., İstanbul 1962, s.115.

konudaki eksikliği gören Ankara, 7 Haziran 1920 tarihinde Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün kuruluş yasasını Meclisten çıkararak, çalışmalarına başlatmıştır⁴¹⁵. Bu Müdürlüğe, Bakanlar Kurulu'nun tüm araç ve kurumlarından yararlanma yetkisi verilmiştir⁴¹⁶.

EHUR, 10 Ekim 1920 tarihli bir tamiminde Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün varlığını ve görevlerini Anadolu'daki askeri makamlara şöyle bildirmektedir :

“... Memleketin her tarafında askeri maksatlara hizmet ile meşgul olmakla beraber, irşadat (doğru yolu gösterme) yapmaya (P) Teşkilatı'nın kudreti müsait olamayacağından, bir taraftan da Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin, Ordu ve memleket dahilinde çeşitli araçlarla efkar-ı umumiyeye yol göstermeye ve siyasetimizin müteveccih (yönelen) bulunduğu emeller istikametinde hizmet ve irşadatı pek lüzumlu ve faidelidir. Bu hususta (P) Riyaseti ile Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin birbirlerine yardımlarını elzem addederim...”⁴¹⁷

Umum Müdürlüğü, bilgi toplama yanında, iç haber almaya önem vererek güvenlik soruşturmaları yapmış, yurt dışında propaganda neşriyatımızın çıkmasını sağlamış, İstanbul'daki siyasi gelişmeleri takip etmiş, mali bağlantılar ile ilgilenmiş, Anadolu'da muhaliflerin olumsuz propagandalarını önlemiştir⁴¹⁸.

Bu Müdürlük, zaman zaman çalışmalarının etkisizliği nedeniyle Mecliste eleştirilere uğramıştır. 28 Eylül 1920'de gerçekleşen Meclis görüşmesinde, kurum müdürü Galip Bahtiyar Bey'in yapılan işlere dair izahatı şu şekildedir:

“Arkadaşlarımız sahil propagandamızın hiç yapılmamakta olduğundan ve sahilden küçük bir sada gelmediğinden bahşettiler.

⁴¹⁵ Server İSKİT, *Türkiye'de Matbuat İdaresi ve Politikaları*, Ankara 1943, s.225.

⁴¹⁶ ÇUKUROVA, a.g.e., s.53.

⁴¹⁷ PEHLİVANLI, ... *Askeri Polis...*, s.87-89.

⁴¹⁸ ÇUKUROVA, a.g.t., s.30-31.

Bunda hata vardır. Efendiler sahil propagandamız vardır, bu pek kuvvetlidir. Hiçbir sada gelmiyor değil, ben yirmi dört saat zarfında 24 tane rapor alıyorum. Arzu buyurursanız bütün bu raporları size havale edeyim. Heyeti Celileniz okuyabilirler. Binaenaleyh Karadeniz sahilimiz gayet müteyakkızdır, uçan kuştan dahi haber vermektedirler ve oraya uğrayan vapurun derhal içerisine girerler, yapılması icap eden şeyi yaparlar. Efendim sahil propagandamız vardır.”⁴¹⁹

Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü, Roma, Zürih, Berlin, Paris ve Moskova’da bulunan dış şubeleri vasıtasıyla, Avrupa’dan topladığı haberleri Anadolu’ya göndermekte ve Millî Mücadele’nin propagandasını yapmaktadır. Faaliyetlerin en yoğun cereyan ettiği şube olan Roma, Anadolu ile Rodos ve Antalya yoluyla haberleşmektedir. Anılan şubenin, Moskova ve Berlin ile de kurye sistemi vasıtasıyla irtibatı bulunmakta, aynı zamanda, Trablusgarp’taki İslam komiteleri ve Hindistan Hilafet Delegasyonu’yla da temaslar gerçekleştirmektedir. Avrupa basını yakından takip edilmekte ve gazete suretleri tercüme edilmek suretiyle Ankara’ya gönderilmektedir⁴²⁰.

Bulunulan ülkenin matbuatı, istihbaratın oluşturulmasında temel kaynaklardan birisidir. Herhangi bir konu hakkındaki işleri, matbuattan parçalar halinde takip etmek kolay ve ekseriyetle verimlidir. Bu haber toplama yöntemi, masrafsız ve tehlikesizdir⁴²¹. Matbuat, kullanımı açısından, haber toplanması ve propaganda yapılması şeklinde iki taraflı bir işleve sahiptir. Belli bir plan dâhilinde, yöntemli bir şekilde kullanıldığında etkili bir propaganda aracıdır.

⁴¹⁹ Kazım ÖZTÜRK, *Atatürk’ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, Kültür Bakanlığı Yay., c.I., Ankara 1990, s.314-315. ; *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Haz: Mehmet Akif TURAL, Ali SEVİM, İzzet ÖZTOPRAK, AAM Yay., Ankara 2006, s.157.

⁴²⁰ ŞİMŞEK, *a.g.e.*, s.194-195. ; ÖZKAN, *MİT’in...*, s.97-98.

⁴²¹ TURGUD, *a.g.e.*, s.5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİHBARATTAN SORUMLU TEŞEKKÜLLERİMİZİN MİLLÎ MÜCADELE'DE İCRA ETTİĞİ İSTİHBARAT FAALİYETLERİ ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ

Bu bölümde, Millî Mücadele Dönemi'nde istihbarat sahasında faaliyet gösteren grup, cemiyet ve resmi teşkilatlarımızın, istihbaratın oluşturulmasına katkı sağlamak maksadıyla icra ettiği faaliyetlerin, istihbaratın aşamaları ve prensipleri de dikkate alınarak incelenmesiyle, Millî Mücadele'nin kazanılmasında ne kadar etkili olabildikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde bahsedilen, istihbarata ilişkin kavramları kapsayacak örneklerin, bu bölümde yer almasına gayret gösterilmiştir. İstihbaratın doğasından kaynaklanan gizlilik nedeniyle, icracılar tarafından açıklanmadığı için tespit edilemeyen yüzlerce başarılı istihbarat faaliyetinin icra edildiği muhakkaktır.

3.1. Açık Kaynaklarda Yer Alan Haberlerin Takibi

Avrupa'daki gelişmelere ve O'nun Anadolu hakkındaki görüşlerine büyük önem veren Ankara, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün Roma şubesi tarafından İngiltere, Fransa ve İtalya'da çıkan gazetelerin suretlerinin çevrilmek üzere Ankara'ya gönderilmesine ilave olarak⁴²², (P) Teşkilatı'nın da kadrosunda bulunan tercümanlar vasıtasıyla ulaşabildiği yabancı yayınları takip etmesini ve elde edilen bilgileri ilgililere ulaştırılmasını sağlamıştır⁴²³.

---

⁴²² SONYEL, a.g.e., s.214-215.

⁴²³ PEHLİVANLI, ...Askeri Polis..., s.20.

Ermenilerin, Anadolu içinde yaptıkları bozgunculuk ve casusluk faaliyetlerinin batılı gazetelerce desteklendiği ve Türk milliyetçilerinin saldırıları karşısında, “Ermenistan’ın yalnız bırakılmaması” çağrısında bulunuldukları, (P) Teşkilatı’nın tespitlerinden birisidir⁴²⁴.

30 Mart 1920 tarihinde Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa tarafından, Onbeşinci Kolordu Kumandanlığı’na gönderilen şifrede, “Bekir Sami ve Veli Beylerin İstanbul’dan Anadolu’ya hareket ettikleri, İtalyan kaynaklarından sızan bilgilere göre, ayın yirmi beşinde barış antlaşmasının İstanbul Hükümeti’ne bildirildiği ve şimdilik resmî olarak açıklanmadığının öğrenildiği ve İstanbul’dan araştırılmasına girişildiği, Temps gazetesinin açıklamasına göre, Franchet d’Esperey’in Osmanlı Avrupa’sındaki ve İngiliz Generali Milne’nin de Anadolu’daki İtilâf Devletleri Başkomutanlığı’na atandığı, İtalyanların İstanbul’da hiçbir işgal bölgesi olmadığından, işgal şeklini konferans katında protesto ettiklerinin öğrenildiği, Times’ın verdiği bilgilere göre, General Kropatkin’in Bolşevik Hükümeti’ni yönettiği, Brozilov’un da Orduyu kumanda ettiği, haberlerin bir kısmının, son Bulgar gazetelerine dayanarak ve Kırkkilise’den (Kırklareli) verildiği”⁴²⁵ belirtilmektedir.

Kazım Karabekir Paşa, silah ve kumandan vermemek hususunda atlatma planları yaparken, Mütareke şartlarının Doğu Anadolu bölgesinde uygulanmasıyla görevli İngiliz Miralayı Rawlinson’un da “Bolşevikler Kafkasya’ya geldi” diye vaktinden önce kendisine bir hareket yaptırılmaya çalışıldığını hissettiğini belirtmektedir. İlk mühim işin haber almak olduğunu anlayan Kazım Karabekir Paşa’nın, “bilhassa Rusya’da neler olduğunu, doğru ve vaktinde öğrenebilmek amacıyla, telsiz ve telgraf istasyonunu faaliyete geçirdiğini, Rusça ve Fransızca tebliğ ve ajansları alabilecek insanları, Tebriz’de olduğu gibi işe başlattığını, Moskova telsizlerini muntazaman, ara sıra Berlin ve Paris’ten ajansı ve bazen de İstanbul ve

⁴²⁴ Hamit PEHLİVANLI, “Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Milli Mücadele Sırasında Ermeni-Rum Azınlığın Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler”, **A.Ü. TİTE Dergisi**, Kasım 1991, Yıl:4, S. 8’den ayrı basım, s.677.

⁴²⁵ **ATTB**, s.298-299.

Karadeniz'deki gemilerin muhaberatını almaya başladığını, Kafkasya'dan ve Kars'tan malumat almak için icap eden tedbirleri aldığını"⁴²⁶ görmekteyiz.

Dönemin şartları düşünüldüğünde, yerli ve yabancı basında çıkan bazı haberlerin dezenformasyon niteliği taşıdığı görülmekle birlikte, özellikle yabancı ülkelerin Anadolu'da gelişmekte olan duruma karşı bakış açılarının anlaşılması açısından matbuatın takibi önem arz etmektedir. Haber toplamanın en tehlikesiz ve maliyetsiz yolu olan açık kaynakların takibinin, Ankara tarafından istihbaratın oluşturulmasının bir basamağı olarak kullanıldığını görmekteyiz.

3.2. Yunanistan ve Adalar Bölgesi'ndeki Propaganda Faaliyetleri

1 Ocak 1923 tarihli bilgileri içeren İngiliz İstihbarat raporunda, "Kemalist propagandasının tehlikeli biçimde yayıldığı, Yunanistan'a ve Adalar'a birçok ajanlar gönderildiği, Türklere, İtalyanlarla Fransızların yardımcı olduğu, gönderilen ajanların Anadolu'da kalan Katolik Levantenler olduğu, bunlara bir miktar para, Türk veya İtalyan pasaportu verildiği, 'Olivier, Messageries ve Servici Marittimi' isimli gemilerle bahse konu ajanların yararlı olabilecekleri bölgelere gönderildikleri, bu Levantenlere ilave olarak On iki Adalı ve Küçük Asya'lı Rumların ve Musevilerin de ajan olarak çalıştırıldığı, tüm bu ajanların, Mısır'a ve Afrika içlerine hareket ettikleri"⁴²⁷ kaydedilmektedir.

İngiliz İstihbaratı'nın, Yunan Polis raporlarına atfen verdiği bu raporda, Adalar'da yapıldığı iddia edilen propaganda muhtemel görülmekle birlikte, bu propagandanın Mısır ve Afrika'nın içlerine doğru ilerlediği hususunun, Bağlaşıkların Türkiye üzerinde bir baskı unsuru yaratması amacıyla, Yunanlılar tarafından yapılan bir dezenformasyon faaliyeti olduğu düşünülmektedir.

⁴²⁶ KARABEKİR, *İstiklal...*, s.24.

⁴²⁷ SONYEL, *a.g.e.*, s.299.

3.3. Filistin Bölgesi'ndeki Türk Propagandası

İngilizlerin iki farklı kaynaktan elde ettiği ve Filistin Bölgesi'ndeki gelişmeleri içeren bilgiler birbirini tamamlayıcı ve destekler mahiyettedir. İlk raporda, “Filistin'in en tanınmış Kemalist propagandacılarından biri olan Şeyh Rifat'ın, Nablus'un eşrafından olduğu, Haydar Tukan'ın Ulusal İslam Derneği'ne üye olduğu, ancak bu mensubiyetin bir kamuflaj niteliği taşıdığı, kardeşi Feyaz Tukan'ın sık sık Filistin'le Suriye arasında seyahat ettiği, her ikisinin de, siyonist yandaşı gözüktüğü, Abdül Kadir ailesinin, Şeyh Rifat'ın sempatzanı olduğu, Nablus ve Hayfa'nın, Kemalist propagandasının en faal merkezleri olduğu” belirtilmektedir.

Bu rapora önem atfeden İngiliz İstihbarat Servisi, tamamlayıcı mahiyette bilgi arayışına girmiş ve “Bu grupların, Ankara tarafından ne dereceye kadar desteklendikleri ve kışkırtıldıkları” konusunda bölgedeki diğer ajanlarından ilave bilgi talebinde bulunmuştur.

Bu talep sonrasında gelen diğer raporda ise; “Şeyh Rifat'ın, Mısır'daki Hizb-el-Vatani partisiyle muntazaman yazıştığı, Türkiye ile İngiltere arasında savaş çıktığı takdirde, Nablus-Tülkeram-Yafa bölgelerinde ayaklanmaların başlayabileceği, demiryollarının kesileceği, çeşitli yerlerde gizli birçok silah ve merminin bulunduğu” bildirilmektedir. Ayrıca, Hayfa'daki Kemalist ajanların eylemleri de İngilizler tarafından yakından izlenmektedir⁴²⁸.

Lozan Konferansı görüşmeleri devam ederken, İngilizlerin, bölgenin nabzını ölçmeye yönelik faaliyetleri olduğu görülmektedir. Görüşmelerde bir terslik olduğu takdirde, bölgede kimin, hangi tarafı, ne oranda destekleyeceğinin bilinmesi önem arz etmektedir. Yukarıdakine benzer araştırmaların, İngilizler tarafından diğer bölgelerde de yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Konferans'ta Türk Heyetine yapılacak olan baskıların derecesinin, bu araştırmaların sonuçlarından etkilendiği düşünülmektedir.

---

⁴²⁸ SONYEL, a.g.e., s.301.

3.4. Geçici Türk İhtilal Hükümeti

Karakol Cemiyeti'nin asılsız, hayali Millî Ordu'sundan, bu ordunun Başkumandan'ından ve Büyük Erkan-ı Harbiye'sinden bahseden basılı bazı evrakının, bildirilerinin dağıtılması kuşku uyandırmıştır⁴²⁹. Cemiyetin, Teşkilat-ı Umumi'ye Nizamnamesi (Karakol Cemiyeti'nin Genel Kuruluş Tüzüğü) ve Karakol Cemiyeti Vezaif-i Umumi'ye Talimatnamesi (Karakol Cemiyeti'nin Genel Görev Yönetmeliği) diye basılı bir takım kâğıtların, bütün Ordu'ya, komutan, subay, herkese dağıtılması, Ordu mensupları arasında birbirlerine karşı bir güvensizlik ve korku başlatmıştır⁴³⁰.

Karakol Cemiyeti, kuruluş amacı ve teşkilatı çerçevesinde icra ettiği faaliyetler haricinde, Bolşeviklerle çeşitli temaslara girmiş ve kendini "Geçici Türk İhtilal Hükümeti"nin temsilcisi⁴³¹ olarak gösterdiği bir anlaşma imzalamıştır⁴³².

11 Ocak 1920'de imzalanan anlaşmaya⁴³³ ilişkin olarak, 3 Mart 1920 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa tarafından Kazım Karabekir Paşa'ya kişiye özel olarak gönderilen şifrede, "Türkiye ihtilâl hareketini temsil eden Karakol Cemiyeti ile Uşak Kongresi Yürütme Kurulu adıyla hareket eyleyen Kafkasya'daki delege Baha Said Bey'in Bolşeviklerle yaptığı bir birleşme antlaşması taslağı ile bunun maddelerinin değiştirilmesi konusunda açıklamaları içeren bir mektubun, İstanbul'dan Kara Vasıf Bey tarafından gönderildiği, söz konusu anlaşma metninin tarafımızdan temize çekilerek imzalanmasından sonra Karakol Cemiyeti tarafından mühürlenerek karşılıklı birbirlerine verileceği, anlaşmanın bugünden yapılmasının üstlenilemeyecek konuları içerdiği, Vasıf Bey'in içeriye ve dışarıya karşı Karakol Cemiyeti adı altında geçici bir komitenin merkez kurulu olarak hareket ettiği ve Baha Said

⁴²⁹ TEVETOĞLU, a.g.e., s.19.

⁴³⁰ Nutuk, s.50-52.

⁴³¹ KARABEKİR, İstiklal..., s.628-630.

⁴³² AYDIN, a.g.t., s.26. ; Anlaşmanın tam metni için bkz: GÜRBÜZ, a.g.t., s.152-155.

⁴³³ GÜRBÜZ, a.g.t., s.156.

Bey'in, Karakol Cemiyeti'nin ve Uşak Kongresi'nin yetkili ve bağımsız delegesi olarak Bolşeviklerle bütün ülke geleceğine ilişkin antlaşma yaptığının kesinleştiği, Vasıf Bey'e, Baha Said Bey tarafından gerçeğe uymayan nitelik ve yetkiyle başlamış olan bu görüşmeye ve yapılmış olan bu antlaşmayla ilgili görüşte bulunulmayacağı ve iç-dış önlemler ve uygulamalardan millete karşı, dünyaya karşı, tarihe karşı Temsil Heyeti'nin sorumlu olduğunun bildirildiği, bundan sonra aynı tarz ve hareketi sürdürmeleri durumunda, kendileriyle bağlantının kesilmesi zorunluluğunda kalınacağı⁴³⁴ ifade edilmektedir.

Karakol Teşkilatı'nın sadece bir direniş merkezi olmaktan çıkıp, komşu devletlerle ikili münasebetlere girişmesi, Ankara ile ilişkilerinin kopmasında en önemli gerekçelerinden biri olmuştur⁴³⁵.

Karakol Cemiyeti'nin kurulduğu tarih olan Kasım 1918 ayı itibarıyla, Millî Mücadele Hareketi'nin Anadolu'daki teşkilatlanmasının henüz oluşmaması, dağıtılmış bulunan İttihat ve Terakki Partisi'nin gizli bir kolu olarak faaliyetlerine başlamış olması, Cemiyet'in bağımsız hareket etme alışkanlığını gösteren sebepler olarak gösterilebilir. Millî Mücadele teşkilatlanmasının başlamasıyla birlikte, Cemiyet, Harekete destek vermiş olmakla birlikte, eski bağımsız hareket etme alışkanlığını sürdürmekten de kendini alamamıştır. Bunda, ittihatçılığın etkisinin olduğu muhakkaktır.

Cemiyet'in Genel Kuruluş Tüzüğü ve Genel Görev Yönetmeliği'nin, Heyet-i Temsiliye'nin bilgisi dışında tüm Ordu'ya gönderilmesiyle⁴³⁶ askeri personel arasında çıkan huzursuzluk ve Anadolu'yu temsil eden bir Hükümet gibi, Ruslarla bir anlaşma imzalaması, Cemiyet'in Anadolu Hareketi inisiyatifi dışında davranma eğiliminde olduğunun en belirgin örnekleridir. Cemiyet'in, İstanbul'daki diğer faaliyetleri yanında istihbarat sahasında da kıymetli hizmetleri bulunmasına karşın Millî Mücadele'de iki başlılık yaratacak şekilde otoriteyi sarsmış olması, çalışmalarını konusunda ciddi kuşkuların oluşmasına

⁴³⁴ ATTB, s.247-248.

⁴³⁵ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.75-76.

⁴³⁶ KANSU, *a.g.e.*, s.138.

sebebiyet vermiştir. Nitekim, bahse konu faaliyetleri, kapatılmasına neden olmuştur.

3.5. İstanbul'da İstihbaratın Parçalı Yapısı

M.M. ve Felah Grupları zaman zaman birlikte çalışmış⁴³⁷, fakat iki Grup arasında tam bir işbirliği hiçbir zaman söz konusu olamamıştır⁴³⁸. Millî Savunma Bakanlığı'nın, grupların eşgüdümlü çalışmasını istemesinin sebebi, iki grubun zaman zaman aynı satılık silahların peşine düşmesidir. Doğal olarak bu durum piyasayı şımartmış, bazen satışı engellemiştir⁴³⁹.

İstihbarat ihtiyacı taleplerinin iletilmesinde, İstanbul'daki bir gruba direkt ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda, EHUR, gruplardan zaman zaman birbirlerine aracılık etmelerini istemiştir. Ulaşmanın, gerçekten mi mümkün olmadığı yoksa grupların arasındaki çekişmeden mi kaynaklandığı tam olarak anlaşılmamakla birlikte, M.M. ve Felah gruplarının, EHUR emirlerini birbirlerine iletemedikleri görülmektedir. EHUR tarafından M.M. grubu vasıtasıyla elde edilmesi istenen bazı fotoğrafların, talebi iletilmesi gereken Felah grubu tarafından karşılanması isteği, duruma örnek olarak verilebilir⁴⁴⁰.

Millî Mücadele Dönemi'nde kurulan gizli grupların, birbiri ardına açılıp/kapanmadığı, aynı tarihte birden fazla grubun faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Dönemin şartları gereği, zaruri olarak kendiliğinden gelişen gruplaşma hareketlerinin sonucu olarak doğan Gruplar arasında koordinasyonun sağlanması, Ankara'nın tüm gayretlerine rağmen, mümkün olamamıştır. Aynı satılık silahların peşine düşülmesi örneğine benzer durumların istihbarat sahasında da cereyan ettiği muhakkaktır. Aynı şahısların farklı gruplar tarafından takip edilmesi, aynı haberlerin toplanması, aynı dokümanların elde edilmeye çalışılması gibi, istihbarat gayretlerinin

⁴³⁷ BİRİNCİ, a.g.m., s.34.

⁴³⁸ AYDIN, a.g.t., s.84-85.

⁴³⁹ ÇUKUROVA, a.g.e., s.45.

⁴⁴⁰ ATASE Arş., K.669, G.49, B.1.

fuzuli harcanması ve hedeflerin yoğun aktif mukavemet karşısında uyarılmasıyla istihbarat veriminin düşmesine yol açıldığı düşünülmektedir.

3.6. Ankara-İstanbul ve Anadolu İçinde Haberleşme Faaliyetleri

Felah Grubu'nun, İstanbul telgraf Müdürü İhsan (Pere) Bey ile yaptığı görüşmeler neticesinde, büyük postanenin bodrum katında gizli bir telgraf merkezi⁴⁴¹ oluşturulmuştur. Telgraf hatlarına ait bir planın bulunmamasına karşın, telgraf çavuşu Hacı Mümtaz çavuşun hatları ve istikametlerini ezbere bilmesinden faydalanarak, Ankara yönüne hat tahsisi sağlanmıştır⁴⁴². Ayrıca, Felah Grubu Ankara ile haberleşmelerinde Başkomiser Salih ve Saffet Beyleri kurye olarak görevlendirmiştir⁴⁴³.

Postanenin bodrumunda kurulan haberleşme merkezine yapılacak bir baskının haber alınmasıyla, bodrum katı boşaltılarak, gizli haberleşme merkezi aynı gece İhsan (Pere) Bey'in evinin bodrumuna kurulmuştur. Haber doğru çıkmış⁴⁴⁴ ve ertesi gün postane İngilizler tarafından basılmıştır. İngilizler tarafından hat planı talep edilmiş, ancak bulunmadığı öğrenilince, Hacı Mümtaz çavuşun hafızasına mahkûm olan İngilizler, hatların kesilmesini istemiş, Hacı Mümtaz çavuş, tüm hatları kesmiş, ancak Ankara'ya iki direk hattı gizli olarak bağlantılı bırakmıştır⁴⁴⁵. Telgraf müdürünün evine taşıdığı makineler, günün her saatinde çalışmış, Mustafa Kemal Paşa'ya haberler ulaştırılmıştır⁴⁴⁶.

⁴⁴¹ "M.M. Grubu'nun da, kendi elemanlarınca büyük postane içinde bir odaya konan telsiz makinesi aracılığıyla yalnızca çok ivedi durumlarda ve şifreli olarak Ankara'ya haber gönderilebildiği, bunu haber alan İngilizlerin araştırma yaptıkları, ancak bulamadıkları, ayrıca Kocaeli Yarımadasında Kuşçalı'da bir gizli haberleşme merkezinin bulunduğu" ifade edilmektedir. ÇUKUROVA, **a.g.e.**, s.59-60. M.M. ile Felah Grupları'nın kullandığı haberleşme kanalının aynı olup/olmadığı tespit edilememekle birlikte, dönemin şartları göz önüne alındığında fazla seçeneğin bulunmaması sebebiyle, bilhassa telgraf haberleşmesinde aynı hatları kullanmış olabilecekleri kuvvetle muhtemel görülmektedir.

⁴⁴² BAYDAR, **a.g.m.**, 7 Ekim 1970.

⁴⁴³ ERTÜRK, **a.g.e.**, s.505-506.

⁴⁴⁴ **ATTB**, s.267-268.

⁴⁴⁵ BAYDAR, **a.g.m.**, 9 Ekim 1970.

⁴⁴⁶ SALIŞIK, **a.g.e.**, s.32.

Telgraf Müdürü İhsan (Pere) Bey'in evinin bodrumuna kurulan haberleşme merkezinin, İhsan Bey'in resmi görev sıfatı nedeniyle takip edilebileceği, bunun sonucunda Ankara ile haberleşmenin tehlikeye düşebileceği düşüncesiyle, gizli haberleşme merkezi Anadolu yakasında bir yere taşınmıştır⁴⁴⁷.

Kurye ile haberleşmelerde, İnebolu ve İzmit yolunun kullanıldığı görülmektedir. Gönderilen rapor ve yazılar arasında, Anadolu'ya sızması olası kötü niyetli kişilerin gelebilecekleri yollar ve eşkâlleri, askeri haber alma raporları, grup elemanlarının çalışmalarına ilişkin belgeler de bulunabildiğinden kurye ile haberleşme güvenilir bir yol olarak tercih edilmiştir. Zorunlu kalındığı zamanlarda, kurye olarak belirlenmiş grup elemanları dışında, vapurla Anadolu'ya gönderilen kişilerin ellerine belge verilerek, bunların Ankara'ya iletilmesi sağlanmıştır⁴⁴⁸.

Millî Mücadele Dönemi'nde, İstanbul-Trabzon arasında kalan tüm makamlar, Ankara'nın denetimi altında bulunmuş, haberleşme, Kuzey Anadolu'nun merkezi durumunda olan Kastamonu kanalıyla yapılmıştır. Haberleşmede önemli merkezlerden bir diğeri de Afyonkarahisar istasyonu olmuştur.

Ankara'nın haberleşmeye verdiği önem çerçevesinde, 1921 Şubatı'nda Posta-Telgraf Müdüriyet-i Umumisi'nin bütçesinin arttırılmasına ilişkin yasa çıkarılmış, aynı yılın sonlarında, Anadolu'da büyük ve yerleşik bir telsiz-telgraf istasyonu kurulması için Müdüriyete 120.000 lira ayrılması kararlaştırılmıştır.

1920 ortalarından başlayarak telgraf haberleşmesinde ivedi gereksinimlerin ön plana alındığı görülmektedir. 1920 Haziranı'nda, haberleşmenin önemli konulara ayrılması hakkında bir kararname çıkarılmış, aynı ay içinde telgraf haberleşmesinde lakapların olabildiğince kısaltılması konusunda bir kararname yayınlanmıştır. 12/13 Kasım 1920'de, yetkililerden

⁴⁴⁷ BAYDAR, a.g.m., 10 Ekim 1970.

⁴⁴⁸ ÇUKUROVA, a.g.e., s.60-61.

başka kimde şifre yakalanırsa, casuslukla suçlanarak İstiklal Mahkemesi'ne sevk edileceğine ilişkin bütün mülki ve askeri idarelere bilgi verilmiştir⁴⁴⁹.

TBMM Hükümeti'nin, en önemli istihbarat örgütü olan (P) Teşkilatı'ndan, özellikle Ereğli ve Akçaşehir şubelerinden, posta ve telgrafhanelere gönderilen telgrafların zamanında yerine ulaşmadığı yönünde şikayetler geldiği görülmektedir. Söz konusu durum, devamlı düşman ile temas halinde olan Garp Cephesi gibi önemli bir cephenin, düşmanla ilgili istihbaratında boşluklar ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Konuya ilişkin Kastamonu Posta ve Telgraf Müdürlüğü'nün incelemesinde, "Akçaşehir ve Ereğli şubelerinden telgrafhanelere gelen telgrafnamelerin, gazete bilgilerini ihtiva ettiği, çok geniş olduklarından mevcut telgraf kapasitesini aştığı ve tehir edilmek mecburiyetinde kalındığı" hususları ifade edilmektedir. Bunun üzerine, Garp Cephesi Komutanlığı, "(P) Teşkilatı şubelerinin düşman hakkında elde ettikleri bilgileri içeren telgraflara 'istihbarat raporu' işareti konulması, bu şekilde hazırlanan telgrafların günü gününe çekileceği hususunda Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi ile anlaşmaya varıldığı, özel işaretin istismar edilmemesi"⁴⁵⁰ şeklinde tedbir alma yoluna gitmiştir.

14 Şubat 1921'de 24'ncü Fırka Komutanı tarafından yayınlanan bir beyannamede, "Düşman gelinceye kadar telgraf memurlarının vazifelerini terk etmeyerek metanetle görevlerine devam etmesi, düşman yaklaşınca kadar düşmanın harekâtı ile ilgili bilgileri göndermeye devam etmeleri, görevin devam etmesinin imkânsız hale gelmesini müteakip şifre ve gizli evrakların alınarak, telgrafhanenin düşman tarafından kullanılamayacak şekilde tahrip edilmesi, tekrar geride yeni bir telgraf merkezi tesisi için ivedi çalışmanın yapılması"⁴⁵¹ duyurulmuştur.

Haberleşmesini daha etkin hale getirmek isteyen Ankara'nın, mevcut olanlara ilave olarak telgraf makinesi temin etmeye çalıştığı, ayrıca

⁴⁴⁹ ÇUKUROVA, a.g.e., s.54-56.

⁴⁵⁰ PEHLİVANLI, ...Askeri Polis..., s.84-85.

⁴⁵¹ HTVD, S.55, (1966), Ves. No. 1268.

Anadolu'daki uzman personel sıkıntısı nedeniyle, İstanbul'dan 23 kişilik bir telgrafçı ekibi getirildiği görülmektedir⁴⁵².

Ekrem Baydar, "İngiliz istihbaratının, kurye ile gönderdikleri mektuplar haricindekilerin Grup (Felah) tarafından açılıp okunduğunu, İstanbul içindeki mektupların pembe kâğıt üzerine 'kobalt klorürü', Anadolu'dan gelen mektupların ise "Fenol Fitaleyn" ile yazıldığını" ifade etmektedir⁴⁵³.

Toplanan haberlerin zamanında ilgililere ulaştırılması, istihbarat faaliyetlerinde hayati önemi haizdir. Yerine geç ulaşan haberin kıymeti azalacak veya hiç kalmayacaktır. Bu durum, alınması gerekebilecek tedbirleri geciktirecek, düşman manevraları karşısında bozguna uğranılmasına yol açabilecektir.

Haberleşmedeki diğer önemli husus da, haberlerin öncelik derecelerinin tespit edilmesidir. Bu önceliği haberi hazırlayan birimin tespit etmesi ve muhabere görevlilerinin, buna göre işlem yapmasını sağlaması gereklidir. Burada, (P) Teşkilatı örneğinde görüldüğü gibi, muhabereden sorumlu birim, gazete haberlerinin telgraf hatları için hacimli olmasını, haberleşmedeki gecikmenin sebebi olarak göstermektedir. Olayda adı geçen (P) şubelerinin, haber önceliklerini doğru tespit edemedikleri, böylelikle zaten sınırlı bir kapasiteye sahip hatların etkin kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Kendi bölgesindeki gelişmelere hâkim olan istihbarat görevlisi, topladığı haberin önem ve öncelik derecesinin belirlenmesi inisiyatifi haberleşme memurlarına bırakmamalıdır. Olayın gelişimi çerisinde görüldüğü üzere, vuku bulan aksaklık süratle giderilmiştir.

Millî Mücadele başlangıcında, Anadolu'daki haberleşme zafiyetinin farkında olan Mustafa Kemal Paşa'nın, bu eksikliği giderme yönünde etkili

⁴⁵² ÇUKUROVA, a.g.e., s.55.

⁴⁵³ BAYDAR, a.g.m., 21 Ekim 1970. ; Gizli mürekkepler hakkında ilave bilgi için bkz: TEVETOĞLU vd., "Gizli Mürekkep" maddesi, s.394. ; NEWMAN, a.g.e., s.7. Mektuplarda kimyasalların kullanılması konusuna, beşinci bölümde yer alan "Mustafa Sagir " olayında ayrıntılı değinilecektir.

tedbirler aldığı görülmektedir. Burada, “muhaberesiz, muharebe olmaz.” sözü akla gelmektedir.

3.7. Türk Propagandası Karşısında İngilizlerin Çaresizliği

İngilizler, Türk propagandasının Anadolu halkı üzerindeki etkisine karşı koyma konusunda çözüm aramaktadır. Konuya ilişkin olarak, 24 Temmuz ve 4 Ağustos 1920 tarihlerinde, İngiltere Savaş Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı arasında gerçekleştirilen yazışmalarda, “Türk propagandasının sert tedbirlerle önlenebileceği, milliyetçi propagandanın İslamcı bir nitelik taşıması sebebiyle, buna uygulanacak karşı propagandanın gayri-Müslim bir örgütten çok bir Müslüman örgütçe sağlanmasının daha etkin olacağı, Sevr anlaşması imzalanır imzalanmaz, örgütlenmiş bir İslam merkezi olarak Padişah’ın hükümetine gereken desteğin verilmesi, onun barış koşullarının uygulanmasına karşı direnen milliyetçilerin bu direnişini ortadan kaldırmak amacıyla etkin önlemler alınmasının sağlanması ve böylece bu propagandanın etkisini ortadan kaldırılması⁴⁵⁴” hususları hal tarzı olarak sunulmaktadır.

İngilizlerin bir yandan Milli Mücadeleyi etkisiz kılmak için propaganda çalışmaları yaptıklarını, bir yanda da Türk tarafının yapmakta olduğu karşı propagandayı önlemek için yapılan propagandanın niteliğine göre karşı tedbir geliştirmeye çalıştığını görmekteyiz.

3.8. Sivas’taki Amerikalı Gazeteci Browne

Halide Edib (Adivar)’in gayretleri sonucu, Müttefikler Komisyonu Amerikan Bölümü Baş üyesi Charles R. Crane tarafından, Sivas’ta yapılacak olan Kongre’yi izlemek üzere görevlendirilen gazeteci Mr. Browne, Kongre’ye ve Anadolu’daki duruma ilişkin izlenimlerini, “Bütün Anadolu’nun haksızlık karşısında alevlenmiş durumda olduğu, İstanbul Hükümeti’nin Müslüman

---

⁴⁵⁴ SONYEL, a.g.e., s.95,96.

halkı sessizce teslim olmaya zorladığı, Heyet-i Temsiliye tarafından sevk ve idare edilen Milliyetçilerin, İstanbul Hükümeti'nin ya müzakere yoluyla Yunanlıların memleketten gitmelerini sağlamasını yahut da memleketi savaşa götürmesini istediği" hususları çerçevesinde yazılarına yansıtmıştır. Amerikalı gazetecinin, yansız olarak neşrettiği makaleleri, Heyet-i Temsiliye tarafından takdirle karşılanmış, şahsına bir teşekkür bildirisi yayınlanmıştır⁴⁵⁵. Millî Mücadele'nin haklılığını, Dünya'ya anlatma fırsatı olarak gelişen bu durumu, Mustafa Kemal Paşa'nın etkin olarak kullandığı görülmektedir.

3.9. Ankara Matbuatının İstanbul'a Duyurulması

Yabancı basın, Mustafa Kemal Paşa ve Ankara ile çok yakından ilgilenmektedir. Ankara Hükümeti, önemli olay ve gelişmeleri duyuran resmi tebliğler (bildiriler) yayınlamaktadır. Bu resmi bildiriler, İstanbul basınına duyurulmak üzere, Felah Grubu'na da ulaştırılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın bildirilerinin, günü gününe basına iletilmesinin, İstanbul ile Ankara arasında gizli bir telgraf muhaberesi mevcudiyetini ortaya çıkaracağı ve İngilizlerin telgraf muhabere merkezini bulmak için geniş çapta bir arama faaliyetine girişebilecekleri tehlikeleri nedeniyle, Bostancı'daki gizli telgraf merkezi vasıtasıyla alınan Ankara'nın resmi tebliğleri İstanbul basınına üç ila dört gün sonra verilmiştir. Bu suretle, haberleşmenin kuryelerle yapıldığı kanaatinin uyandırılması sağlanmıştır⁴⁵⁶.

Felah Grubu, Ankara matbuatının İstanbul'a muntazam olarak gönderilmesini istemekte, Ankara'da çıkmakta olan "Yenigün ve Hâkimiyet-i Millîye" Gazeteleri'nin geç ve gayri muntazam gönderildiğinden şikayet etmektedir. İstenilen gazeteler sayesinde, Anadolu ile ilgili düzenli bilgilerin İstanbul'da iyi bir etki bırakacağı ve Anadolu aleyhinde faaliyette bulunan fesat yuvalarının hezimete uğratılacağı anlatılmaktadır. Nitekim İstanbul'da

⁴⁵⁵ TEVETOĞLU, a.g.e., s.191,192.

⁴⁵⁶ BAYDAR, a.g.m., 23 EKİM 1970.

çıkan birçok gazetede, Yunanlılar lehinde mübalağalı haberler neşredilmekte ve halk ümitsizliğe sevk edilmektedir⁴⁵⁷.

(P) Teşkilatı ve sonrasında THA, Ankara tarafından hazırlanan beyannameleri ve milliyetçi gazeteleri Anadolu içinde halka dağıtmakla görevlidirler⁴⁵⁸.

Ankara tarafından alınan kararlar ile önemli gelişmelerin, günün şartlarında hızlı bir haberleşme vasıtası olan telgraflar ile İstanbul'a düzenli olarak bildirilmesine karşın yazılı matbuatın ulaştırılmasında, bilgi anlamında hacimli olması sebebiyle telgrafın kullanılmadığı, kuryeler aracılığıyla İstanbul'a gönderilmeye çalışıldığı, bunda da bazı gecikmelerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Felah Grubu'nun, halkın bilgilendirilmesinin ve kamuoyu oluşturulması ile karşı tarafın propaganda faaliyetlerinin tesirinin azaltılabilmesi açısından, karşı propagandada bulunulmasının önemini kavradığını gösteren örneklerdir. (P) ve THA'nın konuya ilişkin faaliyetleri dikkate alındığında, Ankara'nın halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının sadece İstanbul ile sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır.

3.10. İşgal Devletleri Yanlısı İstanbul Matbuatının Anadolu'ya Gönderilmesi

Feridun Kandemir hatıralarında, Trabzon'da istihbarat müdürü bulunduğu günlerde, "limana gelen her vapurda, her motor ve teknede, bozguncu veya casus kadar bu gibi gazetelerin bulunması ihtimalini de düşünerek, en evvel bunların memlekete girmesinin önlemeye çalışıldığını ve çok defa bu çeşit gazetelerin, bu Peyam-ı Sabah'larla, Alemdar'ların paket yapılarak, sarılmış, kirlenmiş, yağlanmış bir halde de olsa, gözden kaçırılıp, sokulmak istendiğini gördüğünü"⁴⁵⁹ ifade etmektedir.

⁴⁵⁷ AYDIN, a.g.t., s.58.

⁴⁵⁸ ATASE Arş., K.731, G.57, B.12.

⁴⁵⁹ Feridun KANDEMİR, *İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar*, Yakın Tarihimiz Yay.3, Ercan Matb., Ed: Nejat AĞBABA, İstanbul 1964, s.15.

İngilizler bir taraftan yukarıda bahsedilen gazeteler sayesinde propaganda ile Türk tarafının moralini bozmayı, diğer taraftan ulusal hareketi dağıtmak isteğiyle isyanları körükleyerek kansız bir zafer kazanmayı ummuştur⁴⁶⁰.

İşgal Devletleri, kendi politikaları doğrultusunda yayın yapan İstanbul matbuatının bazı gazete ve dergilerini⁴⁶¹, Anadolu'ya çeşitli yollardan sokmaya çalışarak, Millî Mücadele'nin etkinliğini, Anadolu'da kırmayı amaçlamışlardır. Ayrıca, gelişmekte olan olayların İstanbul'da farklı yansımalarının bulunduğu, Millî Mücadele'nin beyhude bir çaba olduğu, tek çarenin Halife ve Padişah çatısı altında birleşerek, onun talimatlarının yerine getirilmesinde olduğu propagandasının yapılmasıyla, Anadolu halkının Millî Mücadele'ye verdiği desteğin önlemesine çalışıldığı görülmektedir.

3.11. İşgal Devletleri'nin Anadolu'dan Haber Almasını Önleyici Tedbirler

Heyet-i Temsiliye'nin, işgalcilerin propagandalarını önlemek ve propaganda aracı yapılabilecek bilgi ve belgelerin işgalcilere verilmesini önlemek maksadıyla bir dizi tedbir aldığı görülmektedir. 17 Mart 1920'de İstanbul ile resmi özel tüm telgraf haberleşmesi yasaklanmış, Anadolu ile ilgili bilgileri İstanbul'a verenlerin şiddetle cezalandırılacağı, 23 Mart'ta da düşman yararına propaganda yapanlarla düşmanla haberleşenlerin tutuklanacağı açıklanmıştır. 28 Ekim 1920'de, işgalcilerin Anadolu içinden haber almasını olabildiğince engellemek ve bunu kullanarak Anadolu'da yapabilecekleri propagandaları önlemek için sansür yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu yönetmelikte, Anadolu içinden sahile gidecek ve sahillerden Anadolu'ya gelecek mektuplar ile iç haberleşme ile ilgili tüm mektup ve telgrafların büyük

⁴⁶⁰ TBMMGCZ, c.I., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Sanem matb., Ankara 1985, s.38-43.

⁴⁶¹ İstanbul, Stamboul (1921 yılına kadar Milli Mücadele aleyhinde yayın yapan bu gazete, Anadolu hareketinin başarılarının gelmesinin ardından tavrını değiştirmiştir.), Alemdar, Peyam-ı Sabah, Temin, Hakikat gazeteleri ile Aydede ve Ümit dergileri, Millî Mücadele aleyhinde yayınlarda bulunan İstanbul matbuatında yer almaktadırlar. E.Semih YALÇIN, **Türkiye Cumhuriyeti I, Kaynaklar**, Siyasal Kitb., Ankara 2004, s.170-173.

merkezlerde sansür edileceği belirtilmiştir⁴⁶². Ayrıca, 24'ncü Fırka Komutanı Mehmet Hulusi Bey tarafından, 14 Şubat 1921 tarihinde yayınlanan beyannamede, "...ve gerekse yolları ve mevaziimizi gösterenler ve kıtaat hakkında malumat verenler ve aleyhimizde casusluk edenler...bu hareketleri kavanin (yasalar) ahkamınca (hükümlerince) hıyanet olduğundan bilahare bu gibiler haklarında şediden (şiddetli) tabikat icra edilecektir..."⁴⁶³ ifadeleriyle, Türk kuvvetleri hakkında bilgi verenlerin şiddetli bir kovuşturmayaya tabi tutulacağı belirtilmektedir.

TBMM, ayrıca 25 Nisan 1920 tarihinde, düşman propagandasına inanılmaması yönünde tüm ülkeye bir bildirge yayınlamıştır.⁴⁶⁴

Alınan tüm bu tedbirlere bakıldığında, Birinci Dünya Savaşı ve öncesindeki muharebelerde görev almış olan Millî Mücadele'nin tecrübeli komutanlarının, propaganda faaliyetlerinin önlenmesi ve istihbarata karşı konulmasının, ortaya konan mücadelenin başarıya ulaştırılmasında, ne kadar önem arz ettiğini bildiklerini ve bu yönde gerekirse sert tedbirler alma yoluna gittikleri anlaşılmaktadır.

3.12. Fransız Gazetesi Reveil: Ankara'da Darbe Girişimi

Meclis'teki muhaliflerin ve karamsarların, Türk Ordusu'nun kötü durumda olduğunu görüşmelerde sık sık vurgulamaları, İngiliz ve Yunan tarafının yanlış yönlendirilmesi ve Türk tarafının gerçek durumunun gizlenmesini sağlamıştır.

Nitekim bu yönlendirmenin farkına, 1921 ortalarında gelişen bir olayla, İngiliz Elçiliği Baş çevirmeni olan Andrew Ryan varmıştır. Haziran 1921'de Mustafa Kemal'e Ankara'daki İttihatçılar tarafından başarısız bir darbe girişiminde bulunduğu dedikoduları çıkmış, haber 6 Haziran 1921 tarihli "Reveil" adlı haftalık Fransız gazetesinde de yer almıştır. Ryan, İngiltere'ye

⁴⁶² ÇUKUROVA, a.g.e., s.76.

⁴⁶³ HTVD, S.55, (1966), Ves. No. 1268.

⁴⁶⁴ ATTB, s.321.

yazdığı 8 Haziran 1921 tarihli raporunda, “bu haberin kasıtlı olarak çıkarılmış olabileceğini, Ankara’nın idareyi zayıf göstermek istediğini, Meclis’teki mücadelenin yalnızca barış için Misak-ı Milli’den ödün verilebileceğini düşünenlerle, verilmemesini isteyenler arasında bir çatışma olabileceğini”⁴⁶⁵ ileri sürmüştür.

3.13. Felah Grubu’nun İngiliz Sansür Heyetine Karşı Aldığı Tedbirler

İngiliz İşgal Komutanlığı, yalnız basını değil, haberleşmeyi, mektupları da sansür etmek için bir heyet kurmuştur. Büyük Postane’de çalışan bu heyet, işgalci devlet temsilcileri ile Padişah Hükümeti’ni temsil eden birer üyeden müteşekkildir. Grup, İngilizlerin özellikle mektuplardan, geniş bilgi edindiklerini tespit etmiştir. Örneğin, Anadolu’da mevcut Türk birliklerinin yerleri ve numaraları, akraba ve arkadaş mektuplaşmalarında geçmektedir.

İngilizlerin, bu heyet vasıtasıyla elde ettiği bilgilerin önlenmesi ve yararlanma biçimlerinin öğrenilmesi amacıyla, Grup, heyetteki Padişah temsilcisini, Harbiye Nezareti’ndeki etkisini kullanarak, bir ajanı ile değiştirmiştir. Durum hakkında bilgilendirilen EHUR, askeri birliklerimize posta numarası vermek suretiyle birliklerimizin yerlerinin gizlenmesini sağlamıştır.

İngiliz istihbaratını yanıltmak amacıyla, adres ve isimleri gerçek olan, ayrı ayrı el yazıları ile yazılan, doğru olmayan ve yanıltıcı bilgiler içeren yüzlerce mektup, çeşitli yerlerden postaya verilmiştir. Böylelikle, Anadolu’daki durumun kamufle edilmesi sağlanmıştır⁴⁶⁶.

⁴⁶⁵ ÇUKUROVA, a.g.e., s.77-78.

⁴⁶⁶ BAYDAR, a.g.m., 23 Ekim 1970.

3.14. Hamza El Gouth'un Raporu

İngiltere'nin Şam Konsolosu Palmer'den Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a, 29 Ağustos 1922'da gönderilen yazıda, dört ay Anadolu'da kalmış olan Hamza El Gouth adlı ajandan, "Mustafa Kemal'in bir dahi olmadığı, Rus Elçisi'nin onun üzerinde nüfuzu olduğu, Meclis'in Mustafa Kemal Paşa'ya karşı güvenini yitirdiği, barış yapılı yapılmaz, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir ayaklanma patlak vereceği, askerinin savaştan bıkmış olduğu, Anadolu dağlarının firari erlerle dolu olduğu, Kemalist düzenin kof olduğu, bir darbeye çökebileceği, yeni bir Yunan taarruzunun çabucak başarı kazandıracağı" bilgilerinin alındığı belirtilmektedir⁴⁶⁷.

Rapor tarihi dikkate alındığında, İngiliz Şam Konsolosunun, Büyük Taarruz'un başladığından haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Rapor bilgilerine ait dört aylık dönem dikkate alındığında, Türk Ordusu'nun taarruz hazırlıklarının gizlenmesi faaliyetlerinin hız kazandığı süreye denk geldiği görülecektir. Ankara'nın güçsüz gösterilmesi politikasının izlendiği bu dönemde, raporun, Ankara çıkarına olduğu, bunun Ankara tarafından yapılmakta olan dezenformasyon faaliyetlerinin bir başarısı olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir.

3.15. İstanbul'daki Propaganda Faaliyetleri

1921 Mayısı sonrası M.M. Grubu da, İstanbul'da propaganda çalışmalarında bulunmuş, aynı zamanda Ankara tarafından tedbir alınması gereken konuları, eksiklikleri yerinde müşahede etme avantajını da kullanarak belirlemiş ve Ankara'ya bildirmiştir. Fener Patrikhanesi ve Rum kiliselerinde yapılan toplantılar, ayinler, bunlara katılanlar ve toplantılardaki konuşmalarda işlenen ana temalar ile İstanbul matbuatında Millî Mücadele aleyhinde yayın yapan gazete ve dergilerde işlenen konuların, karşı

⁴⁶⁷ Bilal N. ŞİMŞİR, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, TTK Yay., XVI. Dizi, S.15, c.IV, (Ekim 1921-Ekim 1922), Ankara 1984, s.369-374

propaganda esaslarının belirlenmesinde belirleyici olduğu düşünülmektedir. M.M. Grubu, kamuoyu yaratmaya değil, genellikle düşmana şaşkırtıcı bilgi vermeye yönelik propaganda yapmıştır

İstanbul Polis Müdürü Hasan Tahsin'in, 8 Haziran 1921'de Müttefik Polis Denetim Komisyonu üyesi Streiff'e hitaben yazdığı ve "Cami ve medrese hocalarının bu yerlerde batılılara karşı kışkırtıcı vaaz vermelerinin önlenmesi, tiyatro oyunlarının titizlikle incelenmesi gerektiği" hususlarını içeren yazıdan, İstanbul'daki propaganda faaliyetlerinin genellikle halkın toplu bulunduğu yerlerde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca, Trabzon Milletvekili Ali Fikri'nin matbaasında birçok propaganda broşürleri ve İngilizlerin katliamlarına ilişkin fotoğraflar basılarak, bunların İsviçre'de bulunan Reşit Saffet Bey aracılığı ile Avrupa'da dağıtılması sağlanmıştır. Kamuoyu yaratmaya yönelik çalışmalar, özellikle Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün yönlendirdiği milliyetçi basın⁴⁶⁸ yardımıyla olmuştur⁴⁶⁹.

Propaganda çalışmalarının, istihbarat faaliyetlerine direkt etkisi olduğu muhakkaktır. Psikolojik istihbarat vasıtasıyla derlenen bilgiler, propaganda safhasında kullanılarak eyleme dönüştürülür. Propaganda çeşitli vasıtalar ile yürütülmekle birlikte, işenecek konuların belirlenmesi, yönlendirme yöntemlerinin tespitinde ve hangi temanın hangi vasıta ile empoze edileceğine karar verilmesi safhalarında ve uygulamada da çoğunlukla istihbaratçıların yer aldıkları görülmektedir.

3.16. Yunan Zulmünün İşgal Bölgesi Dışındaki Halka Duyurulması

İngilizler "Tahkik komisyonları" aracılığıyla Anadolu'da Yunanlıların yaptığı zulmü araştırır, çözümler ararken, Türkler de, Yunanlıların zulüm ve

⁴⁶⁸ İstanbul'daki milliyetçi basın arasında, Tasvir-i Efkâr, Vakıf, İleri, İktidâr, Yeni Gün, Akşam, Tercüman-ı Hakikat, Sebilü'r-Reşat, Akbaba gazeteleri sayılabilir. Geniş bilgi için bkz: YALÇIN, a.g.e., s.163-170. ; İzzet ÖZTOPRAK, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Tisa Matb., Ankara 1981, s.4-7.

⁴⁶⁹ ÇUKUROVA, a.g.t., s.62-63.

işkencelerini çeşitli gazete ve beyannamelerle, kendi halkına duyurmaya çalışmıştır. Ancak, olayların önemini kavrayamayan bir kısım halk, bu yayınların propaganda olduğuna veya abartılmış olduğuna inanmaktadır. (P) Teşkilatı Genel Merkezi, kaza ve nahiyelerden heyetler teşkil ederek, Yunanlıların yaptıkları işkence, zulüm ve tahribatı yerinde göstermeyi ve ajanlarının, Yunan işkence ve zulmü ile ilgili gönderdikleri istihbarat raporlarını “beyanname” şeklinde düzenleyerek yayınlamayı ve böylece halkı aydınlatmayı düşünmüşlerdir. Yine Yunan zulüm ve işkencesini belgelemek ve icap eden yerlere göndermek ve halka göstermek üzere, işgal edilen ve yakılıp, tahrip edilen yerlere, fotoğraf çekecek memurlar da gönderilmiştir⁴⁷⁰.

(P) Teşkilatı'nın, Yunan zulmünü dokümente etme çalışmaları, dış dünyaya karşı olayların delillendirilmesi ve Türk halkının aydınlatılması açısından önemli görülmektedir. Böylece düşman propagandasının etkisizleştirilmesi ile birlik ve beraberliğin oluşturulmasına katkı sağlanmıştır. Sadece askeri kuvvetlerle, halkın desteği olmadan bir hareketin başarılı olamayacağı gerçeğini çok iyi bilen Ankara'nın bu çalışmalarının, halkın Millî Mücadele'ye olan desteğini arttırmada başarılı olduğu, böylelikle kurtuluşa inanmış halktan, düşman hakkında kendiliğinden gelen haberlerin sayısında bir artış sağladığı düşünülmektedir.

3.17. Yunan Uçaklarından Atılan Beyannameler

(P) Teşkilatı, Teali-i İslam Cemiyeti'nce hazırlanan ve Yunan uçaklarınca propaganda maksadıyla atılan beyannamelere karşı, karşı propagandayı içeren reddiyeler hazırlamış, bu reddiyelerin ilgili şubelere gönderilerek halka dağıtılmasını sağlamıştır⁴⁷¹. Ayrıca, Garp Cephesi (P) Teşkilatı Riyaseti, Konya Şube Müdürlüğü, “Gönderilen reddiyelerin, şube

⁴⁷⁰ Hamit PEHLİVANLI, “Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Batı Cephesi'nde Yunan Askeri Harekatı ve Zulmü”, **AAM Dergisi**, c.VIII, S.22, Kasım 1991'den ayrı basım, s.159-160.

⁴⁷¹ **ATASE Arş.**, K. 721, G.130, B.9.

bölgesindeki mevcut matbaalarda çoğaltılarak, köylere varıncaya kadar ulaştırılmasını ve halkın aydınlatılmasını⁴⁷² talep etmiştir.

Yunanlıların, diğer vasıtalara ilave olarak, propaganda için uçakları kullandığı, böyle bir imkândan yoksunluğuna karşın (P) Teşkilatı'nın da Yunan propagandasını tesirsiz hale getirmek için atılan metinleri çürütücü tarzda hazırlandığı düşünülen beyanname hazırlama çalışmalarında bulunduğu, şubeleri vasıtasıyla Anadolu'ya dağıtılmasını sağlayarak, Yunanlılar tarafından, Anadolu'nun başka bölgelerine atılabilecek bildirilerden önce karşı tedbirin alınmasına çalıştığı görülmektedir.

Muharebe harekâtında, birliklerin gücünü ve halkın harekâta desteğini etkileyen en önemli faktörlerden birisi moraldir. Karşı tarafın yapabileceği dezenformasyon faaliyetleri ile gelişmekte olan durum hakkında bambaşka bilgilerin Ordu ve halk içerisine yayılmasının önlenmesi yönündeki çalışmaların önemli olduğu hususunun, (P) tarafından çok iyi kavrandığı söylenebilir.

3.18. Moral Bozarak Bozgun Yaratma Propagandası: “Düşman Geliyor”

Çeşitli cephelerin düştüğü, millî kuvvetlerin yenildiği ve düşmanın hemen gelmek üzere olduğu şeklindeki propagandalar, halk ve asker üzerinde pek tesirli olmaktadır. Özellikle de asker üzerinde etkili olmakta ve savaşın gereksiz olduğu fikrini kuvvetlendirerek, onlarda firar fikrinin oluşmasına yol açmaktadır⁴⁷³.

30 Temmuz 1921 Cumartesi günü, başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı, Meclis'in 57'nci birleşiminde; Fevzi (Çakmak) Paşa, “Yunan geliyor, Hilafet Ordusu geliyor diyerek askerin ve milletin moralini bozanların derhal ele geçirilip cezalandırıldığını ve fenalıkların önüne geçildiğini” ifade etmektedir.

⁴⁷² ATASE Arş., K.721, G.130, B.10.

⁴⁷³ PEHLİVANLI, ...Askeri Polis., s.146-147.

Ayıntap milletvekili Yasin Bey'in; "Ordunun içinde casus var mıdır? Geliyor, geliyor diye etrafı heyecanlandırıyorlarmış, bu doğru mudur?" sorusuna, Fevzi (Çakmak) Paşa; "Her geri çekilmeye böyle şeyler vaki olur. Bu gibi harekette bulunanlar korkaklıklarından, geriye doğru kaçarken düşman geliyor diye duyurur. Bunlara hain ve cani denilemez. İkinci kısım vardır ki, ordunun içinde bulunur, yakalanırsa idam edilir. Şimdiye kadar ordumuz içinden böyle bir kimse çıkmamıştır. Mamafih yok ta denemez. Bizim onların arasında adamlarımız olduğu gibi, onların da bizim aramızda adamları vardır."⁴⁷⁴ cevabını vermiştir.

Buradaki örnekte, casusların görevinin sadece haber toplamaktan ibaret olmadığını, dost ve düşman tarafı içinde karşılıklı casusların bulunduğunu ve karşı tarafın moralini bozmak suretiyle bir bozgun yaratmak gayretinde olabileceklerini görmekteyiz ki bu durum, istihbarat çalışmalarının bir kolunu oluşturan psikolojik istihbaratın eyleme dönüştüğü safhadır. Fevzi (Çakmak) Paşa'nın açıklamalarından, Türk Ordusu tarafından bu tür faaliyetlerin, başarılı bir şekilde takip edildiğini ve karşı taraf kuvvetleri içinde de benzer faaliyetlerin icra edildiğini anlamaktayız.

3.19. THA'nın Haber Toplamada Karşılaştığı Zorluklar

III No.lu THA'nın, Garp Cephesi İstihbarat Şube Müdürlüğü'nün emri üzerine, Alpu ve Eskişehir civarındaki Yunan faaliyetlerine ilişkin yapmış olduğu araştırma sonuçlarını içeren 22 Ekim 1921 tarihli raporda;

"Düşmanın Eskişehir-Bilecik hattını tahkim etmesi nedeniyle, Eskişehir ile irtibat kurmanın ve düşman hakkında malumat elde etmenin oldukça zor olduğu, bu bakımdan Eskişehir'e 'muhibir' göndermekte teşkilatın zorlandığı, teşkilatın düşman güçleriyle beraber yerli bozguncularla da uğraşmak durumunda kaldığı, gönderilen muhibirlerin işgal altında bulunan ahali tarafından ya ihbar edildiği

⁴⁷⁴ Mustafa Kemal ATATÜRK, **TBMM Gizli Oturumlarında Sorunlar ve Görüşler (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)**, Haz: Raşit METEL, Belge Yay., İstanbul 1990, s.309-310.

veyahut düşmana teslim edildiği, Beypazarı'ndan Kayılı Tevfik Efendi isimli zatın muhbir olarak Mihalıçcık-Sarıköy istikametine gönderildiği, ancak Dinek köylülerinin anılanı düşmana teslim ettiği"⁴⁷⁵

ifade edilmektedir.

Teşkilat, bütün bu zorluklara rağmen muhbirlerini Söğüt'ün kuzeyinden ormanlar arasından Bozüyük'e oradan da Eskişehir'e ulaştırabilmektedir. Muhbirlerin düşman hakkında oldukça önemli bilgiler elde ettikleri görülmektedir. III No.lu THA'nın, 24 Ekim 1921 tarihli raporunda;

“Düşmanın, Eskişehir'in kuzeyinde, Bozdağ-Beşkardeşler dağı hattında tertiplendiği, bu tümenin, alay karargâhlarının Aşağı Söğüdü, Yukarı Söğüdü'ne yerleştiği, tümende on adet sahra ve on dört adet dağ topu bulunduğu, düşmanın Eskişehir bölgesindeki zahireyi Bursa ve Kütahya'ya sevk ettiği, Eskişehir'de bir cephaneye deposunun infilak ettiği, bunu Yunanlıların lüzumsuz yere ateşlediği, tümen ve alay numaralarının öğrenilemediği”⁴⁷⁶

kaydedilmektedir.

İşgal edilmiş bölgede, düşmanın almış olduğu tedbirler nedeniyle haber toplamanın güçlükleri bulunmakla birlikte, bölge ahalisinin düşman hakkında bilgi edinilmesini önlemesi, başta İstanbul'daki mevki makam sahiplerinden başlayan hıyanet yarışının bazı bölgelere kadar sirayet ettiğini ve aynı zamanda düşman propagandasının halk üzerinde tesir ettiğini göstermektedir.

THA'nın hazırladığı bu haber raporlarına bakıldığında, görev öncesinde haber isteklerinin çok iyi belirlendiğini, raporu düzenleyen ne hakkında haber toplayacağını iyi bildiğini, dolayısıyla haber toplama gayretinin iyi seviyede sevk ve idare edildiğini söyleyebiliriz.

⁴⁷⁵ PEHLİVANLI, ...**Tetkik Heyeti...**, s.13.

⁴⁷⁶ PEHLİVANLI, ...**a.g.e.**, s.14.

3.20. THA'da Baş Gösteren Bozukluklar

THA bünyesinde, görevini kötüye kullanan, yetkilerini aşan görevlilere rastlanmaktadır. Bazı personel, üniformasını kullanarak halka tahakküm (zorla hükmetme) etmekte ve bazı kişilerin şerefi ve hayatı ile oynamaktan çekinmemektedirler. Bolvadin Merkez Komutanlığı'nın 7 Nisan 1922 tarihinde, Ordu Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda bu konuda THA'da görevli personelden şikayet edilmekte ve

“...Tetkik Heyeti maiyetinde bir resmi inzibat memuruyla bir de resmi polis memuru bulunmaktadır. Bunlar, ‘gizli tahkikat yapıyoruz’ perdesi altında rast geldikleri haneye girip çıkmakta ahlaki gayri mazbut insanlarla düşüp kalkmaktadırlar.”⁴⁷⁷

denilmektedir. Gizli teşkilat olmasına rağmen resmi üniformalı kişilerin bulundurulması teşkilat için bir zaaf kabul edilmelidir.

Bir kısım görevliler ise, bazı kişilerin imzalarını taklit etmek ve mektuplar düzenlemek suretiyle onları casusluk gibi ağır bir suçla itham etmişlerdir. Her zaman büyük bir suç olan casusluk, olağanüstü zamanlarda daha da önem kazanmaktadır. Bu suçu işleyenlere müsamaha gösterilmeyip, en ağır cezalarla cezalandırılmaktadırlar.

Personelin vazifeleriyle mütenasip olmayan tutum ve davranışlarından bir diğeri de ahlaksız kadınlarla ilişkide bulunmak suretiyle görevlerini kötüye kullanmalarıdır. Hele istihbarat gibi çok önemli bir görevi yerine getiren teşkilatın, eleman olarak Hıristiyanlarla ilişkide bulunmaları ve gece sabahlara kadar içki, kumar ve gayri Müslim kadınlarla beraber bulunmaları da ayrıca üzerinde durulması gerekli bir konudur⁴⁷⁸.

Görevli personelin tanınmış olmaları yüzünden gizlilik meselesi ortadan kalkmıştır. Yapmaları gereken vazifelerinde uzun müddet arzu edilen seviyeye ulaşamamışlar, dolayısıyla görevlerini tam olarak ve icap ettiği

⁴⁷⁷ PEHLİVANLI, ...*Askeri Polis...*, s.24.

⁴⁷⁸ PEHLİVANLI, ...*Tetkik Heyeti...*, s.14-16.

şekilde yapamamışlardır. O günkü şartlarda oldukça yüksek bir bütçeleri olmasına rağmen pek başarılı sayılamazlar⁴⁷⁹.

THA'da baş gösteren ve yukarıda belirtilen aksaklıklara bakıldığında, (P) Teşkilatı'nın mülga kılınması sebepleriyle paralellik arz ettiği görülmektedir. Bir kısmı değişmekle birlikte (P) Teşkilatı personelinin büyük çoğunluğunun, THA'na devrolunması ve komutanlıklar tarafından tespit edilen aksaklıkların giderilmesi için, Teşkilat içinde yeterli gayretin gösterilmemesi, (P) Teşkilatı örneğinde yaşananların, sonrasında kurulan THA'nda da devam etmesi sebepleri arasında sayılabilir.

İstihbarat servislerinin, genel özelliklerinden olan bağımsız çalışma ve istihbaratın üst kademelere süratle intikal ettirilmesi amacıyla direkt ülke yönetimine bağlı olma hususlarının, başlangıçta (P) Teşkilatı'nda da denendiğini, ancak bazı suistimallar sonucunda, görev bölgelerindeki üst komutanlıklara bağlanmaları cihetine gidildiği bilinmektedir. Her iki Teşkilatta da genç rütbeli personelin şubelerde görevli olduğu, bunların dönemin koşulları gereği savaş tecrübesine sahip olmalarıyla birlikte, genel anlamda kurumsal bir istihbarat geleneğine sahip olunmaması nedeniyle istihbarat yönetiminde bazı zafiyetleri bulunduğu söylenebilir.

3.21. THA'da Bölge İhtiyaçlarına Göre Yapılan Şube Nakilleri

Birinci Ordu emrinde olan ve merkezi Muğla'da bulunan V. No.lu Tedkik Heyeti Amirliği'nin, Sandıklı bölgesine nakli konusunda gönderilen yazıda, " Son günlerde düşman casuslarının Afyon-Sandıklı ve Balmahmud-Sandıklı istikametlerinde faaliyetlerinin yoğunlaştığı, bu sebeple, derhal Sandıklı'ya hareket edilmesi, bölgeye ulaşıldığında, Fırka istihbarat subayı ile irtibat kurularak, havalide dolaştıkları istihbarat olunan ve eşkâlleri tespit edilen bu hain casuslar hakkında takibata başlanması gerektiği, ayrıca şube

⁴⁷⁹ PEHLİVANLI, ...**Tetkik Heyeti...**, s.56-58.

kadrosundaki eksikliklerin tamamlanması için gerekli teşebbüsatta bulunulduğu⁴⁸⁰ hususları ifade edilmektedir.

Şubelerin harp mıntikasındaki kuruluş yerlerinin tespitine etki eden faktörlerin, zaman içerisinde gelişen düşman harekâtı çerçevesinde değişiklik gösterebildiği, durum değerlendirmesinde bulunan Komutanlığın, beliren yeni ihtiyaçlara göre, şubelerin düşman istihbarat faaliyetlerinin hız kazandığı bölgelere kaydırıldığı dikkate alındığında, Teşkilat kuruluşuna elastiki bir yapı kazandırılmış olduğunu söyleyebiliriz. Bölge halkının iyi tanınması suretiyle dışarıdan gelenlerin süratle tespiti, o bölgeye, istihbarat anlamında hâkim olunabilmesini mümkün kılar. Bu cümleden olarak, Muğla şubesinin, Sandıklı bölgesine nakli konusu bir olumsuzluk gibi gözükmekle birlikte, Fırka istihbarat subayı ve yerel sivil yöneticilerden alınacak ilk bilgiler ışığında belirlenecek çalışma yöntemiyle elde edilecek yerel elemanlar vasıtasıyla etkili bir haber alma ağı kurulabilir.

3.22. THA'da Nitelikli Personel Temini Güçlüğü

Personel sıkıntısı nedeniyle, İnebolu Şubesi mevcudu, beşten dörde indirilmiştir. Personel alımında azami titizlik gösterildiği ve mümkün olduğu kadar mevcut elemanlardan faydalanma yoluna gidildiği, bu maksatla ikiz görevlendirmenin tercih edildiği, İnebolu İrtibat Zabıtlığı'nin 31 Ocak 1922'de EHUR'a yazdığı ve "... İnebolu İrtibat Zabıtlığı'nin İstanbul kuryesi olarak çalışan Nuri Efendinin hem bu vazifeyi hem de taharri memurluğunu birlikte yürütmeleri için tensip buyrulduğu takdirde tayini..."⁴⁸¹ hususlarını içeren yazısından anlaşılmaktadır.

İstihbarat görevlerine uygun nitelikte personel temininde güçlük çekilmesi sonucunda yapılan ikiz görevlendirme yönteminin haber toplama faaliyetlerinde bir boşluk yaratacağı muhakkaktır. Özellikle, İstanbul kuryeliği

⁴⁸⁰ PEHLİVANLI, ...**Tetkik Heyeti**..., s.25-26.

⁴⁸¹ PEHLİVANLI, ...**a.g.e.**, s.29-30.

ile görevli olan memurun, asli görevi nedeniyle sorumluluk bölgesinden uzun süre ayrı kalması, dolayısıyla haber toplama çalışmalarının sekteye uğraması kaçınılmazdır. Ancak, 31 Ocak 1922 tarihi itibarıyla İnebolu'daki mevcut istihbarat ihtiyacı derecesi konusunda, şube yönetimi yetkilerinin tam olduğu kabul edildiğinde, kadroyu tamamlama uğruna personel alımında bulunulmasının faydadan çok zarar getirebileceği düşüncesinden hareketle, anılan şubenin yapmış olduğu ikiz görevlendirme uygulaması makul görülebilir.

3.23. Gizliliğe Riayet ve Kompartımantasyon

İstihbarat faaliyetlerinin özünde gizlilik esastır. İngiliz ajanı Lawrens'in, "Sırrımı kapalı odamda yüksek sesle kendi kulağıma söyleyemem!"⁴⁸² sözü, istihbaratın niteliklerinden olan gizliliğin hassasiyetini çok güzel ifade etmektedir.

Millî Mücadele'de, istihbarat sahasında hizmet veren teşekküllerimizin, faaliyetlerinde gizliliğe azami derecede dikkat ettiği, ancak (P) Teşkilatı ve THA örneklerinde görüldüğü gibi, görevlilerin ve dolayısıyla çalışmaların açığa çıkmasının zaman zaman yaşandığı da bilinmektedir.

Haberlerin dokümanesinde ihtiyaç duyulan evrakların kopyalanması ve fotoğraf çoğaltılması işlemlerinin grup/teşkilat bünyesi dışında yapılmasının mahzurları bulunmaktadır. Nitekim bu konudaki mahzuru gören Kazım Karabekir Paşa'nın, 16 Kasım 1921'de, THA'da kullanılmak üzere, EHUR'dan fotoğraf makinesi ve bağlı olarak doğacak masrafları karşılamak üzere ek ödenek talebinde bulunduğu⁴⁸³, faaliyetlerini İstanbul'da sürdüren M.M. Grubu'nun ise bünyesinde bulundurduğu fotoğrafhanesi vasıtasıyla, bazı vesikaların fotoğrafisini alabildiği⁴⁸⁴ görülmektedir.

⁴⁸² Kemal KOÇER, *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul*, İstanbul 1946, s.127.

⁴⁸³ PEHLİVANLI, ...*Tetkik Heyeti...*, s.52-53.

⁴⁸⁴ KOÇER, a.g.e., s.128.

Üzerinde çalışılan konuya ilişkin dokümantasyonun yapılabilmesi ve bunların haberin tamamlayıcı unsurları olarak, üst komutanlıklara gönderilmesi, haberin kıymetini artıracak ve doğruluğu hakkında sıhhatli bir değerlendirme yapılabilmesini sağlayacaktır.

İstihbarat örgütünün teşkilatlanmasında, oluşturulan birimlerin birbirinden haberdar olmamasıyla, herhangi bir açığa çıkma durumunda, sadece tahkikata uğrayan birimin ele geçmesi söz konusu olacak, birim elemanlarından alınabilecek bilgilerle yatay ve dikey yönde tüm örgütün deşifre edilmemesi sağlanacaktır.

(P) Teşkilatı'nda, müdür, müdür muavini, resmi polis, tercüman, irtibat zabiti olarak görev yapacak olanlar, resmi olarak mülki ve askeri makamlar ve halk ile vazifeleri çerçevesinde ilişki kurabilmesi, ancak "taharri (araştırma) memuru" olarak görev yapan personelin, şube müdürü ve muavini dışında kimse tarafından tanınmamasının, prensip olarak belirlendiğini görmekteyiz⁴⁸⁵. İstihbarat çalışmalarının icrasında, bizzat haberleri toplamakla ve araştırma yapmakla görevli personelin asıl hüviyetinin ortaya çıkmaması önem arz etmektedir. Bir istihbarat birimindeki görevlilerin tamamının, haber toplama ile uğraştığını düşünmemek lazımdır. Özellikle, (P) Teşkilatı ve THA gibi, TBMM tarafından resmi olarak istihbarat vazifesi ile görevlendirilen teşkilatların, şube tesis ettikleri bölgelerde, mülki ve askeri makamlarla temasta bulunması kaçınılmazdır. Burada esas olan, kimliği açık olan şube müdürü ve muavininin, haber toplama gayretlerini, kapalı kaynakları vasıtasıyla ne kadar etkili yönlendirebildiğidir.

M.M. Grubu'nun, yükleme işinde kullanılacak işçilerde dahi yüksek karakter aramasını⁴⁸⁶, gizliliğe riayet⁴⁸⁷ prensibini her aşamada uyguladığının

⁴⁸⁵ PEHLİVANLI, ...**Askeri Polis...**, s.19-24.

⁴⁸⁶ KOÇER, **a.g.e.**, s.20.

⁴⁸⁷ İsmet (İnönü) Paşa, 08 Temmuz 1920 tarihinde, genel askeri duruma dair bir demeç vermiştir. Demece ilişkin TBMM'de gerçekleştirilen görüşmelerde, ilerlemekte olan düşmana karşı geliştirilen tedbirlerin daha önce gizli oturumlarda izah edilmiş olmasından dolayı tekrar bahsedilmeyeceği ifade edilmiştir. **ASD**, s.114. Burada bilgilerin paylaşılmasında, bilmesi gereken prensibine göre hareket edildiği ve vekillere arz edilecek gizliliği haiz hususların gizli oturumlar dışında ele alınmadığını görmekteyiz.

ve tüm faaliyetlerinde ne kadar titiz davranıldığıının göstergesi olarak kabul edebiliriz. Grup, ayrıca üyelerin evlerinde, çalışmalarına ilişkin evrak bulundurmamasını, mesainin devam ve intizamında ketumiyeti, sevkıyata memur olanların, istihbarat gibi diğer faaliyetler hakkında malumatlarının olmamasını kaide olarak belirlemiştir⁴⁸⁸. Grup/teşkilat içindeki birimlerin, birbirlerinin faaliyetlerinden haberdar olmamasıyla sağlanan kompartımantasyon sayesinde, yapılan veya devam etmekte olan çalışmaların mümkün olan en az sayıda kişi tarafından bilinmesi sağlanacak, böylelikle faaliyetlerin tehlikeye düşme riski azaltılmış olacaktır.

3.24. (P) Teşkilatı'nda Casus ve Diğer İstihbarat Giderleri

20 Aralık 1920'den önce yapılan son değişiklik itibarıyla, Garp Cephesi (P) Teşkilatı'nın aylık genel giderleri şu şekildedir⁴⁸⁹.

Sıra No	Giderlerin Cinsi	Aylık Gider (Lira)
1	Sivil Memur Maaşları	6490
2	Subayların Maaşları	600
3	Polis ve Komiser Maaşları	190
4	İnzibat Memurlarının Maaşları	170
<u>5</u>	<u>Casus muhtar ve diğer istihbarat gideri</u>	<u>1500</u>
6	Kırtasiye	100
7	Harcırah	400
Toplam		9450

Haber toplamanın bir maliyeti bulunmaktadır⁴⁹⁰. Haber toplama gayretlerinin iyi sevk ve idare edilmesi, bu faaliyetin etkinliğini arttıran

⁴⁸⁸ KOÇER, a.g.e., s.128, 238.

⁴⁸⁹ PEHLİVANLI, ...Askeri Polis..., s.94.

⁴⁹⁰ Ankara'dan, M.M. Grubu'na, İngiliz Karargâhı'nda bulunan üç zata verilmek üzere 150 Lira gönderildiği görülmektedir. **TİTE Arş.**, K. 52, G.119, B.1/2. ; Kaymakam Hüsameddin (Ertürk) Bey tarafından, İngiliz istihbaratına ve sevkıyatına ait vesikalara dayanan malumatla, Selanik gözlemleri ve askeri bilgilere dayanan raporları yazmak şartıyla, İngiliz karargahındakilere 350 Lira gönderildiği. **TİTE Arş.**, K. 52, G.109, B.1. ; İngiliz karargahındakiler, başlangıçta 500 Lira'ya anlaşıldığını söylemekte ve paranın geri kalanını istemektedir. **TİTE Arş.**, K. 52, G.111, B.1.

etkenlerden biri olmakla birlikte, istihbaratın oluşturulmasında, maddiyat da önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar kendi topraklarımızda sürdürülen bir faaliyet olsa da, karşılık beklemeden Millî Mücadele kuvvetlerine haber getirenlerin yanında, bu işi para karşılığında yapanlar da bulunmaktadır. Nitekim Garp Cephesi (P) Teşkilatı giderlerini gösteren yukarıdaki çizelgede, istihbarat giderlerinin toplam aylık bütçenin %16'sı civarında bir yekûn tuttuğu görülmektedir. Teşkilat idarecileri tarafından toplanan haberlerin kıymetine göre bir maliyet muhasebesinin⁴⁹¹ yapıldığı ve buna göre eleman veya muhbirlerle ödeme yapıldığı düşünülmektedir.

İngilizlerin mevcut ajan ve bilgilerle yetinmeyip, daha çok bilgi elde etmek için bol para vererek, Anadolu'ya yeni ajanlar göndermeleri⁴⁹² ve İngilizler adına Çanakkale ve çevresinde çalışmak üzere Debreli Yüzbaşı Ziya'ya altmış bin lira verilmesi⁴⁹³, istihbarat sahasında maddi gücün önemini gösteren diğer örneklerdir.

İngilizlerin, Millî Mücadele döneminde, istihbarat faaliyetleri için ne kadarlık bir bütçe kullandıkları bilgisine ulaşılammış olmakla birlikte, sadece Çanakkale bölgesindeki istihbarat çalışmaları için ayırdıkları altmış bin liralık meblağın, Garp Cephesi (P) Teşkilatı aylık toplam bütçesinin altı katına denk geldiği görülecektir. Ancak, düşman kuvvetlerinin maddi anlamda (personel sayısı, teçhizat, tüfek, top, mühimmat, at, araç, gereç, muhabere malzemesi, uçak, casus sayısı, yiyecek, para gibi) her sahadaki bu üstünlüğü, Millî Mücadele maneviyatını mağlup etmeyi başaramamıştır.

---

⁴⁹¹ İngiliz karargahı ile sıkı temasta bulunan bir süvari miralayı mahdumun (saygın), İngilizlerin Anadolu'ya gönderdiği casusların kişisel özellikleri ile fotoğraflarını 500 Lira karşılığında verebileceği teklifinin, M.M. Grubu tarafından incelenmesi, Garp Cephesi Komutanlığı'nca talep edilmektedir. **ATASE Arş.**, K.669, G.49, B.2/3/4.

⁴⁹² PEHLİVANLI, ...**Askeri Polis...**, s.107,108.

⁴⁹³ **ATASE Arş.**, K.891, G.162, B.1.

3.25. Ekmek ve Birlik Mevcudu

Yunanlıların, Bursa taarruzu öncesinde, (P) Teşkilatı, "...Yunan askerleri için çıkan ekmek mevcudunun Bursa, Karacabey, Mudanya, Gemlik, Dimboz, Kazancı havalisinde muharip, gayri muharip bilumum Yunanlıların 20.000 raddesinde (civarında) bulunduğu..." bilgisini, koyun ticareti maksadıyla Eskişehir'e gelmiş yolculardan elde etmiştir⁴⁹⁴.

(P) Teşkilatı, ayrıca, "İzmit ve çevresinde 3200 kişilik bir Yunan kuvvetinin bulunduğunu, bu kuvvetlerin dağılımının, 1000-1200 kadarının çuha fabrikasında, 80'inin Kandıra'da, kalanların ise İzmit Sultani Mektebi'nde, Sıtmalıköy ve Derince'de buldukları" bilgisini, Yunan ordusunun ekmek müteahhitliğini yapan Hacı Yusuf Efendi'den öğrenmiştir⁴⁹⁵.

Düşman kuvvetlerinin durumu hakkında en sıhhatli bilgiler, düşman bölgesinden gelen kişilerden elde edilebilir. Özellikle düşman levazım ihtiyaçlarını temin eden tüccarlar, düşman mevcudu ve bölgedeki konuşlandırılması hakkında değerli bilgiler verebilir. Bizzat müşahede edilmese bile, düşmana teslim edilen levazımın miktarından yola çıkılarak bölgede faaliyet gösteren birliğin çapı hakkında bir fikir edinilebilir. Ancak, alınan bilgilerde her zaman için dezenformasyon yapılmış olabileceği göz ardı edilmemeli, haberin farklı kaynaklardan teyidine çalışılmalıdır.

3.26. Bursa Bölgesi'ndeki Askeri Duruma İlişkin (P) Teşkilatı İstihbarat Raporu

1920 yılı Ekim ayı başlarında, (P) Teşkilatı, "Yunanlıların, Bursa'nın batısında Çekirge üzerindeki düzlükte yirmi bir topu ile Ayazma civarında bir topçu taburunun bulunduğu, komutanının isminin İstefenekos olduğu, Aksu, Dimboz, Ayazma, Koyunhisar ve bütün cephelerde taşlarla siperler, çalılarla

⁴⁹⁴ PEHLİVANLI, ...Askeri Polis..., s.112.

⁴⁹⁵ PEHLİVANLI, a.g.e., s.118-119.

gizleme yapıldığı, Selöz, Derbentli Rum ve Ermenilerin Kestel'e geldiği, Bahçedere önünde ve Ayazma'nın 2 km. batısındaki üç tepede 12 adet 7,5'luk top ve her topa muhafızlık eden ikişer mitralyözün bulunduğu, Ayazma'nın 5 km. güneyinde, Ayniye köyüne hâkim tepede 12'lik bir top, Duma-Karalar arasındaki tepelerde beş adet 7,5'luk top ve muhafız mitralyözün mevzilendiği, Koyunhisar'ın ön tarafındaki tepede üçten fazla top ve mitralyözün bulunduğu" bilgisini, kendi ajanları vasıtasıyla elde etmiştir⁴⁹⁶.

Bizzat müşahede ile temin edilen bilgileri içeren raporun, Bursa bölgesindeki düşman topçu taburunun arazideki dağılımını ve sahip olduğu silahları, büyük bir doğrulukla tespit ettiği değerlendirilmesinde bulunmak yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmamızı yaparken, yukarıdakine benzer birçok münferit haber raporuna rastlanmakta birlikte, raporların üst karargâha bildirilmesi sonrasında geçirdiği aşamaları tespit etmek mümkün olmamıştır. Bursa bölgesindeki düşman karşısında bulunan üst karargâh değerlendirme ünitesinin; topların çapını dikkate alarak, topçu taburunun ne tür bir destek topçusu olduğunu ve destek türüne göre topçu taburunun, ne büyüklükte bir kuvvetin kuruluşunda olduğunu belirlediği, bu habere ilave olarak diğer kaynaklardan gelen haberlerin birleştirilmesi suretiyle harita tatbik çalışması yaptığı, düşman konuş/kuruluşunu ortaya koyduktan sonra, kendi harekât tarzlarını belirlediğini kabul edebiliriz.

3.27. Ermeni Kadın Casusun Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'yı Takibi

Ermeniler Anadolu'da buldukları bölgelerde, Kuva-yı Millîye aleyhine propaganda yapmakta ve bölgeleriyle ilgili işgal güçlerinin işine yarayacak bilgileri onlara ulaştırmaktadırlar. Hatta işgal bölgelerinden daha içerilere girerek, Türk Ordusu hakkında bilgi toplamaktadırlar⁴⁹⁷.

⁴⁹⁶ PEHLİVANLI, ...*Askeri Polis...*, s.116.

⁴⁹⁷ PEHLİVANLI, *a.g.e.*, s.136.

(P) Teşkilatı tarafından, işgal güçleri adına bilgi toplamak için İstanbul'dan bir Ermeni kadınının Anadolu'ya geçtiği ve Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'nın karargâhı etrafında dolaştığı tespit edilmiştir. Garp Cephesi (P) Teşkilatı reisi Binbaşı İsmail Hakkı (Alpan) Bey'in konuya ilişkin olarak Garp Cephesi Komutanlığı'na yazdığı bir rapor şöyledir:

“1. Dersaadetten gelen bir Ermeni kadınının Ali Fuad Paşa Hazretlerinin karargâh mevkii ile mesai saatlerini ve hangi saatlerde nerelerde bulunduğunu mütecessis bir tavırla tahkik etmekte olduğu haber alınmıştır.

2. Bu kadınla sıhriyeti (akrabalığı) olan ve aynı hanede ikamet etmekte olan diğer bir kadının şayan-ı itimat ve teşkilatımızda müstahdem memuremize⁴⁹⁸, 29 Ağustos 1920'de, 'Yarın İngiliz tayyaresi beyanname atacaktır. Belki buraya atar diye zevcim köye gitmedi.' demiş ve filhakika aynı günde Rum ve Ermeni mehafilinde birkaç gün zarfında düşman tayyarelerinin gelip, beyanname atacakları tarzında bir şayiada deveren ediyordu. Ertesi günü tayyarenin beyannameler atmaya başlaması üzerine mezbure (adı geçen) “nasıl ben söylemedim mi?” tarzında beyanatta bulunmak suretiyle her şeyden haberdar olduğunu anlatmak istemiştir.

3. Gerek beyannamelerin atılacağı günün gayri Müslim komitelerce malum bulunması, gerekse bu derece merak ve dikkatle karargâh mevkii ve mesai saatleri hakkında malumat elde etmeye çalışması, düşmanın zat-ı kumandanileriyle karargâh-ı âlilerine bir tecavüz istihzaratında (hazırlıklarında) bulunduğu ihtimal verilmekte ve bunun tayyarelerle tatbikine çalışılması muhtemel bulunduğu cihetle bu hususta tetkikat-ı lâzımenin icrası muvafık olur. Mülahazasında bulunduğumu arz eylerim efendim. Binbaşı İsmail Hakkı. 3/9/1920”⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ (P) Teşkilatı'nda, bayan personelin de istihdam edildiği anlaşılmaktadır.

⁴⁹⁹ PEHLİVANLI, “...Ermeni-Rum Azınlığın...”, s.677.

Gayri Müslim komitelerce, beyannamelerin atılacağı zamanın bilinmesinden, söz konusu faaliyetin, bildirilerin atılması planlanan bölgedekilerle organize bir şekilde oluşturulduğu kanaatine varılabilir. Uçakların gelişinin, yerel gayri Müslimler tarafından bilinmesinin, Türk halkı üzerindeki propagandanın etkisini arttırdığı söylenebilir.

Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın karargâhını takip eden Ermeni kadın casusun tespiti, (P) Teşkilatı adına bir başarı olarak kaydedilmelidir. Dikkat çekmemesi açısından kadın bir casusun tercih edildiği düşünülmektedir. Ancak burada, (P) Teşkilatı'nın işgal güçlerinin bu tür faaliyetlerini hesaba kattığını ve Teşkilat kadrosunda kadın memurların da görevlendirilmesi suretiyle, kadın topluluklarının içinden de haber toplama çalışmaları yaptığını anlamaktayız. (P) Teşkilatı'nın bu çalışması sonucunda, Ermeni kadın casusun toplayacağı bilgiler doğrultusunda hazırlanacak bir suikast hareketinin önlenmesi değerlendirilmesinde bulunmak hatalı olmayacaktır.

3.28. Ermenilerin Anadolu İçi Seyahatlerinin Önlenmesi

Ermenilerin taşkınlıklarına karşı, TBMM Hükümeti'nin aldığı bazı tedbirlerden biri de, Ermenilerin Anadolu içerisinde lüzumlu lüzumsuz seyahat etmelerinin önlenmesidir⁵⁰⁰. (P) Teşkilatı Başkanlığı, şubelerine gönderdiği emirde, "valiliklerle işbirliği yapılarak, Ermenilerin seyahatlerine mani olunmasını" istemiştir. Böylece Ermenilerin çeşitli yerlere giderek zararlı propaganda ve Yunanlılar lehine casusluk yapmalarının önüne kısmen de olsa geçilmiş olacaktır⁵⁰¹.

TBMM'nin almış olduğu bu tedbir, istihbarata karşı koyma çerçevesinde değerlendirilebilir. Faaliyetlerinizi, düşmandan gizlemede ne kadar başarılı olursanız; kuvvetiniz, konuşunuz, niyetiniz ve harekât planlarınız konusunda yeterli bilgi toplayamayan, buna paralel olarak kendi

⁵⁰⁰ PEHLİVANLI, ...*Askeri Polis...*, s.140.

⁵⁰¹ PEHLİVANLI, "...Ermeni-Rum Azınlığın...", s.680.

harekât tarzını geliştiremeyen düşmana karşı bir sürpriz yaratarak, başarılı olma şansınızda o oranda artacaktır.

3.29. Anadolu Dışından Dönen Türk Harp Esirleri İçinde İstanbul Hükümeti ve İngilizlerin Casus Temin Etme Gayretleri

İngilizler tarafından Mısır, Bosna ve Hindistan'dan İstanbul'a getirilen esirler Antalya, Bandırma, Uşak'a gönderilmişlerdir. Esirlerin perişan bir durumda Anadolu'ya dağıldıkları görülmektedir. İstanbul'dan Anadolu'ya geçen yolcuların bir kısmı ise İstanbul Hükümeti'nce para ile satın alınarak, koyun tüccarı gibi çeşitli maskelerle Anadolu'ya gönderilmektedir. (P) Teşkilatı Başkanlığı, şubelerini, tebdil-i kıyafet etmiş bu tip yolculara karşı uyararak, "bu kabil eşhasın hüviyetlerinin tetkiki ve hiçbir taraftan bir kimsenin bilatezkiye (soruşturma olmaksızın) duhulüne meydan verilmemesine son derece gayret" edilmesini istemiştir. İngilizlerin esir kabilelerine nüfuz etme gayretlerini, Anadolu'ya geçiş kolaylığı açısından, özellikle Karadeniz limanlarında yoğunlaştırdığı (P) Teşkilatı'nca tespit edilmiştir⁵⁰².

Anadolu'ya bozguncu ve casus gönderme arayışlarında olan İngilizler ve İstanbul Hükümeti için Türk esirlerin gelişinin büyük bir fırsat olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu çerçevede yaptıkları çalışmaların, (P) Teşkilatı'nca fark edilmesi neticesinde, şubelerin çeşitli maskelerle Anadolu'ya girmek isteyen siviller ile topluca çeşitli güzergâhlardan Anadolu yollarına düşen kabilelerde bulunanların tahkikatları yapılması sonrasında, Anadolu'ya girişlerine izin verilmesi, Ankara'nın dönemin şartlarında yetmiş askerî personele şiddetle ihtiyaç duymasına rağmen tedbiri elden bırakmadığını ve fayda/zarar muhasebesini titizlikle yaptığını göstermektedir.

⁵⁰² PEHLİVANLI, ...Askerî Polis..., s.145,146.

3.30. Konya İsyanına İlişkin (P) Teşkilatı Değerlendirmesi

Konya İsyanı'nın ortaya çıkışında rolleri olduğu tespit edilen Meclis başkan vekili Abdülhalim Çelebi Efendi ve milletvekili Kazım Hüsnü hakkında, Divan-ı Harp, Erzurum'a sürgün kararı vermiştir. Bu kararlar ilgili olarak, TBMM'de birçok tartışmalar olmuştur⁵⁰³. (P) Teşkilatı Konya Şubesi Müdürü Üsteğmen Nazım, hazırladığı raporda, "Konya İsyanı'nın adi bir eşkıyalık hareketi olmadığı, belli plan ve program dâhilinde İngilizler ile İstanbul Hükümeti'nin ortaklaşa gerçekleştirdikleri bir hareket olduğu, isyan hareketinin çıkış merkezinin İstanbul ve harekâtın cereyan tarzının bir plan dâhilinde olduğu, İstanbul'da hareketi planlayanların Ermenek, Akseki, İbradi, Bozkır, Konya, Ilgın, Akşehir, Yalvaç'ı plana dâhil ederek, özellikle de Ilgın ve Akşehir tren hattını tahrip etmeye çalışmalarının Konya ile Batı Cephesi'nin ilişkisini kesmeyi düşündüklerini gösterdiği"⁵⁰⁴ hususlarını ifade etmektedir.

İsyanın büyük boyutlarda gerçekleşmesi ve aylarca sürmesi, olayın vehametini göstermektedir. İstanbul güdümlü ve organize bir şekilde geliştiği anlaşılan isyan, eğer önceden haber alınabilseydi veya İstanbul'daki gruplar tarafından zamanında Ankara'ya bildirilebilseydi⁵⁰⁵, önleyici tedbirlerin alınmasıyla büyümeden bastırılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir. İstihbarat faaliyetlerinde esas gaye, olaylar vuku bulmadan tedbirlerin alınabilmesine imkân yaratmak veya hiç oluşmamasını sağlamaktır.

Üsteğmen Nazım'ın hazırladığı rapora bakıldığında, gelişen olayların genel niteliğine ilişkin bilgilerle birlikte, kişisel kanaatlerinin de yer aldığı görülecektir. Üst karargâhtaki değerlendirmeciler için bölgede görev yapan ve olaylara bizzat müşahade eden istihbarat görevlisinin mütalaaları önemlidir. Elbette, diğer kaynaklardan intikal edebilecek muhtelif bilgilerle birlikte ele alınmasını müteakip, nihai bir değerlendirilmeye ulaşılabacaktır.

⁵⁰³ TBMMGCZ, c.I, s.198-209.

⁵⁰⁴ PEHLİVANLI, ...Askeri Polis..., s.158,159.

⁵⁰⁵ DEMİREL, a.g.e., s.216'da "MM Grubu'nun, Konya'daki isyanın hazırlanmakta olduğunu haber aldığını fakat haberleşmedeki zorluklar nedeniyle zamanında Ankara'ya ulaştıramadığı" ifade edilmektedir.

3.31 (P) Teşkilatı'nın Şüpheli Şahıslar Hakkında Yaptığı İşlemler

(P) Teşkilatı, şüpheli şahıslarla ilgili çalışmalarında, hem kendi ajan ve memurlarından hem de diğer güvenlik kuruluşları ve mülki makamlardan faydalanmıştır. Şüphelenilerek yakalanan şahıslar, sorguya çekilerek bir takım bilgiler elde edilirken, aynı zamanda başkalarının da bilgisine başvurulmuş ve daha sağlam ve adil kararlar verilmeye çalışılmıştır. Haklarında kesin bilgi elde edilemeyen, aynı zamanda suçları da tespit edilemeyen şüpheliler tutuklanmayıp, genellikle serbest bırakılmışlardır. Ancak, bu kişilerin gidecekleri yerlerde, varsa (P) şubelerine veya diğer güvenlik kuruluşlarına bilgi verilmiş, mülki makamlar uyarılmış⁵⁰⁶ ve hal ve hareketlerinin gözlenmesi temin edilmiştir⁵⁰⁷. (P) Teşkilatı, şüpheli şahıslar hakkında daha kolay ve çabuk işlem yapılabilmesi için EHUR'a, "Ankara Hükümeti adına çalışan, İstanbul'daki gizli grupların birleştirilerek tek elden yönetilmeleri, Anadolu aleyhine çalışanların isimleri ve fotoğraflarının temin edilerek, bütün (P) şubelerine dağıtılmasının sağlanması, vapurların kontrollerinin Teşkilat tarafından yapılması, Anadolu'ya giriş yapmak isteyen subaylar için Daday'da bir toplanma merkezinin kurularak, inceleme ve araştırmayı müteakip güvenilirliklerinin tespit edilmesi" tekliflerinde bulunmuştur.

Ticaret amacıyla Anadolu'ya geçen şahıslar konusunda da çok titiz davranan Konya (P) Şubesi, mülki makamlarla ilişki kurarak onlardan da yardım talep etmektedir. Şubece Bozkır Kaymakamlığı'na yazılan bir yazıda, "Arnavut tacirlerden Prizrenli Şemseddin, Ola'lı Nureddin ve dört çobanın davranış ve hareketlerinin, Bozkır'da buldukları sürece takip edilmeleri" rica edilmektedir.

⁵⁰⁶ ATASE Arş., K.721, G.124 B.2. ; K.721, G.125, B.2. ; K. 731, G.57, B.53, 56.

⁵⁰⁷ 25 Temmuz 1920 tarihinde, Garp Cephesi (P) Teşkilatı Heyet-i Reisi İsmail Hakkı (Alpan) Bey tarafından, Garp Cephesi istihbarat şube müdürü Ferid Bey'e gönderilen şifrede, "Bu sabah Eskişehir'e gelen İsmail Suad benim dahi nazar-ı dikkatimi celb etti (çektir). Derhal isticvab ederek (ifadesini alarak) yedinden (elinden) mufassal (ayrıntılı) bir rapor aldım. Bugünkü trenle Kütahya'ya gitmesine müsaade ettim. Seyyar polisin Nazar-ı dikkatini celb ettim ve Kütahya mutasarrıflığıyla kumandanlığına da keyfiyeti yazdım bu gibilerin bilhassa düşman memalikten gelenlerin doğruca teşkilata gönderilmesi veya dikkatten evvel iş'arını (biidirilmesini) rica ederim." denilmektedir. ATASE Arş., K.718, G.3, B.1.

Teşkilat bölgeye dışarıdan gelerek yerleşmiş yabancılar üzerinde de durmakta ve onları sıkı sıkıya takip etmektedir. Genel Merkez, Konya’da dışçılık ve çiçekçilikle uğraşan “Mekke-i mükerreme ahalisinden” olan Elhac El Arabi oğlu Yunus’un takip edilerek “muzır bir şahıs” olup olmadığının tespitini istemiştir. Yine Konya’da bulunan ziraat makinisti Adanalı Tefvik Bey’in de davranış ve hareketlerinin kontrol edilerek, uğraştığı işle ilgisinin ne derece olduğunun tespit edilmesi istenmiştir⁵⁰⁸.

Dönemin karmaşasına rağmen, şüpheli kişiler hakkında peşin hüküm verilmeyerek, etraflıca araştırılmasının sağlanması, Teşkilatın hakkaniyetle iş görme gayretini göstermektedir. Ancak, haklarında kesin hüküm verilemeyenlerin, gittikleri bölgelerde, takiplerinin devam ettirilmesinden, her ihtimalin de göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktadır.

(P) Teşkilatı’nın, İstanbul gizli gruplarının tek elden yönetilmesi teklifi, söz konusu grupların, birbirleri ile koordinesiz çalıştıklarının bir göstergesi olarak görülmelidir. Çeşitli ticari kimliklerle Anadolu’da faaliyet gösteren şahısların takibinden, Teşkilatın, maske görevler ile karşı tarafa haber toplama ve bozgunculuk faaliyetlerinde bulunulması durumlarından da haberdar olduğunu anlamaktayız.

3.32. Casusların Son Durağı, İstiklal Mahkemeleri

İstihbarat çalışmaları ile direkt bağlantısı olmamasına karşın, yakalanan casusların yargılama işlemlerini gerçekleştirmesi açısından, İstiklal Mahkemeleri’nde cereyan eden birkaç olaya değinmekte fayda görülmektedir.

İnebolu’daki istihbarat zabiti Nedai Bey’in, Ankara’daki EHUR’a, 10/11 Mayıs 1921 gecesini gönderdiği şifreli telgrafta yer alan, “Kadıköy’de Koşuyolu’nda ikamet ettiği evde, İngilizleri kabul eden Şefika hanımın kızlarından olup, evvelce Ankara’ya sokulan, büyüğü kara kaşlı, kara gözlü

⁵⁰⁸ PEHLİVANLI, ...**Askeri Polis...**, s.171-178.

(Belkıs), ortancasıyla küçüğü de, uzun boylu, buğday benizli, kumral saçlı ve kaşlı (Zekiye ve Ulviye)'nin, İngilizlerin delaletiyle, İzmit yoluyla Anadolu'ya sevk edilmiş oldukları, halen de Eskişehir Hilal-i Ahmeri'nde hasta bakıcı buldukları" haberiyle başlayan ve Fevzi (Çakmak) Paşa ile İsmet (İnönü) Paşa arasındaki yazışmalarla devam eden olayda, İstanbul'da bulunan M.M. ve Felah Grupları'ndan bilgi talep edilmiş, grupların yaptığı takip/tarassut çalışmaları sonucunda, anılan şahısların İngilizlere casusluk ettiğine dair bir tespit yapılamamıştır.

Anılan şahısların abisi olan ve kendisi de tahkikata maruz kalan Yüzbaşı Fehmi Bey, EHUR'a müracaat ederek, bir miras meselesi yüzünden bazı akrabaları tarafından casusluk yaptıkları yönünde iftiraya uğradıklarını, konunun kesin çözümü açısından, Ankara İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmelerini talep etmiştir.

Mahkeme Başkanı Topçu İhsan Bey tarafından yapılan sorgulamaların neticesinde, "İngilizlerle temasta bulunmak ve Anadolu'ya, gelmeleri, casusluğa müstenit olduğu zannedilmek iddiası ile mahkememize tevdi kılınan Büyük Hafız Paşa torunlarından Şefika hanımla kızları Zekiye ve Ulviye hanımların icra kılınan muhakemelerinde, kendilerinin casusluklarına dair, vicdana kanaat verici emare ve delillere desteres olunamamış olduğundan beraatlarına müâttefikan ve vicahan karar verildiği"⁵⁰⁹ açıklanmıştır

Haklarında casusluk iddiasında bulunulan kişiler için direkt hüküm verilmediği, mahkeme süreci öncesinde ve sırasında iddiaların araştırıldığı, kesin bir delile ulaşılamadığı sürece, ilk haber doğrultusunda peşin hüküm verilmediği hususları dikkate alındığında, İstiklal Mahkemelerinin, dönemin olağanüstü koşullarında ve karmaşasında görev yapmasına karşın adil yargılama yaptığını görmekteyiz.

İstiklal Mahkemeleri'nin, casusluk, vatana ihanet, düşmana hizmet konularında verdikleri cezaları, toplam cezalara göre kıyasladığımızda;

---

⁵⁰⁹ KANDEMİR, a.g.e., s.90-99.

Ankara'da %5, Eskişehir'de % 41, Isparta'da %1, Konya'da %17 oranlarını görmekteyiz⁵¹⁰.

Faaliyet gösteren tüm İstiklal Mahkemeleri'nin vermiş oldukları ceza sayısı ve niteliklerini kapsamasa da yukarıdaki oranlara bakıldığında hangi bölgelerde casusluk faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı hakkında fikir edinilebileceği düşünülmektedir.

3.33. Casus Ali

Hüsamettin (Ertürk) Bey, kendini ve grubundaki kıdemli Yüzbaşı Muhtar Bey ile Kırıkkilisel Ali Rıza Bey'i Millî Mücadele karşıtı olarak tanıtmıştır.

Karşı taraf da aynı biçimde hareket ediyordu. Casusları Karamürselli Ali'yi, Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu bulunanların arasına göndermişlerdir. Ajan Ali, Hüsamettin (Ertürk) Bey'in uyarısı ile tutuklu bulunanlardan bilgi alamamıştır. Bu sefer başka bir yöntem kullanılacaktı ve Ankara'ya giden hayali suikastçıların listesini üst makamlara vererek, Millî Mücadele saflarında yer alacaktı. Komiser muavinliğine kadar yükselen casus Ali'nin talihi, Ankara'da Hüsamettin Bey'le karşılaşınca tersine dönmüştür. Faaliyetlerinin farkına varılmamış gibi davranılarak, takibi yapılmıştır.

Bu arada casus Ali, Hüsamettin Bey'den kurtulmak için, Mısır'dan, Vehip Paşa'dan gelmiş gibi postaya verilen mektubu, Hüsamettin Bey'e göndermiştir. Mektup, Mustafa Kemal Paşa aleyhine satırlarla doludur. Casus Ali, bu durumu, "Hüsamettin Bey'in Mısır'daki ittihatçılarla birlikte Mustafa Kemal Paşa'ya komplo hazırladığı" şeklinde duyurmuştur.

Mektup postadan alınarak tetkike verilmiştir. Hüsamettin Bey'in tevkif edilmesi gündeme gelmiş ama Mustafa Kemal Paşa araya girerek, "Hüsamettin'i iyi tanırım. Elinizdeki mektubun damgası ile Mısır posta hane damgasını karşılaştırın" demiştir. Casus Ali'nin hazırladığı komplo böylece

⁵¹⁰ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.116.

ortaya çıkacak ve Fevzi (Çakmak) Paşa tarafından meslekten uzaklaştırılacaktır⁵¹¹.

Bu olayda olduğu gibi, istihbarat servisleri tarafından karşı tarafa casusluk yaptıkları tespit edilenlerin, ortadan kaldırılmayarak, yanlış bilgilendirme maksatlı kullanıldıkları diğer bazı örneklerde de görülmektedir. Bilinmeyen yeni bir casusun tespiti ile uğraşılmaktansa, mevcut ajanın faaliyetlerinin kontrol altında tutulmasının tercih edildiği düşünülmektedir.

Ortaya çıkan mektup neticesinde, evveliyetı sarıh olan Hüsamettin Bey'in tevkifinin gündeme gelmesi, benzer durumlarda ilk yapılması gereken mektubun damgasının kontrolü gibi basit bir incelemenin, Mustafa Kemal Paşa tarafından ikaz edilene kadar ihmal edilmesi, konunun o zaman mevcut herhangi bir istihbarat teşekkülü tarafından ele alınmadığını veyahut da araştırmayı yürütenlerin Hüsamettin Bey'in aleyhinde olduklarını akla getirmektedir.

3.34. M.M. Grubu İngiliz İstihbaratı'nda

İngiliz istihbaratçısı Yüzbaşı Bennett'in ajanları arasına sızmak⁵¹² için çareler araştıran M.M. Grubu, Beyoğlu mıntıkası inzibat subayı Yüzbaşı Razi Bey üzerinde karar kılmıştır⁵¹³.

Balkan Savaşı sırasında yüzbaşı olan Razi Bey, Nigehban Cemiyeti'ne dâhildir. Kendisini Hürriyet ve İtilafçı olarak tanıtan Razi Bey'i, İngilizler kendilerine sadık bir subay sanarak istihbarat ağı içine almışlardır⁵¹⁴. M.M.

⁵¹¹ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.121-122.

⁵¹² Ankara'dan İngiliz karargâhından bilgi veren şahıslara verilmek üzere gönderilen paralara ilişkin yazışmalar, İngiliz karargâhına hulul edildiğini göstermektedir. **TİTE Arş.**, K. 52, G.119, B.1/2. ; K. 52, G.109, B.1. ; K. 52, G.111, B.1. ; Demir Bey'in, Ispartalı Ahmed adıyla bilinen ve Anadolu'ya gidip gelen casusu Yüzbaşı Arif'in polis müdüriyetindeki dosyalardan resminin temin edilemediğinden, doğrudan doğruya İngiliz karargahındaki fotoğrafının geri iade edilmek üzere alınarak kopya edildiğini bildiren yazısı. **TİTE Arş.**, K. 52, G.113, B.1.

⁵¹³ SALIŞIK, **a.g.e.**, s.36.

⁵¹⁴ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.123.

Grubu ile temasta olan Razi Bey, Topkapılı Cambaz Mehmet Bey'in itimadını kazanmıştır⁵¹⁵.

Yüzbaşı Razi Bey, kısa zamanda İngiliz istihbarat yüzbaşı Bennett'in gözdeleri arasına girmiş, bazı önemsiz bilgileri M.M. Grubu'nun direktifiyle Bennett'e ulaştırmış ve onun sevgisini ve güvenini kazanmıştır. En önemli görevi de, silah ve cephane kaçırma olaylarında, Bennett ve adamlarını yanlış yönlere sevk ederek, Topkapılıya rahat çalışma olanağını sağlamaktır⁵¹⁶.

Razi Bey'in, İngiliz istihbaratına çalışmaya başladıktan sonra angaje edildiği dikkate alındığında, iki taraflı ajan olabileceği, dolayısıyla vermiş olduğu bilgilere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir. Silah kaçırma, M.M. Grubu'na hareket serbestisi sağladığı görülmekle birlikte, Felah Grubu'na verdiği, Yunan kuvvetleri durumunu gösterir haritanın yanlış bilgiler ihtiva etmesi⁵¹⁷, dubl ajan olabileceğini de akla getirmektedir.

3.35. Saraydaki Ajan Fehime Sultan

İşgal Devletleri'nin istihbarat şebekelerinde, Hürriyet ve İtilaf'ın hıyanet mahfillerinde yalnız verilen kararları, alınan tedbirleri, geçilen teşebbüsleri değil, hatta tasavvur halindeki niyetleri bile, zamanında grubumuza bildiren gizli elemanları bulunan Felah Grubu, saraydan haber alma imkânının zayıf olduğu düşüncesiyle, içeriden bir eleman arayışına girmiştir.

Fehime Sultan'la kurulan temas neticesinde, gerekli işbirliğini sağlayan Felah Grubu, sonrasında Sultan'dan, "Her türlü karşı hareketin başını Damat Ferit Paşa'nın çektiği, Mustafa Kemal Paşa'nın aleyhine halk arasında bir saltanat ve hilafet taraftarlığı cereyanı yaratmak, Doğu da bölücülüğü körüklemek üzere geniş bir çalışma programının uygulanacağı, Boyabatlı

⁵¹⁵ BAYDAR, a.g.m., 22 Ekim 1970.

⁵¹⁶ SALIŞIK, a.g.e., s.37.

⁵¹⁷ BAYDAR, a.g.m., 22 Ekim 1970.

Şükrü Şakir'in Kilyos'dan İpsiz Recep'in takasıyla İnebolu'ya geçerek, Ankara'daki milletvekili Nazım'a 4500 lira götüreceği ve bu paranın kışkırtıcılığı desteklemek için saraydan verildiği, Damat Ferit Paşa ile işgalcilerden Binbaşı Henry arasında bir ilişki bulunduğu, Binbaşı Henry'nin 'Bland' takma adıyla Anadolu'ya geçtiği ve tüccar ve gazeteci hüviyeti ile çalışmalar yaptığı" bilgileri alınmıştır. Ayrıca Boyabatlı Şükrü Şakir'in fotoğrafı, Saray ile Nazım Bey arasında kullanılan iki şifrenin kopyaları, Nazım Bey'in Damad Ferit Paşa aracılığı ile Binbaşı Henry'ye Ankara'daki genel durum ve Mustafa Kemal Paşa'nın teşebbüslerine dair gönderdiği mektupların asılları temin edilmiştir⁵¹⁸.

Saray'dan haber alma eksikliğini çok iyi tespit eden Grubun, Fehime Sultan vasıtasıyla temin ettiği bilgilerin niteliğine bakıldığında, isabetli bir eleman angajesi gerçekleştirildiği söylenebilir.

TBMM'de İçişleri Bakanı seçilen, fakat Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul görmediği için istifa etmek zorunda kalan Nazım Bey'in, Bolşeviklere hizmet ettiği gerekçesiyle İstiklal Mahkemesinde yargılanarak cezaya çarptırıldığı bilinmektedir⁵¹⁹. Burada, Nazım Bey'e gönderilen ve kışkırtıcılığı desteklemesi için kullanması istenilen para da göz önüne alındığında, İstanbul Hükümeti'ne dolayısıyla İngilizlere de çalıştığı anlaşılmaktadır.

Binbaşı Henry'ye Ankara'daki genel durum ve Mustafa Kemal Paşa'nın teşebbüslerine dair gönderilen mektuplar dikkate alındığında, Damat Ferit Paşa'nın, İngilizler tarafından etki ajanı olarak kullanıldığı sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Saray'dan bilgi alma çalışmalarında M.M. Grubu'nun da çalışmaları olmuştur. Sadrazam konağında ve sarayda hizmetkârların çoğunluğu kadındır. İyi para kazanan bu kadınların, kocaları mahalle kahvelerinde yan gelip yatmaktadırlar. Bu kahve müdavimlerinin, Topkapılı Cambaz Mehmet Bey'in adamları vasıtasıyla M.M. safına çekilmesiyle, haber akışı başlamıştır.

⁵¹⁸ HİÇYILMAZ, *Belgelerle...*, s.92-94.

⁵¹⁹ Sadi BORAK, *Mecliste Casus Var*, Kırmızı Beyaz Yay., İstanbul 2004, s.139-142.

Damat Ferit Paşa Konağı'nda, Ali Kemal Bey'in de hazır bulunduğu gizli bir toplantıda, "İngilizlerle gizli bir manda anlaşması imzalanmasının kararlaştırıldığı" haberinin içeriye kahve götüren bir hizmetçi tarafından Gruba ulaştırılması⁵²⁰, içeriden elemanlama çalışması sonucunda nitelikli bilgilerin alınabileceğinin bir göstergesidir.

3.36. İtalyan Tüccar Martino

Batı Cephesi Komutanlığı İstihbarat Şubesi'nin, 23 Haziran 1921'de Eskişehir'den İsmet (İnönü) Paşa imzası ile EHUR'a gönderilen yazısında, Martino isimindeki İtalyan tüccarın Yunanlı bir Albay'dan aldığı belirtilen ve Yunanlıların Bursa ve Eskişehir bölgesindeki konuş/kuruluşuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır. İstihbarat Şubesi, İtalyan tüccarın sızdırdığı bilgileri tümüyle inandırıcı bulmamakta ve bazı noktalara çekince koymaktadır. Ancak bazı yönlerin dikkat çekici olduğu da açıklanmaktadır⁵²¹.

İsmet (İnönü) Paşa, rapor hakkında, "Verdiği kuruluş, numaraları bakımından bildiğimiz şekilde değilse de, teşkilatı bakımından pek yabana atılacak bilgiler değildir. Komutanların isimleri büyük ihtimalle gerçeğe yakındır. Bu Albay, ya durumu bilmiyor ya da kasten bu bilgileri veriyor." yorumunda bulunmakta, ayrıca "İtalyan casus Martino'nun bu bilgileri ücret karşılığında verdiğini ve kendisine (Martino) istihbarat ödeneğinden iki bin lira ödendiğini, ihtiyatla karşılanan bilgilere karşın bağlantıyı kesmemeyi ve kaptırılan iki bin liraya karşılık en fazla yararın sağlanması gerektiğini, anılana bundan sonra para verilmeyeceğini, fakat verilme sözü ile oyalanacağını, teklif ettiği Ordu şifre anahtarı ile diğer bilgilerin elde edilmesine çalışacağını"⁵²² ifade etmektedir

Haber toplamada yabancılardan da faydalandığı gösteren örnekte, elde edilen bilgilere ilişkin, önce Garp Cephesi Komutanlığı'nda, bilahare

⁵²⁰ SALIŞIK, a.g.e., s.22-23.

⁵²¹ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.126-127.

⁵²² HTVD, S.71, (1974), Ves. No. 1546.

EHUR'da değerlendirmelerde bulunulduğu, intikal eden bilgilerde dikkati çeken yeni hususların bulunmasıyla birlikte mevcut bilgilerle bazı tutarsızlıklar içerdiği, dezenformasyon olma ihtimalinin göz ardı edilmediği anlaşılmaktadır. Bilgilerin bir kısmının gerçek duruma aykırı bulunması ve İki bin liranın kaptırılmasından söz edilmesinden, bilginin bir aracı vasıtasıyla Cephe karargâhına iletildiği sonucuna varılabilir. Direkt olarak gelmiş olsa, Cephe'nin tamamı hakkında genel duruma hakim olan değerlendirme ünitelerinin, bilginin kıymeti konusunda bir kanaat vereceği, böylelikle iki bin liralık bir meblağ yerine, kaynağın sonradan getirebileceği bilgilerin önünü kesmemek açısından daha küçük bir ödeme yapılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

3.37. Üsteğmen Galip (Vardar) Damat Ferit'in Konağı'nda

Damat Ferit Paşa'nın konağını kontrol edecek hizmetkârlar dışında etkili ve güvenilir bir eleman arayışlarını sürdüren M.M. Grubu, aslen Serezli olan, Amerikan Koleji mezunu, İngilizce ve Rumca bilen, bekar olan ve babası Çanakkale savaşlarında şehit düşmüş Üsteğmen Galip (Vardar) üzerinde karar kılmıştır.

Grup, anılanla yapılan görüşme sonrası, Harbiye Nezareti'ndeki etkisini kullanarak, Damat Ferit Paşa'nın Konağı'na inzibat subayı olarak atamasının yapılması için girişimlerde bulunmuştur. Atama gerçekleşinceye kadar, Üsteğmen Galip (Vardar), Grup tarafından sürekli gözlem altında tutulmuş, başlangıçta verilen olumlu karara rağmen, görevin niteliğine uygunluğu yeniden gözden geçirilmiştir. Üsteğmen hakkında alınan tüm raporlar olumludur. Bunun üzerine tayin gerçekleştirilmiştir.

İşgal Kuvvetleri Başkomutanı General Harrington'un, Ferit Paşa Konağı'na yaptığı bir ziyaretin akşamında, tercüman birden hastalanmıştır! Sadrazamın özel kalem müdürünün aklına inzibat subayı Galip (Vardar) Bey'in gelmesi neticesinde, ikili görüşmede, tercümanlık yapma şansı

yakalanmıştır⁵²³. Tercümanlığı ve General Harrington'un soruları karşısında İngiliz yanlısı tavrı nedeniyle Sadrazamın takdirini kazanan Galip Bey, görüşme sonrası, Ferit Paşa tarafından irtibat subaylığına alınmış, kısa süre sonrada Yüzbaşılığa terfi ettirilmiştir.

Ertesi gün, Konak çevresindeki birlikleri denetleyen Üsteğmen, görüşmede geçenleri içeren bir notu, belli etmeden bir simitçi tablasına bırakmıştır.

Özel Kalem Müdürü'nün kızı ile ilişki kuran, yakışıklı genç subay, "Padişah'a Beşiktaş Postanesi'nden her gün küfür dolu mektup atıldığı, mektuplarda kullanılan kâğıtların, Ferit Paşa'nın kullandığı kâğıtlar olduğu, kendisine bir yazı örneği verildiğini ve mektubu yazanı bulmasının istendiği" belirterek genç kızdan yardım istemiştir. Genç kız ise, "Yazı örneğinin sahibinin bulunması için, çöp sepetindeki müsvetteleri toplayabileceğini, hatta babasının ve Sadrazam'ın oda anahtarlarını temin edebileceğini" söylemiştir.

Elde edilen çalışma odalarının anahtarları sayesinde, Sadaret Makamı'nın bütün yazışmaları, M.M. Grubu'nun eline daha güvenilir kaynaklardan geçebilmiştir⁵²⁴.

Üsteğmen Galip (Vardar)'in, Grup tarafından, kendisine hissettirilmeden birçok elemenden geçirildiği, mimleme, tetkik-tahkik, yaklaşma işlemleri sonucunda angajesinin gerçekleştirildiği, görevlendirme safhasına kadar da tarassuta tabi tutulduğu görülmektedir. Üsteğmenin sahip olduğu niteliklerin, Grubun dışarıdan bazı müdahaleleriyle devreye sokulmasıyla, daha mahrem bilgilere ulaşılması, başarılı bir istihbarat planlaması ve uygulamasını göstermektedir.

⁵²³ Sadrazam tercümanının son anda hastalanması, Üsteğmenin o gece, çok şık giyinik olarak hazır bulunması, faaliyetin, planlı olduğunu göstermektedir.

⁵²⁴ SALIŞIK, a.g.e., s.29-35.

3.38. Hilafet Ordusu Planlarının Ele Geçirilmesi

Yüzbaşı Galip (Vardar) tarafından, Hilafet Ordusu'nun kuruluş hazırlıklarının Topkapılı Cambaz Mehmet Bey'e, oradan da Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'ya duyurulmasının ardından, Ankara'dan, "Kuva-yı İnzibatiye'nin tertip ve teşkiline dair emirlerin suretleriyle, Anzavur'a Paşalık payesi verilerek millî kuvvetlerimize karşı bir çete teşkil etmesi yolundaki talimatlar, Bolu-Düzce kesiminde padişah taraftarı bir kuvvetin teşkili ve bütün bunların Hilafet Ordusu bünyesinde toplanmaları konusunda verilen bilgilerin alındığı, her ne şekilde olursa olsun bu orduların harekât planlarının elde edilmesine kesin zaruret bulunduğu" hususlarını içeren talimatın alınmasıyla, Grup, Yüzbaşı Galip (Vardar)'den konu üzerinde çalışmasını talep etmiştir. İstihbarat ihtiyacını belirleyen Ankara, gönderdiği talimat ile haber toplama gayretlerinin yönlendirilmesini sağlamıştır.

İki gün sonra, Üsküdar arabacılar kâhyası Etem Pehlivan İzmit üzerinden; İtalyan Ballon Bourg gemisine ateşçi olarak yerleştirilen Başgedikli İhsan Efendi, deniz yoluyla İnebolu üzerinden; Beykoz'dan portakal sandıkları içerisinde İnebolu'ya silah taşıyan Hıdır Reis, ayrı ayrı yönlerden Ankara'ya gönderilerek, "Hilafet Orduları Harekât Planı"nın kopyaları, Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırılmıştır.

Ümit edilenin çok üstünde başarı sağlayan Yüzbaşı Galip Vardar, deşifre olmasına fırsat verilmeden, Sakarya Savaşı esnasında, Anadolu'ya gönderilmiştir⁵²⁵.

Hilafet Ordusu'nun kuruluşun önceden bildirilmesi, harekât planlarının öğrenilerek, ona göre tedbirlerin alınabilmesi, istihbarat çarkının bir bütün olarak başarılı bir şekilde işletilmesine örnektir. Konya isyanı öncesinde de benzer çalışma yapılabilmiş olsaydı, isyan çıkmadan önlenbilmesinin mümkün olabileceği değerlendirilmesinde bulunmak yanlış olmayacaktır.

---

⁵²⁵ SALIŞIK, a.g.e., s.35,36.

Üç ayrı kuryenin görevlendirilmesinde, elde edilen planların üç ayrı parça halinde gönderilmesi ihtimali zayıf görülmektedir. Bundaki esas maksadın, kuryelerden birinin ele geçmesi durumunda, diğerinin planları ulaştırması veya ikisine ilgisiz evrak verilerek, aslı evraka sahip kuryenin Ankara'ya ulaşabilmesi için, hedef şaşırtılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

3.39. Anadolu'dan İstanbul'a Gelen Mektuplar

İstanbul'daki İngiliz Ordusu'nun, Yunan Ordusu yardımı koşmasının engellenmesi gerektiğini düşünen M.M. Grubu, bunun İngilizlerin tereddüde düşürülmesiyle gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır.

Bu yönde çalışmalara başlayan Grup, Anadolu'dan gelen tüm mektupların, İngiliz Gizli Servisi'nin kontrolünden geçmesini dikkate alarak, "Anadolu'da, Yunan Ordusu'na son darbenin indirileceği, Türk Ordusu'nun ne kadar güçlendiği, Anadolu'da düşman birliklerinin panik içinde olduğu" temalarını işleyen mektupların, Anadolu'dan İstanbul'a artan bir sayıda gönderilmesini sağlamıştır⁵²⁶.

İngilizlerin, Yunanlılara yapabileceği muhtemel kuvvet tahsisinin önlenmesi amacıyla yapılan yönlendirme faaliyetinin, akıllıca planlandığı ve uygulandığı, İngilizlerin direk olarak Millî Mücadele'ye müdahil olmada geri durmalarını sağlayan etkenlerden biri olduğu söylenebilir.

3.40. İşgal Donanması Telsiz Haberleşmelerinin Takibi

Ekrem (Baydar) Bey, "İstanbul'un işgalinden itibaren, işgalci devletlerin içinde en çok İngilizlerin haberleşme şeklinin incelendiğini, İstanbul Boğazı'ndaki İngiliz Savaş gemilerinin telsiz vericilerinin ekuatörlü (Şerareli, Sonar dalgalı vericiler) telsiz alıcılarının ise kristal dedektörlü olduğunu,

---

⁵²⁶ SALIŞIK, a.g.e., s.48.

İngiliz Amiral Gemisi Malaya'nın Londra ile Malta üzerinden yaptığı haberleşmenin şifreli, öteki gemilerle icra ve ikmale yönelik haberleşmenin ise şifresiz yapıldığını, Osmanlı Ordusu'nun tüm telsizlerine el konulduğundan ve o zamanki Osmanlı tekniğinin telsiz alıcı ve vericisi yapmaya yeterli olmadığı inancındaki İngilizlerin açıkça haberleştiğini" ifade etmektedir.

Orhaniye kışlasındaki muhabere taburundan çalınan iki adet kristal dedektörlü alıcı, muhabere Üsteğmeni Osman Nuri Bey'in Beylerbeyi'nde ağaçlıkların arasındaki evinde faaliyete geçirilmiş, evin bahçesinde bulunan yüksek ağaçlar sayesinde alıcı anten kurulmasına ihtiyaç kalmamıştır. Telsizin başında, muhabere Teğmeni Raşit Efendi ile üç İngilizce mütercim görevlendirilmiştir. Telsiz dinlemesi sayesinde, hangi geminin hangi saatte nereye gideceği, nöbetçi geminin Boğaz'ı ve Karadeniz'i ne zaman kontrol edeceği öğrenilmiş, Anadolu'ya silah cephane ve personel götürecek olan küçük gemilerimizin, Boğaz'ın kontrolsüz olduğu saatlerde tehlikesiz bir şekilde geçişlerinin yapılması sağlanmıştır⁵²⁷. Telsiz dinlemelerinde şifre subayı Yüzbaşı İsmail Hakkı (Ede) Bey'in de katkıları bulunmaktadır⁵²⁸.

Dönemin şartlarında, ağırlıklı olarak insan kaynaklı haberlerin toplandığı bilinmektedir. Telsizin de bir haber toplama vasıtası olarak işletilmesi ve elde edilen bilgilerin etkili bir şekilde, silah, cephane ve personel sevkiyatı yararına kullanılması bir başarı olarak görülmelidir. İstihbarat adına günün şartlarında eldeki kıt kaynakların sonuna kadar zorlanmasıyla, gizli Grupların ellerinden gelen her türlü imkânı kullanmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz.

⁵²⁷ BAYDAR, a.g.m., 23 Ekim 1970.

⁵²⁸ HİÇYILMAZ, *Belgelerle...*, s.113 ; BAYDAR, a.g.m., 27 Ekim 1970.

3.41. (P) Teşkilatı'nın Uşak Çevresindeki Duruma İlişkin Raporu

Garp Cephesi (P) Teşkilatı'nın, 13 Ekim 1920 tarihinde, Cephe Komutanlığı'na verdiği raporda;

“29 Eylül 1920'de Uşak çevresini işgale başlayan Yunanlıların, Uşak istasyonunun 2-3 km. güneyinden başlayarak, tren hattının 2-5 km. doğusundaki sırtları ele geçirdiği, Kuyucak (Uşak'ın güneyinde) mevkiinin 3 km. güney doğusundaki tepelerde, üç makineli tüfek ve 150 Yunan piyadesinin mevzilendiği, Uşak istasyonunun 2,5 km. güneydoğusuna ise 7,5'luk bir topun yerleştirildiği, istasyon ile şehir arasındaki mezarlık karşısında ise, tahminen 300 kadar katırın bulunduğu, ancak, bu katırların hangi sınıf askere ait olduğunun tespit edilemediği, Uşak içerisinde şapkalarında 34 rakamı bulunan birçok askerin bulunduğu, Uşak merkezinde İkinci Fırka Komutanı Tuğgeneral Suluhopolos'un bulunduğu, Yunanlıların, ekonomik ve idari bazı uygulamalarda bulunduğu, Uşak'tan dışarıya hububat sevkinin yasaklanarak, tamamının askere tahsis edildiği, savaş yılları içinde Türk parasının değerinin, Yunan drahmisine göre iyi durumda olduğu, halk ve tüccarın, Türk parasına daha çok değer verdiği, Yunanlıların, şehirde ele geçirdikleri bütün hayvanlara el koyduğu, sadece Uşak'tan değil, civar köy ve kasabalardan da dışarıya hayvan sevkinin yasaklandığı, aksine hareket edenlerin cezalandıracaklarının bildirdiği, Uşak'ta bulunan bütün kahvehanelerin meyhaneye çevrildiği, 29 Eylül 1920'den itibaren Uşak'a giriş için belge istenmeye başlandığı, çevre köy ve kasabalardan gelenlerin, Uşak'a girebilmek için 'hüviyet ilmühaberi' getirmek zorunda olduğu”⁵²⁹

ifade edilmektedir.

Askeri bilgilerle birlikte ekonomik istihbarata yönelik bilgileri de içeren yukarıdaki haberin, mükemmel bir haber raporu olduğunu söyleyebiliriz. Raporun niteliğinden, istihbarat ihtiyacının iyi belirlendiği ve haber

⁵²⁹ PEHLİVANLI, “...Yunan Askeri Harekâtı...”, s.155,156.

toplayıcının ne tür bilgileri tespit edeceğini konusunda eğitilmiş olduğu, sonuçları çıkarılabilir.

3.42. Ali İhsan (Sabis) ve İsmet (İnönü) Paşalar

Cephe Komutanlığı/Akşehir'den, cephe hattında bulunan düşman hareketleri neticesinde, orduların alması gereken tedbirleri içeren mühim ve gayet acele olarak yazılan 11.12.1921 tarihli ve 75 sayılı cephe emri ile aynı cephe emrinin zeyili (eki) olan müstacel (ivedi) emirleri alan Ali İhsan (Sabis) Paşa;

“Fesubhanallah! Cephe Kumandanı yine cinlerin, perilerin hücumuna uğramış olacak! Biz, düşmanla hiçbir suretle bir taarruz teşebbüsü ve hazırlığı görmüyor ve sezmiyoruz. İstihbarat vasıtalarımız bize böyle bir şeye delalet edecek bir ipucu vermiyor. Cephe Karargâhı'ndan acaba remil mi döküyorlar? Fala mı bakıyorlar? Böyle üst üste acele ve mühim emirler vermeğe neden mecbur oluyorlar?”⁵³⁰ demektedir.

İsmet Paşa ile Ali İhsan Paşa arasındaki geçimsizlik bilinmekle birlikte, askeri kurallar gereği Ali İhsan Paşa'nın bu geçimsizliği bir kenara bırakmayarak, sadece kendi istihbarat vasıtalarının temin ettiği bilgiler ışığında, Cephe Komutanlığı'nın düşman hareketliliği konusunda müteyakkız bulunulması ikazını göz ardı etmesi uygun bir hareket tarzı olarak görülmemektedir. Üst Komutanlığın edindiği istihbarat neticesinde ortaya koymuş olduğu değerlendirme doğrultusunda, istihbarat gayretlerini istenilen mihverde yoğunlaştırarak, şikâyet etmek yerine konunun teyit/tekzibine çalışılmasının uygun hal tarzı olacağı düşünülmektedir. Çünkü bir üst karargâh cephe resminin tamamını görebilme ve tüm birliklerden gelen haberlerin birleştirilmesi sonucunda elde edilmiş istihbarata sahiptir.

⁵³⁰ Ali İhsan SABİS, *İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri*, c.V., Nehir Yay., İstanbul 1993, s.332.

3.43. Anzavur Kuvvetleri Hakkında Bilgi Talebi

Kazım (Özalp) Paşa'dan, Bandırma'da bulunan Anzavur kuvvetlerinin durumunu öğrenmesi emrini⁵³¹ alan İngiliz Kemal⁵³², arkadaşı Naci Bey'e bir Amerikan bayrağı diktirmiş, Amerikan misyoneri kılığına girerek, bölgeye gitmiştir. Hıristiyan dindaşların sorunlarını araştırmak için Amerikan Hükümeti tarafından gönderildiğini söyleyerek, hem bölge halkının nabzını tutmuş, hem de bizzat Anzavur ile görüşerek; "silahlarında eksiklikler bulunduğunu, parasızlık çektiklerini, birliklerin düzensiz ve taşıdıkları tüfeklerin çok çeşitlilik arz ettiğini, dolayısıyla çeşitli tüfek için muhtelif tipte mühimmata ihtiyaç duyulduğunu, mevcut topların mühimmatının bulunmadığını" bizzat müşahede etmiş, ayrıca Kapıdağı bölgesindeki Rum eşkıyaların lideri olan Kırman'a, "Türlere karşı mücadele etmemelerini, Türklerin birbirleri arasındaki çarpışmalardan Rumların kazançlı çıkacağını, barış konferansı sonucunda Rumlara tazminat verilmesinin düşünüldüğünü, olaylara karışanların bu tazminattan yoksun bırakılacağını" söyleyerek, bunların Anzavur kuvvetlerine katılmasını engelleme yönünde propaganda yapmıştır.

Elde ettiği bilgiler çerçevesinde, Bandırma'daki telgrafhaneden, Balıkesir'e "Derhal iki yüz kişilik kuvvetle vakit kaybetmeden hücum edilmesini" bildirmiştir. Ancak Amerikan Bandırma Temsilcisi sıfatıyla çekilen bu telgrafın, kendisi tarafından gönderildiği Balıkesir'de anlaşılmamış⁵³³,

⁵³¹ Kazım ÖZALP, **Milli Mücadele 1919-1922**, Haz: Teoman ÖZALP, c.I., TTK Basm., Ankara 1985, a.110. ; DEMİREL, **a.g.e.**, s.218. ; ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s.78.

⁵³² Asıl adı, Ahmet Esat Tomruk olan İngiliz Kemal, 1892'de İstanbul'da doğmuş, 1966'da İstanbul'da vefat etmiştir. İngilizce, Fransızca, Yunanca, İtalyanca, İspanyolca, Bulgarca, Romence ve Arapça bilen ve İstiklal madalyasına sahip olan İngiliz Kemal, Millî Mücadele'nin yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sırasında da bazı görevler almıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra hayatını, turist rehberliği, boksörlük, şoförlük ve krupiyelik yaparak kazanmıştır. 1964'de "vatana hizmet tertibinden" maaş bağlanmıştır. SANAY, **a.g.e.**, s.5-6.

⁵³³ Telgrafın, Balıkesir'de anlaşılmadığı konusunda, bazı kaynaklarda aksi bilgiler bulunmaktadır. DEMİREL, **a.g.e.**, s.219. ; ÖZKAN, **Bir Gizli...**, s.79. ; Kazım Özalp hatıralarında, "İngiliz Kemal'in, Mr. Düri kimliğinde bir Amerikalı misyoner maskesiyle Bandırma'ya gönderildiğini, Amerikalı Mr. Dürü'nün kendisini telgraf başına çağırdığını" ifade etmektedir. ÖZALP, **a.g.e.**, s.111. Esat Tomruk ile Kazım Özalp'in anlatımları olayın geneli için uyumlu olmakla birlikte, Özalp'in telgrafın içeriği hakkında bilgi vermemiş olması, olayın sonucu açısından tereddüt yaratmaktadır.

dolayısıyla Anzavur kuvvetlerine baskın gerçekleşmemiştir⁵³⁴.

Hatıratın doğru olarak anlatıldığı kabul edildiği takdirde, Anzavur kuvvetlerinin beklenenden zayıf görülerek, baskın tarzında bir harekâtın yapılabilme ihtimaline karşı, acil olarak bir haberleşme ihtiyacının ortaya çıkabileceğinin hesaplanmış olması gerekirdi. Önceden bir tür parola belirlenmemiş olması büyük bir eksiklik olarak görülmelidir. Tanıtıcı parola dışında, telgraf metni için de bir şifrenin mevcut olmaması nedeniyle, açık olarak çekilmesi zorunluluğu olan telgrafın niteliğinin belli olması ve çekilmesinden kısa süre açığa çıkılmasının kuvvetle muhtemel olduğu bu durumda, kimlik açık olarak bildirilebilirdi. Tabii ki burada esas olan, haberleşen iki tarafın birbirlerine kim olduklarını ispatlayacakları, önceden belirlenmiş bir parolanın olmamasıdır.

3.44. Haberlerin Teyit/Tekzibi ile Yayını

12 Aralık 1919 tarihinde, Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa tarafından, Onbeşinci Kolordu Komutanlığı'na 'Kişiyeye Özel' olarak gönderilen şifrede, "Padişahın onayına sunulan ve İngiliz delegeleriyle eski başbakan Damat Ferit Paşa arasında kararlaştırılan ve imza olunan 12.9.1919 tarihli gizli antlaşma suretinin, bu kez İstanbul'dan elde edildiği, teyit ve doğrulanması için esasının ele geçirilmesine çalışıldığı"⁵³⁵ ifade edilerek, yedi maddeden oluşan anlaşmanın detayları verilmektedir.

Söz konusu anlaşmaya ilişkin daha önce bazı duyumların intikal ettiği, bu kez anlaşma suretinin ele geçirildiği, ancak konuya hassasiyet gösteren Mustafa Kemal Paşa'nın, anlaşma esasının elde edilmesi için, gerekli yerlere talimat verdiği anlaşılmaktadır. Hayati önemi haiz durumlarda, sadece duyumlara müstenid veya kopya evraklara dayanarak, kesin bir değerlendirmede bulunmak istemeyen ve konu tam olarak açıklığa kavuşturulmadan stratejik seviyede atılacak adımlarda geriye dönüşün

⁵³⁴ SANAY, a.g.e., s.257-278.

⁵³⁵ ATTB, s.149-150.

mümkün olamayabileceğini hesaba katan Mustafa Kemal Paşa'nın, haberin kesin teyidi sonrasında, Millî Mücadele'nin tavrını belirlemeye çalıştığı düşünülmektedir. Ayrıca şifrede, konuya ilişkin bir değerlendirmenin yer almaması veya Komutanlığa bir görüş sorulmamasının nedenleri olarak da konunun netlik kazanmamış olması gösterilebilir.

29 Mart 1920 tarihinde, Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa tarafından, Onbeşinci Kolordu Komutanlığı'na 'Geciktirilmesi uygun değildir' ibaresiyle gönderilen şifrede, "İngiliz uçak gemisinin İzmit'e geldiği, Boğazların İtilâf Devletleri Yönetimi'ne verileceği, Cevat Paşa'nın Ankara'ya hareket ettiği, 30 Mart Salı günü çok sayıda bomba yüklü 40-50 kadar uçağın Anadolu'ya geçerek, toplu halde gördükleri Millî Kuvvet birliklerine saldıracakları haberinin alındığı, Karadeniz Boğazı'nın her iki kıyısının İtalyan Yönetimi'ne ve Çanakkale Boğazı'nın, Rumeli kıyısının İngiliz ve Anadolu kıyısının Fransız birliklerinin koruyuculuğu ve yönetimi altına verileceğinin İtalyan ajansı tarafından bildirildiği, Cevat Paşa ile birlikte tutuklanan yaveri Tahir Bey'in kaçtığı ve önemli raporları alarak Ankara'ya hareket ettiği"⁵³⁶ hususları belirtilmektedir.

Şifre birden fazla hususu içermekle birlikte, çok sayıda uçağın Anadolu'ya geçişi haberi nedeniyle, birliklerin gerekli tedbirleri acilen alabilmesine fırsat yaratabilmek amacıyla, 'Geciktirilmesi uygun değildir' ibaresiyle gönderildiği değerlendirilmektedir.

Buradaki her iki şifre de, istihbarat çarkının son safhası olan, "intikal eden haberlerin ilgili yerlere yayınına" örnek oluşturmaktadır.

3.45. Rawlinson'a Gönderilen İrtibat Subayı

Mütareke şartlarının Doğu Anadolu bölgesinde uygulanmasıyla görevli olduğunu belirten İngiliz Miralayı Rawlinson ile 05 Mayıs 1919'da yapılan Fransızca görüşmede, Kazım Karabekir Paşa ; "İcraya ait faaliyetlerin kendisi

⁵³⁶ ATTB, s.298.

üzerinden yapılması, buna ilişkin emirlerin de Harbiye Nezareti'nden gelmesi gerektiğini, koordine edilmesi gereken hususlar için kendisinin (Rawlinson) zahmete girmesine gerek olmadığını, bu maksatla bir subay tefrik edebileceğini, ancak subaylarından İngilizce bilen bulunmadığını, bu nedenle Fransızca bilen bir subayı Rawlinson'un karargâhına gönderebileceğini" ifade etmiştir. Rawlinson bu teklifi memnuniyetle karşılamıştır. Bunun üzerine, İngilizce dahi bilir bir subay, bildiğini bildirmemek üzere talimatla Rawlinson'un nezdine gönderilmiştir. Kazım Karabekir Paşa, "bundan hayli istifadeler temin ettiğini, Rawlinson'un dairesindeki muhaberrattan daha evvel haberdar olduğunu"⁵³⁷ belirtmektedir.

Kazım Karabekir Paşa'nın akıllı bir manevra ile yapmış olduğu bu görevlendirmedeki irtibat subayı kanalıyla, Rawlinson'un karargâhında olup bitenleri önceden öğrenerek, kendi hareket tarzını oluşturmak için zaman kazandığı, tedbirleri zamanlıca alabilmesi için kendisine imkân yarattığı görülmektedir. Oldukça basit görünen ve akıllıca yapılan bu görevlendirmede, güvenilirliği zaten önceden tasdikli olan haber kaynağının yaratılmasıyla, doğruluk ve niteliği yüksek bilgilerin temin edilmesinin sağlandığı düşünülmektedir.

3.46. Kazım Karabekir Paşa'nın Masasından Çalınan Evraklar

25 Ekim 1921 tarihinde, Tiflis Mümessilliği'nden Şark Cephesi Komutanlık Karargâhı'na intikal eden şifre, o sırada Oltu'da bulunan Kazım Karabekir Paşa'ya, yaveri Nazmi Bey tarafından "Kişiyeye Özel" olarak, 26 Ekim 1921'de ulaştırılmıştır.

Söz konusu yazışmalarda, "Tiflis Mümessilliği'nin hesaplarını görmek üzere, Kars'a gelen Yüzbaşı Rifat Efendi'nin, Hüsamettin Bey'den getirdiği bir tahriratta (yazı, mektup), Karsta Ruslar tarafından ele geçirilmiş ve Tiflis Kızıl Ordu Komutanlığı'na gönderilmiş olan ve havalı kumandanı Hilmi

⁵³⁷ KARABEKİR, *İstiklal...*, s.24.

imzalı, 28 Eylül 1921 tarih ve 272 numaralı raporun aynen elde edilerek suretinin raptten gönderildiğinin bildirildiği, raporun aslının arkasında Rusça ‘Benim zannımca bu kâğıt kıymetli olacak. Kazım Karabekir Paşa’nın masası üzerinden alınmıştır. Benim karşımda Talat Bey bundan beş tane masanın üzerine koydu.’ cümlesinin yer aldığı, Rus Şehbenderliği’ne (konsolos) mensup eşhastan birisi tarafından alınmış olmasının muhtemel olduğu, ele geçen mezkûr şifre örneğinin aynı zamanda bütün fırkaların şifre miftahı (K/29) da olduğundan derhal tebeddülünün (değiştirilmesi) lüzumlu olduğu” hususları yer almaktadır.

Vuku bulan bu olay neticesinde, Kazım Karabekir Paşa, ilk tedbir olarak şifreleri değiştirmiştir. Şubede yapılan tahkikat sonucunda, aslının çalındığı tahakkuk etmiş, ancak Talat Bey, evrakı çalanı bulmak için gayret sarf etmek bir yana konuyla alakadar görünmemiştir. Tavır ve hareketleri garip olan Talat Bey’in, Gürcü bir kızla gönül ilişkisi olabileceği, karargâhtaki bazı subayların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Talat Bey, olay sonrasında, kendisini kontrol ederek istihdam etmek üzere Rüştü Paşa’nın maiyetine verilmiştir. Afyon taarruzu esnasında, Garp Cephesi Komutanlığı emrine tayin edilen Talat Bey, nakil öncesinde, Kars Bolşevik Konsolosu’nun yardımıyla Gümrü’ye kaçmıştır. Talat Bey, firarı öncesinde, Mustafa Kemal Paşa’ya, “Kazım Karabekir Paşa’nın, Harb-i Umumi’de kendisine (Mustafa Kemal Paşa) karşı samimi olduğu, ancak şark muzafferiyetinden sonra kendisine düşman olduğu, kendisine en müthiş rakibin Kazım Karabekir Paşa olduğu, yanına geldiğinde kendisini gözetmesi gerektiği” konularını içeren bir mektup göndermiştir⁵³⁸.

Kazım Karabekir Paşa, ilerleyen satırlarda, “Talat Bey’in casusluk ettiğine inanmadığını, olayın bir gönül ilişkisinin gafleti olduğuna inandığını” belirtmektedir. Kazım Karabekir Paşa’nın, yakın çevresinde cereyan eden bu olay karşısında, duygusal davranmaktan kurtulamadığını görmekteyiz. Casusluk yapıldığına vicdanen kanaat getirilemese bile, olayın gelişimine

⁵³⁸ KARABEKİR, *İstiklal...*, s.1028-1032.

baktığımızda, Talat Bey'in bu işte sorumluluğu olduğu muhakkaktır. Askeri bir karargâhtan, gizlilik derecesine sahip olmasa bile bir evrakın çalınabilmesi, istihbarata karşı koymanın eksikliğini gösterir. Şifre anahtarı ile birlikte çalınan evrakın çalınma zamanı ile şifre değiştirme işlemi gerçekleştirilinceye kadar geçen zamanda, birliklerin göndermiş oldukları mesajların, Ruslar tarafından çözülmüş olabileceği göz ardı edilmemelidir.

3.47. Muharip Grubu'ndan Felah Grubu'na Geçiş

Muharip Grubu, "İzmit'e kaçak fişek ve askeri gereç götüren motorun İstanbul'a dönerken, bir İngiliz devriye motoru tarafından durdurulup arandığını, kaçak fişeklerin ve gereçlerin teslim edildiğini gösteren makbuzun İngilizlerin eline geçtiğini, örgütün adının ve mührünün deşifre olduğunu, kaptan ve mürettebatın tutuklandığını", Ankara'ya bildirmiştir.

Olay sonrasında, grup yöneticilerinin tutuklanması yönünde herhangi bir hareketin olmaması, İngilizlerin, motor kaptanını konuşturamamış olma ihtimaline bağlanabilir. Aranıyor olsa bile bayram canlılığı içinde dikkati çekmeyeceğine güvenen Ekrem Baydar, Şehzadebaşı'ndaki İstanbul Kıraathanesi'ne gitmiştir. Faaliyetlerin tehlikeye düştüğü benzer durumlarda, ajanların mesaj bıraktıkları Kıraathane'nin yaşlı garsonu, Grubun posta kutusu konumundadır.

Her zaman kalabalık olan ancak bayram dolayısıyla pek az insanın bulunduğu Kıraathane'de, en dipteki masaya oturan Ekrem Bey'i, -daha önce yanında askerlik yaptığı için- garson tanımaktadır. Tanışık olduklarını belli etmeden masasına bir gazete bırakan garson, etrafa hissettirmeden "Dağ adlı Bey'in uğradığını, yarın ikindi vakti Aksaray'da olacağı" mesajını vermiştir. Mesajı bırakanın, Aziz Hüdayi Bey olduğunun anlayan, Ekrem Bey, Aziz Bey ile Aksaray'daki güvenli evde buluşmuştur. Haber toplama elemanlarından olumsuz bir rapor gelmemesi, İngilizlerde bir kıpırtı olmadığını göstermektedir. Tehlikenin atlatıldığına inanan, Ekrem ve Aziz Beyler, Grubu yeniden canlandırmaya karar vermişlerdir. Grup tarafından

teklif edilen “Felah” ismini uygun gören Ankara, tahsis edilen yeni şifreyi göndererek, Gruptan faaliyetlerinin başlangıcında, subay teminine öncelik vermesini istemiştir⁵³⁹.

Faaliyetlerin tehlikeye düştüğü, normal şartlarda kullanılan haberleşme kanallarının kullanılmasına imkân kalmadığı ve grup içi bağlantıların koptuğu zamanlarda, önceden belirlenen ve olağan durumlarda kullanılmayan yollardan temas kurulmasına çalışıldığı, buluşma noktası olarak da muhtemelen daha önce özel durumlar haricinde kullanılmayan güvenli bir evin seçildiği görülmektedir. Grubun, gelişebilecek her türlü duruma karşı koymak ve yeniden toparlanabilmek için gerekli tedbirleri aldığı, alınan bu tedbirler neticesinde de, tamamen dağılmaya meydan vermeden faaliyetlerinin sürdürülebilmesinin sağlandığı anlaşılmaktadır.

3.48. Etkili Şahsiyetlerin Anadolu'ya Geçişi

Padişah Vahdettin, herkesten gizli birtakım adamları kabul edip görüşmekte, Damat Ferit artıklarıyla ilişkisini sürdürmektedir. Yaver Albay Naci Bey (İldeniz) bu hale katlanamayınca Anadolu'ya geçmiş, Padişah yaverinin Millî Mücadele'ye katıldığıının duyulması büyük yankı yapmıştır.

Felah Grubu, daha etkili bir olay yaratmak için iki subaya Anadolu'ya geçmeleri çağrısında bulunmuştur. İki Sadrazam Tefik Paşa'nın oğlu, Vahdettin'in damadı Binbaşı İsmail Hakkı Okday, ikincisi ise Sadrazamlık Başyaveri Yarbay Hüseyin Hüsnü Bey'di. İkisinden de olumlu cevap alan Grup, İsmail Hakkı Bey'e “Adapazarlı koyun tüccarı Mustafa Ağa” diye sahte bir kimlik hazırlamıştır. Hüsnü Bey ile birlikte, Geyve'ye ulaştıkları öğrenildikten sonra, durum el altından gazetelere bildirmiştir. Ertesi gün bütün gazetelerde Vahdettin'in damadı ve Tefik Paşa'nın oğlu ile

⁵³⁹ ÖZAKMAN, a.g.e., s.272, 316-318, 325, 333.

Sadrazamlık Başyaveri'nin Anadolu'ya kaçtığı haberi birinci sayfalarda yer almıştır⁵⁴⁰.

Kendiliğinden gelişen ilk olaydaki kişinin, Anadolu'ya geçişindeki yarattığı yankıyı gören Grubun, Millî Mücadele'ye moral açısından olumlu etki sağlayacak ve "Bak işte, onlar da Anadolu'ya geçmiş, demek ki milletin kurtuluşu Ankara'dadır" düşüncesini halk üzerinde kuvvetlendirecek önemli şahsiyetlere teklif götürmesinden ve bunda başarı sağlamasından, psikolojik istihbarat öğelerinin iyi anlaşıldığı ve uygulandığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

3.49. Telgrafhanelere Verilen Talimat

İngiliz istihbaratının çok gizli bir kaynaktan ele geçirdiği ve yayılmasını istemediği bazı Türk şifre telgraflarında;

9 Şubat 1920

M.Kemal'den 14. Kolordu, I., 56. ve 61. Tümen Komutanlarına Şifre:

-Akbaş silah deposunun yağma edilmesini bahane ederek İngilizlerin Bandırma'ya asker çıkardıkları, Afyon, Eskişehir gibi yerlerdeki silah depolarının da imha edileceğinin haber alındığı,

-Arkada kalan bu gibi silah ve cephaneler düşmanın eline geçer veya ulaştırma yolları kesilirse milli kuvvetlerin zayıf düşeceği,

-Enerjik davranılarak yabancıların yeni yerler işgal etmelerine meydan verilmemesi gerektiği,

15 Şubat 1920

M.Kemal'den 14. Kolordu, 56. ve 61. Tümen Komutanlarına Şifre Tel:

-Akbaş deposundan silahları kaçıran Albay Şevket Bey'in İngilizler tarafından aranmakta olduğu, bu nedenle Şevket Bey'le hiçbir şekilde muhabere edilmemesi"

hususları belirtilmektedir.

⁵⁴⁰ ÖZAKMAN, a.g.e., s.533.

27 Mayıs 1920 tarihli, İngiliz Askeri İstihbarat Teşkilatı İstanbul Şubesi'nce hazırlanan ve 20-27 Mayıs 1920 günlerini kapsayan raporların haftalık özetinde ise, "Telgrafhanelerden dışarıya gizli haberler sızmasına karşı M.Kemal'in 16 Mayıs'ta bütün telgrafçıları uyardığı"⁵⁴¹ kaydedilmektedir.

Birinci telgrafta, Bandırma'ya asker çıkarılmasına ilişkin intikal eden bilgiler ve bu doğrultuda yapılan değerlendirmenin, istihbarat çarkının son safhası işlemine uygun olarak birliklere yayınlandığı görülmektedir. Şevket Bey'le muhabere edilmemesi isteğinden, Mustafa Kemal Paşa'nın haberleşmede bazı kaçakların farkında olduğunu anlamaktayız. Telgrafçılara yapılan uyarı, istihbarata karşı koyma kapsamında değerlendirilmelidir.

3.50. Mustafa Kemal Paşa'nın Londra'daki Casusları

İngiltere Dışişleri Bakanlığı ile İngiltere İstihbarat Müdürlüğü arasında, 02 ve 12 Kasım 1920 tarihlerine yapılan yazışmalarda, "M.Kemal'in Londra'daki ajanı hakkında ilgili dairenin görevlendirildiği, casuslardan birinin Spiridon Triandafilides adlı eskiden Osmanlı Ordusu'nda subaylık yapmış bir Rum olduğu, diğerlerinin ise Yunanistan doğumlu Victor Vartalide ve Gürcistan Müslümanı Mustafa Reiszade oldukları, Gürcistan pasaportu taşıyan son iki casusun, vize alıp Fransa'ya geçmek istediklerini haber veren Gürcistan'ın Londra temsilcisi Gambashidze'nin, bu kimselerin Batum'a dönmelerine engel olunarak Londra'da tutulmalarını istediği, bunlara vize vermemeleri için Fransızların uyarılabileceği, fakat bu takdirde casusların başka yoldan gidebilecekleri" belirtilmektedir.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Sir J.A.C. Tilley'in, "anıların Mustafa Kemal'in casusları olduğunun kesin kanıtlarla ispat edilememesi durumunda, onların Londra'da tutulmamaları hususunun mümkün

⁵⁴¹ ŞİMŞİR, a.g.e., c.II, s.124, 126-127.

olamayacağını” ifade etmesinden⁵⁴², konunun yazışma tarihleri itibarıyla açıklığa kavuşturulamadığı anlaşılmaktadır.

Bilal N. Şimşir’in tetkik ettiği, ileri tarihli İngiliz yazışmaların incelemesinden, söz konusu şahısların faaliyetlerine ilişkin ilave bir bilgiye rastlanmamıştır. Yabancı servislerin Türkiye’de, Türk ve Türk olmayan unsurları casuslukta kullanmaları karşısında, Ankara’nın da, haber temin edebilecek veya Millî Mücadele lehinde propaganda yapabilecek her milliyetten kişiyi kullanması, istihbaratın doğasındandır.

3.51. Almanya’dan Alınmaya Çalışılan Malzemeler

1921 yılı içerisinde 9 yerleşik ve seyyar telsiz-telgraf istasyonu kurulmuş, Adana’da Fransızlardan 5 telsiz istasyonu alınması kararlaştırılmıştır. Birliklere verilen haberleşme donanımları dışında, muharebeci yetiştirmek üzere, okul konumunda bir telgraf depo taburu kurulmuştur⁵⁴³. Söz konusu çalışmalar için malzemeye ihtiyaç duyulduğu muhakkaktır.

İngiliz Siyasi Temsilciliği’ne verilen 12 Temmuz 1922 tarihli bir raporda, “Almanya’dan İstanbul’a çeşitli isimler altında telsiz-telgraf aletleri getirildiği, bunların gümrüklerden sinema edevatları adı altında geçirildiği” bildirilmektedir. Değirmenciyan isimli bir Ermeni tarafından verilen bu haberin içeriği, İngiliz İstihbaratı’nın dikkatini çekmiş ve yoğun bir araştırmaya girişmiştir⁵⁴⁴.

İngiltere’nin Berlin Büyükelçisi Lord D’Abernon’dan Dışişleri Bakanı Lord Curzon’a, 20 Temmuz 1921’de gönderilen yazıda, “İsmail Hakkı Paşa’nın Ankara Hükümeti için Almanya’dan malzeme almaya çalıştığı, İsmail Hakkı Paşa’ya, İstanbul’dan gelen ve İspanyol Yahudi’si olan Cambri isimli bir kişinin eşlik ettiği, İsmail Hakkı Paşa’nın Almanya’ya İsviçre’den

⁵⁴² ŞİMŞİR, a.g.e., c.II, s.400-401.

⁵⁴³ ÇUKUROVA, a.g.e., s.56.

⁵⁴⁴ TİTE Arş., K. 59, G.135, B.1.

geldiği, alınmak istenen malzemelerin muhteviyatının tespit edilemediği, temin edildiği takdirde malzemelerin, Ankara'ya İtalya üzerinden gönderileceğinin tahmin edildiği⁵⁴⁵ hususları yer almaktadır.

Dönemin şartlarında, haberleşmenin zaten güç olan koşulları, Türk Ordusu'nun, Mütareke şartları nedeniyle maruz kaldığı durumla birleştiğinde, birlikler arasında, İstanbul ve bazı dış merkezlerle muhabere etme konusundaki zafiyet kolaylıkla tahmin edilebilir. Bu zafiyetin giderilmesi maksadıyla yapıldığı anlaşılan malzeme temin çalışmalarının, sinema gereçleri olarak maskelenmesine karşın, İngilizlerin takibine uğramasından, İngilizlerin Avrupa'dan Türkiye'ye gelebilecek malzemeleri önleme konusunda da, ekonomik istihbarat bağlamında haber toplama kaynaklarını çalıştırdığı söylenebilir. Ancak, Ağustos 1921'de, İngiliz özel silah firmaları tarafından savaşan taraflara silah ve mühimmat satılmasında mahzur görülmemesi ve konuya ilişkin olarak özel firmalara satış lisansı verileceği yönündeki İngiliz yazışmaları⁵⁴⁶ dikkate alındığında, muhabere malzemesi olabileceğinden şüphe ettikleri söz konusu malzemelerin getirilmesinin önlenmesinde, Türk tarafının savaşta kazanacağı üstünlükten ziyade, İngilizleri rahatsızlık hissettikleri konunun, malzemelerin Almanya'dan gelmesinin istenmediğini söylemek hatalı olmayacaktır. Bu cihetle İngiltere'den gelse, takibata uğramayacağı değerlendirilmesinde bulunulabilir.

3.52. Lloyt-Tiryestino Sevkıyatı ve İngiliz-İtalyan Gerginliği

Ankara'nın yedi buçukluk sahra topu ihtiyacı talebi bildirilince, İmparatorluk tasfiye komisyonunun yaptığı açık arttırmalardan birine İtalyan bir iş adamının girmesi sağlanarak toplar hurda fiyatına satın alınmış ve İnebolu'ya sevk edilmek üzere Loyt-Tiryestino gemisine yükletilmiştir.

Pandikyan, sevkıyatın gerçekleşmesinden kısa bir süre önce, kendisine verilen kapalı ismi kullanarak; "Sevkıyat konusunda İngiliz

⁵⁴⁵ ŞİMŞİR, a.g.e., c.III, s.538-539.

⁵⁴⁶ ŞİMŞİR, a.g.e., c.III, s.599, 606-607.

karargâhına yapılan ihbar sonucunda, Bennett'in faaliyeti haber aldığı, Kızkulesi açıklarında İtalyan gemisinin durdurularak aranacağını" bildirmiştir.

Bu haber üzerine gemi boşaltılarak, toplar emniyete alınmıştır. İtalyan gemisi, toplar indirilmesine rağmen belirlenen saatte hareket etmiştir⁵⁴⁷.

Konudan haberdar olmayan İngilizler, Kızkulesi açıklarında Lloy-Tiryestino gemisini durdurmuştur. Kaptan uluslar arası hukukun çiğnediği, gemide Türklere ait bir şey bulunmadığını beyanla, İngilizlerin gemiye çıkmasını engellemek istediye de İngilizler gemiye çıkmış, fakat aramaları sonuçsuz kalmıştır. Olayın herkes tarafından duyulması sağlanarak, bu durumdan faydalanılmaya çalışılmıştır. İtalyanlar; "İngilizlerin devletler hukukunu çiğnediğini ve İtalya'nın menfaatlerini ihlal ettiğini, bu gibi olayların tekrarı halinde doğacak sonucun 'İngiltere'nin İtalya'ya karşı harp ilan ettiği' biçiminde kabul edileceğini, böyle bir şeyin sonuçlarının da ağır olacağını, İtalyan Hükümeti'nin buna göre hareket edeceğini" belirten çok sert bir notayı, İngiliz Hükümeti'ne vermiştir⁵⁴⁸.

Böyle bir olayın vuku bulması, İtalyan ticari gemileri hakkında 'Türklere silah ve cephane taşıdıklarına' dair bir istihbarat alınsa dahi, İngilizlerin bu istihbaratı mutlak surette teyit etmeye çalışmalarına yol açacaktır. Çok emin olunsa bile İtalyan gemilerin aranması için İtalyan Hükümeti'nin olurunun alınmasına ihtiyaç duyacakları, dolayısıyla Türkler açısından İtalyan gemileri ile silah ve cephane sevkiyatının bir nebze kolaylaştığı düşünülebilir. Nitekim planlanan yedi buçukluk toplar Lloy-Tiryestino'nun bir sonraki seferi ile İnebolu'ya gönderilmiştir.

3.53. Esat Paşa ve Hintli Miraceddin

İngilizler, İstanbul'u işgal ettikleri zaman Karakol Cemiyeti hakkında lüzumlu malumata sahip idiler. İngiliz İstihbarat Servisi'nde vazifeli Binbaşı

⁵⁴⁷ BAYDAR, a.g.m., 13 Ekim 1970.

⁵⁴⁸ BAYDAR, a.g.m., 14 Ekim 1970.

Miraceddin kendisini halifeye bağı ve Anadolu hareketine taraftar olarak tanıtarak, Esat Paşa ile dostluk kurmuştur⁵⁴⁹.

Karakol Cemiyeti'nin ilk heyetini teşkil eden zevattan Miralay Kara Vasıf Bey'in, göz hekimi Esat Paşa ile iyi bir dostluğu vardır. Vasıf Bey, Esat Paşa'nın muayenehanesini sık sık ziyaret eder, teşkilatla ilgili meseleleri konuşurlardı. Esat Paşa da gizli kalması gereken sırları dostluğuna samimiyetle inandığı Hintli Miraceddin Bey'e nakleder ve bunda da hiçbir mahzur görmezdi. Fakat bu Hintlinin, İngilizlerin Hindistan işlerine bakan istihbarat şefi Binbaşı Miraceddin olduğundan haberdar olmayan Esat Paşa, İstanbul'un işgali üzerine, cemiyeti zor durumda bırakmış ve cemiyetin önde gelen üyelerinin tutuklanmasına sebebiyet vermiştir⁵⁵⁰.

Samimi bir dostluk olsa bile gizli olarak yürütülen faaliyetlerin içerikleri veya bu faaliyetlerde yer alan kişiler hakkında konuşulmasının, Cemiyet'in, teşkilat içinde gizliliğe riayet için mensupların birbirini tanımaması, icra edilen faaliyetlerden, icra edenden başkasının haberdar olmaması gibi tüm tedbirleri alırken, bırakın kişi ve faaliyetleri, samimi bir dost bile olsa, Cemiyet'in ismini bile bilmemesi gereken hariçten bir kişiyle, Cemiyet işlerini konuşmanın, dağılmaya kadar giden ağır sonuçlara yol açtığı görülmektedir. Burada, "iki kişinin bildiği sır değildir" sözü akla gelmektedir.

3.54. Hava Keşif Raporu

Turgut Özakman, 14-22 Ağustos 1921 tarihleri arasında gerçekleştirilen bir hava keşfine ilişkin şunları aktarmaktadır:

"Tek kişilik avcı uçağı ile sağlıklı keşif yapılabilmesi için pilotların gözlem eğitimi almış olmaları gerekirdi. Bu konuda en yetişkin pilot Fazıl'dı, O uçacaktı. Akşam keşfi için Albatros D-III hazırlandı. Bu güzel uçağı İzmir adını vermişlerdi. Fazıl, keşif

⁵⁴⁹ GÜRBÜZ, a.g.t., s.175-176.

⁵⁵⁰ AYDIN, a.g.t., s.6-7.

uçuşundan iki saat sonra döndü. Alkışlarla karşılandı. Raporunu telefonla Binbaşı Tefvik Bey'e yazdırdı.

Hava keşif raporu, Paşaları rahatlattı. Fazıl, demiryolu kuzeyinde bir tümen, Sakarya'nın kolları arasında dört-beş, Sakarya'nın güneyinde üç tümen saptamıştı. Bu durumda düşmanın ağırlık merkezi ortadaydı. Kuzeyden gelmeyeceği anlaşılıyordu. Ya merkezden saldıracaktı ya da merkezde zayıf bir kuvvet bırakıp güneye sarkacaktı.

Askerlik sanatınca doğru olan güney kanada yönelmesiydi. Ama bunun için güneye çark etmesi, Sakarya'yı aşması, yayılarak güney kanada yanaşması gerekiyordu.

Bu bir hafta demekti.

Bu amatörce plan, Türk ordusuna en çok ihtiyacı olduğu şeyi, zamanı kazandıracaktı. Bir hafta, bu kritik dönemde, büyük bir nimetti.

Hemen iki tümen güneye kaydırıldı. Ertesi gün bu kanatta inceleme yapmaya karar verdiler. Güney (sol) kanat büyük önem kazanmıştı. Savaş burada düğümlenecekti."⁵⁵¹

Düşmanın arazide nasıl tertiplendiğinin tespiti, Ordu harekât tarzlarının belirlenmesinde önemlidir. Millî Mücadele'de Ordu'nun sahip olduğu sınırlı hava kuvvetinin, diğer görevlerinin yanı sıra keşif maksatlı olarak da kullanıldığını, bu örnekte görmekteyiz. Bir istihbarat ihtiyacı ile başlayan, keşif ile düşman tertibatının belirlenmesi, komutanların, pilotun tespitlerinden yola çıkarak, duruma ilişkin değerlendirme yapmaları ve kendi harekât tarzlarını tespit etmeleri ile devam eden süreci içeren bu örnek olayda, istihbarat çarkının tam bir döngüsünü görmek mümkündür. Verilen karar sonrasında, gelişen durumla bağlantılı olarak, istihbarat sürecinin kesintiye uğratılmadan, sürekli olarak devam ettirildiği düşünülmektedir.

---

⁵⁵¹ ÖZAKMAN, a.g.e., s.318-319.

3.55. İsmet (İnönü) Paşa ve General Papulas

Yunan Tümeni'nin Mangal Dağı'na doğru ilerlediği ve Batı cephesinin kurmay kurulunun toplantı halinde olduğu sırada, cepheden gelen son bilgiler değerlendirilmektedir. İsmet Paşa, bazı kaygılı kurmayları yatıştırmak için, “Üç kez karşılaştığı, General Papulas'ı ders gibi incelediğini ve şu sonuca vardığını; Papulas'ın, askerine hâkim ve iyi bir kıta komutanı olduğunu, Ordusu'nu savaşa iyi hazırladığını, sevk ve idaresinde de iyi olduğunu, ancak sabırsızlıkla çabuk sonuç almak istediğini, alamazsa sinirlendiğini, türlü kuruntulara düşüp, korkuya kapıldığını, bir tehlikeye uğramamak için savaşı kestiğini ve yine öyle olacağını” söylemiştir⁵⁵².

Düşman Ordusu'nun, konuşlanması, kuruluşu ve sahip olduğu silahların bilinmesi kadar komutanının şahsi özelliklerinin bilinmesi de alınacak kararlara katkı sağlar. Burada, İsmet Paşa'nın, biyografik istihbarat bağlamında, karşısındaki komutanın karakterini ve psikolojisini iyi bir şekilde tahlil ettiğini görmekteyiz.

3.56. Felah Grubu Fransız Karargâhı'nda

İngilizlerin, İtalyanlarla politik alanda yaşadıkları gerginliklerin benzeri Fransızlarla da yaşanmaktadır. Fransız karargâhına ajan yerleştirme arayışlarında olan Grup, konuya ilişkin Hilal-ı Ahmer başkanı Hamit Bey'in görüşlerine başvurmuştur. Hamit Bey, “çok iyi Fransızca bilen bir subayın Fransız karargâhına sözde Osmanlı-Fransız işgal münasebetlerini daha iyi sürdürebilmek için tayin edilmesinde fayda gördüğünü” bildirmiştir. Görevin niteliklerine uygun olduğuna karar verilen, Piyade Yüzbaşısı İbrahim oğlu Kemal Bey'in tayini gerçekleştirilmiştir⁵⁵³.

Yüzbaşı Kemal'in göreve başlayışının üçüncü gününde gönderdiği raporda, “Fransız karargâh kumandanının, Yüzbaşı Kemal Bey'i kendi

⁵⁵² ÖZAKMAN, a.g.e., s.372.

⁵⁵³ BAYDAR, a.g.m., 14 Ekim 1970.

subaylarına takdim ettiği, şaşırtıcı bir tesadüf olarak Yüzbaşı Kemal Bey ile Fransa'daki Sen-Sir askeri okulunda aynı sırada oturduğu arkadaşının şimdi Binbaşı rütbesi ile karargâhın istihbarat şubesi müdürü olduğu⁵⁵⁴ bildirilmektedir. 1920 yılı sonundan itibaren, Yunan Ordusu hakkında teferruatlı bilgiler ihtiva eden raporlar, Ankara için mükemmel bir kaynak teşkil etmiştir⁵⁵⁵.

Mütareke şartlarının doğal gereği olarak, işgal devletleri karargâhlarının her birinde irtibat subayı bulundurulması hususunu iyi değerlendiren Grubun, İtalyanlarda olduğu gibi, Fransızların da İngilizlerle iyi gitmeyen ilişkilerini, Millî Mücadele lehine haber akışına çevirmede başarı gösterdiğini söyleyebiliriz.

3.57. Ankara'nın Eskişehir-Afyon hattındaki Düşman Durumu Hakkındaki Bilgi Talebi

Kurmay Binbaşı Tefik Bey imzasıyla gelen şifreli telgrafta, "Batı Anadolu'da, Eskişehir-Afyon hattına çekilerek yerleşen ve burada esaslı tahkimata giriştiği anlaşılan Yunan Ordusu hakkında kesin bilgi edinilmesi lüzumu hasıl olmuştur." denmektedir.

Ankara'nın bu talebi üzerine, Ekrem (Baydar) Bey'in, Yunan Ordusu'nun son durumu hakkında bilgi edinmek için Felah Grubu içinde kime görev vereceği konusunda muhakeme yaptığını görüyoruz. Bu muhakemede, Ekrem Bey tarafından aşağıdaki değerlendirmeler yapılmıştır:

"-Pandikyan bunlardan biriydi. Pandikyan Efendi vasıtasıyla Yunan Ordusu'na ait bilgileri İngilizlerin kasalarını açtırıp alsak bile durumdan haberdar edilecek Yunan Ordusu, tertibatını hemen değiştirecekti. Böyle olunca da hem elde ettiğimiz bilgi bir işe yaramayacak, hem de bu karargâhtaki ajanımız Pandikyan Efendi deşifre olacaktı.

⁵⁵⁴ BAYDAR, a.g.m., 15 Ekim 1970.

⁵⁵⁵ AYDIN, a.g.e., s.56.

-Mısırlı Han'da faaliyette bulunan İtalyan işgal siyasi mümessilliğinde çalışan Hüseyin Naili Bey. İtalyanlar o sıralar Antalya'yı tahliye etmişler, bu bölgedeki işgalden vazgeçmişlerdi. Batı Anadolu'da istihbarat kuruluşları yoktu. Yunan birlikleri hakkında, Hüseyin Naili Bey, belki bazı bilgiler elde edebilirdi, fakat bu bilgiler kesin ve doyurucu olmaktan uzak olacaktır.

-Fransız işgal kuvvetleri karargahı ile temasta olan Hilal-ı Ahmer Cemiyeti Başkanı Hamit Bey, Fransız komutanın şahsi dostu idi. fakat, bu arkadaşın mevki itibarıyla bilgileri elde etmesinin mümkün olamayacağını düşündüm. Asker olmayan bu arkadaşın böyle bir istekte bulunması komutanı müşkül durumda bırakan apaçık tatsız bir olay olabilirdi. Halbuki istihbarat şubesi müdürü olan Fransız subayının Sen-Sir'den (Fransız Harp Okulu) sınıf arkadaşı olan Yüzbaşı Kemal vardı. Bu arkadaşımız işi yapabilirdi. Batı Anadolu'da Yunanlıların işgal altında tuttuğu her şehrimizde Fransızlar bir istihbarat subayı bulunduruyordu. Bu bakımdan Yunan Ordusu'nun Eskişehir-Afyon hattındaki konuşu, tahkimatı hakkında Fransızların geniş bilgileri olması normal olarak düşünülebilirdi."⁵⁵⁶

Ajanların imkân ve kabiliyetlerinin değerlendirilmesi sonucunda seçilen Yüzbaşı Kemal Bey, Fransız istihbarat subayı ile olan arkadaşılığının avantajını da kullanarak, Yunan Ordusu konuşlanmasını gösterir bir harita elde etmiştir. Harita üzerinde, Yunan Ordusu'nun Batı Anadolu'daki en ileri hatlarına kadar bütün mevzileri, topçu gözetleme yerleri, tahkimat ve gelişme yönleri, büyük birliklerin yerleri ile Yunan Başkomutanlığı'nın ihtiyatının yeri gösterilmektedir. Harita fotokopisi, hemen o gece bir kurye ile Ankara'ya gönderilmiş, şifre ile de istenilen bilginin kurye ile gönderildiği bildirilmiştir⁵⁵⁷.

Talep edilen bilginin hassasiyetine göre tüm haber toplayıcıları harekete geçirilmeyebilir. Birden fazla ajanın araştırmaya yöneltilmesi sonucunda, gayretlerin farkına varabilecek karşı taraf istihbaratının alacağı

⁵⁵⁶ BAYDAR, a.g.m., 27 Ekim 1970.

⁵⁵⁷ BAYDAR, a.g.m., 28 Ekim 1970.

ilave tedbirler, haberi elde etmeye daha yakın olanın da faaliyette bulunmasına engel olacaktır. Burada, Ekrem Bey'in, Ankara'nın istihbarat isteği ve Grup kabiliyetleri konusunda yaptığı iyi tahlil neticesinde isabetli bir seçim yaptığını görmekteyiz.

3.58. Yunan Birliklerinin Konuşunu Gösteren Haritaya İlişkin Ankara'nın Tereddütleri

Yunan birliklerine dair haritanın fotokopisinin içerdiği ayrıntılar nedeniyle bu denli teferruatlı istihbarat raporu olamayacağını düşünen İsmet (İnönü) Paşa ve kurmayları, yanılma için tertiplenmiş olabileceği kuşkusuna kapılmıştır. Kuşkuları akla yatkın bulan Mustafa Kemal Paşa, Felah Grubu'na bilgilerin kaynağını sorar, ancak kaynağın herhangi bir vasıta ile açıklanmasında mahzur gören Grup, sadece bilgilerin kesin doğru olduğunu bildirmiştir⁵⁵⁸.

Mustafa Kemal Paşa, Batı cephesindeki denetlemeleri esnasında, Sapanca'da, Ekrem (Baydar) Bey ile yüz yüze bir görüşme gerçekleştirmiştir⁵⁵⁹. Görüşmede, bilginin nasıl elde edildiğini Ekrem Bey anlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın görüşme öncesindeki gelişmelere ilişkin olarak, "haritanın elde edildiği kaynağın, telgraf üzerinde tüm ısrarlara rağmen bildirilmemesinden, kaynağın esaslı olduğuna kanaat getirdiğini, Yunan Ordusu hakkında Erkan-ı Harbiye'deki mevcut bilgilerle bu haritadaki bilgilerin karşılaştırılmasını istediğini, güçlü ve uzak mesafeye sızabilecek iki keşif kolu tertip edildiğini, Yunan cephesinde haritada mevcut gösterilen güçlü birlik noktalarını bu keşif kolları vasıtasıyla yoklayarak düşmanın açacağı ateşin şiddetine göre, Grubun temin ettiği bu harita fotokopisinin değerlendirilmesi emrini verdiğini" ifade ettiği belirtilmektedir.

⁵⁵⁸ BAYDAR, a.g.m., 28 Ekim 1970.

⁵⁵⁹ BAYDAR, a.g.m., 29 Ekim 1970.

Haritada yer alan bilgiler sayesinde, “Yunan topçusunun gözetleme yerleri, Türk topçu birliklerine verilerek, öncelikle Yunan topçu gözetlemesinin tahrip edilmesi, Yunan topçusunun gözleri körleştirilerek, Yunan piyade birliklerinin kendi topçularının desteğinden mahrum bırakılması, Topçu desteğinden yoksun kalan Yunan mevzilerinin, Türk topçusu tarafından kısa zamanda çökertilmesi ve Türk piyadelerinin topçu ateşi altında kalmadan Yunan ileri mevzilerine kadar sokulması” faydalarını sağlamış ve Büyük Taarruz’un kazanılmasına büyük katkı getirmiştir⁵⁶⁰.

Yunan Ordusu’nun tertiplenmesi hakkında bilgileri içeren haritanın, gerçekliğinin sorgulanmasında, kaynağının öğrenilmeye çalışılması doğaldır. Doğruluğundan emin olduğu takdirde, harekât planlarının bu haritadaki bilgiler çerçevesinde revize edilmesi gerektir. Gene bilgiyi gönderen Grubun, kaynağı telgraf haberleşmesi üzerinden açıklamak istememesi de olağan karşılanmalıdır. Mustafa Kemal Paşa’nın, harekât planlarını söz konusu bilgiler üzerine çatmadan önce, yüz yüze bir görüşme gerçekleşinceye kadar bilgilerin teyit veya tekzibi konusunda talimat vermesi isabetli bir karar olarak görülmelidir.

3.59. Beşinci Süvari Kolordusu

Yunanlıların yeni bir taarruzuna karşı koyabilmek için Ordulara, Ekim 1921’de yeni tertipler aldırılmıştır⁵⁶¹. Buna göre Ordu’nun büyük kısmı Çay, Bolvadin bölgesinde toplanmış ve tertiplenmiş, Afyon’un güney kesiminde ise pek az bir kuvvet bırakılmıştır. Aynı şekilde, düşman da kuvvetinin büyük bir kısmını Afyon’un kuzey bölgesine intikal ettirmiştir.

Bu son yığınak durumundan istifade ederek, düşmana yeni bir tertip ile taarruz etmek için bir plan hazırlanmıştır. Buna göre, Ordu’nun büyük kısmını Afyon’un güneyinde toplamak, buradan baskın tarzında Dumlupınar

⁵⁶⁰ BAYDAR, a.g.m., 30 Ekim 1970.

⁵⁶¹ Alınan tertipler hakkında düşmanın yanıtılması maksadıyla tedbirler alınmıştır. ATASE Arş., K.1482, G.58, B.1/2.

istikametinde taarruza geçmek ve Beşinci Süvari Kolordusu'nu da Ahır dağlarından Sinan Paşa Ovası'na geçirerek düşmanın yan ve gerilerini vurup İzmir ile irtibatını kesmek, planın esasını teşkil etmektedir. Cephenin güney kesiminden taarruz etmesi planlanan Beşinci Süvari Kolordusu'nun, birkaç aydan beri Iğın'da bulunduğu, düşman tarafından da bilinmektedir.

Beşinci Süvari Kolordusu, Iğın'dan kuzeye de güneye de aynı zamanda gidebileceği için, bir harekât esnasında bu Kolordu'nun hangi istikamette kullanılacağıın düşman tarafından kestirilmesi güçtür. Ancak, Beşinci Süvari Kolordusu, ileri harekâta başladığı takdirde, Mersin bölgesinden sızdırıldığı tahmin edilen karşı taraf casus teşkilatı ile Yunanlıların bu harekâtı öğrenmeleri ihtimali bulunmaktadır.

Süvari Kolordusu'nun harekât istikameti hakkında düşman casuslarını şaşırtmak ve aldatmak maksadıyla, Kolordu'nun kuzey Aziziye mıntikasına hareket edeceği haberi etrafa yayılmıştır. Hatta bu şayiayı daha geniş bir bölgeye yaymak için, Konya ve Adana bölgelerine vazifeli personel gönderilmiştir. Harekâttan birkaç gün önce de Kolordu Karargâhı için Aziziye'de bina hazırlanması hususunda bir telgraf da çekilmiştir.

Yayılan bu yanlış haberler neticesinde Yunan Başkomutanlığı, Beşinci Süvari Kolordusu'nun hareketi ve dolayısıyla kullanılma yeri hakkında zamanında haber alamadığı için yanılmış ve Kolordu'nun harekâtına ve başarısına mani olamamıştır⁵⁶².

Tarihte cereyan eden muharebelerde, Ordu ihtiyatlarının nerede, ne zaman ve nasıl kullanılacağı konusu, komutanlık karargâhlarını en çok meşgul eden hususlardan birisi olmuştur. İhtiyatın harekât tarzını doğru olarak tahlil eden taraf ile ihtiyatının harekât tarzını karşı tarafa hissettirmeden uygulayabilen taraflar, çoğunlukla zafere ulaşmıştır. İşte bu noktada tarafların istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerini ne kadar etkili ve doğru kullanabildikleri devreye girmektedir. İstihbaratınız kuvvetli olabilir ve karşı taraf ihtiyat ve cephe birlikleri hakkında bilgi edinebilirsiniz, ancak istihbarata

---

⁵⁶² GÜNSEV, a.g.e., s.47-48.

karşı koymanız zayıf ise, karşı tarafa yönelik istihbarattan elde ettiğiniz bilgilerin bir anlamı kalmayacaktır.

Buradaki olayda, Beşinci Süvari Kolordusu'nun nerede, ne zaman ve nasıl kullanılacağı düşman tarafından öğrenilememiştir. Düşman hakkında toplanan iyi istihbarat sayesinde tespit edilen açıklar, en uygun harekât tarzının seçilebilmesini sağlamıştır. Dumlupınar istikametinde geliştirilen taarruzun başarıya ulaşmasından, Türk Ordusu'nun, istihbarat ve istihbarata karşı koyma çalışmalarını başarıyla icra ettiği sonucuna varılabilir.

3.60. Büyük Taarruz Öncesi Aldatma ve Yönlendirme Faaliyetleri

Üç yıl dört ay gibi bir süre devam eden Millî Mücadele'nin sonunda, 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz aldatma ve baskın açısından başlı başına mükemmel bir örnekler manzumesidir⁵⁶³.

İngiliz İstihbarat Servisi, Anadolu'daki ajanlarının edindikleri bilgiler doğrultusunda, "Türk Ordusu'nun taarruz gücünün bulunmadığını, ikmal kaynaklarının çok dar olduğunu, kısa bir süre içinde taarruzun mümkün görülmediğini düşünmektedir. Servis, ayrıca Eskişehir-Afyon hattına çekilen ve tahkimat yapan Yunan Ordusu'nun sağ kanadının Afyon'un güneyindeki sarp geçit vermez Ahır dağlarına dayalı olması ve sol kanadının yerleştiği bölge olan Eskişehir ile kuzeyi havalisinin hem düz, hem de açık arazi olması nedeniyle, buradan yapılacak bir taarruzun başarı sağlayabileceğini değerlendirmektedir. Ancak Türk Ordusu'nun cepheden yapacağı böyle bir yarma taarruzunun bu tahkimat karşısında intihar olacağı hususu, yerli-yabancı basında uzun uzun tartışılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa ve Heyeti'nin, Eskişehir-Bilecik-Sapanca-İzmit istikametindeki incelemeleri ve askeri tatbikatlar, İngiliz ajanları vasıtasıyla İstanbul'da Bennett'in karargâhına bildirilmektedir. Heyetin söz konusu bölgedeki faaliyetleri, İngiliz istihbaratında, taarruzun bu istikametten yapılacağı ve hedefin İstanbul

---

⁵⁶³ GÜNSEV, a.g.e., s.50.

olacağı kanaatini uyandırmıştır. İngilizlerin, bu askeri istihbaratı, Batı Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun Başkomutanı'na ulaştırdığı muhakkaktır⁵⁶⁴.

Büyük Taarruz'un hazırlıkları taktik bir baskın şeklinde yürütülmüştür. Kuvvetlerin yığınak ve hazırlıklarının gizli kalmasına önem verilmiştir. Bütün yürüyüşler gece gerçekleştirilmiştir. Birlikler, gündüzleri köylerde ve örtü sağlayan ağaçlık bölgelerde geçirmiştir. Taarruz bölgesinde, yolların düzeltilmesi gibi çalışmalarla düşmanın dikkatini çekmemek için diğer bazı bölgelerde de yanıltıcı hareketlerde bulunulmuştur⁵⁶⁵.

Büyük Taarruz, siyasi sahada da gizlenmiş ve Millî Hükümetin barış teşebbüsleri ile örtülmüştür. Ordunun yapmakta olduğu hazırlıkların, beklenmekte olan Yunan taarruzunu önlemek için yapıldığı haberi, gereken yerlere yayılmıştır. Büyük Taarruz kararı ise mahdut ve sorumlu birkaç şahıs arasında görüşülmüş ve başka hiç bir kimseye duyurulmamıştır. Bir taraftan yanlış ve aldatıcı haberler etrafa yayılırken, bir taraftan da mümkün olan süratte Ordu'nun teşkilât, teçhizat ve eğitimi, bu harekâtı yapabilecek seviyeye getirilmiştir⁵⁶⁶.

8 Ağustos 1922 tarihli ve 1932 numaralı İkinci Ordu Komutanlığı emrinde, "Son zamana, yani taarruz mıntikasında toplanmanın bitimine kadar, maksadın kendi birliklerimizden ve düşmandan gizlenmesi, düşman taarruzunun beklenmekte olduğu, Türk tarafının taarruz niyetinin bulunmadığının propagandasının yapılması, alınmakta olunan bütün tedbirlerin yakında başlaması umulan düşman taarruzunu ileri mevzilerde karşılamak için alınmış olduğunun gösterilmesi, düşman tarafından görülebilecek, ancak bizim de işimize yarayacak yollarda tamirat çalışmalarının yapılması⁵⁶⁷, düşman taarruzu karşısında ileri mevzi kuvvetlerinin ihtiyat birlikleri takviye edilmesi tatbikatlarının yapılması, bazı geceler, düşmanın gece baskınından şüpheleniliyormuş gibi işaret ve

⁵⁶⁴ BAYDAR, a.g.e., 29 Ekim 1970.

⁵⁶⁵ Nutuk, s.455.

⁵⁶⁶ GÜNSEV, a.g.e., s.50.

⁵⁶⁷Yollardaki bu çalışmanın, Düşman tarafında, herhangi bir taarruza uğranılması durumunda, Türk birliklerinin geri çekilme yollarının hazırlandığı kanaatini uyandırmak için yapıldığı söylenebilir.

aydınlatma fişeklerinin atılması, düşman tarafından görülebilecek şekilde, dürbünlerle gözetlemede bulunulması” talimatları yer almaktadır⁵⁶⁸.

14 Ağustos 1922 tarihinde düşman uçaklarının en çok faaliyette buldukları saatlerde, Sekizinci Tümen’in Ağızkara’daki Alayı, Bazlar istikametinde güneye doğru, Altıncı Tümenin Başağaç’taki Alayı da Sandıklı istikametinde doğuya doğru yürütülmüş ve güneş battıktan sonra bu alaylar eski yerlerine alınmışlardır. Türk Ordusu’nun almış olduğu bu tedbirler sonunda yeterli bilgi edinemeyen düşman, Türk Ordusu’nun kuvveti ve tertibatı hakkında yanılmıştır⁵⁶⁹.

Ekrem (Baydar) Bey, Büyük taarruz öncesinde, Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine, “Yakında taarruza geçileceği, İstanbul ve civarındaki işgal kuvvetlerinin çok sıkı şekilde gözaltında bulundurulması ve sonucun süratle ulaştırılması, casusluğa engel olmak için cephenin Ankara ile olan irtibatının kesileceği, yalnız taarruzun başladığının bildirileceği” hususlarının söylendiğini ifade etmektedir⁵⁷⁰.

Büyük Taarruz arifesinde, Mustafa Kemal Paşa’nın emriyle yayılan “Ankara’da büyük bir balo verileceği ve yüksek rütbeli komutanların da bu baloya katılmak üzere Ankara’ya hareket ettikleri” haberi, düşman üzerinde inandırıcı bir etki yaparak onu yanıltmış, alınan diğer tedbirler neticesinde de baskın sağlanmıştır⁵⁷¹. Yunan Ordusu’nun ihtiyatı olan Yunan İkinci Kolordusu’nun kullanılmasına, cepheye sürülmesine imkân verilmemiştir⁵⁷². Taarruz hafta sonunda başlatılarak, Yunan Ordusu’nun yardım alması da bu ani hareketle engellenmiştir⁵⁷³. Büyük Taarruz cereyanı esnasında, Yunan hatları gerisindeki haberleşmenin engellenmesi maksadıyla, telgraf ve telefon hatlarının tahrip edilmesi sağlanmıştır⁵⁷⁴. 26 Ağustos 1922 sabahı başlayan Büyük Taarruz, İngilizler için tam bir sürpriz olmuştur. İngiliz haber alma

⁵⁶⁸ HTVD, S.59, (1967), Ves. No. 1356.

⁵⁶⁹ GÜNSEV, a.g.e., s.55-56.

⁵⁷⁰ BAYDAR, a.g.m., 30 Ekim 1970.

⁵⁷¹ GÜNSEV, a.g.e., s.54.

⁵⁷² BAYDAR, a.g.m., 30 Ekim 1970.

⁵⁷³ Bilal ŞİMŞİR, *İngiliz Belgeleri ile Sakarya’dan İzmir’e*, Sıralar Matb., İstanbul 1972, s.472.

⁵⁷⁴ HTVD, S.61, (1967), Ves. No. 1388

örgütleri, Türk taarruzunu zamanında haber alamamış, haber aldıkları zaman ise Yunan Ordusu Dumlupınar'da yenilmiştir⁵⁷⁵.

---

⁵⁷⁵ ŞİMŞİR, a.g.e., c.IV, s.XIV.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI İSTİHBARAT SERVİSLERİ FAALİYETLERİ ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ

Bu bölümde, Yabancı İstihbarat Servisleri'nin, Millî Mücadele esnasında, İstanbul ve Anadolu'da gerçekleştirdikleri istihbarat çalışmalarından bazıları ele alınmıştır. Örnek olay incelemelerinin, yabancıların istihbarat sahasındaki çalışma yöntemlerine ışık tutacağı ve derlenen haberler neticesinde oluşturdukları değerlendirmelerin, kendi politikalarını yönlendirmedeki etkilerinin görülebileceği düşünülmektedir.

4.1. Dubl Ajan Ahmet Reşit Bey

Bağlaşık işgal gücünün İstanbul'a yerleşmesi üzerine, İngiliz İstihbarat Servisi harekete geçerek, bir örümcek gibi ağlarını her yana yaymaya başlamış, bunu yaparken de, İngiliz yandaşı kimi kişilerden yararlanma yoluna gitmiştir. Bundan amaç, aynı yöntemleri izleyen Fransızlara meydanı boş bırakmamaktır. Özde, zaten savaş günlerinde, Osmanlı Devleti'ndeki Müslim ve gayri-Müslim azınlıkları ayaklandırmaya kışkırtan ve bu amaçla maddi yardımda bulunan İngiliz İstihbaratı, eylemlerini yalnız Türkiye'de değil, İsviçre gibi yansız dış ülkelerde yaşayan Türk'ler arasında da sürdürmüştür. Örneğin, Cenevre'deki İngiliz İstihbarat ajanı Hugh. E.C. Whittall, 5 Eylül 1918'de, Bern'deki İngiliz Büyükelçisi Sir Horace Rumbold'a gönderdiği yazıda, "Kamil Paşa Kabinesi'nde İçişleri Bakanlığı yapmış olan Reşit Bey'in bir Fransız ajanı olduğunu, Fransız İstihbarat Servisi'ne sağladığı bilgilere karşılık olarak, M. Feuillet aracılığıyla ayda 1.500 Frank

ödenek aldığını, Reşit Bey'in 'oldukça kaypak ve tehlikeli bir adam' olduğunu"⁵⁷⁶ bildirmektedir.

Fransızlar tarafından zamanında işgal etmiş olduğu makam nedeniyle, angaje edildiği anlaşılan Reşit Bey, etki ajanı kategorisinde nitelendirilebilir. Burada, ayrıca ileride İngilizler tarafından kullanılabilme veya kendilerine karşı faaliyetlerde bulunabileceği ihtimallerine karşın yapılmış olduğu değerlendirilen, Reşit Bey'in şahsiyetine ilişkin bir tahlilin bulunduğu da görülmektedir.

3 Mayıs 1920 tarihinde İstanbul'daki İngiliz işgal gücü Başkomutanı General Milne tarafından Genel Karargah İstihbarat Şefi'ne gönderilen kapalı telgrafta ise, "Paris'e gönderilen Osmanlı Kurulu'nda yer alan Ahmet Reşit Bey'le bir İngiliz subay vasıtasıyla ilişki kurulmasını öneriliyor, Reşit Bey'in, daha önce iddia edildiği gibi Fransız yandaşı olmadığı, erke geçeli beri, İngiliz dostluğunu kazanmanın kendi ülkesinin çıkarları yararına olduğunu anladığı, bu yönde İngilizlere 'doğru ve gizli bilgi verdiğini' ve bunu yapmayı sürdürmek dileğini yansıtmış olduğu"⁵⁷⁷ kaydedilmektedir.

Bir önceki raporda yer alan, Reşit Bey'in şahsiyetine ilişkin "oldukça kaypak ve tehlikeli bir adam" değerlendirmesi dikkate alındığında, anılan şahsın Fransız ve İngilizlere iki taraflı çalışıyor olması ve etki ajanı niteliğine, Dubl ajan niteliğini de katmış olmasının ihtimal dâhilinde olduğunu söyleyebiliriz.

22 Temmuz 1920 tarihli diğer bir İngiliz istihbarat raporunda, iyi bilgi alan bir Türk kaynağının, Reşit Bey'in;

"Kendimi kurtarmak zorundayım. Fransızlar, bana, bir gün Fransız Suriyesi'nde Ortak Müslüman Genel Valisi olmak ümidini verdiler. Devletin genel yıkımını göz önünde tutarak, kendi kişisel

---

⁵⁷⁶ SONYEL, a.g.e., s.2.

⁵⁷⁷ SONYEL, a.g.e., s.76.

çıklarlarımı korumamam için bir neden yoktur. Kimse için, emeklilik maaşıyla geçinmeye çalışan bir emekli olmayacağım.”⁵⁷⁸

ifadelerini kullandığı, iddiasında bulunduğu bildirilmektedir.

Reşit Bey’in kullandığı iddia edilen bu sözler doğru kabul edildiği takdirde, önceki iki değerlendirmemizin isabetli olduğu, Reşit Bey’in angaje motiflerinin ise para ve mevki olarak ortaya çıktığı görülebilecektir.

4.2. İngiliz İstihbaratı Albay Kazım (Özalp)’ı Nasıl Aldattı?

Kazım Özalp hatıralarında;

“İstanbul’da bulunan bazı Bolşevik Ruslar da bizimle temas kurdular. Balıkesir’e gelen salahiyetli bir Rus’un yanında, tercümanlık yapmak ve bir taraftan da bize faydalı olmak maksadıyla bu işe girdiği anlaşılan Emrullah Bey adında (sonradan maarif müfettişliklerinde bulunmuştur.) bir tercüman vardı. Emrullah Bey’in tercüme etmekte olduğu, Bolşevik Rus’un⁵⁷⁹ bize yaptığı teklifte: ‘Mücadelemizi Rus dostluğuna dayanarak devam ettireceğimizi, kapitalist alemine karşı Ruslar ile aynı fikirde olduğumuzu ilan edersek, bize istediğimiz kadar silah, cephane, para yardımı yapacaklarını’ söyledi. Biz bunları kabul etmedik, ancak bize sorulduğunda Ruslara karşı bir düşmanlığımız olmadığını ve kendilerini dost bir komşu olarak tanıdığımızı ifade edeceğimizi belirttik. Sonradan bu Rus’un İstanbul’a dönüşünde, İngiliz’ler tarafından tevkif edilerek belirsiz bir yere gönderildiğini ve Emrullah Bey’in de bu işten dolayı İngilizler tarafından şiddetle takip edildiğini öğrendim”⁵⁸⁰ demektedir. Söz konusu görüşme, 1919 yılı Ekim ayında gerçekleşmiştir.

⁵⁷⁸ SONYEL, a.g.e., s.89.

⁵⁷⁹ İngiliz İstihbarat Servisi’nde, Rus milliyetinden olan şahısların da çalıştığı görülmektedir. **TİTE Arş.**, K. 59, G.61, B.1. ; K.56, G.76, B.1. ; K. 55, G.91, B.1. ; **ATASE Arş.**, K.1079, G.107, B.1.

⁵⁸⁰ ÖZALP, a.g.e., s.74.

İstanbul'daki istihbarat subayı Binbaşı W.N. Hay'ın, 18 Kasım 1919'da Londra'daki İngiliz Askeri İstihbarat Şefi Tümgeneral Sir W. Thwaites'e gönderdiği raporda;

“İstanbul'daki küçük bir zümrenin, görünürde Sovyet yönetimi adına Ulusçu önderlerle, özellikle Mustafa Kemal Paşa ile ilişki kurmaya çalıştığı, konunun 1919 Eylül'ü sonlarına doğru dikkatlerine sunulduğu, bir ajanın, bu zümrenin toplantılarına sokulmasının başarıldığı, o ve bir başkasının, İngiliz İstihbarat Servisi'nin talimatı doğrultusunda davranarak, bu zümrenin elçileri sıfatıyla Anadolu'ya gitmeyi gönüllü olarak kabullendiği⁵⁸¹, ayrılmadan önce, Bolşevik ajanı olduklarına dair kendilerine takdim mektubu ve ayrıca Mustafa Kemal'e veya herhangi bir Ulusçu öndere verilmek üzere basit şifre ile yazılı bir mesajın verildiği, ajanın, Balıkesir'de 61'nci Tümen Komutanı ve Kolordu Komutan vekili Kazım Bey'e takdim edildikten sonra, 21 Ekim'de İstanbul'a döndüğü⁵⁸² belirtilmektedir.

İngiliz İstihbarat Servisi'nin, Anadolu içerisindeki gelişmelerin nabzını tutmak için, icra ettiği yukarıda ifade edilen olay, istihbaratın elde edilme tekniklerinden birisini göstermesi açısından mühimdir. Kendi milliyet, dil ve düşüncelerine zıt bir grubun içerisine bir ajan sokulması, grup tarafından kabul görmesinin gerçekleştirilmesi oldukça zor ve tehlikeli bir faaliyettir. Ayrıca, bu ajanın İngiltere'nin amaçlarına hizmet edecek şekilde ikna edilmesi, ardından eleman yapılması, İngiliz İstihbarat Servisi'nin, bu tür operasyonlardaki maharetini göstermektedir. Öncelikle Bolşeviklikle ilgilenen bu gruba, Servis'e mensup bir ajan vasıtasıyla hulul edildiği, tetkik-tahkiki tamamlanarak mimlemesi yapılan kişinin uygun motivler seçilerek angajesinin sağlandığı, ardından eleman yapıldığı anlaşılmaktadır. Kendi elemanlarının düzmece bir şekilde hapsedilmesi ve yanındaki görevli tercümanın İngiltere aleyhinde faaliyette bulunduğu görünür sebebiyle takip edildiğini hissettirecek şekilde sıkı kontrolünün yapılmasındaki maksadın,

⁵⁸¹ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.280.

⁵⁸² SONYEL, a.g.e., s.47-49.

faaliyetlerinin hemen bitiminde ortaya çıkmasının önlenmesi ve benzer operasyonların yapılabilirliğinin sürdürülmesi olarak söylenebilir.

4.3. Kürt Aşiretlere İlişkin Rapor

1918 yılı Aralık ortalarında, İngiliz İstihbarat Servisi, Türkiye'yi bölme amacı güden Rum, Ermeni ve Süryani denli gayri-Müslim azınlıklar yanında Müslüman azınlıklarla, özellikle kimi Kürt önderleriyle, gerçekte savaş günlerinde başlatmış olduğu düzenleri yoğunlaştırmış, bu arada "1914 ile 1918 yılları arasında Kürt aşiretleriyle kurulan ilişkiler" başlıklı oldukça geniş kapsamlı ve uzun bir gizli rapor hazırlamıştır⁵⁸³.

İstihbarat Servisleri'nin, ülkelerinin dış politikaları doğrultusunda, izlenen siyasetlerin gerçekleşmesinde takip edilebilecek yolların alternatiflerini ortaya koymada yaptıkları çalışmalara bir örnek teşkil etmektedir. Özellikle İngilizler açısından, tarihsel gelişim içerisinde bakıldığında, bu tür raporların devlet politikalarında ne denli etkili olduğu görülebilecektir.

4.4. Bir Ermeni Aldatmacası

İngilizler, Mustafa Kemal Paşa'nın, Arap ve öteki Müslüman önderleriyle yapmakta olduğu yazışmalar hakkında kendi ajanları aracılığıyla bilgi toplamaya çalışmaktadır. Bu çalışmaların devam ettiği sıralarda, Paris'te bulunan Ermeni lideri Bogos Nubar, Mustafa Kemal Paşa ile Emir Faysal arasında 16 Haziran 1919 tarihinde imzalanan sözde gizli bir anlaşma suretini, İngiltere Dışişleri Bakanlığı temsilcisine, 18 Ağustos 1919'da teslim etmiştir⁵⁸⁴. Dışişleri Bakanlığı, bu anlaşmayı inandırıcı bulmamakla birlikte,

⁵⁸³ SONYEL, a.g.e., s.5.

⁵⁸⁴ SONYEL, a.g.e., s.19-21.

İstanbul ve Kahire'deki İngiliz diplomatik temsilcilerinin görüşlerine başvurmuştur⁵⁸⁵.

Söz konusu durumun, Türkler tarafından yapılan bir dezenformasyon faaliyeti olabileceği düşüncesi olmakla beraber, her türlü ihtimali hesaplayan İngilizlerin teyit/tekzip yönünde çalışmalarını gösterir bir durumdur.

İstanbul'daki İngiliz İstihbarat subayı Bnb. H.A.D. Hoyland, "söz konusu anlaşmanın bir ajan tarafından, Osmanlı İçişleri Bakanlığı özel kalem dairesinde çalışan bir kâtip aracılığıyla sağlandığını⁵⁸⁶ ve bunun, Bakanlığın arşivinde bulunan esas antlaşmanın bir sureti olduğunu, Erzurum Valisi tarafından Bakanlığa gönderildiğini, bunun bir diğer suretinin ise Doktor Topciyan adlı bir Ermeni tarafından Fransız yetkilileri hesabına 150 Lira'ya satın alındığını"⁵⁸⁷ ifade ederek, anlaşmanın sahte olması olasılığının dikkate alınması değerlendirmesinde bulunmaktadır.

Evrakın orijinaliği hususunda, raporun yazıldığı tarih itibarıyla daha fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Osmanlı Devleti politikaları dikkate alındığında, Osmanlı Hükümeti veya İçişleri kanalıyla böyle bir anlaşma yapılmasının mümkün olmadığı değerlendirildiğini raporun sonunda görmekteyiz.

İngiltere'nin Kahire Temsilcisi Albay French'ten İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 03 Eylül 1919 tarihli ve 417 numaralı şifrede, "Mustafa Kemal Paşa ile Emir Faysal arasında bir anlaşma imzalandığına dair bir delil bulunmadığı, son günlerde Faysal'ın İngiltere ve Fransa'ya karşı Arapları mücadeleye çağıracağını söylediği, fakat Araplarla Türkler arasında bir anlaşma bulunmadığına (French'in) şahsen inandığı, böyle bir anlaşma olduğunu ispatlamanın Ermenilerin çıkarına olacağı, Tahkikatın

⁵⁸⁵ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.78-79.

⁵⁸⁶ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.117-118.

⁵⁸⁷ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.82.

derinleştirildiği, Faysal'ın İngiltere'ye gitmek istediği, fakat sadece temsilci göndermesine müsaade edildiği"⁵⁸⁸ hususları ifade edilmektedir.

Söz konusu anlaşmanın, Çukurova ve Türkiye'nin Doğu İlleri üzerindeki hak iddialarını gerçekleştirilmede, Fransızlarla İngilizlerin yardımlarını sağlamak için Ermeniler tarafından kaleme alınmış olması ihtimali bulunmaktadır⁵⁸⁹.

Bahse konu anlaşmanın sağlandığı kaynak ve kaynağın haberi temin ettiği yere ilk bakıldığında, güvenilir bir haber olarak gözükmesine rağmen, İngiliz istihbarat görevlileri ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, anlaşmanın sahte olma olasılığını göz ardı etmemişlerdir. Ortada bir belge olmasına karşın, ülkeler arasındaki mevcut şartlar değerlendirildiğinde, anılan anlaşmanın yapılmış olması ihtimali azalmaktadır. Nitekim Ermenilerin bir oyunu olabileceği değerlendirmesi, bu yöndeki düşüncenin ürünüdür. Burada, gelen haberin güvenilirliği ne olursa olsun, İngiliz istihbaratçılarının, haberin doğruluğunu gelişen mevcut olaylar paralelinde yeniden sorgulamayı elden bırakmadıklarını görüyoruz.

4.5. İngiliz Yandaşı Türklerin İstanbul'a Dönüş Meselesi

Damat Ferit Kabinesi'nin yeniden erke geçmesinden üç gün sonra (6 Mart 1919), İsviçre'deki İngiliz İstihbarat sorumlusu Bnb. C.E. Binns tarafından hazırlanan ve İngiliz yandaşı Türk'lerin adlarını içeren listenin, İngiliz Askeri İstihbarat Şefliği vasıtasıyla, Dışişleri Bakanlığı'na sunulduğunu görmekteyiz. Listede yer alan şahıslar hakkında, Bnb. Binns, "Bunların kendileri için çok çalıştığını, onlara çok güvendiğini, İstanbul'daki adamlarına pek yararlı olacaklarını" ifade etmektedir.

Listedeki önemli adlar arasında, "Türk Liberal Partisi'nin önderi Prens Sabahattin, Türk anayasasının kurucusu Mithat Paşa'nın yeğeni Kemal

⁵⁸⁸ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.92.

⁵⁸⁹ SONYEL, a.g.e., s.19-21.

Mithat, oldukça zeki ve faal olan Darphane'nin eski yöneticisi Hakkı Halit, gazetesinin siyasasını İngiliz Görüşlerine göre yürütmeye hazır olan 'İkdam' gazetesinin sahibi Ahmet Cevdet, Prens Sabahattin'in sekreteri Ahmet Bedevi ve Galip Bey" bulunmaktadır.

Binbaşı Binns yazısını şöyle sürdürmektedir:

"Dostlarımızın, aşağıdaki nedenlerden ötürü İstanbul'a dönmelerine şimdi izin vermemiz kanısındayım. Nedenler; 1. Bu adamların çoğuna mali yardımda bulundum; dolayısıyla bize karşı epey yükümlülük altında bulunuyorlar. Benden ödenek almayanlar dahi, son iki yıldan beri benimle olan ilişkilerini sürdürerek güvenilir olduklarını kanıtlamışlardır. 2. Tümü de oldukça İngilizcidir ve onlara vereceğimiz herhangi bir öğüde herhalde uyacaklardır. 3. Kimilerine ileride yönetimde önemli görevler verilecektir, o zaman bize pek yararlı olacaklardır. 4. Rütbeleri dolayısıyla bize alelade bir ajandan daha yararlı olacaklardır. 5. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eylemleri, Türkiye'de Fransız-Türk ilişkileri, Türk-Kafkas entrikaları, İtalya-İttihat ve Terakki ilişkileri; İran, Orta Asya ve Hindistan'daki Türk faaliyetleri hakkında bilgi sağlayacaklardır. Olay yerinde bulunacak bu adamlar sayesinde, bizi ilgilendiren çeşitli konularda, Paris ve İsviçre'de sağlayabileceğimiz bilgiden daha yararlı sağlayabileceğimize emin bulunuyorum."⁵⁹⁰

İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda tartışmaya yol açan Bnb. Binns'in bu önerisi iki farklı görüş ortaya çıkarmıştır.

Bunlardan birincisi;

- "Askeri İstihbarat Şefi'nin, daha iyi bilgi toplanabileceği ve Fransız hizbine karşı bir denge kurulabileceği kanaatine karşın, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin olaylar çıkarması durumunda, bu adamların, yasa ve düzene katkıda bulunacak kadar etkili olmadıkları, Sabahattin

---

⁵⁹⁰ SONYEL, a.g.e., s.8.

ve Hakkı Halit'in sağlayacağı faydanın sadece istihbarat sahasında olabileceği, etkileri altında bulundurdukları gazeteler vasıtasıyla Fransız hizbine karşı kısmen bir denge oluşturabilecekleri, herhangi bir siyasal partiyi desteklememeyi taahhüt ettikleri sürece dönmeleri için izin verilebileceği”

İkincisi ise;

- “Söz konusu öneriye dair İstanbul'daki birimlerin, 'İstanbul'da çok sayıda İngiliz yandaşı Türk olduğu⁵⁹¹ ve anılanlara kolaylık gösterilmesine ihtiyaç bulunmadığının' bildirdiği, makam peşinde koşan bu hak iddiacılarının, şu anda orada bulunmasının, Damat Ferit'i ve yeni kurulan Kabinesi'ni güç durumda bırakabileceği”⁵⁹²

şeklindedir.

Konuya ilişkin değerlendirmelerde bulunan İstihbarat personeli, bahse konu adamların İstanbul'a geliş hususuna karar verme aşamasında, bunlardan sağlanabilecek istihbari bilgi yanında, ileri aşamada yönetim kademelerinde işgal etmeleri muhtemel makamlar ve öncesinde sahip buldukları nüfuzları vasıtasıyla, İngiltere politikaları doğrultusunda Osmanlı Yönetimi'ni etkileyebileceklerini hesaplamaktadır.

Ayrıca, İstihbaratın oluşabilmesinde haber toplayabilmenin olmazsa olmaz olduğunu bilen İngiliz istihbaratçının, anılan kişilerin İstanbul'a gelişlerine izin verilmesinin yararlı olacağını savunmakta olduğunu görüyoruz. Ancak, Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan değerlendirmelerde anılan kişilerin istihbarat alanında yararlı olabilecekleri öngörüsüne katılmakla birlikte, siyasi etkinlik manasında bir katkılarının olamayacağı, hatta zaten İngiliz yandaşı durumunda olan ve o anda olduğu gibi ileride de İngiliz politikaları yönünde, hareket edeceği kuvvetle muhtemel görülen Damat Ferit Hükümeti'nin dengesini bozabileceği mütalaasında bulunmaktadır. Burada

⁵⁹¹ Bu ifadeden, İngilizlerin haber toplamada kaynak sıkıntısı çekmedikleri, kendilerine hizmette yarışan birçok hainin bulunduğu açıkça görülmektedir.

⁵⁹² SONYEL, a.g.e., s.9.

İstihbaratçının tüm olasılıkları ortaya koyduğu, siyasilerin ise bu olasılıklardan yola çıkarak karar almaya çalıştıkları görülmektedir.

4.6. Black (Kara) Jumbo'nun Faaliyetleri

İngilizlerin Türk topraklarında kurmuş oldukları ve “Kara Jumbo” şifre adını verdikleri istihbarat teşkilatı oldukça gizli haberleri dahi sızdırıp, meclis gizli celseleri de dâhil olmak üzere, Türk Ordusu'nun her hareketini derhal İstanbul'daki istihbarat merkezine bildirmiştir⁵⁹³.

02 Mart 1921'de, İstanbul'daki İngiliz Genel Karargâhı'ndan (General Harrington'dan) İngiltere Askeri İstihbarat Başkanlığı'na gönderilen şifreli telgrafta, “Mustafa Kemal Paşa'dan, Londra'da Bekir Sami Bey'e gönderilen 1 Mart 1921 tarihli şifrenin Black Jumbo tarafından ele geçirildiği, söz konusu şifrede, ‘26 Şubat günlü şifre telgrafınızla sorulan noktalar daha önce açık seçik izah edilmişti. Yine de görüşlerimi aşağıda belirtiyorum...’⁵⁹⁴ ifadeleri yer almaktadır.

Telgrafın tam metni çözülerek, belki de şifrelenmeden önce ele geçirilerek İstanbul üzerinden İngiltere'ye gönderilmiştir

İngiliz İstihbarat Servisi, Doğu İlleri'ndeki durumla ilgili incelemeler yapmak amacıyla Osmanlı Yönetimi tarafından Fevzi (Çakmak) Paşa başkanlığında, Trabzon yoluyla Anadolu'ya gönderilen kurulla da ilgilenmektedir. 13 Eylül 1919 tarihli raporda;

“Black Jumbo (E.T.2)'nin bildirdiğine göre, Erzurum'da birisi, muhtemelen genel komutan veya Mustafa Kemal, Trabzon'daki yerel komutana, Fevzi Paşa'yı nezaketle karşılamasını buyuruyor, ama

⁵⁹³ Üftade ÇUKUROVA, **Kurtuluş Yıllarında İngiliz Muhibleri Cemiyeti ve İngiliz İstihbaratının Çalışmaları**, (A.Ü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1988, s.52.

⁵⁹⁴ ŞİMŞİR, a.g.e., c.III, s.201.

Ulusal akıma karışmaya başlarsa, komutanın ne yapacağını bildiğini ekliyordu.”⁵⁹⁵ denilmektedir.

Fevzi Paşa'nın, Ulusal Akım'a karışmaya kalkması halinde, Mustafa Kemal Paşa'nın, komutana, 'ne yapacağını bildiğini' söylemesinden, Anadolu dâhilinde konuya ilişkin genel bir talimatın daha önce yayımlandığını anlamaktayız.

14-22 Ağustos 1922 arası dönemde, Black Jumbo'dan gelen ve “ Türk Ordusu'nun, Sakarya'nın doğusunda 20 Tümeden fazla bir gücü topladığı, İsmet Paşa'nın sade ve sakin bir emir yayınladığı, Türk Ordusu'nun çok kararlı olduğu” hususlarını içeren bir raporun intikal etmesi, General Harrington'u şaşırtmıştır.

Harrington, rapora ilişkin olarak, General Marden'e,

“Hayret, sessiz sedasız, yeniden bir Ordu kurmuşlar. Ankara'nınki yılgınlık değil, fırtına öncesi sessizliğiymiş. Doğrusunu söyleyeyim, bir enkaza doğru yürüdüğünü sanan Yunanlıları uyarmak, hiç içimden gelmiyor.”⁵⁹⁶ ifadelerinde bulunmuştur.

Harrington'un ifadesinden ve Black Jumbo'dan gelen rapordan, Türk Ordusu'nun bir karşı taarruz hazırlığı yaptığının anlaşıldığı sonucu çıkmamaktadır. “Yunanlıların bir enkaza doğru yürüdüğünü sandığı” değerlendirmesi, Türk tarafının hala savunma hazırlıkları yaptığını inanıldığını göstermektedir.

Bu arada Yunanlılar, muharebe alanındaki aleyhlerine gelişen durumu, kendi ülkelerine ve işgal devletlerine makul gerekçelerle izah etmenin yollarını aramaktaydılar. Ancak, İngilizleri aldatmak imkânsızdı, çünkü Black Jumbo, cephe gelişmeleri hakkında düzenli raporlar göndermekteydi⁵⁹⁷.

⁵⁹⁵ SONYEL, a.g.e., s.36,37.

⁵⁹⁶ ÖZAKMAN, a.g.e., s.353.

⁵⁹⁷ ŞİMŞİR, a.g.e., s.453-454.

Black Jumbo'dan gelen bilgiler çerçevesinde, Türklerin karşı taarruzunun sonuçları⁵⁹⁸ ve İstanbul'da yaratacağı yankıları değerlendirmek üzere, General Harington'un başkanlığında bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya katılanlar, Black Jumbo'nun verdiği bilgileri öğrenmişlerdir. İçlerinden biri, bu gizli bilgilerin General Papulas'a ulaşmasını sağlayacaktır⁵⁹⁹. Burada, İngilizlerin Black Jumbo'dan gelen haberi Yunanlılara resmi kanaldan aktarmadığı, Yunanlıların toplantıya katılan birisi vasıtasıyla bilgilendirildikleri anlaşılmaktadır.

Black Jumbo takma adıyla anılan İngiliz casusunun/casuslarının⁶⁰⁰, cephe gelişmelerine değil, meclis gizli oturumlarına kadar uzanan göz ve kulağından Yunan istihbaratının yararlanmaması mümkün değildir. Bunu gerçekleştirmek için İngiliz istihbaratından "köstebek" bulmaları da zor değildir. Ama Mustafa Kemal Paşa, hem Black Jumbo'ya hem de diğer işgalci ajanlara büyük taarruzun başlayışındaki gizliliği sızdırmamıştır⁶⁰¹.

Black Jumbo'dan alındığı belirtilen ve şu ana kadar görülen haberlerin, Millî Mücadele'yi olumsuz etkileyecek bir gelişmeye yol açmadığı görülmektedir. Arşivlerde yapılan taramalarda, Black Jumbo'nun tespit edilmiş olduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Buna karşın, İşgal Devletleri'nin ve özellikle İngilizler casuslarının, yakınlarda olabileceğini, her zaman hesaba katan Mustafa Kemal Paşa'nın istihbarata karşı koyma faaliyetlerini iyi organize ettiği ve Millî Mücadele'nin kazanılması için ortama, yönlendirici ve yanıltıcı bilgileri verdiğini söylemenin isabetli olduğu düşünülmektedir. Büyük Taarruz sırasında Black Jumbo'dan da haber çıkmaması da bu tespiti destekler mahiyettedir.

⁵⁹⁸ Toparlandığı bildirilen 20 Tümen, elbette büyük bir kuvvettir. Buradaki değerlendirme toplantısında, bir karşı taarruz olasılığında bahsedilmektedir. Durum değerlendirmesi, İngilizlerin, tüm olasılıkları dikkate alma geleneğinden kaynaklanmaktadır. Black Jumbo'dan, karşı taarruz yapılacağı yolunda bir bilgi gelmemiştir. Gelen bilgiler sadece cephedeki hareketliliği içermektedir. Bu hareketlilik, Yunan taarruzunun beklendiği bir dönemde, olağandır. Rapor tarihi ve Büyük Taarruz başlangıcı dikkate alındığında, düşman tarafı değerlendirme toplantılarında, birlik hareketleri emarelerini değerlendirmelerini yaparken, Türk tarafı, çoktan karşı taarruz için pozisyonunu almıştır.

⁵⁹⁹ ÖZAKMAN, a.g.e., s.455-457.

⁶⁰⁰ Black Jumbo'nun bir kişi mi yoksa bir grup mu olduğu yönünde bir tespit yapılamamıştır.

⁶⁰¹ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.121.

4.7. İttihat ve Terakki İstihbaratına Dair İngiliz Raporu

İngiliz İstihbarat Servisi tarafından, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütü hakkında hazırlanan ve 8 Mart 1919'da Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen rapora ilişkin bilgilerin, 'güvenilir kaynaklardan' sağlanmış olmasıyla birlikte, Cemiyet'in o güne dek titizlikle koruduğu gizlilik yüzünden, bunun ihtiyatla kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Söz konusu raporda, "Cemiyetin ordu, donanma ve polis arasında etkili olduğu, Cemiyetin propaganda işlerini yürüten ve veznedarlığını yapan Cavit Bey'in 'zeki' birisi olduğu, yardımcısı Hüseyin Cavit (Yalçın) Bey'in 'mali çevrelerde etki sahibi bulunan, ama etkisini daima Almanlar ve Musevilerden yana kullanmayan' birisi olduğu, Talat Paşa'nın gizli kurullar aracılığıyla genel konseyi hala denetlediğinin sanıldığı, Üyelerden Beha Bey'in Türkiye Yüce Doğu Farmason Locası'nda etkili olduğu, Remzi Bey'in 'oldukça tehlikeli' birisi olduğu, Kafkas Ordusu eski komutanı Vehip Paşa'nın genç subaylar arasında etkili ve 'tehlike arz edebilecek' bir yapıya sahip bulunduğu"⁶⁰² ifade edilmektedir.

Yukarıda ortaya konan değerlendirmede, İngiliz İstihbaratçıların, kaynağı güvenilir bulmalarına karşın, Cemiyet'in şu ana kadar ki faaliyetlerini gizlemede göstermiş olduğu başarı nedeniyle, bilgilere ihtiyatla yaklaştıkları görülmektedir.

Kaynakların intikal ettirdiği bu tür haberlerin değerlendirilmesinde, kaynağın daha önce vermiş olduğu haberlerin nitelikleri ve doğru çıkma oranları da dikkate alınmaktadır. Ancak, burada takibi yapılan Cemiyet'in özelliğinden kaynaklanan durumdan dolayı haber doğruluğuna ihtiyatla yaklaşılmaktadır. Ayrıca, Cemiyet üyelerinin görevlerinin yanı sıra şahsi özellikleri üzerinde bazı belirlemelerin yapılması, İngiliz İstihbaratçıların konuya titizlikle yaklaştığını göstermektedir. Şahsi özelliklerin tahlili, bu kişilerin ileride oluşması muhtemel durumlarda, nasıl bir hareket tarzı takip edebilecekleri konusunda ipuçları verebileceğinden önem arz etmektedir.

---

⁶⁰² SONYEL, a.g.e., s.9-10.

Ayrıca, Mütareke öncesinde faaliyet gösteren ancak sonrasında dağılan örgütün önceki yapısının ve rol alan şahsiyetlerin ortaya konması, sonradan oluşması muhtemel olan teşekküllerde, bağlantıların ortaya çıkarılmasını kolaylaştıracaktır.

4.8. Meclis Çalışmalarının Takibi

Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı üzerine, Türkiye'nin işgal altında olmayan bölgelerinden ivedilikle seçilen milletvekilleri ve Bağlaşık Devletlerin İstanbul'u resmen işgali üzerine Anadolu'ya geçen kimi Osmanlı mebuslarından oluşan TBMM, 23 Nisan 1920'de Ankara'da resmen açılmıştır. TBMM'nin kuruluşuna büyük önem veren İngiliz İstihbarat Servisi, Ankara'daki ajanları aracılığıyla Meclis çalışmaları hakkında bilgi toplama gayreti içindedir⁶⁰³.

Meclis çalışmaları hakkında bilgi edinme faaliyetlerine ilişkin gönderilen raporların içeriklerinden ziyade kaynak ve numaraları açısından sıralayacak olursak, öncelikle kaynak, sonrasında gönderilen haberlerin niteliği hususunda bir kanaat oluşturabiliriz.

— İngiliz Askeri İstihbarat Teşkilatı İstanbul Şubesi'nce hazırlanan ve 7-14 Ocak 1920 günlerini kapsayan 2737 numaralı haftalık istihbarat raporunda, "Ankara Belediyesi'nin, Sivas Kongresi üyeleri onuruna verdiği akşam yemeğinde bir İngiliz ajanın hazır bulunduğu, 120 kişilik yemekte, Ankara Belediye Başkanı ile Mustafa Kemal Paşa'nın birer kısa konuşma yaptığı, yemekten sonra öğrenciler tarafından bir temsil verildiği ve İzmir'in işgali konusunun canlandırıldığı"⁶⁰⁴ belirtilmektedir.

— 22 Mayıs 1920'de, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Sir John de Robeck tarafından Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen ve Meclis oturumunda hazır bulunduğu belirtilen HA/928 numaralı ajandan alınan

⁶⁰³ SONYEL, a.g.e., s.71.

⁶⁰⁴ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.332-333. ; SONYEL, a.g.e., s.62.

raporda, “TBMM’nin Ankara’da kurulma kararının, Heyet-i Temsiliye tarafından 28 Mart 1920’de Karasu’da yapılan toplantıda alındığı, Meclis üyelerinin isimleri ve geçici bir yönetimin belirlendiği, kurulan geçici yönetimin gerçekte cumhuriyet biçiminde olduğu, ancak halkın Padişah’a olan duyguları göz önünde tutularak, bunun açıkça söylenmediği, Mustafa Kemal Paşa’nın İtalyan’larla ilişkilerinin oldukça iyi olduğu, Mecliste İtalyanlar lehine konuşmalar yapıldığı”⁶⁰⁵ hususları ifade edilmektedir. Rapor sonunda kaynak olarak T.25-2 numaralı eleman gösterilmektedir. Raporun, Eskişehir’den gönderilmiş olmasından, Ankara’da bulunan İngiliz ajanlarının, İstanbul ile haberleşme bağlantısını Eskişehir üzerinden sağladığını anlamaktayız.

— İngiliz Askeri İstihbarat Teşkilatı İstanbul Şubesi’nce hazırlanan ve 16-23 Haziran 1920 günlerini kapsayan haftalık istihbarat raporunda, “Türk Hükümeti’nin konferansa sunacağı barış şartlarının İngiliz istihbarat teşkilatınca elde edildiği”⁶⁰⁶ bildirilmektedir.

— 12 Mart 1921 tarihli gizli oturumda⁶⁰⁷ görüşülen konuları ihtiva eden ve ‘daha önce denenmediği ancak güvenilir olduğuna inanıldığı’⁶⁰⁸ ifade edilen kaynağın aktardığı bilgiler çerçevesinde hazırlanan İngiliz İstihbarat Servisi’nin 12 Mart 1921 tarih ve 79 numaralı raporu⁶⁰⁹ bulunmaktadır.

— Genellikle iyi haber alan Ulusçu bir kaynak’ olarak nitelenen R/26/39 numaralı kaynaktan alındığı belirtilen ve İçel, Şaban Karahisar, Sivas ve Tokat milletvekillerinin sunmuş oldukları ortak bir gensoruya karşılık, Bekir Sami Bey’in temaslarına ilişkin bilgilerin verildiği, 19 Şubat 1921 tarihli gizli oturumdaki konuşmalara ait detayları içeren Mart 1921 tarihli İngiliz gizli istihbarat raporu⁶¹⁰ hazırlanmıştır.

⁶⁰⁵ SONYEL, a.g.e., s.79.

⁶⁰⁶ ŞİMŞİR, a.g.e., c.II, s.172.

⁶⁰⁷ 12 Mart 1921 tarihinde yapılmış bir gizli celse tespit edilememiştir. Bu tarihe en yakın gizli celse, 21 Şubat 1921’de yapılmıştır. **TBMMGCZ**, c.I., s.445.Yapılan görüşmenin aynı gün İngiliz İstihbarat raporuna yansması da ihtimal dâhilinde görülmemektedir.

⁶⁰⁸ İngiliz istihbarat raporlarının büyük bir kısmında, haberin temin edildiği kaynağın niteliğine ilişkin tespitlerin verildiği görülmektedir. Kaynağın güvenilirlik derecesinin bilinmesi, değerlendirme üniteleri açısından sıhhatli bir hasılanın oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

⁶⁰⁹ ŞİMŞİR, a.g.e., c.III, s.231.

⁶¹⁰ SONYEL, a.g.e., s.148,149.

— Bu güne dek denenmemiş olan, ama güvenilir olduğuna inanılan Ulusçu bir kaynaktan alınan bilgiye göre' ifadesi ile başlayan ve TBMM'nin 12 Şubat 1921'de yaptığı gizli oturuma ilişkin bilgileri içeren 25 Şubat 1921 tarih ve 79 sayılı İngiliz gizli istihbarat raporunda, Mustafa Kemal Paşa'nın " Dış işlerle ilgili olarak, eskisine oranla daha tedbirli davranılması gerektiğini, Doğu'da İngiliz-Rus rekabetinin yeni bir devreye girmekte olduğunu, İngiltere'nin iyi niyetinden emin olunmadığını, Ağa Han gibi bir casusun Hindistan temsilcisi olarak konferansa katılmasının İngiltere'nin bir oyun oynamaya çalışacağına kanıtı olduğunu, Rusların son günlerde, Anadolu içerilerindeki kimi komiteleri finanse etmiş olduklarını duyduğunu, bu komiteleri oluşturan kişilerin adlarını taşıyan bir listeyi sağladığını, onların gizlice ele geçirilmesine uğraşıldığını, Rusların, Gürcistan'a yapacağı olası bir saldırı için gerekli tüm tedbirlerin alındığı, Gürcistan'ın, TBMM'nin koruyuculuğu altında olduğu gerçeğinin hatırlatıldığını, Yunanlıların, 28 Şubat'ta, Afyonkarahisar savaş kesiminde, beklenmedik bir saldırıya geçeceklerinin, İstanbul'dan haber verildiğini, bu yönde hazırlıkların yapıldığını" belirttiği, ifade edilmektedir.

Raporda, ayrıca Tefik (Dersim) Efendi'nin ve Ahmet Hamdi (Ertoğrul)'un soruları ve cevaplarına ilişkin detaylar bulunmaktadır. Rapor sonunda, R/26/39 kaynak numarası olarak gösterilmektedir⁶¹¹.

TBMM gizli celse zabıtlarına bakıldığında, raporda geçen söz konusu tarihte yapılan gizli oturumda, anılan milletvekillerinin ve Mustafa Kemal Paşa'nın söz almadıkları görülmektedir⁶¹².

— R/26/39 numaralı kaynak, İngiliz İstihbarat Servisi'ne, 26 Şubat 1921 tarihli gizli oturumda⁶¹³, Bağlaşık Devletlerin, Londra Konferansı'nda yaptıkları önerilerin görüşüldüğünü bildirmektedir.

⁶¹¹ SONYEL, a.g.e., s.149-151.

⁶¹² TBMMGCZ, c.I., s.417-421.

⁶¹³ 21 Şubat 1921-17 Mart 1921 tarihleri arasında gerçekleşen bir görüşme bulunmamaktadır. Bkz: TBMMGCZ, c.I ve c.II.

TBMM gizli oturumlarındaki gelişmelerin aktarılmasında, İngiliz istihbaratına gönderilen haberlerin R/26/39 numaralı kaynak etrafında yoğunlaştığını görmekteyiz. Ancak, 21 Şubat 1921–17 Mart 1921 tarihleri arasında gizli bir oturumun gerçekleşmemiştir. Ayrıca, kaynağın vermiş olduğu bazı tarihlerde, gizli görüşme gerçekleşmiş olmakla birlikte görüşme içerikleri ile raporlarda yazılanlar birbirini tutmamaktadır. Bu hususlar, dikkate alındığında, kaynağın normal görüşmelerde edindiği bilgileri, gizli görüşmeden elde etmiş gibi göstererek, haberlerinin kıymetini, dolayısıyla alacağı ödülün miktarını arttırmayı amaçlamış olabileceği düşünülebilir.

Ayrıca, İngiliz kaynak değerlendirmelerinde, ‘başlangıçta daha önce denenmemiş’, sonrasında ‘güvenilir’ kaynak durumuna gelen R/26/39’un, İngiliz elemanı olmada yerini sağlamlaştırma açısından, gizli oturum konusunu kullanmış olabileceği akla gelmektedir. Tüm bu hususlara bakıldığında, Meclis veya çevresinden, İngilizlere haber gönderen R/26/39 numaralı kaynağın milletvekili olduğu yönünde kesin bir kanaate varmanın mümkün olmadığı değerlendirilmektedir. Anılan kaynağın, gizli oturumlara ilişkin bilgileri duyuma müstenid derlemiş olabileceği akla gelmektedir.

4.9. İngiliz İstihbarat Servisi’nin Yeniden Yapılanması

İngiltere Savaş Bakanlığı, 7 Temmuz 1919’da, Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği gizli bir raporda, sürekli ve birleşik bir istihbarat sistemi kurulmasını öneren bir projeyi sunmakta ve her çeşit istihbaratı sağlamakla görevlendirilmesi tasarlanan Servisin, ilk aşamada yerel askeri yönetimin, daha sonra da Doğu Komitesi’nin yetkisine verilmesi teklif edilmektedir.

Söz konusu raporda, General Milne’nin, İstanbul’da komutası altındaki istihbarat sistemi, “Öteki istihbarat bölgeleriyle yetersiz bağlantı, Örgüt dengesizliği, istihbarat sorumlularına dağıtılan görevler, ne kadar ve ne nitelikte bilgi toplandığı, bu bilginin kaydedilerek bununla ilgilenen siyasi yana ne denli sağlandığı, gizli servis örgütünün genişliği, bu amaç için ayrılan mali

kaynağın nasıl harcandığı, iktisadi sahada haber toplamak için ne denli bir örgütün bulunduğu, konsolosluk yetkilileri, İngiliz tüccarları v.s.'den yararlanılıp yararlanılmadığı, Rusya'daki Müslüman'ları göz hapsinde tutmak için ne denli tedbirler alındığının yeterince bilinmediği" hususları ifade edilerek eleştirilmekte ve "İstanbul'un Doğu bölgesi için bir istihbarat merkezi olması, Askeri İstihbarat Servisi'nin mevcut görevlerine ilave olarak, tüm kamu kurumlarına gönderilen belgelerin korunması, dosyalanması işleriyle de meşgul olması, İstanbul'da geçici bir Müslüman İstihbarat Bürosu kurulması, tüm istihbarat şubelerinin bu bilgi bankasından gerektiğinde yararlanabilmesi, Ordu'nun çekilmesini müteakip belirlenen görevlerin askeri ataşeler vasıtasıyla sürdürülmesi" önerilmektedir.

31 Ekim 1919'da karşılık veren Dışişleri Bakanlığı, "askeri ataşelerin casusların eylemleriyle ilgilenmemeleri gerektiği, casusluk yapmadan gizli bir istihbarat servisinin kurulamayacağı, masraflı ve zamansız bulunması" hususlarını gerekçe göstererek, projenin kabul görmediğini bildirmiştir⁶¹⁴.

İngiltere Savaş Bakanlığı'nın, istihbarat faaliyetlerinin yeniden düzenlemesine ilişkin ortaya attığı projenin incelenmesinden; uygulanan önceki sistemde, sorumluluk sahalarının sınırları konusunda bir karmaşa olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, koordinasyon sorunları yaşandığı, bilgilerin kayıt altına alınarak dosyalanmasında problem bulunduğu, haber toplama vasıtası olarak eldeki resmi-gayri resmi tüm imkânların kullanılmadığına inanıldığı, istihbarat gayretlerine yapılan harcamanın maliyet/etkinlik hesabında tereddütler bulunduğu sonuçlarına varabilmek mümkündür. Ayrıca, tüm bu sebeplerin ortaya konmasından, İngilizlerin, Mütareke sonrası oluşacak ortamın istihbarat ihtiyaçlarını tam olarak hesaplayamadıkları değerlendirilmesinde bulunmak yanlış olmayacaktır.

İstihbaratçılar, teklif ettikleri yeni düzenlemeyle, haber toplama faaliyetlerinde eldeki tüm imkanları kullanma düşüncesindedirler. Ancak, Dışişleri Bakanlığı'nın, istihbaratı sadece casusluk olarak algıladığı,

⁶¹⁴ SONYEL, a.g.e., s.23-24.

halihazırda işleyen bir sistem var iken, bu karmaşık ortamda yeni bir yapılanmaya gitmenin fayda sağlamayacağı, projenin zamansız ve maliyetli olabileceği düşünceleri de ileri sürülerek, ertelenmesi yoluna gittiği görülmektedir.

4.10. Mudanya Konferansı Öncesi İngiliz İstihbaratı Hazırlıkları

Türk zaferinden hemen sonra, Bağlaşık Devletler, yeni bir savaşın tehlikelerini önlemek amacıyla, TBMM Yönetimi'ni, Yunanistan ve öteki kimi devletleri, ivedilikle bir barış konferansına katılmaya çağırıyorlardı. Konferanstan önce, konferans sırasında ve hemen sonrasında, perde gerisinde kaydedilecek gelişmeleri izleyerek, İngiliz yetkililerine günü gününe bilgi vermesi ve böylece İngilizlere konferansta yararlı bir ortam hazırlaması için İngiliz İstihbarat Servisi seferber ediliyordu.

İstihbarat Servisi'nin ilk görevi, Ulusçu Türkiye ile Bolşevik Rusya arasındaki ilişkilerin gerçek durumunu saptamak, iki ülkenin arasını açmak için atılımlarda bulunmak ve gerekirse hem Türkiye hem de Rusya'yı yalnız bırakmaktı. Ankara'nın Bağlaşık Devletlerle bir anlaşmaya varmasından ve bu anlaşma dışında bırakılmasından kaygılanan Rusya'nın, Ankara üzerinde, dolaylı biçimde kullandığı baskıyı izliyordu⁶¹⁵. Boğazlar meselesi dolayısıyla, Rusya, Ukrayna ve Gürcistan Cumhuriyetleri'nin de davet edilmesi, TBMM tarafından istenmiştir⁶¹⁶.

İngilizlerin, daha Konferans'ta masa başına gelmeden önce, katılacak ülkelerin, İngiltere menfaatlerine uygun bir tabloda yerleşmesi için istihbarat Servisi'ni devreye soktuğunu görüyoruz. Servis'in, Türk-Rus ilişkilerinin arasının açılması görevi almasından, çeşitli propaganda ve operasyonel çalışmalarda bulunabileceği düşünülebilir. Ancak ileri safhalarda Mudanya Konferansı'ndaki gelişmelerden, Türkiye ve Rusya'nın birlikte hareket ettiği

⁶¹⁵ SONYEL, a.g.e., s.279.

⁶¹⁶ Nutuk, s.460.

söylenememekle birlikte, iki ülkenin “yalnızlığa itilme” amacının gerçekleştirilebilmesi başarısının gösterildiği de görülmektedir. Burada, Servis’in sağladığı asıl faydanın, Türk-Rus ilişkilerinin gerçek durumunun tespitinde olduğu söylenebilir.

4.11. Sivas Delegelerinin ve Amerikalı Gazetecinin Takibi

16 Ekim 1919 tarihli İngiliz İstihbarat raporunda, “Mustafa Kemal Paşa’nın, Sivas Kongresi’nde yapmış olduğu konuşma ve delegelerin İttihatçı olmadıkları yolunda and içtikleri haberi” yer almakta ve ‘güvenilir bir kaynaktan sağlandığı’ işaret edilmektedir. İngiliz İstihbarat Servisi’nin, ayrıca, o sıralarda Sivas’a giden ve Amerikan mandasından yana olduğu söylenen Amerikalı gazeteci Edgar Louis Browne’un eylemleri ve Mustafa Kemal Paşa ile yapmış olduğu görüşme hakkında da bilgi topladığı, 29 Ekim 1919 tarihli bir raporda görülmektedir⁶¹⁷.

İngiliz İstihbarat Servisi’nin, Mustafa Kemal Paşa’nın faaliyetlerini çok yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa’nın konuşması ve İttihatçı olunmadığına dair içilen anda kadar detayları temin edebildiklerini görmekteyiz. Söz konusu haberleri gönderen kaynağın ‘güvenilir’ olarak nitelendirilmesinden, anılan kaynağın kongre içindeki faaliyetlerde yer almış bir kişinin olduğunun kuvvetle muhtemel olduğu sonucu çıkarılabilir. İngiliz İstihbarat Servisi’nin, Millî Mücadele faaliyetlerine ilave olarak, kendi siyasaları dışında gelişen tüm durumları takip etme gayretinde olduğu, Amerikalı gazetecinin hareketlerinin de takip edilmesinden anlaşılmaktadır.

---

⁶¹⁷ SONYEL, a.g.e., s.34.

4.12. Chester Projesi ve İngiliz Firmalarının Silah Satışı

Ankara'da bulunan ajanının verdiği bilgiler doğrultusunda hazırlanan, 22 Ocak 1923 tarihli İngiliz istihbarat raporu, "Amerikalı iş adamı Amiral Chester'in, Türkiye'de imtiyaz edinmek için çaba sarf ettiğini, anılanın teklif ettiği projenin incelenmesi maksadıyla bir komisyon atandığını, 10 milyon Lira avans sağlamış olduğundan, projenin erken bir vakitte kabul edileceğinin, Ankara'daki bir 'yetkili kaynak' tarafından açıklandığını, projeyi haber alan Fransızların galeyana geldiğini, Albay Mougin'in, Ankara Yönetimi'nin dikkatini 1914'de bir Fransız grubuna verilen İrade-i Seniyye'ye dikkat çektiğini, bu İrade ile Fransız grubuna, Samsun-Sivas-Pekeriç demiryolu hattını ve Tokat'la Harput'a uzanan şebekelerini kurması ve işletmesi için ayrıcalık hakkı verildiğini hatırlattığını ve Grubun söz konusu projeyi uygulamaya hazır olduğunu bildirdiğini" kaydetmektedir. Buna karşın, Chester Projesi'nin, TBMM tarafından kabul edilmesi, Fransızların hoşnutsuzluğuna sebep olacaktır⁶¹⁸.

Proje karşılıklı menfaate dayanan ticari bir anlaşma olarak gözükmekle birlikte, daha düne kadar yok etmek amacıyla uğraş verdikleri ülkeye karşı ekonomik menfaatler peşine düşmeleri hususu dikkate alındığında, batılı ülkelerin sömürü politikalarını her aşamada devam ettirdiği ve koparılabilecek her türlü rant için kendi aralarında mücadeleye giriştikleri sonucu çıkarabileceğimiz bu durum, ekonomik sahada yapılan istihbarata örnek bir gelişmedir.

Bu olaya ilave olarak, Millî Mücadele'nin devam ettiği günlerde; Osmanlı Bankası kanalıyla Hindistan'dan intikal eden maddi yardımların İngilizler tarafından engellenmemesi⁶¹⁹ ve İngiliz Hükümeti'nin Türk-Yunan savaşında tarafsız kalma kararı bulunmakla birlikte, İngiliz özel silah firmaları tarafından savaşan taraflara silah ve mühimmat satılmasında mahzur görmemesi ve konuya ilişkin olarak özel firmalara satış lisansı vereceğini,

⁶¹⁸ SONYEL, a.g.e., s.304-305.

⁶¹⁹ ŞİMŞİR, a.g.e., c.IV, s.51, 68, 70, 76.

Fransız, İtalyan, Belçika ve Japonya Hükümetleri'ne duyurması⁶²⁰, batılı ülkelerin her türlü durumda ekonomik menfaat elde etme gayreti içerisinde bulduklarını gösteren bir diğer durumdur.

4.13. Ermeni Casusun Adana ve Aziziye'deki Askeri Duruma İlişkin Raporu

İngiliz İstihbarat Servisi, İstanbul ve Anadolu'da eylemlerine başlarken, gayri-Müslim Osmanlı Devleti uyruklarından, özellikle Ermenilerden oldukça yararlanmıştı. Örneğin, İstanbul'daki İngiliz İstihbarat sorumlusu Tümgeneralı temsil eden G.S. Major, 15 Eylül 1919'da İngiliz İstihbarat Şefi'ne gönderdiği gizli yazıya, Adana'daki İngiliz İstihbarat yetkilisinin Aziziye ilçesindeki askeri duruma ilişkin raporun bir suretini de eklemiştir. Bu rapordaki bilgiyi, halihazırdaki durumu detaylandırmak amacıyla Aziziye'ye gönderilen İran doğumlu güvenilir bir Ermeni sağlamıştır. Casus, Adana ile Aziziye arasındaki jandarma mevzileri hakkında da bilgi toplamıştır. Raporda, şu hususlar dile getirilmektedir:

“ Ermeni Casus, Kürt kıyafetine girerek, 29 Ağustos'ta Aziziye'ye ulaştı ve Çürük Yüzbaşı İbrahim Efendi adlı yaşlı, ama etkili bir Kürtle görüştü. Onun dostluğunu kazanarak evinde kaldı. Kilikya hakkında konuştular. Kürt'ün anlattığına göre; Türkler, Malatya, Harput, Sivas Kayseri ve Aziziye'deki halkı, bir yabancı devlet bu yerlerin herhangi birisini işgale kalkarsa, ona karşı direnmek için silahlandırmayı diliyorlardı. Bundan genellikle Müdafaa-i Hukuk-u Millîye ve Redd-i İlhak sorumluydu. Silahları vardır. Ağustos başlarında Yüzbaşı Galip Bey buradaki mitingleri düzenlemek için Sivas'tan geldiğinde 8.000 silah getirmişti.”

Ermeni casus, ayrıca, silahların tipi, sayısı, askerlerin mevzileri, silahları, propaganda ve yerel kışkırtıcılar hakkında ayrıntılı bilgi veriyor; sivil

⁶²⁰ ŞİMŞİR, a.g.e., c.III, s.599, 606-607.

halkın rahatsız edilmediğini, tüm Müslüman Kürtlerin şimdi Türklere sempati beslediklerini, raporuna ekliyordu⁶²¹.

Ermeni casusun kıyafet değiştirerek, Kürt grupların arasına gönderilmesinden, İngiliz İstihbarat Servisi'nin nitelikli elemanlara sahip olduğunu, ayrıca casusun, kendi kökeni ve dili dışındaki bir grup içerisinde belirlenen maske altında gerçek kimliğini açığa vurmadan hareket edebildiğini görmekteyiz. Casusun hazırladığı rapordaki, halkın durumu hakkındaki düşünceleri ile askeri bilgiler dikkate alındığında, Servis tarafından belirlenmiş istihbarat ihtiyaçlarına göre hareket ettiğini ve kısa da olsa neyi, nasıl temin edeceğine dair bir eğitim aldığını söyleyebiliriz.

4.14. Diran Yaçibekyan adlı Türkiyeli Bir Ermeni Casus

Anılan casus, 11 Mayıs 1921'de, Paris'ten, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir yazıda, "eskiden İstanbul'daki Posta Dairesi'nde çalıştığını, İngiltere'yi ikinci yurt olarak tanıdığı için, Whittall Şirketi'nde çalışan Nerses Noradungyan adlı başka bir Ermeni aracılığıyla, İngiltere'ye, istihbarat sahasında değerli hizmetlerde bulunduğunu, tüm savaş döneminde, Britanya'ya sadık kaldığını, Fransa'da her çeşit yaşam kazancından yoksun ve çaresiz bir durumda olduğunu" ifade etmekte ve mali yardım talebinde bulunarak, yine hizmete hazır olduğunu bildirmektedir.

J.W.Whittall firması personelinden N. Noradungyan, 26 Temmuz 1921'de, Diran'ın iddialarını doğrulamakta ve "O'nun, çoğu kez kendisine, hükümetin telyazılarından sağladığı bilgileri verdiğini, kendisinin de bunları patronlarına ilettiğini" yazmaktadır. Tüm bunlara karşın, İngiltere Dışişleri Bakanlığı, casusa yardımda bulunmamıştır⁶²².

Paravan Şirketlerin istihbarat sahasında kullanılmasına, bağımsız Yunanistan'ın temelini atma amacı olan Sinomasiya Örgütü'nün, XVII'nci

⁶²¹ SONYEL, a.g.e., s.37.

⁶²² SONYEL, a.g.e., s.182-183.

yy.'da, İzmir'de "Galatı Kardeşler" ve "Teopar Batı", İstanbul'da ise "A.Kozadni" adlı şirketleri kurması, diğer bir örnek olarak gösterilebilir⁶²³.

Şirketlerin, görünürdeki faaliyetlerinin dışında, kendi ülkelerinin istihbarat teşkilatları istekleri doğrultusunda, haber temin etme gayretinde bulunması istihbarat sahası için olağan bir durumdur. Burada asıl dikkati çekmesi gereken konu, anlattıkları doğrulanmasına rağmen, Ermeni casusa herhangi bir yardımda bulunulmamasıdır. Bu durumdan, "Casusluğun, kişi tarafından karşı devlete yapılan bir hizmet olduğu, ancak devletin duygularının bulunmadığı, kendi ülkesine ihanet eden birisinin, hizmet ettiği karşı taraf devletine de ihanette bulunmasının ihtimal dahilinde bulunduğu, yardım yapılması halinde, anılan kişinin İngiltere hesabına casusluk yaptığının kabulü anlamına geleceği, bu nedenlerle yardım talebinin reddedildiği" sonuçlarını çıkarabiliriz. Ayrıca, Servis'in yerel halktan geçici olarak kullandığı casusların ilişkilerini, faaliyetlerinin bitiminde kestiği de söylenebilir.

4.15. Azerbaycan Temsilcisi Yusuf Bey'in Takibi

14 Kasım 1919 tarihli İngiliz gizli istihbarat raporuna göre, son günlerde, Azerbaycan Cumhuriyeti, Enver Paşa'nın askeri gücüyle milliyetçi güçlerin birleşmesini ve genel bir İslam Federasyonu kurulmasını görüşmek üzere Mustafa Kemal Paşa'ya bir temsilci göndermiştir. Öte yandan, İstanbul'daki milliyetçi temsilci Kara Vasıf'ın, 28 Ekim'de bir Gürcü delegesiyle görüştüğü ve Ermeni hak taleplerine karşı birlikte eylemlerde bulunmak için bir ön anlaşma imzaladığı bildirilmiştir⁶²⁴.

Millî Mücadele Hareketi'nin Anadolu dışındaki faaliyetlerine ve İslam Federasyonu oluşturulması çalışmalarına, büyük ilgi gösteren İngiliz İstihbarat Servisi'nin, bu sıralarda, İstanbul'da temaslarda bulunan

⁶²³ HİÇYILMAZ, *Teşkilat-ı...*, s.11-12.

⁶²⁴ SONYEL, *a.g.e.*, s.52-55.

Azerbaycan Diplomatik temsilcisi Yusuf Bey'in evini 'oldukça ilginç ve değerli bilgi' sağlayabilecekleri inancıyla yakın takibe aldığı görülmektedir. Söz konusu oluşumların liderliğini yaptığına inandıkları Türk tarafından, bu doğrultuda yapılan çalışmaların içeriği hakkında yeterli bilgi alamadığı düşünülen Servis'in, hem ikincil kaynaklar vasıtasıyla bilgi edinmeye çalıştığı, hem de yakalayabilecekleri suçlayıcı belgeler ile temsilciler üzerinde bir baskı yaratma faaliyetine giriştikleri değerlendirilmesinde bulunulabilir.

4.16. Amerikalı King-Crane Heyeti'nin Anadolu'daki Temasları

Ali Fuad (Cebesoy) Paşa, King-Crane Heyeti'ne ilişkin olarak, "Wilson Prensipleri'nin tatbiki sırasında Amerika'nın, Osmanlı Devleti üzerinde bir manda alması fikrinin de ortaya atıldığını, Filistin ve Suriye'yi dolaşıktan sonra İstanbul'a gelen bir Amerikan heyetinin (King-Crane Mission) temaslarda bulunduğunu, umumi efkârı mümkün merteye yokladığını, bazı devlet ricali ile aydınlarımızın çoğunluğunun Amerika'nın lehinde ve ona mütemayil görüldüğünü"⁶²⁵ belirtmektedir.

Amerikan mandası fikrine meyilli birçok aydın ve devlet görevlisi olması nedeniyle anılan heyetin, Anadolu'daki temasları esnasında herhangi bir kısıtlama ile karşılaşmadığı, istediği bölge ve askeri birlik yakınlarındaki durum hakkında bizzat müşahedede bulunabildikleri, dolayısıyla Amerikan mandası hakkında halkın nabzının tutulmasının dışında, Anadolu'nun genel durumu hakkında bilgi ve belge toplayabildikleri düşünülmektedir. Bunları, Bağlaşık Devletler ve özellikle İngilizler ile paylaşmış olmaları, kuvvetle muhtemel görülmektedir.

---

⁶²⁵ TEVETOĞLU, a.g.e., s.30.

4.17. Açık Kaynak İstihbaratı

Amiral Sir John de Robeck'in, 19 Haziran 1920'de Lord Curzon'a gönderdiği yazıda, TBMM'nin iki üyesinin, Bolşeviklerle görüşmelerde bulunmak üzere Moskova'ya hareket ettiğini, 20 Haziran 1920 tarihli Hâkimiyet-i Millîye gazetesine atfen bildirmesinden⁶²⁶, İngilizlerin kapalı kaynaklar ile bilgi elde etmeye çalışmaları yanında açık kaynakları da takip ettiklerini görmekteyiz.

4.18. Haber ve Kaynağın Ayrı Değerlendirilmesi

15 Ocak 1921 tarihli İngiliz istihbarat raporunda, İstanbul'daki Hükümetle, Ankara Yönetimi arasında yapılmakta olan görüşmeler hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Savaş Bakanlığı, rapora ilişkin olarak, "Ordu Konseyi, bu rapordaki bilginin doğru olduğunu tasdik edemez." ihtiyatını koymaktadır. Bilgi, daha önce Sadrazam'ın dairesinde çalışan ve şimdi siyasi konularda yazılar yazmakla uğraşan ve iyi ilişkileri olan bir Türk tarafından sağlanmıştır. Anılanın, milliyetçilere karşı ve İngiliz yandaşı olduğu, bilginin nasıl sağlandığını söylemeyi reddettiği, ancak geçmişte sağlamış olduğu bilginin yüzde 80'inin doğru olduğunun saptandığı belirtilmektedir. Daşnak Derneği'nin tanınmış bir üyesi olan bir Ermeni, bu bilgiyi sağlamada araç olarak kullanılmıştır.

Ordu Konseyi, raporun doğru kabul edilmesi halinde, Bolşevik Rusya'nın Anadolu'daki etkisinin egemen olmasından korkmaktadır. Bu tehlikeyi, "aralarında Mustafa Kemal Paşa'nın da bulunduğu milliyetçi partinin kimi önderlerinin de anlayıp, bundan kaygılandıkları, milliyetçilerin mali durumunun kötü olduğu, bunun çözümünün Rusya veya Bağlaşıklardan sağlanacak yardım olabileceği", ifade edilmektedir.

---

⁶²⁶ SONYEL, a.g.e., s.82.

Ordu Konseyi ayrıca, “Bağlaşıklar’ın, Mustafa Kemal’le herhangi biçimde bir anlaşmaya varmak için yakında harekete geçmemesi halinde, milliyetçilerin Bolşevik Rusya’nın kucağına sürüklenebileceği, bu durumda Bağlaşıklar açısından felaket olacağı” değerlendirmesinde bulunmaktadır.

İngiliz İstihbaratçıları Yarbay W.H. Gribbon ve Binbaşı Vivian kaynak hakkında, “ülkesinin geleceğinden tüm ümidini kesmiş olan bezgin bir politikacı olduğu, bilgiyi sırf para kazanmak için topladığı, söz konusu belgeleri kısa bir süre için gördüğü, içeriğini ezberlediği, sonrasında metne en yakın biçimde hatırlayıp rapor biçimine soktuğu, hazırladığı raporların orijinal belgelerin tıpkısı olmamakla birlikte, o belgelerin doğru bir özetini oluşturduğu”⁶²⁷ mütalaasında bulunmaktadırlar.

İngiliz İstihbaratı’nın gelen bilgi doğrultusunda, mevcut gelişmeleri de dikkate alarak bir değerlendirme ortaya koyduğunu, ayrıca istihbarat çarkının işleyişine uygun olarak, kaynağı ve haberi ayrı ayrı analize tabi tuttuğunu, habere ihtiyatla yaklaşılmasına karşın, kaynağın daha önce göndermiş olduğu bilgilerin yüzde 80’inin doğru çıkması da göz önüne alınarak, habere ehemmiyet verildiğini, haber çerçevesinde hazırlanan değerlendirmenin, “Paris’teki Konferanstan önce Başbakan’a gönderilmesi” gayretinden anlamaktayız.

4.19. Mustafa Kemal Paşa’nın Biyografik İstihbaratı

İngiliz İstihbarat Servisi, Mustafa Kemal Paşa’nın kişiliği ve özgeçmişi hakkında, onun eski komutanı, okul ve akademi dostları, onu iyi bilen İstanbul’daki milliyetçi temsilci, eski Osmanlı Maliye Bakanı, Bırakışma Komisyonu üyesi gibi kişilerin vermiş olduğu bilgilere dayanarak, 2 Ocak 1921 tarihli uzunca bir rapor hazırlamıştır⁶²⁸.

⁶²⁷ SONYEL, a.g.e., s.139-141.

⁶²⁸ SONYEL, a.g.e., s.144.

Biyografik istihbarata örnek teşkil eden bu çalışma ile Mustafa Kemal Paşa hakkında bilgi temin edilebilecek birçok kaynakla temas kurulduğu, böylelikle karşılarındaki Komutanı'nın şahsi özelliklerinin belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Komutan'ın kişiliğinin doğru tahlil edilmesi, karşı tarafa düzenlenecek hareket tarzlarının tespitinde önemli bir etkidir.

4.20. Diğer Bazı Biyografik İstihbarat Örnekleri

Balıkesir'e Bolşevik temsilcisi maskesiyle gelen İngiliz ajanlarının, Kazım (Özalp) Paşa'yı; "İnce ve uzun boylu, uzun yüzlü, siyah çukur gözler, uzun normal burun, klasik ağız şekli, temiz traşlı, ortalama uzunlukta siyah kaşlar, çok genç görünümlü, 35 yaşlarında, gri üniformalı, sarı botlu, kahverengi şapkalı, sağ eli birinci parmağında ince fakat kalın taşlı bir yüzük taktığı, temiz tırnaklı, uzun ve ince parmaklı olduğu, üniformasında herhangi madalya veya işaret taşımadığı, söylediği her kelimeyi yavaş ve kendine güvenli bir biçimde sarf ettiği, kararlı, zeki, dikkatli ve anlaşılabilir bir etki bıraktığı"⁶²⁹ şeklinde, ayrıntılı bir biçimde tanımlayan bir rapor hazırladıkları görülmektedir.

İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Sir H.Rumbold tarafından, 27 Nisan 1921 tarih ve 248 numara ile İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen 1920 yılı Türkiye yıllık raporu içeriğinde, önemli şahsiyetlerin özelliklerine ilişkin bölümün, İngiliz İstihbarat Servisi tarafından hazırlanmış olduğu görülmektedir.⁶³⁰

Söz konusu raporlar, biyografik istihbarata verilen önemin bir göstergesi olarak güzel birer örnek teşkil etmektedir. İkinci raporda, Padişah, Prens Abdülmecid, Tefvik Paşa, Damat Ferit Paşa, İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Kazım Karabekir Paşa'nın kişilik özellikleri ile ülke

⁶²⁹ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.281.

⁶³⁰ ŞİMŞİR, a.g.e., c.III, s.303-311.

geleceğinde alabilecekleri muhtemel rollerin değerlendirilmesi görülmektedir. Komiserlik tercümanının bu bölümü hazırlaması rastlantı olmasa gerektir.

23 Şubat 1921 tarihli istihbarat raporunda, Londra'ya gönderilen İstanbul Hükümeti Heyeti üyeleri hakkında İngiliz istihbaratçısı Yüzbaşı Bennett tarafından hazırlanan şu bilgiler verilmektedir:

“Tevfik Paşa: Londra'da iyi biliniyor. Sahip olduğu az enerjinin çoğunu yitirdi ve oğlu Damat İsmail Hakkı Bey'le eski sekreteri, şimdi Stokholm'da Türk orta-elçisi bulunan Şevki Bey'in etkisindedir. Bu ikisinin milliyetçilere karşı sempatisi vardır ve herhalde Ankara yönetimiyle ilişki kurmuşlardır. İzmir üzerinde koşulsuz Türk egemenliği ve Üçlü Sözleşme'nin değiştirilmesini destekliyorlar.

Osman Nizami Paşa: Delegasyonun en kıdemli, saygınlığı olan üyesidir. Güçlü bir karaktere sahiptir ve oldukça yurtseverdir. Son iki aydan beri Roma'da, Türk çıkarları için çok çalışmıştır. Anadolu'yla ve Avrupa'daki belli başlı milliyetçilerle ilişki kurmuştur. Roma'da iken, İtalyan Yönetimi'nin Londra'ya getirmeyi dilediği Osmanlı eski Maliye Bakanı'yla sıkı ilişki içindedir. İtalya Dışişleri Bakanlığı'yla da ilişkileri oldukça iyidir.

Reşit Paşa: Padişah'ın adamı ve politik açısından önemsiz birisidir. Padişah, ona, delegasyonların kendisini tahtından indirme konusunu ele alıp almayacaklarını yakından izleme görevini vermiştir.

Yarbay Kadri Bey: Veliahdın başyaveri ve Türk kurmay subaylarının en iyilerinden birisidir. Anadolu'da etkisi geniştir ve Veliahdın çıkarlarını gözetir.

Kazım Bey: Maliye Bakanlığı başmüfettişidir. Maliye uzmanı delege olarak, son günlerde Paris'e giderek Fransız bankerleriyle ilişki kurmuştur. Kişisel olarak sevilmiyor; Damat İsmail Hakkı ve Şevki Bey, onun görüşlerine karşı çıkıyorlar.

Deniz Yüzbaşı Ali Rıza Bey: Deniz Bakanlığı'nın temsilcisidir. Anadolu'daki etkisi yüzünden ve iki delegasyon arasında iyi bir anlaşmaya varılmasına yardımcı olması umuduyla seçilmiştir.

Cemil Bey: Cenevre'deki başkonsolostur. Şimdiki Osmanlı Dışişleri Bakanı Sefa Bey'in yeğenidir. Osman Nizami ile pek içten ilişkileri vardır.

Blacque Bey: Karısı İngiliz olan bir Musevi'dir. Londra'daki Türk yandaşı çevrelerle ilişki kurmak ve mümkünse Türk'lerden yana propaganda örgütlemek için gönderilmiştir.”

1 Mart 1921 tarihli raporda ise, Londra'ya gönderilen Ankara Heyeti üyeleri hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Bekir Sami: İngiliz yandaşıdır. Yunanlıların İzmir'i işgalinden sonra İngiliz aleyhtarı olmuştur. Moskova'yı ziyaretini müteakip Bolşeviklere muhasım olmuştur. Dürüst bir adamdır, babasından kendisine miras olarak, Anadolu'da birçok gayrimenkul kalmıştır, yine Anadolu'da, özellikle Çerkez'ler arasında geniş etkisi vardır, ama milliyetçi konseylerde yetkisi azdır. Dalkavukluktan hoşlanır ve onun bu zaafını bilen Osman Nizami Paşa, iki delegasyonun Londra'da kısmen birleşmesini, onun bu zaafı üzerinde çalışarak sağlamıştır. Dıştan inatçı görünmekle birlikte, iyi yönetilen bir tartışmayla etkilenebilir. Cami ve Nihat Reşat'ın etkisi altındadır. Zekidir ve latifeden hoşlanır. Giysi ve usul açılarından parlaktır. Fransızca ve Rusçayı iyi bilir, Farsça ve Çerkez dilini anlar. İlimli siyasi görüşleri olan bir adamdır. Hayatın rahatlıklarından çok hoşlanır ve o amaç için epeyi para harcar. Aynı zamanda kumarbazdır, dolayısıyla kimi zamanlar, onun para sıkıntısı çekmesi şaşırtıcı değildir. Halep Valisi iken, bir ara, bir Amerikan veya İngiliz hayır örgütüne, 100 sterlin borçlanmak zorunda kalmıştı.

Cami Bey: Milliyetçilerce, ılımlı olarak nitelendirilir. Yunan işgali, onu, kişisel olarak mutazarrır etmiştir, dolayısıyla, Yunanlılardan çok nefret eder, Kişi olarak içten ve yeteneklidir. Gerçekten, Sevr Antlaşması'nın bir çözüme bağlanmasından yanadır, ama İzmir'in boşaltılmasını talep etmektedir. Ankara yönetimi üzerinde büyük etkisi vardır. İyi Fransızca konuşur.

Yunus Nadi: Karakteri belirsiz bir kişidir. Daima gazetecilikle uğraşmıştır. Keskin, siyasi makaleler yazan zeki bir yazardır. Savaştan önce, Almanya'dan ve Pan-Turanizm idealinden yana yazılar yazmıştır. Bırakışma'dan sonra, savaş günlerinde çıkmaya başlayan 'Yeni Gün' gazetesinin yazı-işleri yönetmenliğini sürdürmüştür. Genellikle İngilizlere karşıdır. Milliyetçi Akım'ı içtenlikle destekler. 1920 yılı Ağustos'unda, 'Yeni Gün' gazetesini Ankara'da çıkarmaya başlamıştır; Anadolu'nun başlıca gazetesi olmuştur. Bolşevik ittifakı lehinde yazılar yazmıştır, ama Bolşevik ideallerine muhaliftir. Fransızca ve Almanca konuşur.

Sırrı Bey: Eskiden Amasya valiliği yapmış, Kıbrıs kökenli, İzmit milletvekilidir.

Dr. Nihat Reşat: Çekici bir kişiliği vardır; vazih, kısa ve akıcı biçimde konuşur; tıp doktorudur. Paris'te on dört yıl doktorluk yapmıştır. Anglo-Sakson sosyal sisteminin büyük hayranıdır. Zeki ve yetenekli, içten bir devrimcidir. Fransa'da birçok çevrelerde iyi bilinir. Türkiye'de büyük etkisi vardır. Fransızcası pekiyi, İngilizcesi yeterlidir."⁶³¹

Londra Konferansı'na katılan Osmanlı ve Ankara Heyetleri'nde yer alan üyelerin, belirlenebildiği kadarıyla kişisel özelliklerinin ortaya konulduğu, tipik birer biyografik istihbarat özelliği taşıyan yukarıdaki iki ayrı raporun, İngiliz İstihbarat Servisi tarafından titizlikle hazırlandığı görülmektedir. Burada ve diğer örneklerimizde anlatılan; TBMM'deki gizli görüşmelerin takibi, Londra Konferansı'na katılan Ankara Heyeti ile TBMM'nin haberleşmelerinin ele geçirilmesi ve kurul üyelerinin kuvvetli/zayıf taraflarının öğrenilmesi yoluyla, hiçbir boşluğa mahal vermeyecek şekilde, karşı tarafın ileri süreceği tezlerin önceden bilinmesiyle, her türlü karşı tezi önceden hazırlayan İngilizler, masaya hazırlıklı oturmuşlardır. Ayrıca kişisel özelliklerin tahlilinden

---

⁶³¹ SONYEL, a.g.e., s.152-154.

elde edilen sonuçlar çerçevesinde, üyelere hangi zayıf noktalarından yaklaşacaklarını tespit edebilmişlerdir.

4.21. İstanbul'da Kurulan Milliyetçi Örgüt

31 Mart 1921 tarihli İngiliz istihbarat raporunda; "İstanbul'da, bir komite biçiminde geniş kapsamlı ve yetenekli bir örgüt kurulduğu, askeri, siyasi ve ticari olmak üzere başlıca üç bölüme ayrıldığı, faaliyetleri ve eylemleri hakkında bilgi sahibi olunmasını engellemek için, çeşitli önlemler aldığı, merkezinin saptanmış bir yerinin bulunmadığı" belirtilmektedir.

Raporda ayrıca, "üyelerin birbirlerini tanımadığı, örgüt yapılanmasının oldukça dağınık olduğu, 'Teşkilat-ı Mahsusa'nın eski üyelerinden oluştuğu, Yarbay Mustafa Bey, Kurmay Binbaşı'lardan Ali Rıza ve Mustafa İzzet, ikinci Teğmen Şeref Bey ve Genelkurmay Başkanlığı'nın tüm eski öğelerinin başlıca üyeler oldukları, Grubun toplandığı en önemli yerlerden birinin, Anadolu'dan gelen kurye ve gizli ajanların sık sık uğradığı Meserret Oteli olduğu" kaydedilmektedir.

Tespit edilen örgütün askeri bölümünün faaliyetlerine ilişkin, "subay kaydederek Anadolu'ya sevk etmek, Anadolu'ya askeri gereç, malzeme ve kurye göndermek, bilgi toplamak ve mukabil casusluk yapmak olduğu, istihbarat bölümü faaliyetlerinin Binbaşı Ali Rıza tarafından yürütüldüğü, Ankara'ya askeri ve siyasi bilgi ilettiği, Anadolu için pasaport verdiği, propaganda yaptığı, bu bölüm tarafından vize edilmeyen bir pasaportla Ankara'ya gitmenin hemen hemen olanaksız olduğu, Bağlaşık askeri güçlerine sahte bilgi sağladığı, bir zamanlar Ankara'da enformasyon ve propaganda dairesi müdürü olarak görev yapan Muhittin Bey'in, bu bölümde propaganda işleriyle uğraştığı, kendisine emanet edilen parayı suistimal ettiği için eski görevine son verildiği" tespitlerinde bulunulmuştur.

Örgüt siyasi bölüm yöneticilerinin, eskiden askeri malzemeler dairesinin müdürü bulunan Binbaşı Hüseyin Hakkı, eskiden Beyoğlu askeri

valisi bulunan Kurmay Yarbay Hafız Besim, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eski sekreterlerinden Muhlis Bey, eskiden Teşkilat-ı Mahsusa'nın üyesi ve Enver Paşa'nın koruduğu bir kişi olan Yüzbaşı Edip Bey olduğu, belirtilmektedir.

Örgüt ticari bölümü için, “çoğunluğu Selanikli ve Musevi asıllı olan tüccar ve bankerlerden oluştuğu, Emanuel Carasso (Karasu)'nun, üyelerinden birisi olduğu, bu bölümün çalışmalarını izlemenin güç olduğu, ancak Ankara Yönetimi adına birçok malzemeler satın aldığına kuşku bulunmadığı” ifade edilmektedir.

2 Nisan 1921 tarihli bir diğer raporda ise; “Ankara'dan, örgüte gönderilen kapalı telyazısında, İstanbul'da çıkarılan pasaportların verilmesindeki uyanıksızlık yüzünden, gönüllü adı altında kimi ajanların Anadolu'ya geçtiği, isyan ve kargaşalık çıkararak TBMM'nin yetkisini sarsmaya çalıştığı, Anadolu'ya gönderilecek kişiler konusundaki yönergelere sıkıca riayet edilmesinin gerektiğinin' bildirildiği”⁶³² hususları yer almaktadır.

İlk raporun hazırlandığı tarih, zikredilen isim ve faaliyetler dikkate alındığında, Karakol Cemiyeti sonrasında kurulan Zabitan Grubu'ndan bahsedildiği görülecektir. Rapor incelendiğinde, yer alan bazı bilgilerde küçük hatalar olmakla birlikte, teşkilat - görev alanlar – sorumluluklar - faaliyetler itibarıyla, Grupların tamamen deşifre olduğu söylenebilir.

Bilgilerin detaylı oluşuna bakıldığında, Gruba hulul edildiği izlenimi edinilmektedir. Nitekim Zabitan Grubu sonrasında, yine Yarbay Mustafa Muğlalı tarafından kurulan Yavuz Grubu'nun çalışmalarının sınırlı kalmasının sebebi olarak, anılan grupların teşkilat yapısının ortaya çıkarılmasını gösterebiliriz.

Kasım 1918 ayı ortalarında faaliyetlerine başlayan Karakol Cemiyeti ve 27 Ekim 1920'de kurulan Zabitan Grubu'na ilişkin yukarıda bulunan rapor

---

⁶³² SONYEL, a.g.e., s.166-169.

öncesinde hazırlanmış kapsamlı bir diğer rapora, araştırmalarımız sırasında tesadüf edilmemiştir. Buradan yola çıkarak, söz konusu grupların faaliyetlerine dair münferit bazı bilgilerin elde edilmiş olması muhtemel görülmekle birlikte, kuruluşlarından rapor tarihine kadar geçen sürede, faaliyetlerinin tam anlamıyla deşifre edilememesini, 'gizliliğe riayetini bir başarısı olduğu' değerlendirmesinde bulunmak hatalı olmayacaktır. Ancak, burada bir gruptan diğerine geçiş sebebinin, Osmanlı'nın ilk kuruluşundan, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar kurumsal anlamda bir istihbarat teşkilatının tesis edilemeyişinin tezahürleri olduğunu belirtmeliyiz. Bir faaliyet deşifre olduğunda, eleman veya ajanlar yok olabilir ama istihbarat teşkilatının ortadan kalkması diye bir şeyin söz konusu olmaması gerekir.

4.22. Ankara'nın Paris Konferansı Heyeti'nden Çalınan Belgeler

Başbakan Dimitrios Gunaris başkanlığında bir Yunan Kurulu'nun, Bağlaşık başkentlerini gezeceğini ve Doğu Sorunu'nu son bir çözüme bağlamak için, savaşı iki taraf arasında yapılacak arabuluculuk koşullarını görüşmek üzere, Bağlaşık'ın, yakında Paris'te bir konferans düzenleyeceklerini haber alan Ankara Hükümeti, Bağlaşık devlet adamlarıyla ilişki kurarak, Türk sorunları konusunda Avrupa kamuoyunu aydınlatmak amacıyla, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey başkanlığında bir heyeti Roma, Paris ve Londra'ya gönderme kararı almıştır. Heyet, Roma'ya hareket öncesinde, İstanbul'da dört gün kalmıştır.

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un, İngiliz Dışişleri Bakan Lord Curzon'a 7 Mart 1922'de gönderdiği gizli bir yazıda, "Padişah Vahdettin'in, Yusuf Kemal kurulu üyelerinden, özel kâtip Kemal Bey'in, kayınpederinin evinde bulunan valizini, kâtibin iki günlük yokluğundan yararlanarak açtığı, içindeki altı gizli belgenin fotoğraflarını çektiği, belgelerin yine valize yerleştirildiği, fotokopilerin 6 Mart günü, emektar bir

mabeyincisiyle, İngiltere Yüksek Komiserliği baş çevirmenine gönderdiği”⁶³³ ifade edilmektedir.

Burada, Padişah Vahdettin’in bir etki ajanı olmaktan öte, İngilizler için bilgi ve belge toplattığını da görmekteyiz.

Belgelerin ele geçirilmesinde ortaya konulabilecek iki ihtimalden birincisi, heyetin tedbirsiz davrandığıdır. İkinci ihtimalin ise, Ankara’nın bilinçli bir faaliyeti olabileceğidir. Altı adet belge içerikleri incelendiğinde, Ankara Hükümeti’nin, Misak-ı Millî doğrultusunda izlediği politikaların genel çerçevelerini görürüz. Özellikle Ruslarla takip edilecek ilişkilerin ifade edildiği bölümlerde, Bağlaşık Devletlerin politikalarını etkileyecek hususlara yer verildiği dikkati çekmektedir. Buradan hareketle, ikinci ihtimalin daha kuvvetli olduğu düşünülmektedir.

Belgeler hakkında İngiliz istihbaratının bir değerlendirmesine rastlanmamıştır. Ancak, belgeleri gönderen diplomat, belgelerin gerçek olabileceği kıymetlendirmesinde bulunmaktadır. Belgelerde geçen birçok bilgiye karşın, İngilizlerin en çok üzerinde durduğu hususun, ‘Ruslara Anadolu’da maden imtiyazları verilmesi’ konusu olması, İngilizlerin sömürüde kimseye pay kaptırmama niyetinde olduklarını göstermektedir.

4.23. İngilizlerin Servis İçi Temizliği

1922 yılı başında İngiliz İstihbarat Servisi içinden bilgi sızdırıldığı düşünüldüğünden, alınan önlemler çerçevesinde, İstihbarat Şube Müdürlüğü’ne Miralay Caron Devled getirilmiş ve Şubat 1922’de örgütün yönetim kadrosu değiştirilmiştir. İstanbul, Anadolu, Trakya, Patrikhane, Yunanistan-Rum, Ermeni sorunları bölümlerine ayrılmış, çeşitli sorunlar ve askeri istihbarat ile uğraşan ilave bölümler açılmıştır.

⁶³³ SONYEL, a.g.e., s.238-242. ; ÖZAKMAN, a.g.e., s.535-536.

Yapılan yeni düzenlemelerde kadro dışı bırakılan 63 kişinin Bursa ve İzmit civarında görevlendirilmesi sağlanmıştır. Ankara, Kütahya, Tekirdağ, İzmir, Akçaşehir ve Eskişehir’de de haber toplama elemanları bulundurulmuştur⁶³⁴. Kadro dışı bırakılan 63 kişinin yeni yapılanmadan mı yoksa bilgi kaçağında kusurları bulunduğundan mı, başka bölgelere gönderildikleri anlaşılmamaktadır. Ancak, anılanların, diğer bölgelerde görevlendirilmelerinden, bilgi sızdırılmasına dair bir kusurlarının bulunduğu kesin olarak kanaat getirilemediğini söyleyebiliriz. En azından tüm haberlerin toplandığı ve değerlendirmelerin oluşturulduğu ana merkezden uzaklaştırılmışlardır.

İstihbarat Servisi’nin bir diğer görevinin de Millî Mücadele’yi zayıflatabilmek amacıyla, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde isyanlar düzenlemek olduğunu görmekteyiz. 25 Mayıs 1921’de Fevzi (Çakmak) Paşa tarafından Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen 4726 numaralı tezkerede, “İngilizlerin Anadolu’da sözde komünistliği yaymak için isyan çıkarma hazırlıkları yaptığı, bunun için Anadolu’ya adamlar göndermekte olduklarının haber alındığı” bildirilmektedir⁶³⁵.

İngilizler, Anadolu içinde Millî Mücadele karşıtı Kürt Teali Cemiyeti gibi cemiyetlerin üyelerini Anadolu’da haber toplama ve propaganda çalışmalarında kullandıkları gibi⁶³⁶, kendileri de savaşa katılmamış olan Amerika Birleşik Devletleri’nin pasaportlarını kullanarak Amerikalı maskesini kullanmaktadırlar⁶³⁷.

4.24. İngilizlerin Ankara Rus Elçisi’nin Faaliyetlerini İzlemesi

Ocak 1922’de Ankara’ya gelen yeni Rus Büyükelçisi Simoen İ.Aralov’un, ilişki ve eylemlerini, İngiliz İstihbaratı, gizlice yakından izlemeye

⁶³⁴ ÇUKUROVA, a.g.e., s.101-103.

⁶³⁵ HTVD, S.71, (1974), Ves. No.1543.

⁶³⁶ BAYDAR, a.g.m., 21 Ekim 1970.

⁶³⁷ BALCIOĞLU, a.g.e., s.105.

başlamıştır. Tahran'daki İngiliz diplomatik temsilcisi Sir Percy Loraine tarafından 23 Kasım 1922'de, Lord Curzon'a gönderilen ve İngiliz askeri ataşesince, Aralov Ankara'ya gitmeden önce, ona talimatların verilmesi esnasında orada hazır bulunan bir ajanın vermiş olduğu bilgilere istinaden bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda; "Büyük Britanya'nın değil, Rusya'nın, İslam halklarının koruyucusu olduğu görüşünün geliştirilmesi ve komünizmin, İslamcılıkla çatışmayacak biçimde Müslüman Devletleri'nde yayılmasının sağlanması gerektiği, halk yığınları üzerinde komünizm fikrinin yerleştirilmesine çalışılması gerekirken, Mustafa Kemal Paşa gibi kişileri desteklemekle hata edildiği, dolayısıyla, Aralov'un, Ankara'ya varmasını müteakip Türk Ordusu'nun subayları ve erleri ile sivil halk arasında bir komünist partisi kurulması ve bu partinin, Mustafa Kemal Paşa ile yardımcılarının, Bağlaşıklar'la barış yaparak Rusya'dan ayrılması söz konusu olduğu takdirde, kendi önderlerine karşı cephe alacak kadar güçlü olması için gerekli çalışmaların yapılması"⁶³⁸ hususları ifade edilmektedir.

Bahse konu ajanın orada bulunduğunu kabul ettiğimiz takdirde, Rus elçisi Aralov'un, daha Ankara'ya gitmeden, göreviyle ilgili talimatların kendisine verilmesi esnasında yanında hazır bulunan kişilerden birisinin İngiliz ajanı olmasından, İngilizlerin istihbarat sahasında ne denli etkili olduğu kanaatine varılabilir. Rus Dışişleri görevlisi olduğu düşünülen anılan ajanın, Aralov ile birlikte Ankara'ya gelip/gelmediği tespit edilememiştir. Ancak, bu ajana veya bu ajan vasıtasıyla elde edilen bir başka sefaret görevlisi aracılığıyla, İngilizlerin, Ankara'daki Rus Elçiliğinden haber alma faaliyetlerine devam etmiş olması muhtemel görülmektedir.

Öte yandan, Aralov'un Ankara'ya geliş tarihi olarak belirtilen, Ocak 1922 tarihi ile raporun gönderildiği tarih dikkate alındığında, yaklaşık 11 aylık bir zaman farkı olduğu ortaya çıkacaktır. Bu zaman dahilinde, Aralov'un icra ettiği sadece açık faaliyetler bile dikkate alındığında, rapordaki talimatlar çerçevesinde davrandığı görülecektir. Dolayısıyla raporda yer alan bilgilerin,

---

⁶³⁸ SONYEL, a.g.e., s.246.

haber değerinden bahsetmemiz mümkün değildir. Bundan, ajanın yeni elde edildiği, ajanın da kendini ispat veya kıymetini arttırmak maksadıyla, gelişen durumlar neticesinde, zaten ortada bulunan Aralov'un faaliyetlerini kullanmış olabileceği düşünülmektedir.

Raporun, Tahran'daki İngiliz diplomatik temsilciliği askeri ateşesinden gönderilmiş olması, Rusya'daki İngiliz istihbarat faaliyetlerinin, İran'dan yönetilmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

4.25. Lozan Konferansı'nda Ankara Heyeti Haberleşmeleri

Büyük Taarruz sonrasında, bilgi kaynakları ani olarak kuruyan İngiliz İstihbaratı'nın, Lozan Konferansı'na kadar olan dönemdeki, TBMM'nin gizli oturumlarına ait belgeleri sağlayabildiğine dair bir tespitte bulunulamamıştır.

Lozan Konferansı sırasında, Türk Heyeti'nin Ankara ile arasında alınıp verilen ve Köstence üzerinden gönderilen gizli yazı ve telyazıların içeriği, İngiliz İstihbaratı'nca yolda kesilerek öğrenilmiştir. Bu yüzden, konferanstaki İngiliz delegeleri, İsmet (İnönü) Paşa'ya Ankara'dan gönderilen talimatları çoğu kez, önceden öğrenmiş, İsmet Paşa'nın konferansta nasıl bir yöntem izleyeceğini önceden saptamış ve ona göre önlem almıştır.

İngiliz delegasyonu başkanı ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon, 23 Kasım 1922'de, Askeri Harekât Şefi'ne verilmek üzere, Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği kapalı telyazısında, ne denli dolaylı olursa olsun, konferansla ilgili Türk tutumu ve niyetleri ve bunlardan çıkarılacak sonuçlar hakkındaki tüm istihbarat raporlarının özet olarak kendisine günü gününe gönderilmesini talep ediyor ve şunları ekliyordu: "Lozan ile Ankara veya Ankara ile Moskova arasında neyin geçtiğini saptamak şimdi önemlidir ve bunu sağlamak için özel gayret gösterilmelidir."

O tarihten sonra, Lozan'daki Türk delegasyonu ile Ankara arasında yapılan tel yazışmalarının İngiliz İstihbaratı'nın eline geçtiğini, İstanbul'daki

İngiliz Yüksek Komiseri vekili Nevile Henderson tarafından, 22 Aralık 1922'de Lord Curzon'a, 'kişisel ve gizli' işaretli olarak gönderilen, "Mutat, gizli kaynaktan öğrendiğime göre, İsmet, 10 Aralık'ta şunu hatırlatmıştır: Konferansın kesintiye uğraması olasılığına karşı hazırlıklı olunmalıdır."⁶³⁹ şeklindeki kapalı telyazısından anlamaktayız.

Büyük Taarruz'dan, Lozan Konferansı'na kadar olan bölümde Meclis gizli oturumlarına ilişkin alınan haberlerin kesintiye uğramasında; gelişen olaylar çerçevesinde, Ankara'dan bilgi aktaran ajan(lar) ile İstanbul'da bulunan Servis arasındaki bağlantının kesilmiş olması, bağlantıyı sağlayanların geleceklerinden endişe ederek geri çekilmiş olabilecekleri veya ajan(lar)ın tereddüt geçirmiş olması hususları ihtimal dâhilindedir. Ancak Lozan görüşmeleri esnasında, TBMM görüşmelerine ilişkin bilgi akışının sürmesi, ajan(lar)ın her halükarda hıyanetine devam ettiğini göstermektedir.

Lord Curzon tarafından Askeri Harekât Şefi'ne gönderilen, "Ankara-Moskova ve Lozan-Ankara ilişkilerinde neler geçtiğini" öğrenme talebini, istihbarat çarkının birinci basamağı olan, istihbarat ihtiyacının belirlenmesi ve haber toplama gayretlerinin yönlendirmesinin tipik bir örneği olarak görebiliriz.

4.26. Yunanlıların Anadolu'daki İstihbarat Gayretleri

Bilinen anlamda bir İstihbarat Servisi'ne sahip olmayan Yunanlılar⁶⁴⁰, Anadolu ve İstanbul'daki haber toplama faaliyetlerinde daha çok İngilizlerden yardım almıştır⁶⁴¹. Anadolu'daki işgal mıntıklarında ise, İzmir'e bağlı bir teşkilat görevlendirilmiştir. Teşkilat, İzmir konsolosluğunda kümelenmiştir. Konsolos Liyatis'dir ve Deniz Binbaşısı Bofi, istihbarat bürosunun sorumlusudur⁶⁴².

⁶³⁹ SONYEL, a.g.e., s.290-291.

⁶⁴⁰ ILIADIS, a.g.e., s.99.

⁶⁴¹ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.118.

⁶⁴² Ergun HİÇYILMAZ, "BOZKURT" Yazarı Ajan Armstrong ve Casusluk Örgütleri, Kamer Yay., İstanbul 1997, s.77.

Yunanlılara, İzmir bölgesindeki haber toplama faaliyetlerinde, İngiliz ajanı A. Vedova hizmette bulunmuştur. Amaç, İzmir halkını yıldırım ve karşı koymaya yönelik her türlü toplantı, gösteri ve eylemler konusunda tedbirli olmaktır. Büro, ayrıca Ege içleri ve Anadolu'dan gelecek müdahale konusunda da gerek askeri, gerek politik bir çalışma göstermiştir⁶⁴³.

Yunan istihbarat faaliyetlerinin örgütlenmesi amacıyla, 13 Eylül 1919'da, Aleksandropulo adında bir komiser İstanbul'a gelmiştir. İstihbarat biriminin kuruluş çalışmalarının nihayetinde Skalyeri'nin yönetime geçirilmesi öngörülmüştür⁶⁴⁴.

İstanbul'da bulunan haber alma örgütleri, Anadolu'daki gelişmelerden haber alabilmek amacıyla çeşitli görevlerdeki memurlarla ilişki kurmuşlardır. İstanbul merkezi, Sirkeci Kızılırmak Oteli'nde bulunan Yunan istihbaratı da, 1921 Mayısından başlayarak, Anadolu'daki haber toplama çalışmalarını hızlandırmıştır. Yunan istihbaratının en güçlü kollarından biri İzmit'te çalışmıştır. İzmit'teki Şube'nin başına İzmit Mutasarrıfı İbrahim Bey geçmiş, bu bölgedeki Kuva-yı Millîye Müfreze Kumandanlığı'na, Yunan casusu olan Mülazım Naim isminde bir subay yerleştirilmiştir⁶⁴⁵.

Yunanlılar, kendi hesabına çalışanlara, işlerini kolaylaştırmak ve güvenliklerini sağlamak amacıyla, "Fotoğrafı görülen .....(isimli şahıs), Yunan Hükümeti'nin gizli işlerini yapmakla mükelleftir. Yardım talep edeceği Yunan mülki ve askeri makamlarından kendisine azami kolaylığın gösterilmesini rica ederim. Yapmayanların da ağır cezaya çarptırılacaklarını bildiririm." ⁶⁴⁶ ifadeleri yer alan, vesikalar verilmektedir.

Mavri Mira Cemiyeti'nin, Kocaeli'ndeki çetelerini, Şile'de bakkallık yapan Todori adında Yunanlı bir kurmay subay olduğu söylenen birisi idare etmektedir. Bu sebeple, İstanbul ve civarındaki Rum-Yunan çete faaliyetleri ve katliamlarının en yoğunlaştığı yer, Şile bölgesi olmuştur. Bakkal Todori,

⁶⁴³ HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.42.

⁶⁴⁴ SALIŞIK, **a.g.e.**, s.24.

⁶⁴⁵ ÇUKUROVA, **a.g.e.**, s.104.

⁶⁴⁶ HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.99.

İngiliz ve Yunanlılar tarafından, bakkal eşyası adı altında gönderilen cephane, silah ve bombaları gerekli yerlere yollamaktadır⁶⁴⁷.

Yunanlıların, Türk tutsaklarına telkinlerde bulunarak serbest bıraktığını görmekteyiz⁶⁴⁸. Garp Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa tarafından EHUR ve Müdafaa-i Millîye Vekâleti'ne gönderilen 30 Nisan 1921 tarih ve 449/9397 numaralı şifrede, Yunanlıların Türk esirlere,

“Şimdi sizi memleketinize bırakıyorum. Askerlik yapmayınız ve karşımıza bir daha gelmeyiniz. Gelirseniz sizi keseriz. Sizin Padişahınız İstanbul'dadır. Siz niçin askerlik yapıyorsunuz? Sizi kim toplayıp da askere gönderiyor? Siz Mustafa Kemal'in sözüne bakıp geliyorsunuz. Bütün bütün kırılıyorsunuz. Askere cahillik edip gelmeyiniz ve arkadaşlarınıza söyleyiniz gelmesinler. İtaat etmeyiniz, firar ediniz.”⁶⁴⁹

şeklinde telkinatta bulunmaları sebebiyle, esaretten dönen askerlerin geri hizmette kullanılmalarının daha uygun olacağı belirtilmektedir.

Yunanlılar elemanlarını Konya'ya kadar sokabilmişler, Meclis İkinci Başkanı Abdülhalim Çelebi'yi Yunanlılar adına haber alabilmek için yönlendirmeye çalışmışlardır⁶⁵⁰. Bu konu 23 Ekim 1920 ve 11 Şubat 1922'de Meclis'te gündeme gelmiş, görüşmelerde “Manisa'da bir casus şebekesi bulunduğu, Kemal Bey ve Yorgaki isimindeki kişilerin, Şemsimah namındaki bir kadını elde ettikleri, Konya'ya giderek Abdülhalim Çelebi (TBMM ikinci Başkanı) Efendi ile belirlenen parolayı söyleyerek görüşmesini talep ettikleri, sonrasında mühtedi (sonradan İslam dinine giren) Ahmet'in de aynı maksatla Konya'ya gelmiş olduğu, anılan iki şahsın sorgulamalarında casus olduklarını itiraf ettikleri, ancak Çelebi Bey ile temasları olduğuna dair bir kanıt ulaşılamadığı” hususları çerçevesinde cereyan eden tartışmalar yaşanmıştır. Çelebi Efendi hakkında, ‘takibatı kanuniye icrasına lüzum görülmediği’

⁶⁴⁷ Ali GÜLER, *İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay:901., Ankara 1988, s.38.

⁶⁴⁸ ATASE Arş., K.1078, G.68, B.1.

⁶⁴⁹ HTVD, S.55, (1966), Ves. No.1276.

⁶⁵⁰ ÇUKUROVA, a.g.e., s.104.

kanaatini içeren beşinci şube mazbatası, yapılan müzakerat sonunda kabul edilmiştir⁶⁵¹.

Olaya ilişkin Meclis zabıtları dikkate alındığında, Çelebi Efendi'nin casuslarla temas ettiğine dair kesin bir kanaat oluşturulamamakla birlikte, casusların varlığından haberdar olunması ancak ilgili makamlara bilgi verilmemesi şüphe uyandırmaktadır. Meclis kararı doğru kabul edildiği takdirde, bu olayın, Yunanlılar tarafından 'ya tutarsa' mantığıyla yapıldığı, teklif edilen paraya rağmen bir netice alınamazsa da, Meclis ikinci başkanlığı gibi önemli bir görevde bulunan bir şahsın töhmet altında bırakılması sağlanması maksadıyla yapılmış olduğu söylenebilir. Nitekim bu olay sonrasında Meclis'tekilerin birbirlerine şüpheyle baktığı değerlendirilmesinde bulunmak yanlış olmayacaktır.

Yunanlıların istihbarat sahasındaki eksikliklerini kapatmak amacıyla, İngilizlerden yardım aldığını, Yunan menfaatlerini temin için kurulan çeşitli komiteleri ve yerli Rumları kullandıklarını görmekteyiz. Bu nedenle, Yunan istihbarat faaliyetlerinin bir süreklilik arz etmediği, taktik istihbarat ihtiyacını giderilebildiği, ancak stratejik anlamda istihbarat değerlendirmesi ortaya koyamadıklarından, muharebe alanında olduğu gibi istihbarat sahasında da yenik düştükleri düşünülmektedir.

4.27. Rus İstihbarat Faaliyetleri ve Rus Ajanı Rudolf Pagarof

Ruslar, casus olarak gerek Müslim ve gerekse mühtedi (sonradan İslam dinine giren) Ermeniler ve Rumlardan, mülteci kıyafetinde Anadolu topraklarına salıverilen Tatar Müslümanlarından fevkalade istifade etmişler, casus teşkilatını bu unsurlar üstüne bina etmişlerdir⁶⁵².

Rus İstihbarat Servisi, Mart 1921'den sonra İstanbul'da çalışmaya başlamıştır. Rus ve Ukrayna Kooperatifleri'nin, İstanbul Ticaret Heyeti olan

⁶⁵¹ TBMMGCZ, c.I., s.206-209. ; c.II., s.728-735.

⁶⁵² BALCIOĞLU, a.g.e., s.105.

“Koudisch Heyeti” ve “Potemkin Kurulu”, başında Denikin ve Alb. Gotovsef bulunan Servisin, en büyük yardımcıları olmuşlardır. İstanbul’da, Rus istihbaratına yardımcı kuruluşlar arasında “Komünist Gençlik Birliği” ve “Komünist Öğrenci Birliği” de sayılabilir. Ruslar İstanbul’da üç grup halinde çalışmıştır. Bunlar “Beyoğlu Potemkin Kurulu”, Pişkin başkanlığındaki “Galata Grubu” ve Yenicami’de Monodoz başkanlığındaki “Propaganda Grubu” idi. Potemkin Kurulu Ankara’nın bilgisi ve denetiminde, Yunanistan’a propagandacılar göndererek, burada bir komünist parti kurulmasını sağlamıştır. Bu parti Rizos Pastis isimli bir gazete çıkarmıştır⁶⁵³.

Ekim Devrimi’nden sonra Rusya’da idareyi ele geçiren yöneticiler, Anadolu’da başlayan Millî Mücadele ile baştan beri yakından ilgilenmişlerdir. Amaçları, Anadolu’daki hareketi, kendi arzuları doğrultusunda kanalize ederek komünist bir ihtilal gerçekleştirmektir. Bunun için de zaman zaman adamlarını çeşitli yollardan Türkiye’ye sokarak, milliyetçilerin nasıl çalıştığını, halkla ilişkilerini ve daha başka konuları araştırmakla görevlendirmişlerdir. Elde ettikleri bilgilere göre de Türkiye’deki faaliyetlerini planlamışlardır. Milliyetçiler hakkında bilgi toplamak üzere Anadolu’ya geçen ve 12 Ağustos 1920’de yakalanarak, (P) Teşkilatı’nca Eskişehir’de gözaltına alınan müstear (takma) ismi Rudolf Pagarof Guldiziğ, (asıl adı, Haim Rubs, aslen İstanbullu Yahudi) ifadesinde;

“Rusya’nın, Sosyalist Sovyet Hükümeti Cumhuriyeti Odesa Hariciye Halk Vekâletinden Türkiye’de Kuva-yı Millîye ve İhtilalci Partilerinin ne suretle çalıştıklarını, aynı zamanda idareyi eline alanlarla, millet arasında münesebat-ı efkar bulunup bulunmadığını, derece-i saliste (üçüncü) aradaki münasebatın takviyesine gayret etmek üzere gönderildim. Neticeten tetkikatımı Odesa’nın Hariciye Halk Komiseri olan Boğomolof’a ihbar ile mükellefim. Benim ismim ‘Rudolf Pagarof’tur’ Odesa Komünist Partisi’nin 1149 numarasında mukayyidim (kayıtlı). Odesa’dan, Trabzonlu Niyazi Bey’le birlikte çıktık. İstanbul ahvalinden haberdar olmak ve ona göre hatt-ı hareketimizi

⁶⁵³ ÇUKUROVA, a.g.e., s.104-105.

tayin etmek üzere İğneada'ya çıktık. Niyazi Bey doğrudan doğruya İstanbul'a, Boğaz'daki kontrol memurlarına bol rüşvet vermek sayesinde gidebildi. Ben de Karaburun'a çıkarak, Büyükdere tarikiyle (yoluyla) İstanbul'a vasil oldum(ulaştım). Birkaç gün sonra Niyazi Bey Ankara'ya müteveccihen (gitmek üzere) hareket etti. Ben yalnız ve parasız kaldım. Hiç kimseye emniyet edemediğimden teşrik-i (ortak) mesai edecek arkadaş bulamadım. Niyazi Bey, Anadolu'daki işlerini ikmal edip avdet (geri dönüş) ile yola çıkmak üzere iken, Sofya'nın Komünist riyasetine mensup bir yoldaşı motorumuza aldık, ben de Karadeniz'e gitmek üzere bulunan ve içinde bir adam eksiği olan diğer bir kayığa binerek Karadeniz'de tekrar buluşmak üzere ayrıldık. Kayıkçı beni, Ankara'ya sevk olunmak üzere, milliyetçilere teslim eyledi. Ben Türkiye'nin ihtilalci partilerine kavuştuğum için fevkalade memnun ve mesruru(sevinçli) oldum."⁶⁵⁴ demektedir.

Ankara, Moskova ile yardımlara kadar uzanacak yumuşak bir dostluk politikası içindedir⁶⁵⁵. Ankara Hükümeti'nin yumuşak tutumundan istifade eden Rusya'daki Türk Komünistleri, yoğun bir faaliyete girişmişler ve Anadolu'da çeşitli komünist gruplar oluşturmuşlardır. Bunlardan birisi de 1920 yılının yaz aylarında kurulan "Türkiye Komünist Partisi"dir⁶⁵⁶.

Rusların, Anadolu'daki istihbarat çalışmalarına bakıldığında, Bolşevik rejiminin propagandası ile sınırlı kaldığı görülmekle birlikte, Nazım Bey, Mehmet Şükrü Bey ve Şeyh Servet Efendi gibi kişiler vasıtasıyla⁶⁵⁷, Ankara'da olup bitenleri yakinen takip etmeye çalıştıkları da aşıkardır.

4.28. Fransız İstihbaratı ve Manos Efendi

İngiltere'nin Orta Doğu politikası, Almanlar kadar Fransızları da tedirgin etmektedir. İşgal Devletleri arasında yer alan Fransa, aynı ittifak

⁶⁵⁴ PEHLİVANLI, ...Askeri Polis..., s.167-169.

⁶⁵⁵ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.90.

⁶⁵⁶ PEHLİVANLI, a.g.e., s.169-170.

⁶⁵⁷ BORAK, a.g.e., s. 57, 69.

içindeki İngiltere'yi yakından denetlemektedir. Fransız İstihbarat Servisi, hem Osmanlı Devleti, hem de Millî Mücadele Dönemi'nde faaliyet göstermiştir. İngilizlerin olduğu her alanda Fransa da olacaktı⁶⁵⁸.

İşgal Devletleri, İstanbul'u üç bölgeye ayırmıştır. Genel haber alma çalışmaları yanında, her devlet kendi bölgesinde haber toplama çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. İngilizler Beyoğlu ve Boğazın Rumeli yakasını, Fransızlar İstanbul ve Bakırköy'ü, İtalyanlar ise Boğazın Anadolu yakasını almışlardır.

Mütareke Dönemi'nde, Fransız istihbaratı'nın başında, Yüzbaşı Almaric ve Binbaşı Dentz bulunmuşlardır⁶⁵⁹. İstanbul'da oluşturulan casus örgütünün başına, eski bir gazeteci olan Ermeni Hallaçyan getirilmiştir. Yüzbaşılar Delor, Sari ve Halit'in girişimleriyle, Fransız Muhipler Cemiyeti kurulmuştur⁶⁶⁰.

İsviçre'de, Gabolde adını kullanan bir din adamına İstanbul'dan gönderilen Fransızca bir gazetenin sansür ütüsünden geçirilişi sırasında adres bandının altında gizli mürekkeple yazılmış, çok kısa bir rapor ele geçirilmiştir. 10 numaralı raporun gönderilmesi sırasında casus, gazeteyi postaya verirken yakalanmıştır. Bu ajanın ismi Manos Efendi'dir. Soruşturma sonucunda, Manos'un iki oğluyla birlikte Fransız İstihbarat Servisi'ne çalıştıkları anlaşılmıştır. Fransa'nın kendi hesabı dışında, İngiltere aleyhine çalışması, bir yerde Türkiye'nin lehinedir. İngiltere'nin, Türkiye üzerindeki gücünü zayıflatması için Fransa, Şark komitesi kanalı ile Millî Mücadele'nin yanında yer almıştır⁶⁶¹. Burada sözü edilen desteğin, Fransa'nın kendi çıkarlarından kaynaklandığını dikkatten kaçırmamak gerekir.

Fransız ve İtalyan İstihbarat Servisleri'nin, Millî Mücadele'nin Sakarya cephesine yönelik çabaları, genellikle Türk Ordusu'nun neler yapabileceği ve karşıt gelişmede Yunan ve İngiliz hareket tarzının ne olabileceğine yöneliktir.

⁶⁵⁸ HİÇYILMAZ, *Teşkilat-ı...*, s.62.

⁶⁵⁹ ÇUKUROVA, *a.g.e.*, s.106.

⁶⁶⁰ Kemalettin ŞÜKRÜ, *Mütareke Acıları, İstanbul'da Mütareke Arifesinden İşgale Kadar Geçen Günlerin Acı Hatırları*, Selamet Matb., İstanbul 1930, s. 140-144, 184.

⁶⁶¹ HİÇYILMAZ, *Teşkilat-ı...*, s.63-64.

İstihbarat faaliyetlerini, bir bakıma İngilizleri kontrol için gerçekleştirmişlerdir⁶⁶².

Fransızların, Türkiye aleyhinde yapmış olduğu belirgin bir örnek olaya tesadüf edilememiştir. Ancak bunun kati olmadığı da muhakkaktır. İstihbarat gayretlerini, Türklerden ziyade, İngilizlerin geliştirmekte oldukları politikaları tespit etmede sarf ettikleri düşünülmektedir.

4.29. Aynı Silah ve Cephanelerin Sürekli Yer Değiştirmesi

İstanbul ve çevresini işgal eden İngilizler, İstanbul Hükümeti'ni kontrolleri altına aldıkları gibi, Anadolu ile olan bağlantısını da kesmişlerdir. Halkın moralini bozmak için birtakım propagandalara da başvurmuşlardır. Adapazarı Askeri Polis Şubesi memurlarından birisi, "İngilizlerin, gemilerle Haydarpaşa'ya asker, silah ve cephane indirdiğini, bunların zırhlı trenlerle Bostancı yönüne gönderildiğini, Bostancı'dan gemilere yüklenen aynı silah ve cephanelerin tekrar Haydarpaşa Limanı'na indirildiğini" tespit etmiştir. Böylece halka, İstanbul'a devamlı silah, cephane ve asker çıkartmakta oldukları şeklinde bir izlenim verilmesine çalışılmaktadır⁶⁶³.

4.30. İngiliz İstihbarat Şefi: Yüzbaşı John Godolphin Bennett

İngiliz istihbaratçısı Yüzbaşı John G. Bennett, Türkiye için özel olarak yetiştirilmiştir. Türkçeyi bir İstanbul aydını gibi konuşmaktadır. Türkler gibi giyinmekte, örf ve adetleri çok iyi bilmektedir. Ayrıca Arapçası Kur'an tefsir edecek derecededir. Her ihtimale karşı aleyhimizeki gizli çalışmalarında kendisinden şüphe edildiği takdirde, Müslüman olduğunu ispat etmesi için sünnet de ettirilmiştir⁶⁶⁴.

⁶⁶² HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.121.

⁶⁶³ PEHLİVANLI, ...Askeri Polis..., s.105,106.

⁶⁶⁴ BAYDAR, a.g.m., 12 Ekim 1970.

Ohannes'in ajan kimliğini saklamak için Galata Çeşme Meydanı'nda açtığı denizcilik malzemeleri satan dükkanı, aslında haber toplama merkezidir. Anadolu'ya silah kaçıran Türk denizcileri buraya gelip, malzeme temin ederlerdi. Ohannes, aranan denizcileri, Şef Dr. Topciyan'a bildirir ve onların yakalanma işi de, İngiliz Yüzbaşısı Bennett'e düşerdi. Bu organizasyonu sağlayan Bennett, yardımcısı Dickson ile İstanbul'da güçlü bir casusluk ağı kurmuştur⁶⁶⁵. Elbette, İstanbul gizli Grupları da, Bennett'in faaliyetlerini yakından takip etmektedir⁶⁶⁶.

Görünüşte tipik bir İngiliz centilmeni olan Bennett, aslında gaddar, merhamet tanımaz bir kimsedir. Emrinde generaller, albaylar bulunmaktadır⁶⁶⁷. Gizli kuvvetlerde görünen makam veya apolet bazen gerçek kuvveti belirlemez, hatta saklar. Rütbe küçük, kuvvet ve makam büyük olabilir. Anlaşıyor ki, Bennett'in gücü İstanbul yönetimi tarafından da bilinmektedir. Bu sebeple "protokole ve hediyeye dâhil zevat" içindedir⁶⁶⁸. Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı nazırlar toplantısından çağırtacak kadar küstah ve güçlü bir istihbarat görevlisidir.

Polis Müdüriyeti Umumiyesi'nde ikinci şube şeflerinden Edip Bey'i Kroker Oteli'ne çağırıp, sabotajcı ve İngiliz düşmanı Hintlileri yakalarsa kendisine büyük ödül verileceğini söyleyerek, odasındaki para kasasındaki sterlinleri göstermiştir. M.M. Grubu'na dâhil olan Edip Bey, durumu teşkilata bildirmiştir. Bennett, M.M. Grubu mensubu Manastırlı Deli Ömer tarafından Büyükdere'deki bir gece âleminden dönerken, İstinye'de pusuya düşürülmüş ve ayağından yaralanmıştır⁶⁶⁹.

İngiliz İstihbaratının resmi görevlisi olan Bennett'in, yetkilerinin çok geniş olduğu anlaşılmaktadır. Resmi görevli olması nedeniyle, kendisi tanınan istihbaratçının, haber toplama çalışmalarını bizzat kendisinin yapmadığını, bunun yerine Ohannes gibi maske kimlik kazandırılan

⁶⁶⁵ HİÇYILMAZ, "BOZKURT"... , s. 20.

⁶⁶⁶ TİTE Arş., K. 55, G.91, B.1. ; K. 51, G.105, B.1. ; K. 46, G.85, B.1.

⁶⁶⁷ SALIŞIK, a.g.e., s.35.

⁶⁶⁸ HİÇYILMAZ, "BOZKURT"... , s. 25.

⁶⁶⁹ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.99-102.

elemenlar⁶⁷⁰ vasıtasıyla, halk arasındaki gelişmelere vakıf olduğunu görmekteyiz.

4.31. İngiliz Casusu Terzi Mehmet

Terzi Mehmet, İngiliz İstihbarat Servisi'nin, Üsküdar ve Anadolu yakasındaki casuslarından birisidir⁶⁷¹. Aslen Herekeli olan Mehmet, İngilizlerin yardımıyla Üsküdar'da bir terzi dükkânı açmış ve faaliyetlerini burada perdelemek imkânını bulmuştur.

Kocaeli Mıntıka Kumandanı ile tanışıp, Anadolu'da görev alabilecek kadar itimat telkin eden Terzi Mehmet, "Büyük Millet Meclisi'nin emirnamesiyle, Harekât-ı Millîyenin fedakâr şahıslarından Herekeli Mehmet Efendi, Mücahid-i Millîyeciler nezdinde mazharı itimat olmak üzere işbu vesika ita kılındı." ifadesi bulunan bir belge taşımaktadır.

Gerçek ile sahtenin birbirinden ayrılmasının zor olduğu dönemde, Terzi Mehmet'i ele veren husus, Meclisin kesinlikle hiç kimseye böyle bir belge vermemiş olmasıdır. Yoksa belgedeki mühür ve imzaları aslında ayırt etmek pek kolay değildir⁶⁷².

Buna rağmen Terzi Mehmet, bu vesika ile Anadolu'nun her köşesini dolaşmış, özellikle Karadeniz'de Türk çetecilerinin içlerine kadar girmiştir. Çetelerin kuvvet durumlarını, nerelerde faaliyet gösterdiklerini ve daha sonra yapmayı amaçladıkları saldırıları, İngiliz Gizli Servisi'ne bildiren Mehmet, Anadolu'ya kaçırılan silahlara, İngilizlerin el koymasını sağlamıştır.

Üsküdar ve Kadıköy'de oturan askerlikle ilişkili emekli ve muvazzafların adresli listesinin İngilizlere verilmesi, Selimiye Kışlasındaki telsiz-telgraf araçlarının Anadolu'ya kaçırılacağı haberinin bildirilmesi, Kısıklı'da oturan ve Anadolu ile haberleşme sağlayan Refik Bey'i ve Üsküdar

⁶⁷⁰ İngiliz İstihbaratı'nın, Şimendifer idaresinde çalışan Ermenilerden de yoğun olarak istifade ettiği görülmektedir. **TİTE Arş.**, K. 60, G.20, B.1. ; K. 59, G.93, B.1.

⁶⁷¹ **TİTE Arş.**, K. 51, G.105, B.1.

⁶⁷² HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.107,108.

Nuh Kuyusu'nda harmanlık mevkiinde bulunan okulun subaylarını bir at arabası ile Anadolu'ya kaçırmak isteyen Namık Bey ve arkadaşlarını ihbar ederek onları Alemdağ'da yakalattırılması, Millî Mücadelecilerle haberleşen 10 Tıp öğrencisinin tevkif edilmesinin sağlanması⁶⁷³, diğer faaliyetleridir.

4.32. Arabulucu Ajan François Stern

François Stern, İsviçre'de yaşayan bir Romen vatandaşıdır. Ağustos 1920'de, İngiliz İstihbarat Servisi'nin kapısını çok önemli ve gizli bir mesaj için çalmıştır. İlk görüşme 9 Ağustos 1920'de, İngiltere'nin Bern Büyükelçisi Russel ile yapılmış, sonrasında Stern, Londra'ya hareket etmiştir. Konu, Dışişleri Bakanlığı'na devredilmiştir.

Stern'in elinde, Ankara adına görüşme yetkisini taşıdığına dair hiçbir belge yoktur. Ama İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz İstihbarat Servisi için çalışmış olması nedeniyle, Stern'in söylediklerini kulak arkası edememiştir⁶⁷⁴. Ajan'ın elinde hiçbir yetki belgesi bulunmamasına karşın İngilizlerin onu dikkate alış nedeni olarak, daha önce kendileri tarafından kullanılmasını ve getirdiği bilgilerde daha önce doğruluk payı olmasını görebiliriz.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı memurlarından W.S. Edmonds'un İsviçre'den gelen eski İngiliz ajanı François Stern ile görüşmesine dair 14 Ağustos 1920 tarihli notunda,

“1917-1918 yıllarında Odessa'da İngiltere hesabına çalışmış olan ve halen Cenevre'de oturan Romanyalı François Stern ile görüşüldüğü, Stern'in anlattıklarına göre, M.Kemal'in, İsviçre'de bulunan Suphi Bey'e, İngilizlerle anlaşmak üzere yetki verdiği, Suphi Bey'in de kendisine (Stern'e) yanaştığı, M.Kemal'in sözde İngilizlerle anlaşmak üzere ileri sürdüğü teklifler ve şartların neler olduğu,

⁶⁷³ HİÇYILMAZ, *Belgelerle...*, s.125-126.

⁶⁷⁴ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.119.

Stern'in, Suphi Bey ile birlikte ve Malta'da sürgün bulunan Fethi ve Celal Nuri Beyleri de alarak Ankara'ya gitme, anlaşma için aracılık yapma teklifinde bulunduğu, Stern'in teklifinin kuşkuyla karşılandığı, hiçbir vaadde bulunulmadığı, tekrar görüşme kararı alındığı" hususları yer almaktadır.

Stern ile görüşecek Edmonds'u bilgilendiren İngiliz İstihbarat Servisi, Stern için, kendileri aleyhine çalıştığını tespit etmemekle beraber anılan kaynağın pahalı fakat tatmin edici olmayan bir eleman olduğunu bildirmiştir.

Stern, görüşmede sık sık İtalyanlar ile Türklerin yakın iş birliğinden söz etmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın Avrupa ile haberleşmesinin İtalya üzerinden yürütüldüğünü ifade etmiştir. Edmonds, bu görüşmenin, ya Stern'in kendine kazanç sağlamak amacıyla yapıldığını ya da görüşmenin İtalyanların bir tuzağı olduğunu düşünmektedir⁶⁷⁵. Suphi Bey'in İngilizlerle görüşme yetkisi olduğu ve görüşme şartlarını içeren liste gibi hususların doğruluğu bile dikkate alınmamıştır. Demek ki, İngilizler gelişen durum içerisinde Mustafa Kemal Paşa'dan böyle bir teşebbüs beklememektedir.

4.33. Çeşitli Maksatlarla Anadolu'da Dolaşan Yabancılar

Millî Mücadele'nin devam ettiği esnada, bazı yabancı uyrukluların, görünürde sivil nitelikteki amaçlarla Anadolu içinde seyahatlerde buldukları görülmektedir.

— 20'nci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın 02 Temmuz 1919 tarihli raporunda, "İngiliz Madam Danivelli'nin garnizonlarını görmek üzere geldiği ve Çankırı'ya gönderildiği, ayrıca Gümüşhacıköy'e bir Protestan vaizin geldiği, Janka Juvadu adındaki vaizin şoförlüğünü bir İngiliz'in yapmasının

⁶⁷⁵ ŞİMŞİR, a.g.e., c.II, s.261-263.

dikkat çekici bulunduğu, vaizin öksüzler yurdu kurmak için dolaştığı⁶⁷⁶ belirtilmektedir.

— Erzurum Valiliği'nin, Üçüncü Ordu Müfettişliği'nden alındığını belirttiği 19 Haziran 1921 tarih ve 278 sayılı şifre çözümünde, "Amerikalı Miss Suckot adındaki bir kadının, Diyarbakır'dan Silvan'a giderek, Beşiri ilçesine döndüğünün ve dolaştığı Ermeni köylerinde Ermeni nüfusu konusunda araştırma yaptığının, On Üçüncü Kolordu Komutanlığı tarafından bildirildiği"⁶⁷⁷ ifade edilmektedir.

— Londra'da çıkan "Islamic News" (İslam Haberleri) Dergisi'nin 16 Haziran 1921 tarihli, 33'ncü sayısında, Madame Gaulis'in İnönü Cephesi'nde gördüklerini anlattığı makalesinde, "Söğüt kasabasından bir iskelet kaldığı, Ertuğrul Gazi Türbesi'nin bile geri çekilen Yunanlıların vandalizminden kurtulamadığı, Yunan tutsaklarından bazılarının, 'bunları bize İngilizler yaptırdı.' dediği"⁶⁷⁸ yazılmaktadır.

İstihbarat çalışmalarında, maske görevleri olarak, gazeteci, arkeolog, sağlıkçı, iş adamı meslek grupları ile misyonerlik veya hayır işlerinin kullanıldığı sık görülmektedir. Dönemin şartlarının tüm olumsuzluklarına karşın, sivil yabancıların faaliyetlerinin, askeri ve mülki makamlarca dikkatlice takip edildiği anlaşılmaktadır. Üçüncü olayda, yazara izin verilerek, yabancı gözüyle gerçeklerin dış basında yer almasının sağlandığı, dolayısıyla karşı propagandanın yapılmasıyla, kamuoyunun düşman aleyhine dönmesinin amaçlandığı söylenebilir.

4.34. İngilizlerin Kendi Askeri Kıyafetine Soktuğu Kişiler

Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa'nın, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Sivas Merkez Kurulu'na 5 Mart 1920 tarih ve 1781 numara ile acele olarak gönderdiği telgrafta,

⁶⁷⁶ HİÇYILMAZ, *Belgelerle...*, s.171.

⁶⁷⁷ *ATTB*, s.43-44.

⁶⁷⁸ ŞİMŞİR, *a.g.e.*, c.III, s.538.

“İngilizlerin kendi askerî kıyafetlerine soktukları bazı kişileri, kendi torpido ve vapurlarıyla çeşitli kıyılara çıkardıkları ve deniz kuvvetlerini, ülkede kargaşa ve fesat çıkaracak adamların taşınma ve hizmetine ayırdıkları ve yine aynı amaçla bazı kişilere, ya da gruplara paraca yardımda buldukları görülüyor. Bundan amaç, millî birliğimizi bozarak, ülke halkını birbirine karşı kışkırtarak, oluşacak kargaşa ve bozgunculuktan yararlanarak, hayatî geleceğimizi istedikleri gibi düzenlemekte serbest kalmak olduğu açıktır. Hayat ve geleceğimizle ilgili olan bütün İslâm dünyası önünde gerektiğinde protesto edilerek, karşı etkilemelerde bulunmak üzere İngilizlerin işbu taşıma ve yardımlarının durumu ve meydana geldiği zamanla ilgili kişilerin kimlikleri ve özetle belge olarak kabul edilebilecek güvenilir bütün kanıtların bildirilmesi rica olunur.”⁶⁷⁹

denmektedir.

Burada istihbaratın sürekliliğini görmekteyiz. İngilizlerin faaliyetinin tespiti, amaçları, çalışmalarının sebep olabileceği sonuçlar ve alınacak tedbirler belirtilerek yayınlandığını, konunun burada kesilmeyerek, kişilerin kimlik tespitlerinin yapılmasının istenmesinden, bir sonraki istihbarat çarkı başlangıç safhasına geçildiğini söyleyebiliriz.

4.35. İngiliz Ajanları Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul Dışına Sürdürme Peşinde

İtalyan Yüksek Komiseri Sforza hatıralarında;

“Bab-ı Âli, Mustafa Kemal'i İstanbul'dan uzaklaştırmakla tehlikeyi tamamen bertaraf edeceğini sanmakta idi. Kemal'in şöhreti halk arasında yaygındı. İstanbul'daki bazı İngiliz ajanları ilk işgal günlerinde, O'nu (Mustafa Kemal Paşa) Malta'ya göndermeyi tasavvur etmişlerdi. Bu tasavvur öğrenilir öğrenilmez, Mustafa Kemal'in dostları

⁶⁷⁹ ATTB, s.248-249.

gelerek tehlike vukuunda kendisine İtalyan sefarethanesinde bir ilticagah bulunabilip bulunulamayacağını sordular. Ben İtalya'nın, eski kahraman bir hasmı korumayı şüphesiz reddetmeyeceği cevabını verdim. Bu cevabım, Mustafa Kemal'in tevkifine ait her türlü projeden vazgeçilmesi için kâfi geldi.”⁶⁸⁰ demektedir.

İngiliz İstihbarat Yüzbaşısı Hoyland tarafından, İstanbul'daki İngiliz Askeri İstihbarat Merkezi'ne verilen 28 Şubat 1919 tarih ve 2006-130 sayılı raporda, “Başta Mustafa Kemal Paşa ve yaveri Üsküplü Cevad Bey olmak üzere, birçok kişinin İstanbul'dan sürülmeleri gerektiği, İçinde Fevzi Paşa, Halil Paşa, Kazım Karabekir Paşa'nın ve İsmet Bey'in de buldukları kara listenin oluşturulduğu”⁶⁸¹ belirtilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Anadolu'ya geçişi öncesindeki bir başka düşünce ise, “Mustafa Kemal'in İstanbul'da bulunuşuna, Padişah'ın ve Damat Ferit'in tahammül edemez oldukları iddiası doğru olsaydı, Kemal'i her ikisi de herhalde “şüpheli” kaydıyla İngiliz İstihbaratı'na haber verirlerdi.”⁶⁸² şeklindedir. Bu düşünce kabul edildiği takdirde, anılanların İngiliz İstihbaratı ile bağlantılarına bir örnek teşkil ettiği söylenebilir.

İstihbaratçının tespitinin ne kadar isabetli olduğunu, ancak bu tespitin görevden alınma veya İstanbul dışına sürgüne gönderilme şekliyle gerçekleşmediğini, Millî Mücadele'nin gelişimi içerisinde görmekteyiz. Görülebildiği kadarıyla, oluşturulan kara listede yer alanlar, Millî Mücadele'nin kazanılmasını sağlayan şahsiyetlerdir. İngiliz İstihbaratı'nın, kendi eylemlerini engelleyebilecekleri kişileri çok isabetli bir şekilde belirlediğini, ancak gönderilecekleri istikameti yanlış seçtiğini söyleyebiliriz. Burada, istihbarat sahasında taktik seviyede kazanılan başarıların, stratejik seviyede yapılan hatayı engelleyemediği değerlendirilmesinde bulunulabilir.

⁶⁸⁰ Gotthard JAESCHKE, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev: Cemal KÖPRÜLÜ, TTK Yay., XVI. Seri, S.11, Ankara 1971, s.101.

⁶⁸¹ ŞİMŞİR, **a.g.e.**, c.I, s.3-4.

⁶⁸² JAESCHKE, **a.g.e.**, s.113.

4.36. İngiliz Muhipleri Cemiyeti Casus Maskeleri

İngiliz İstihbarat Teşkilatı'nın, İstanbul ve Anadolu'da tam anlamıyla örgütlenebilmesi, 16 Mart 1920'den sonra olsa gerektir. İstanbul'un resmen askeri işgal altına alınmasından önce, İngiltere adına istihbarat ve propaganda görevini İngiliz Muhipleri Cemiyeti yerine getirmiş görünmektedir⁶⁸³.

Propaganda çalışmaları sırasında, sadece din adamlarının faaliyetleriyle yetinilmemesi, başka mesleklerle mensup kişilerden de faydalanılması gerektiğini düşünen cemiyetin idarecileri, özellikle sağlık personelinin de halk üzerinde çok etkili olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu düşünce çerçevesinde, cemiyetin sağlık mesleğine mensup çok sayıda üyesi, Anadolu'ya gönderilerek, propaganda çalışmalarında kullanılmıştır.

İstihbarat çalışmaları çerçevesinde, özellikle Millî Mücadele Hareketi ile ilgili gizli bilgileri elde etmek ve bunları İngilizlere aktarmak işine büyük önem vermiş olan cemiyet, bu maksatla memleket sathındaki üyelerinden oluşan ve kimin hangi bölgede, hangi yetki ve sorumluluklar çerçevesinde faaliyet göstereceğine dair kesin kuralların belirlendiği, istihbarat çalışmaları yürüten düzenli bir ağ kurmuştur.

Cemiyet ve İngilizler, çeşitli yerlerde ticarethane adı altında açtıkları istihbarat şubelerinde değişik görevler verdikleri bu casuslar vasıtasıyla, Doğu Anadolu'da, Türkleri zor durumda bırakmak için Bolşeviklerle temasa geçmekten, Gümülcine'de istihbarat merkezi kurmaya, Türkler aleyhinde faaliyetlerde bulunmak üzere Bulgaristan'a casus göndermekten, Düzce ve çevresinde halka paralar dağıtarak Millî Harekete karşı isyan ettirmeye kadar, casusluk alanında çeşitli çalışmaların içinde olmuşlardır.

---

⁶⁸³ ÇUKUROVA, a.g.t., s.51.

Cemiyetin ilişki ve işbirliği içinde bulunduğu bazı cemiyetleri de; Teali İslam Cemiyeti, Târîk-i Salâh Cemiyeti, Askerî Nigâhban Cemiyeti, İlâ-yı Vatan Cemiyeti, Kürt Teali Cemiyeti olarak sıralamak mümkündür⁶⁸⁴.

İngiliz İstihbarat Servisi'nin, Cemiyeti, İstanbul'un işgali öncesinde bir taşeron olarak kullandığı, işgalden sonra da, kurmuş olduğu eleman alt yapısından azami derecede yararlandığı muhakkaktır. Cemiyetin halk içerisinde dikkat çekmeden rahat hareket edebilecek ve halkın düşüncelerine tesir edebilecek meslek gruplarını, istihbarat çalışmalarında birer maske olarak kullanmaya çalıştığını görmekteyiz.

4.37. Amerikalıların Temin Ettiği İstihbarat Raporu

Anadolu'dan gelen bir subaydan alındığı belirtilen 18 Kasım 1921 tarihli istihbarat raporunda, "Ordu'da çok sayıda kaçak olduğu, üniforma bulunmadığı, bazılarının İngiliz ve Fransız üniforması taşıdığı, yiyeceklerin Anadolu'dan elde edilebilmesine karşın bir avuç tahıl ve ekmekten ibaret olduğu, teknik malzemenin yok denecek kadar az olduğu, tüfek ve fişek yetersizliği, Türk Ordusu'nun Sovyet Hükümeti ne vermişse onunla yürüyebildiği, Ordu'da, Kafkasya'dan gelen Müslümanların bulunduğu, Sovyet Hükümeti'yle ticari ilişkilerin düzenlendiği, Türkiye'den Sovyetlere buğday, yulaf ve saman gönderildiği, Kuzey Kafkasya'da Enver'in propagandasının etkisiz kaldığı"⁶⁸⁵ hususları yer almaktadır.

Duruma ilişkin genel izlenimlerin anlatılmasından, Amerikalılar tarafından belirli bir konuda haber toplama talebinde bulunulmadığı söylenebilir. Ancak böyle bir raporun varlığı, Amerikalıların savaş dışında kalmasına karşın, sonuçları içinde var olma gayreti olarak görülmelidir.

⁶⁸⁴ DÖNMEZ, a.g.e., s.152, 160, 164-165.

⁶⁸⁵ Orhan DURU, **Amerikan Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2001, s.132.

4.38. Fransız İş Adamının Anadolu Dönüş Raporu

İngiliz Askeri İstihbarat Teşkilatı İstanbul Şubesi'nce hazırlanan ve 02-08 Temmuz 1920 günlerini kapsayan İstihbarat raporları haftalık özetinde, 'Bir Fransız iş adamının Anadolu dönüşünde verdiği haberler' başlığı altında,

"Anadolu'da güvenliğin iyi olduğu, Hıristiyanlara herhangi bir saldırıda bulunulmadığı, polis, jandarma ve kontrespiyonaj servislerinin iyi organize edilmiş oldukları, öte yandan dikkat çekici bir askeri hareketlilik bulunduğu, batı yönüne giden trenlerin disiplinli ve düzgün teçhizatlı birliklerle dolu olduğu, buna karşın uçak veya topçu birliği görülmediği, şu ana kadar Ankara'da Alman bulunmadığı sonucuna varmanın mümkün olduğu, ancak Eskişehir'den hangi milliyete ait olduğu bilinmeyen birkaç sivilin Ankara'ya gittiği, geri döndüklerinde ise üniformalı oldukları, Sabri Bey'in Ankara'daki milliyetçilerle hareket eden Dobruca yerlisi, Müslüman bir Romanyalı olduğu, ancak görevinin bilinmediği, tehlikeli bir milliyetçi ve Bolşevik olan Eskişehir demiryolu direktörünün, demiryolu atölyelerini silah ve mühimmat fabrikalarına dönüştürdüğü haberinin aynı kaynaktan alınan bir başka ilginç ve önemli haber olduğu, milliyetçiler ile İtalyan ve Fransızlar arasındaki dostluğun müşahede edildiği"⁶⁸⁶

hususları ifade edilmektedir.

Rapor içeriğinde yer alan hususların, Fransız iş adamı hüviyetinde olan kişinin, iş bağlantıları yaparken gördüklerinden ibaret olamayacak kadar detay içerdiği dikkate alındığında, belli bir istihbarat ihtiyacı çerçevesinde haber toplamış olduğu izlenimi edinilmektedir. Gelişen durum içerisinde, Türkler ile Fransızların ilişkilerinin daha yumuşak olduğunu gören İngiliz İstihbaratı'nın, bu milletten kişilerin daha kolay haber toplayabileceği kanaatiyle, elemanlanma işlemi, haber gelme olasılığı bulunan her yöne kaydırıldığı sonucuna varabiliriz.

⁶⁸⁶ ŞİMŞİR, a.g.e., c.II, s.209-211.

4.39. İngiliz Subayları Yunan Cephesinde

İstanbul'daki Müttefik Orduları Komutanı tarafından 08 Ağustos 1921 tarih ve 741 sayı ile İngiltere Savunma Bakanlığı'na gönderilen şifrede yer alan Yunan Cephesi'ndeki, İngiliz subayların verdikleri bilgilerde,

“Türklerin, kaçaklarla birlikte 13.000, Yunanlıların ise 9500 zayıf verdikleri, Yunanlıların 5.000 tutsak, 25 top ele geçirdikleri, tutsak Türk erlerinin Padişah'a, subayların ise Mustafa Kemal'e bağlı oldukları, Yunan Başkomutanlığı'nı Kral'ın üzerine aldığı, Papoulas'a Kolordu Komutanlığı'nın verildiği, Prens Andrew'in de 3'ncü Kolorduyu komuta ettiği, Yunanlıların yakında üç koldan Ankara üzerine yürüyecekleri, ama Ankara ele geçirilemezse Yunan Ordusu'nda büyük düş kırıklığı olacağı, Yunan Savunma Bakanı Theotakis'in General Papoulas'ı kışkırdığı”⁶⁸⁷

hususları belirtilmektedir.

İngilizlerin, sadece Yunan raporlarına güvenmediklerini, cephedeki durumun takibi için kendi subaylarını görevlendirdiklerini veya İngiliz subaylarının, Yunanlılara yardım için orada bulduklarını, bu arada durumu rapor ettikleri söylenebilir.

4.40. Yunan Propagandası: Meclis'te Çatışma

Millî Mücadele'nin, zafere yaklaştığı günlerde, Yunanlılar umutlarını Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yok olmasına bağlamışlardır. Gazi Paşa şu veya bu şekilde ortadan kalkarsa, Türk ordusu başsız kalıp dağılacak, Yunanlıların Anadolu üzerindeki planları da kolayca gerçekleşecektir.

İstanbul'da Millî Mücadele'ye karşı olanların desteklediği “Nevzat” adlı gazete, 20 Temmuz 1922 günü, “Nevzat'ın ilavesi” olarak uydurulmuş bir

⁶⁸⁷ ŞİMŞİR, a.g.e., c.III, s.591-592.

haber yayınlamış ve bu “ilave” Yunan uçaklarıyla Türk kıtaları üzerine atılmıştır. “Nevzad”ın yaydığı haber aynen şöyledir:

“Şimdi alınan telgraf: Mevsuken aldığımız telgrafa nazaran Ankara Hükümeti Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa, Meclis müzakeresinde Ali İhsan Paşa’ya tabanca endahat etmek (çekmek) suretiyle mecruhiyetine (yaralanmasına) sebebiyet verdiğiinden, Ali İhsan Paşa da o dakika belindeki tabancayı mukabeleten endahat etmek suretiyle, Mustafa Kemal Paşa’nın maktul düştüğü (öldüğü) bildirilmektedir.

Nevzad’ın notu: Elbette bu kadar milyonlarla ölen masumların feryat ahını Cenab-ı hak bırakmaz, geçte olsa mutlaka ah yerini bulur.”

Türk Ordusu’nun böyle uydurulmuş bir yalana kanarak dağılmasını umanların hesabı doğru çıkmamıştır. Ama bildiriye geçen sözlerden biri gerçek olmuştur. Masumların ve mazlumların ahı hem de gecikmeden alınmıştır. Tabi masumlar bildiriye kastedilenler değil evleri barkları yakılan, yıkılan, türlü hakaretlere uğratılan Türk halkıdır⁶⁸⁸.

Yunanlıların benzer gayretlerinin yanı sıra, Padişah Hükümeti’nin çıkarttığı “Kemalistlere idam” fetvaları, mahkeme kararları ve bildirilerin, İngiliz uçaklarının yardımıyla Anadolu’ya dağıtılması da pek etkili olmamıştır. Millî Mücadele Hareketi dağıtılamamış, tersine günden güne güçlenmiştir⁶⁸⁹.

⁶⁸⁸ **Yakın Tarihimiz**, Millîyet Yay.,Haz: Ela CEMİL, Fas: 25, s.378.

⁶⁸⁹ ŞİMŞİR, c.II, s.XI.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT VE İSTİHBARATA KARŞI KOYMA ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ

Kendi topraklarınız üzerinde, kendi inisiyatifiniz dışında gelişebilecek faaliyetleri ne kadar önleyebilirsiniz ve düşman topraklarında karşı taraf aleyhinde yapabileceğiniz faaliyetleri ne kadar yoğun olarak gerçekleştirilebilirseniz, istihbarat sahasında o kadar başarılı olabilirsiniz. Millî Mücadele Dönemi'nde, karşılıklı olarak cereyan eden istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerinin ne şekilde icra edildiği, bu bölümde yer alan örnek olay incelemeleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

5.1. İngiliz Binbaşısı Noel'in Doğu Anadolu'daki Faaliyetleri

Casusluğa kılıf olan mesleklerden biri de arkeologluktur⁶⁹⁰. İngiltere, Binbaşısı Noel⁶⁹¹ ve yanındakilerin, Diyarbakır ve Malatya'da bilimsel araştırmalar yapmak için gelen bir uzman grubu olduğunu açıklayarak, asıl faaliyetin maskelenmesini amaçlamıştır.

Binbaşısı Noel'in faaliyetlerinden, Osmanlı Devleti makamlarının haberdar olduğu, anılanın gideceği yerleri ve yapacağı faaliyetleri askeri makamlara bildirdiği, hatta yapacağı propagandalar için halkın toplanarak yardımcı olduğu, 14 Mayıs 1919 tarihli yazışmadan anlaşılmaktadır⁶⁹².

---

⁶⁹⁰ AKAR, **a.g.e.**, s.25.

⁶⁹¹ Nutuk'ta "Nowil" olarak ifade edilmektedir. **Nutuk**, s.91, 94-95, 207. Anılan Binbaşısı'nın ismine arşiv belgelerinde bakıldığında, "Novil" olarak çevirmek de mümkündür. **ATASE Arş.**, K.101, G.37, B.1.

⁶⁹² **ATASE Arş.**, K.101, G.37, B.1.

İngilizler, Ermenilerin ve Rumların körüklenen özerklik çığılıklarına bir yenisini eklemekte yarar bulmuşlardır. Doğu Anadolu'da bir yandan Ermeni, bir yandan ise, Kürt sorunu körüklenirse, Mustafa Kemal Paşa'nın etkisiz hale getirilebileceğini düşünmüşlerdir. Çünkü İngiliz İstihbarat Servisi görevlilerinin değerlendirmesi, Millî Mücadele Hareketi'nin çabuk ezileceği merkezinde değildir⁶⁹³.

Ülkelerde yaşayan ancak köken olarak başka millet, ırk veya etnik kesimlere mensup gruplar içindeki bazı kişiler casusluk için "hazır ilişkiler" kapsamındadır. Bunlar özellikle harp zamanlarında veya iç karışıklık yaratma durumlarında kullanılabilirler. Bu kesimler, buldukları ülkede gönüllü casusluk yapabilmekte veya casuslara lojistik destek sağlamaktadırlar⁶⁹⁴.

İngilizler, ilerisi için büyük emeller besledikleri Irak petrol bölgesini emin bir bekçiye emanet etmek istemektedirler. Bu maksatla, Noel adındaki bu Binbaşı'yı, bölge halkını, ayaklandırmak üzere Doğu Anadolu'ya yolladılar. Anadolu'da milliyetçileri ortadan kaldırmak isteyen Damat Ferit ile Kürdistan yaratmayı amaç edinen İngilizler, Galip Bey ve Binbaşı Noel vasıtasıyla faaliyetlerini Malatya'da birleştirmişlerdir⁶⁹⁵.

Binbaşı Noel, Kürt aşiretleri arasında Türk yandaşı akımın bir evreye dek başarı sağladığını, yerel Müslüman'ların tutucu içgüdüleri ve Avrupa müdahalesine karşı olan korkularının kamçılandığını bildirmekte ve İngiliz Yönetimi'ni, Kürtlere karşı uygulanacak politikayı açıklamaya çağırmaktadır⁶⁹⁶.

Burada, Binbaşı Noel'in almış olduğu görevi daha sağlam esaslara dayanarak icra edebilmesi ve Kürtleri daha kolay ikna edebilmesi için İngiltere Yönetimi tarafından resmi bir politikanın açıklanmasını istediğini görmekteyiz. İcra edilmeye çalışılan görev ile resmi açıklamalar paralellik arz

⁶⁹³ HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.20-21.

⁶⁹⁴ AKAR, **a.g.e.**, s.26.

⁶⁹⁵ Taner BAYTOK, **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Başnur Matb., Ankara 1970, s.32.

⁶⁹⁶ SONYEL, **a.g.e.**, s.11.

ettiği sürece, yapılacak eylemlerin kişisellikten uzak, İngiltere'nin himayesinde geliştirildiği şeklinde izahıyla, bölge halkının katılıma iknası çok daha kolay olacaktır.

Nitekim Binbaşı Noel'in bu çağrısına, 14 Mayıs 1919'da İngiltere Dışişleri Bakanlığı İstanbul Yüksek Komiseri Calthorpe tarafından, "Paris Konferansı'nda, Kürtlerin çıkarlarının ihmal edilmediğine dair Kürtlere güvence verilebileceği"⁶⁹⁷ karşılığı verilmiştir.

Öte yandan, 1919 Mayıs'ında İstanbul'da kurulan Kürt Teali Cemiyeti'ne büyük ilgi gösteren İngiliz İstihbaratı, bu derneğin içine sokularak, onun iç tüzüğü ve çalışmaları hakkında bilgi toplamış, İstanbul'daki ajanları ve Doğu Anadolu'daki Binbaşı Noel gibi adamlarıyla Kürtler üzerindeki İngiliz etkisini yaymaya çalışmıştır⁶⁹⁸.

İngiliz İstihbarat Servisi'nin, burada izlemiş olduğu yöntemden, istihbaratçılarını, Millî Mücadele'ye muhalif grupların faaliyetleri hakkında bilgi toplamakla görevlendirmenin yanı sıra, anılan ve benzer nitelikteki grupları kendi siyaseti doğrultusunda yönlendirme maksadıyla politikalar ürettiği ve kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeleri konusunda gene kendi istihbaratçıları vasıtasıyla teşviklerde bulunduğu görmekteyiz.

Mustafa Kemal Paşa tarafından 24 Haziran 1919 tarih ve 26 sayı ile 15'nci Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen şifrede;

" Mr. Noel adında bir İngiliz Binbaşısı, Urfa'dan Siverek yoluyla Viranşehir'e giderek Millî Aşiretlerin başkanlarıyla görüşmüş ve Urfa'ya dönmüştür. Osmanlı Hükümeti aleyhine pek kötü propagandalar yapmıştır. Aşiretlerin başkanlarından aldığı kesin cevaplar kendisini sevindirmemiştir. Kürtler, kayıtsız şartsız devletten ve Türk kardeşlerinden ayrılmayacaklarını, bu uğurda en son nefelerine varıncaya kadar canlarını vermeye hazır bulduklarını söylemiştir. Ve

⁶⁹⁷ Zeki SARIHAN, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, c.I, Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919), Öğretmen Dünyası Yay., Ankara 1982, s.240

⁶⁹⁸ SONYEL, *a.g.e.*, s.12.

adı geçenin vermek istediği çok miktarda parayı kabul etmeyerek namus ve vatanlarını koruma isteklerini göstermişlerdir.”⁶⁹⁹ denilmektedir.

İngiliz İstihbaratısının, haber toplama faaliyetleri yanında, propaganda faaliyetlerinde de bulunduğu, ancak Mustafa Kemal Paşa'nın bu propagandaya karşı tedbir aldığı ve dolayısıyla bölgedeki İngiliz istihbarat faaliyetlerinden haberdar olduğu görülmektedir. Elde edilen bilginin ast komutanlıklarla paylaşılması suretiyle, onların müteyakkız bulunmalarının sağlanması ve ayrıca konuya ilişkin ilave tamamlayıcı gelişmelerin takip edilmesi de mümkün olabilecektir.

Amiral Sir A. Calthorpe tarafından 10 Temmuz 1919 tarih ve 1437 sayı ile Dışışleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen telgrafta, “Mezopotamya'nın kuzeyindeki Kürtlere yardım etmenin İngiltere'nin çıkarına olacağı, buraya Kürt casusları gönderip, bunların Binbaşı Noel ile temasa geçmeleri konusunda İstanbul'daki Bedirhaniler ve diğer Krtlerle görüşmeler yapıldığı”⁷⁰⁰ belirtilmektedir.

İngiliz istihbaratısının, Kürtlerin desteklenmesi yönündeki değerlendirmesine verilen destek çerçevesinde yapıldığı düşünülen görüşmeler sayesinde, Kürtlerin, bölgedeki İngilizler ve İngiltere Hükümeti tarafından verilen aleni desteklerin yanı sıra bölgedeki bağımsızlık hareketinin, İstanbul'daki Kürtler tarafından da desteklendiğini gösterilmesi mümkün olabilecektir.

Öte yandan, Binbaşı Noel ile birlikte çalışan aşiret reisi Bedirhan'ın, İstanbul'daki akrabaları hakkında bilgi toplamak ve düşüncelerini öğrenmek amacıyla İngilizler Sait Molla'yı grevlendirmiřtir⁷⁰¹.

Binbaşı Noel'in faaliyetlerini Bedirhan aşireti ile birlikte sürdürmesine rağmen, aşiret reisinin İstanbul'daki akrabaları hakkında İngiliz İstihbarat

⁶⁹⁹ ATTB, s.52.

⁷⁰⁰ şİMŞİR, a.g.e., c.I, s.39-41.

⁷⁰¹ ÇUKUROVA, a.g.t., s.38.

Servisi'nin araştırma yapması, İngilizlerin belirledikleri politika dışında bir aksaklık oluşmasına bir mahal vermek istemedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Osmanlı İçişleri Bakanı Adil Bey'le, Savunma Bakanı Süleyman Şefik Paşa, Elazığ Valisi Ali Galip ve kimi Kürtlerle, Millî Mücadele Hareketi'ne karşı faaliyetlerde bulunurken, Binbaşı Noel, 31 Temmuz 1919'da İngilizlerce İstanbul'dan yola çıkarılan Kürt önderler, Emir Ali ve Bedirhan oğullarından Celadet Ali ve Kamuran Ali'yle⁷⁰² 19 Ağustos 1919'da Halep'te buluşmuştur. Güya barış ve düzeni yeniden kurmak amacıyla Kürt aşiret önderleriyle görüşmeye gönderilen Noel, Elazığ Valisi Ali Galip'le de ilişki kurmaya çalışmakta ve "Eğer Ali Galip hala karargâhı ziyaret etmeye kararlıysa, ona benimle en kısa zamanda buluşması gerektiği söylenmelidir. Herhalde kendinde yeter para vardır."⁷⁰³ sözlerini sarf etmektedir.

Burada İngiliz istihbarat mensubunun haber toplama işinden ziyade, propaganda faaliyetleri yürüttüğünü, Ali Galip gibi yönetim kademesinde bulunanları İngiliz siyasetleri doğrultusunda kullandığını görüyoruz. Binbaşı Noel'in, Ali Galip için sarf ettiği 'Herhalde kendinde yeter para vardır' ifadesi, anılan tipteki şahısların kendi taraflarına çekilmesinde paranın motive edici bir faktör olduğunu teyit eder mahiyettedir.

Eylül 1919 ayı sonlarına doğru, Mustafa Kemal Paşa'nın, Binbaşı Noel'in faaliyetlerini önleme yönünde tedbirler almakta olduğunu, İngiliz yazışmalarından anlıyoruz.

— İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb tarafından 18 Eylül 1919 tarih ve 41/1837 sayı ile Bağdat Yüksek Komiseri'ne ve

⁷⁰² Mustafa Kemal Paşa, "Celadet ve Kamuran Ali adlarında iki şahsın yabancılar tarafından, bol para ile İstanbul'dan Doğu Anadolu'ya gönderileceği, bunların yıkıcı propaganda ve aleyhte kışkırtıcılık yapmakla görevlendirildikleri haberinin alındığını, faaliyetlerine meydan verilmeden yakalanmaları gereğinin, 3 Temmuz 1919 tarihinde Diyarbakır'da 13'ncü Kolordu Komutanlığı'na, ayrıca Kurmay Başkanı Halit Bey'e ve Canik (Samsun) Mutasarrıflığı'na bildirildiğini" ifade etmektedir. **Nutuk**, s.81 ; Söz konusu bilginin, Karakol Cemiyeti tarafından Rahip Frew'in evrakları arasından temin edildiği belirtilmektedir. TEVETOĞLU, **a.g.e.**, s.97. ; Karakol Cemiyeti'nin, Lami veya Küçük Kemal vasıtasıyla Rahip Frew'in dosyalarına nüfuz ettiği belirtilmektedir. TEVETOĞLU, **a.g.e.**, s.14-17 ; 31 Temmuz'da ancak yola çıkabilen anılan şahısların faaliyetlerine ilişkin alınması gereken önlemlerin, 3 Temmuz'da ilgili makamlara bildirilmiş olmasını, Millî Mücadele başından itibaren haber toplama çalışmalarının iyi seviyede olduğunun bir göstergesi olarak kabul edebiliriz.

⁷⁰³ SONYEL, **a.g.e.**, s.32-33.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafta, "İngiliz Hükümeti'nce Kürtlerin Türklere karşı kışkırtıldığı yolunda Noel'in M.Kemal'de ciddi şüpheler yaratmasından kaygı duyulduğu"⁷⁰⁴ belirtilmektedir. Bu yazışmadan, Binbaşı Noel'in faaliyetlerinin, İngilizler açısından artık açığa çıkma durumuna geldiğini, ancak daha önce bahsedildiği üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın durumun çok önceden farkında olduğunu, 24 Haziran 1919 tarihli telgraftan anlamaktayız.

— Bağdat İngiliz Sivil Komiseri tarafından 20 Eylül 1919 tarih ve 11146 sayı ile Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafta, "Binbaşı Noel'in Urfa'dan bir telgraf çektiği, Malatya'dan gelen Harput Valisi'nin, kendisi ile birlikte Noel'in ve adamlarının yakalanmak istendiğini haber verdiği, Binbaşı Noel'in yakalanması için Mustafa Kemal'in emir verdiği, bunun üzerine Harput Valisi ile Noel'in Urfa'ya çekildikleri"⁷⁰⁵ bildirilmektedir.

— Urfa'da bulunan Binbaşı Noel tarafından 20 Eylül 1919 tarih ve 134 sayı ile İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck'e gönderilen telgrafta, "Harput Valisi ile Noel'in Malatya'da tevkif edilmek istendiği, bunun üzerine Noel'in Malatya'dan kaçtığı, Malatya güneyinde çarpışma meydana geldiği, Mustafa Kemal Paşa tarafından Noel'in tevkif emrinin verildiği"⁷⁰⁶ ifade edilmektedir.

Söz konusu yazışmalardan, Mustafa Kemal Paşa'nın, Binbaşı Noel'in faaliyetlerine son vermede kesin kararlı olarak hareket ettiği sonucunu çıkarabiliriz.

1919 Eylül'ünde, Tümgeneral James G. Harboud başkanlığında bir Amerikan siyasi kurulu, Amerika'nın Ermenistan üzerinde güdüm kurması olanaklarını araştırmak üzere, Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'un

⁷⁰⁴ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.107.

⁷⁰⁵ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.110.

⁷⁰⁶ ŞİMŞİR, a.g.e., c.I, s.117-118.

buyruğuyla, Anadolu'da bir inceleme gezisine çıkmıştır⁷⁰⁷. Bu gezi, İngiliz İstihbarat Servisi tarafından yakından takip edilmiştir.

İngiliz İstihbarat Servisi, Anadolu'da kendi inisiyatifleri dışında gelişmekte olan durumları yakından takip etmektedir. İstihbaratın manası, olay olmadan önce gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Amerikalıların faaliyetlerinin sadece bazı tespitler yaparak, bir sonuç raporu yazmaktan ibaret olduğu garantisini kimse veremez. İngilizlerin konuyu yakından takip etmelerinin sebebi, Anadolu'da, kendi kontrolleri dışında bir gelişme istemedikleri olarak gösterilebilir.

Harbourd gezisinin devam ettiği sıralarda, Binbaşı Noel, 23 Eylül 1919'da Bağdat ve İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne Halep'ten gönderdiği kapalı tel yazısında;

“Mustafa Kemal'in yaratmış olduğu durum ciddileşirse, Bedirhan'lar ve öteki kimi Kürt'leri Kürt ilçelerine vali ve mutasarrıf ataması için Türk hükümetini harekete geçirerek onlardan epeyi yararlanabiliriz.” demektedir.

Öte yandan, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Doğu masası yetkililerinden George Kidston, bu belgeye 18 Ekim 1919'da not ettiği çıkmada;

“...Mustafa Kemal'in, Noel'i ülke dışı etmek amacıyla rahatsız etmesi, Kürt aşiretleriyle olan irtibatımızı kesmiş bulunuyor, Mustafa'nın aşiretlerle ilişkilerinin ne olduğunu hiç bilmiyoruz.”⁷⁰⁸ yorumunda bulunmaktadır.

Peyam gazetesinin, 11 Aralık 1919 tarihli nüshasında, Kürt Naşir Efkâr-i Zeyn gazetesinden naklen verdiği haberden Binbaşı Noel'in, Avrupa'da, Kürtler adına propagandalara devam ettiğini görmekteyiz⁷⁰⁹.

⁷⁰⁷ Salahi R. SONYEL, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, c.I, TTK Yay., Ankara 1995, s.12.

⁷⁰⁸ SONYEL, **a.g.e.**, s.38-39.

⁷⁰⁹ **ATASE Arş.**, K.104, G.9, B.1/2.

Binbaşı Noel'in, Kürtlerin yönetimde görev almalarının sağlanmasıyla, istihbarat elde etme ve kendi istekleri doğrultusunda yönetime müdahalede bulunabilme imkânının yaratılabileceği yönündeki değerlendirmesi, istihbarat faaliyetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılarak haber ağının genişletilmesi isteğine işarettir. Ancak, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Doğu masası yetkililerinden George Kidston'ın, belgeye not ettiği çıkmadan, Mustafa Kemal Paşa'nın, Binbaşı Noel'in faaliyetlerinin farkında olduğu ve nihayetinde ülke dışına bir şekilde çıkarttığı anlaşılmaktadır.

Burada, Millî Mücadele Hareketi'nin, istihbarata karşı koyma faaliyetlerini elden bırakmadığını ve etkili bir şekilde uygulama gayreti içerisinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, konuya ilişkin olarak, Binbaşı Noel'in ülke dışına çıkarılması sonrasında, İngilizlerin Kürt aşiretleriyle bağlantılarının kesildiğinin ifade edilmesinden, İngilizlerin halen muhalif olan gruplar içerisinde dahi sağlam bir istihbarat ağı kuramadığı sonucuna varabiliriz. Bu aşamada, İstihbarat faaliyetlerinin elemanlama manasında sığ kaldığı, propaganda manasında ise isyan ettirme aşısının tutmadığı tespitinde bulunulabilir.

Doğu Anadolu bölgesinde bir kalkışmanın yaratılması yönündeki tüm bu çabalar, milliyetçilerin uyanık davranmaları ve bölge halkının şimdiye kadar beraber yaşadıkları kardeşlerine karşı İngilizler tarafından girilen oyunlara alet olmamaları sonucunda başarısızlığa uğramıştır⁷¹⁰.

5.2. Bir İngiliz Casusun Ulu Kışla İzlenimleri

24 Eylül 1919 tarihli İngiliz gizli istihbarat raporuna göre, (A) olarak anılan 'güvenilir bir casus, 'mevsuk (belgeli, delilli) olduğuna inanılan' aşağıdaki bilgiyi toplamıştır;

---

⁷¹⁰ BAYTOK, a.g.e., s.32.

“...Ulu Kışla’daki otelde, Kayseri’nin 40 mil batısında bulunan Nevşehirli iki Türk’le tanıştım; iş için Adana’ya gidiyorlardı. Bunlardan, İsmail Hakkı adındaki kişinin alelade bir tüccar olmadığından kuşkulanarak, onunla konuşmaya başladım. Bir Türk gibi görünerek, bu ülkenin kâfirlerin topuğu altında ezilmesinden ötürü üzüntümü belirttim. Kurmuş olduğum tuzağa hemen düştü ve bana Müdafaa-i Milliye Derneği’nin amaç ve eylemleri hakkında aydınlatıcı bilgi verdi. Bu sırada karargâhı Sivas’ta bulunan Mustafa Kemal’in Türkiye’de bir akım örgütlediğini söyledi. ‘Bu akımın başarısızlığa uğrayabileceği ve Mustafa Kemal’in bencil amaçlar için çalıştığını’ öne sürdüm. Bunun üzerine, İsmail Hakkı, bu akım millî ve dinsel olduğundan, kişisel faktörün söz konusu olmadığı yolunda bana güvence verdi.”

Bundan sonra İsmail Hakkı, casusa, İstanbul’da İngiliz yandaşı Türkler tarafından kurulan İngiliz Muhipleri Cemiyeti’nden söz etmeye başlamıştır;

“Bu dernek, çeşitli kentlerdeki gizli ajanları aracılığıyla her üyesine, biri kırmızı ve biri beyaz olmak üzere iki kart sağlamıştır. Kırmızı kartların üzerinde basılı olarak ‘İngiltere’nin dostları-bu adam (Adamın adı) İngiliz yandaşıdır ve siyasete karışmaz’ sözcükleri vardır. Beyaz kartta ise adamın kişiliği hakkında bilgi verilmektedir. Böylece, derneğin bir üyesi, İngiliz yandaşı olduğunu kanıtlamak amacıyla herhangi bir anda bu kartları İngiliz yetkililerine gösterebilir. Mustafa Kemal kurnazca davranarak bu kartlardan 5.000 adet sağlamış ve kendi ajanlarına dağıtmıştır. Onlar da bu kartlara doğru dürüst kişisel bilgi, ama sahte adlar koymuşlardır. Bu da İngilizleri aldatmak için kullanılan yararlı bir araçtır.”

Bu arada İsmail Hakkı kendi kartlarını da ajana göstermiştir. Kartlardaki kişisel bilgiler doğru olmakla beraber, ad kısmında 'Mustafa Hilmi' yazmaktadır⁷¹¹.

İngiliz İstihbarat Servisi'nin, casuslarının güvenilirliğini harflendirme şeklinde sınıflandırmaya tabi tuttuğu anlaşılmaktadır.

Olayın gelişiminden ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti tarafından yandaşlarına verildiği belirtilen kartlara sahip olmalarından, İsmail Hakkı'nın Anadolu adına çalıştığı söylenebilir. İngiliz ajanının, kendilerine tüccar süsü vermiş İsmail Hakkı'nın, davranışları ve/veya kıyafeti nedeniyle farklı bir amaç için seyahat edebileceği varsayımından yola çıkarak samimiyet kurma ve aynı fikirleri savunuyor görüntüsü vererek bildiklerini elde etme becerisini, maalesef İsmail Hakkı'nın gösteremediğini, aksine ketum davranması gereken konularda çenesinin fazla gevşek olduğunu görmekteyiz.

Tek bir örnekten yola çıkarak, Anadolu adına faaliyette bulunan görevlilerin istihbarata karşı koyma konusunda zayıf olduğunu söylemek, pek isabetli bir değerlendirme olmayacaktır. Ancak, İstihbarat değerlendirmesinin, birçok ufak bilgi kırıntısının bir yap-boz misali bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu dikkate alındığında, bazen önemsiz gibi görünen bir bilginin bir resmi tamamlayabileceği gözden kaçırılmamalıdır. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin, anılan kartlarını kullanan diğer Anadolu görevlileri tehlikeye düşürülmüştür. Ayrıca bu kartların temininde girilen muhtemel riskler ve harcanan gayretler boşa gitmiş gözükmektedir.

5.3. Mustafa Sagir, Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast İçin Ankara'da

Millî Mücadele Dönemi'nde yakalanan casuslardan en mühimi ve cüretkârı şüphesiz ki Mustafa Sagir'dir. Mustafa Sagir, sessizce İstanbul'a geldikten sonra, burada İngiliz Sefareti'nde misafir edilmiş, General Harington ve maiyetindeki gizli teşkilât mensuplarıyla temas edip, talimat ve

⁷¹¹ SONYEL, a.g.e., s.39,40.

direktifler aldıktan ve işine yarayabilecek yerli elemanlar da temin ettikten sonra, işe başlamak için, tıpkı bir aktör gibi, kendine yepyeni bir hüviyet vermek lüzumunu duymuş ve böylece önce Sirkeci’de bir otele, sonra da Aksaray’da kiraladığı bir eve yerleşerek, İngilizlerin düşmanı, onlardan kaçan bir “Hint Hilâfet Komitesi murahhası” hüviyetini almıştır⁷¹².

Üniversite öğrencilerine İngilizce ders veren ve Londra Üniversitesi İslam Kürsüsü’nde Türkoloji Profesörü olduğu söylenen⁷¹³, Mustafa Sagir’in evinin duvarları Mustafa Kemal, Enver ve Cemal Paşaların resimleri ile kaplıdır. Evin kapısında ise “Türk ve Hint Uhuvveti İslamiyye Cemiyeti” yazılı bir levha bulunmaktadır⁷¹⁴.

Mustafa Sagir’in amacı, Anadolu’daki Mustafa Kemal Paşa’nın yakın çevresine girebilmektir. Bunun için Anadolu’ya silah kaçırarak milliyetçi örgütlerin önde gelen kişileri ile tanışmayı amaçlamıştır. Hint-İslam Cemiyeti’nin mukaddes emaneti ile çok miktarda para yardımını, Millî Mücadele’ye tahsis edeceğini çevreye yayan Sagir, aslında İngiliz İstihbarat Servisi’nin bir planını uygulamaktadır⁷¹⁵.

“Hindistan Müslümanları Türkiye’deki Müslüman halkın çektiği sıkıntılara ilgisiz kalmamış, aralarında topladıkları yaklaşık 3 milyon altını Türkiye’ye ulaştırmaya Mustafa Sagir’i memur etmişler.” haberi kulaktan kulağa süratle yayılırken başka bir propaganda da şu yolla işlemeye başlamıştır. “Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’ya hâkim olduğuna göre, Mustafa Sagir Hintli Müslümanların bu yardımını, İstanbul Hükümeti’ne vermemeli, bu yardımı Anadolu halkının temsilcisi olan Ankara Hükümeti’ne iletmeli, bunun içinde Mustafa Sagir Ankara’ya gitmeliydi.”⁷¹⁶

Sagir, evinde Millî Mücadele lehinde toplantılar yapmaktadır. Bir toplantısı sırasında, İngiliz polislerinin haneyi basması sonucunda, Sagir,

⁷¹² KANDEMİR, a.g.e., s.142.

⁷¹³ BAYDAR, a.g.m., 25 Ekim 1970.

⁷¹⁴ HİÇYILMAZ, Osmanlıdan..., s.109.

⁷¹⁵ HİÇYILMAZ, Belgelerle..., s.136.

⁷¹⁶ BAYDAR, a.g.m., 25 Ekim 1970.

Arapyan zindanına atılmıştır⁷¹⁷. Yakalanışı ve hapse atılışı düzmece bir İngiliz oyunudur. Sagir, 17 gün sonra çıktığında, milliyetçilerin güvenini tam olarak kazanmıştır⁷¹⁸.

Bu gelişmeler karşısında dikkat kesilen Hamza Grubu, Mustafa Sagir'i adım adım izlemeye başlamıştır. Geceleri gizlice Ramiz Bey'i (Albay Nelson) ziyaret ettiği tespit edilen Mustafa Sagir'in, İstanbul'a hayır için gelmediğine ve İngiliz İstihbarat Servisi'nin bir ajanı olduğuna⁷¹⁹ kesin kanaat getiren Grup, anılanın fotoğraflarını Ankara'ya bir kurye ile hemen ulaştırmıştır⁷²⁰.

Mustafa Sagir'in, Anadolu'ya geçiş vesikasının altında Karakol Cemiyeti'nin mühürünün bulunması dikkat çekicidir. Sagir, bazı teşkilatçılarla yakınlık kurmuş ve Anadolu geçişini kolaylaştırmıştır. Anadolu'ya geçen casusların vesikalarında teşkilat mühürünün bulunması ve bunların bazılarında, orijinal mühürde bulunmayan işaretlerin⁷²¹ bulunması, İngiliz İstihbarat Servisi'nin bu mühürü kullandığını göstermektedir⁷²². İstanbul'un işgali ile büyük bir darbe yiyen Karakol Cemiyeti'nin, Anadolu'dan bağımsız hareket etme isteği nedeniyle Ankara ile zaten kötü olan ilişkileri, Sagir'in Anadolu'ya sızması ile daha da kötüleşmiş ve bu olay Cemiyetin sonu olmuştur.

Sagir'in, 29 Kasım 1920'de İnebolu'ya ulaştığı, buradan Onuncu Kafkas Fırkası sabık Komutanı Kaymakam Kemal Bey ile birlikte Ankara'ya hareket ettikleri, Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, 01 Aralık 1920 tarihinde, Dâhiliye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletleri'ne gönderdiği yazılardan anlaşılmaktadır⁷²³.

⁷¹⁷ ATASE Arş., K.729, G.42, B.1.

⁷¹⁸ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.109-111.

⁷¹⁹ EHUR, Kety isimindeki İrlandalı bir yüzbaşından, "İngiliz casuslarının, Tokat, Amasya, Zile, Samsun, Hozat ve Sivas mntıklarına gittikleri, Mustafa Sagir'in bunların baş ajanı pozisyonu durumunda bulunduğu" bilgilerinin intikal ettiğini bildirmektedir. ATASE Arş., K.743, G.128, B.1.

⁷²⁰ BAYDAR, *a.g.m.*, 25 Ekim 1970.

⁷²¹ AYDIN, *a.g.t.*, s.309. Orijinal mühüre göre farklılık gösteren işaretler için Bkz: Ek-2.

⁷²² HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.83.

⁷²³ İLTER, *a.g.e.*, Ek.14-15 ; Ekrem Baydar, Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan yazı dizisinde, Sagir'in kendileri tarafından çok sıkı gözetim altında tutulmasına rağmen, Anadolu'ya gittiğinin haberini Ankara'dan almasından, Sagir'in Ankara'ya uçakla gitmiş olabileceği kanaatini dile getirmektedir. BAYDAR, *a.g.m.*, 25 Ekim 1970. Ancak, Erdal İlder'in, kitabının ekinde sunmuş olduğu orijinal belgeler, BAYDAR'ın kanaatinin ihtimal dışı olduğunu göstermektedir.

Millî Mücadele lehine yapmak istediği sözde faaliyetleri, Ankara'ya duyurarak, arzuladığı zemini hazırlayan Mustafa Sagir, daha İnebolu'ya ayak bastığı anda başta Kaymakam olduğu halde, birçok ileri gelenler tarafından, pek muteber, muhterem ve kıymetli dindaş misafirimiz, “Hint Hilâfet Komitesi murahhası Mustafa Sagir Han Hazretleri” diye karşılanmıştır⁷²⁴.

Ankara'ya geldikten sonra Yenigün Gazetesi sahibi Yunus Nadi ile Ankara'da matbuatının Hindistan'a gönderilmesi ve Ankara'da Urduca bir gazetenin hazırlanması konularında fikir alışverişinde bulunan Sagir'in, diğer zevatla da çeşitli temaslarda bulunduğu⁷²⁵, Mustafa Kemal Paşa ile de bir görüşme gerçekleştirdiği, Paşa'nın şüphelenmekle birlikte Sagir'i sonuna kadar dinlediği, sonrasında ise gözetime aldırıldığı⁷²⁶ belirtilmektedir.

Kendisine gösterilen ilgiden cüret alan Sagir, Adnan (Adivar) Bey'e, “Hindistan'a ileteceği raporlarının bulunduğunu ve bunların İstanbul'a gönderilmesi gerektiğini” ifade etmiştir. Adnan Bey, Sagir'in güven vermek amacıyla kapatmadığı mektubu okumuştur⁷²⁷. Mektup içeriğinde önemli bir husus bulunmamakla birlikte satır aralıklarının normalden fazla bırakılmış olması ve öncesinde Sagir üzerinde duyulan şüphe nedeniyle mektubun tetkik edilmesine gerek duyulmuştur.

Ekrem Baydar hatıralarında, “Mektubun incelemesinde Ankara'nın bir sonuca ulaşamadığını, bunun üzerine mektubun kendisine gönderildiğini, kendisinin de bu tür konularda uzman olan Azizi Hüdaî (Akdemir) Bey'e mektubu incelediğini, seyrek satırların arasındaki mektubun boş yerlerine fırça ile amonyak sürünce gizli yazıların meydana çıktığını, yazıların fenol fitaleyn⁷²⁸ adı verilen gizli bir mürekkeple⁷²⁹ yazıldığının anlaşıldığını⁷³⁰,

⁷²⁴ KANDEMİR, a.g.e., s.143.

⁷²⁵ KANDEMİR, a.g.e., s.143-147. ; HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.135-138. ; HİÇYILMAZ, **Osmanlıdan...**, s.109-111. ; BAYDAR, a.g.m., 26 Ekim 1970.

⁷²⁶ KANDEMİR, a.g.e., s.144.

⁷²⁷ HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.137.

⁷²⁸ TEVETOĞLU vd., “Gizli Mürekkep” maddesi, s.394 ; Kimyager bir arkadaş vasıtasıyla söz konusu madde ile yazının yazılması denenmiş, kaybolan yazıların amonyak sürülmesi sonrasında

deşifre edilen mektubun bir kurye ile hemen Ankara'ya yollandığını, Hintçe yazılan mektubun, herhangi bir yanılsığa mahal vermemek için Ankara'da iyi Hintçe bilen bir subaya tekrar tercüme ettirildiğini⁷³¹ ifade etmektedir.

Öte yandan, Ergun Hiçyılmaz, "Ankara'daki Polis Merkezi'nde, kimyasal çalışmalarla gizli yazıları değerlendirecek bir bölüm bile bulunduğunu"⁷³² yazmaktadır. Ayrıca, Feridun Kandemir de, Adnan (Adıvar) Bey'in, "Mustafa Sagir'in bu mektubu gibi, ona (Sagir) İstanbul'dan gönderilen mektupları da gerekenlere muayene ve tahlil ettirerek, eczalı mürekkeple yazılmış olduklarını tespit ettirmiş bulunduğunu"⁷³³ ifade ettiğini, belirtmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nda casuslar tarafından sıklıkla kullanılan gizli mürekkeple mesaj yazma usulü, Millî Mücadele Dönemi'nde de bilinmeyen bir yöntem değildir. Muharebe tecrübelerine binaen böyle bir yöntemden haberdar olduğu düşünülen Mustafa Kemal Paşa'nın, Ankara'da bu tür işlemleri yapabilecek bir birim oluşturmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Teferruatlı bir yapıya ihtiyaç duymayacak ve basit yöntemlerin⁷³⁴ kullanılacağı bu birimde bir kimyagerin görevlendirilmesi yeterli olacaktır.

---

ortaya çıktığı, ancak bir süre sonra tekrar kaybolduğu görülmüştür. "Phenolphthalein" maddesi, piyasadan temin edilebilir nitelikte bir kimyasaldır.

⁷²⁹ Harp zamanlarında yabancı memleketlerden alınan mektuplarda, lekeler bulunduğu görülmüştür. Bu lekeler, kağıdın kenarına veya yazıların arasına gizli mürekkeple yazılmış olan haberleri meydana çıkarmak amacıyla kullanılmış olan kimyevi maddelerin bırakmış oldukları lekelerdir. Formülleri farklı olmakla birlikte çeşitli gizli mürekkepler, Birinci Dünya Savaşı sırasında kullanılmıştır. Bazı Alman ajanları, gizli yazı kimyevi maddesini, merkezlerinden ayrılmadan önce mendilleri, yakalıkları veya çoraplarını, söz konusu kimyevi maddelere batırarak suretiyle çamaşırlarında taşımışlardır. Bu suretle, kimyevi maddeye batırılmış çamaşırlar, iyice kurutulmuş, kullanılacakları zaman ise çok az bir ılık suyun içerisine batırılarak sıkılmak suretiyle çamaşıra emdirilen kimyevi madde tekrar elde edilmiştir. NEWMAN, **a.g.e.**, s.83-85.

⁷³⁰ ATASE Arş., K.729, G.42, B.1. ; SERİN, **a.g.e.**, s.199. ; DEMİREL, **a.g.e.**, s.237. ; KANDEMİR, **a.g.e.**, s.147.

⁷³¹ BAYDAR, **a.g.m.**, 26 Ekim 1970.

⁷³² HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.39.

⁷³³ KANDEMİR, **a.g.e.**, s.148.

⁷³⁴ Bileşimleri bilinmeyen gizli yazılar çoğu zaman; Kağıdın ateş üzerinde tutulması, kağıdın suya batırılması, sıcak ütü ile ısıtılması, kâğıdın, içinde birkaç iyot tanesi bulunan bir kapsülün altına getirilerek ve 20-60 dakika beklenmesi gibi usullerle görünür hale getirilir. TEVETOĞLU vd., "Gizli Mürekkep" maddesi, s.394.; Ayrıca hangi kimyasal maddenin hangisiyle ne tür tepkimeye girdiğini, kimya kitaplarında veya ansiklopedilerde bulmak mümkündür. Bu konulara, zaten hâkim olan bir kimyagerin ilmi bilgisi ve komutanların duyuma veya müşahedeye müstenid tecrübelerinin birleşmesiyle bu tür işlemlerin Ankara'da gerçekleştirilmiş olması mümkün görülmektedir.

Ekrem Baydar'ın, "mektubun İstanbul'a gönderilerek, Aziz Hüdayi Bey tarafından incelendiği" ifadesi, mümkün görülmemektedir. Nitekim aynı zamanda bir kimyager olan ve Sagir'in tevkif edilmesi sırasında Ankara'da bulunan Savcı Refik Bey⁷³⁵ tarafından bu işlemin gerçekleştirilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Karamürsel (P) Teşkilatı'ndan bir Üsteğmen, Mustafa Sagir hakkında tahkikat yapmak üzere, İstanbul'a gönderilmiştir. Araştırmalar sırasında, İleri gazetesi heyet-i tahririye azalarından Ferid Cavit Bey'e ulaşılır. Ferid Cavit Bey, Üsteğmen'in Ankara tarafından görevli gönderildiğini öğrenince, "Sagir'in bir İngiliz casusu olduğunu, Ankara'dan gönderdiği mektupların Hindistan'a değil, İngiliz İstihbarat Servisi görevlisi Mr. Direkford'a (Ramiz Bey-Albay Nelson olarak da bilinmektedir.) ulaştığını" ifade etmiştir. Söz konusu araştırma yürütülürken, Sagir tarafından gönderilen ve Ankara'daki gelişmeleri içeren mektuplar, Ferid Cavit Bey tarafından, Üsteğmen'e iletilmiştir. Mektup içeriklerinin tercümesi, Ankara'ya gönderilmiştir. Ferid Cavit Bey, sonrasında Ankara'ya gitmiştir⁷³⁶. Casusluğa müstenid delilleri elde bulunan Sagir tutuklanmıştır⁷³⁷.

Sagir'in serbest bırakılması için İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un yaptığı başvurulara karşı⁷³⁸, Ankara İstiklal Mahkemesi, "İngilizlerden aldığı talimat üzerine, kendisine Hint Hilafet Komitesi'nin azası süsünü vererek, casusluk yapmak üzere Ankara'ya geldiği ve Ankara'dan İstanbul'a Ferid Cavit adresine kimyevi terkip ile gizli yazılmış mektuplarla bilgi gönderdiği iddiasıyla mahkememize tevdi edilen İngiliz tebaasından Peşaver şehrinden 34 yaşındaki Mustafa Sagir bin Zekeriya'nın, İstanbul'daki İngiliz Hafiye Teşkilatı merkezine gönderdiği anlaşılan gizli mürekkeple yazılı raporlarını, İngilizlerin İstanbul'da casus teşkilatına memur

⁷³⁵ HİÇYILMAZ, **Belgelerle...**, s.138.

⁷³⁶ **ATASE Arş.**, K.729, G.42, B.1/2/3. ; Ferid Cavit Bey'in, Sagir'in ağzından yazılan mektupla Ankara'ya çağrıldığı ve Sagir'in faaliyetlerine ilişkin bilgileri, mahkeme safhasında verdiği yönünde bilgiler de mevcuttur. KANDEMİR, **a.g.e.**, s.148.

⁷³⁷ SONYEL, **a.g.e.**, s.183.

⁷³⁸ SONYEL, **a.g.e.**, s.183.

ettikleri Miralay Nelson'un emirleriyle mahrem hususları bildirdiği sabit görülen Mustafa Sagir'in idamına..."⁷³⁹ kararını vermiştir.

İdamı öncesinde Sagir, İstanbul İngiliz Konsolosu'na hitaben İngilizce bir mektup yazarak, Türk yetkililere teslim etmiştir. Bu mektupta "İngiltere hükümetinden aldığı vazifeyi sadakatle yapmış olduğunu ve muhakeme esnasında her şeye rağmen, İngiltere Hükümeti'ne ait hiçbir sır vermediğini, İngiltere ve Hindistan İmparatoru'na karşı öteden beri olan sadakatinin son dakikaya kadar devam ettiğini ve okulda bulunan kardeşini İngiltere Hükümeti'nin himaye ve şefkatine bıraktığını"⁷⁴⁰ vasiyet etmiştir.

Bu gelişmeler karşısında deşifre olan ve Ramiz Bey takma adıyla İngiliz İstihbarat Servisi adına İstanbul'da faaliyetlerde bulunan Albay Nelson'un İngiltere'ye döndüğü tespit edilmiştir⁷⁴¹.

Mustafa Kemal Paşa'nın, 7 Nisan 1921'de, Mustafa Sagir hakkında yayınladığı bir bildiri de, "Hint Hilafet Komitesi üyesiymiş gibi Ankara'ya gelen İngiliz casusu Mustafa Sagir'in Ankara'da Karaoğlan Çarşısı'nda asıldığı, İngiltere'nin bu olayı istismar ederek, Hindistan Müslümanlarını Türkiye aleyhine çevirmeye çalıştığı" ifade edilmektedir. Bildiri de, ayrıca "Hindistanlı kardeşlerin bu konuda ihtiyatlı ve uyanık olmaları gerektiği, İngilizlerin beş yaşlarında on fakir Hintli çocuğu casus olarak yetiştirdikleri, bu iğrenç İngiliz metodunun uygar dünyaya açıklanacağı ve İngilizlerin hesap vermek zorunda kalacakları, TBMM'nin, Mustafa Sagir hakkında yayımlanan söylentileri yalanladığı ve gerçeği Hint Müslümanlarına açıkladığı"⁷⁴² hususları belirtilmektedir.

İngiliz İstihbarat Servisi'nin Millî Mücadele'deki en önemli çalışmalarından birisi, hiç şüphesiz Sagir harekâtıdır. Hintli casusun başarıya ulaşmadan yakalanması yurttaki büyük yankılar uyandırmıştır⁷⁴³. Ayrıca,

⁷³⁹ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.111.

⁷⁴⁰ KANDEMİR, *a.g.e.*, s.149.

⁷⁴¹ BAYDAR, *a.g.m.*, 26 Ekim 1970.

⁷⁴² ŞİMŞİR, *a.g.e.*, c.III, s.568-569.

⁷⁴³ HİÇYILMAZ, *Belgelerle...*, s.138.

Sagir'in idamı sonrasında, İngilizlerin, İstanbul'daki gizli gruplara baskısı artmış, birçok kişi tevkif edilmiştir⁷⁴⁴.

5.4. İngiliz Casusu Tevfik

Mehmet Faik Paşa'nın oğlu Tevfik Bey, 18 Temmuz 1920 günü Ankara'ya gelmiş ve hemen o gün, Millî Müdafaa Vekâleti Levazım Şubesi reisi Lütfi Bey'le, onun vasıtasıyla da Fevzi (Çakmak) Paşa ile görüşmüştür. İstanbul'dan silah, cephane ve saire askeri malzeme getirip Ordu'ya satmak suretiyle, vatana hizmet maksadıyla geldiğini anlatarak, bir anlaşma zemini aradığını söylemiştir. Türk Ordusu'nun böyle şeylere ihtiyacı olduğundan, Levazım Reisi Lütfi Bey de kendisine, memnuniyetle anlaşabilecekleri cevabını vermiş, ancak ağzını biraz arayıncı, halinden de şüphelenmiş ve anlaşma için, ertesi gün tekrar gelmesini istemiştir⁷⁴⁵.

İstanbul'daki Fransız Deniz Ataşesi'nin, silahların verilmesinde yardımcı olacağını söyleyen Tevfik, bir casusun düşmemesi gereken büyük bir hataya düşmüş ve otel odasında not defterini bırakmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'daki istihbarat elemanları, Fevzi Paşa'nın talimatı ile otelde arama yapmış ve defteri ele geçirmiştir⁷⁴⁶.

Lütfi Bey tarafından derhal soruşturma emri verilmiş, anılana ilişkin bilgi toplamak maksadıyla, ilgili yerlere araştırma talep yazıları gönderilmiştir. Yozgat Tabur Komutanlığı'ndan gelen ilk sonuçta, "Faik Paşa'nın oğlu Tevfik Bey'in, Umumi Harp esnasında Mısır'da esarete bulunduğumuz zamanda İngiliz muhibi olup, kampta olup bitenleri daima İngiliz Komutanı'na haber verdiği malumumuzdur. Zaten, Filistin cephesine kaçarak İngilizlere iltihak etmiştir. Oraya hain bir fikirle gelmiş olduğu kati kanaatindeyim. Habis (kötü) bir casustur, emniyet olunması."⁷⁴⁷ hususları bildirilmektedir.

⁷⁴⁴ ATASE Arş., K.1165, G.114, B.1/2.

⁷⁴⁵ KANDEMİR, a.g.e., s.35.

⁷⁴⁶ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.108.

⁷⁴⁷ HİÇYILMAZ, *"BOZKURT"...*, s.154.

Ele geçen not defteri ve hakkında gelen raporlar çerçevesinde, İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilen Tefik Bey'in yargılaması esnasında, dönemin İktisat Vekili Celal (Bayar) Bey şahit olarak verdiği ifadede, "Bu efendiyi tanımam, gazinoda yemek yerken İzmir'den tanıdığım Selanikli bir zat grubu paşazadeyi (Tefik) göstererek, İngiliz casusudur, sakının dedi. Maruzatım budur."⁷⁴⁸ demektedir.

Yargılama sonucunda, İngiliz casusu olması sebebiyle idamına karar verilen⁷⁴⁹ Tefik Bey'in cezası, 21 Ekim 1920'de⁷⁵⁰ infaz edilmiştir.

Büyük bir coğrafyada kurulu Osmanlı Devleti topraklarında, dağınık cephelerde cereyan eden mücadeleler dikkate alındığında, kimin kim veya ne kadar güvenilir olduğu hakkında bir kanaatin oluşturulmasının güçlüğü açıktır. Ancak tüm bu karmaşaya karşın şüpheli şahıslara ilişkin araştırmalarda, Millî Mücadele makamlarının kesin bir kanaat oluşturmak için kişilerle daha önce beraber çalışmış olanların kanaatleri de dâhil olmak üzere elindeki her türlü imkânı kullandığını görmekteyiz.

5.5. Sait Molla'nın Mektupları Üzerine Bir İnceleme

20 Mayıs 1919'da kurulan ve 22 Mayıs 1919'da⁷⁵¹ yayınlanan beş maddelik programla amaçları açıklanan İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin görünürdeki amacı, İngiltere himayesinin sağlanmasıdır⁷⁵².

Bu Cemiyete girenlerin başında, Padişah Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ile Sait Molla gelmektedir. Yapılan işlemlerden ve gösterilen faaliyetlerden anlaşıldığına göre, Cemiyetin başkanı Rahip Frew'dir.

⁷⁴⁸ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.109.

⁷⁴⁹ DEMİREL, *a.g.e.*, s.241; ÖZKAN, *Bir Gizli...*, s. 96.

⁷⁵⁰ HİÇYILMAZ, *Osmanlıdan...*, s.108.

⁷⁵¹ SARIHAN, *a.g.e.*, s.263.

⁷⁵² DÖNMEZ, *a.g.e.*, s.106.

Memleket içinde örgütlenerek isyan ve ihtilal çıkarmak, millî şuuru felce uğratmak, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince teşebbüsler, Cemiyetin gizli kolu tarafından idare edilmektedir. Sait Molla'nın, cemiyetin açıktan yaptığı çalışmalarında olduğu gibi, gizli çalışmalarında⁷⁵³ da Rahip Frew'den daha çok rol oynadığı görülecektir⁷⁵⁴.

İngiliz Askeri Ataşesi Tuğgeneral Deedes'in Sadrazam Vekili ve Dahiliye Nazırı ile görüşmesine dair hazırlanan 08 Haziran 1919 tarih ve 996/M.1994 sayılı raporda, "İngiliz generalinin Sait Molla'ya uğradığı, İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Ferit Paşa konuları hakkına fikir alış verişinde bulunulduğu" hususları yer almaktadır⁷⁵⁵. Ayrıca Sait Molla'nın İngiliz Muhipleri Cemiyeti Reisi sıfatıyla Yüksek Komiseri Sir H.Rumbold'a 22 Ağustos 1921 tarihinde "Türkiye'de Panislamizm ve Panturanizm" konulu bir rapor gönderdiği belirtilmektedir⁷⁵⁶.

İngiliz ataşesinin, anılanlarla görüşmesi sonrasında, elçiliğe dönerken Sait Molla'ya uğraması, burada İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin faaliyetleri yanında, Damat Ferit'in politik tavrı, şahsiyeti hususunda da görüşülmesi, Sait Molla'nın etkili konumunu göstermesi açısından dikkati çekici görülmektedir.

Rahip Frew'in, istihbarat işlerinde birinci derecede yardımcısı Sait Molla'dır. Bütün bilgiler önce Sait Molla'da toplanmakta, yazılı belge haline getirildikten sonra Rahip Frew'e ulaştırılmaktadır⁷⁵⁷.

Söz konusu yazışmaların ele geçirilmesine ilişkin çeşitli kaynaklar farklı bilgiler vermektedir;

— Fethi Tevetoğlu, Cemal Kutay'a atıfta bulunarak; "Mustafa Kemal Paşa'ya, Cevad Abbas (Gürer) Bey eliyle gönderilen Sait Molla'nın Papaz Frew'a yazdığı mektupların müsveddelerinin (Bürhan 36) rumuzu ile çalışan

⁷⁵³ Sait Molla'nın Ermeni Hınçak Komitesi üyeleriyle de ilişkileri bulunmaktadır. **TİTE Arş.**, K. 60, G.31, B.1.

⁷⁵⁴ **Nutuk**, s.5.

⁷⁵⁵ **ŞİMŞİR, a.g.e.**, c.I, s.13-14.

⁷⁵⁶ **ŞİMŞİR, a.g.e.**, c.III, s.610-615.

⁷⁵⁷ **SALİŞİK, a.g.e.**, s.37.

bir vatanperver tarafından ele geçirildiği, anılan rumuzun, Yusuf Mazhar Bey'e ait olduğunun anlaşıldığı ve belgelerin 30'dan⁷⁵⁸ fazla olduğu" bilgisini vermektedir. (Bürhan 36) tarafından Esat Paşa'ya verilen raporda ise, "Mektuplardan birisinin daha müsveddesi malum menba'dan alınmak suretiyle leffen (ilişikte) takdim edildiği"⁷⁵⁹ belirtilmektedir.

— Halide Edip (Adivar), "Kemaleddin Sami Bey'in, Sait Molla'nın kâtipliğini yapan bir akrabasından, sarı küçük kağıt parçaları halinde bir takım belgeler elde ettiğini"⁷⁶⁰ söylemektedir.

— Selahattin Salışık ise, "Topkapılı Cambaz Mehmet Bey'in gönderdiği üç hırsız vasıtasıyla belge müsveddelerinin Sait Molla'nın evinden alındığını, Mehmet Bey'in evinde kopya edildikten sonra tekrar eve bırakıldığını, sonraki günlerde aynı yöntemle belge kopyalarının yapılmasına devam edildiğini"⁷⁶¹ ifade etmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta, mektupların tam metinlerini vermeden önce yaptığı konuşmada;

"Efendiler, bu mektupların suretlerinin alındığını hisseden Sait Molla'nın, Türkçe İstanbul gazetesinin 8 Kasım 1919 tarihli nüshasında bu mektuplardan söz ederek uzun ve sert bir dille kaleme alınmış bir tekzip yayınlamış olmasına rağmen, gerçekler inkâr edilemez. Bu mektupların suretleri, Sait Molla'nın evinden ve mektupların müsveddelerinin yazılı bulunduğu bir defterden aynen alınmıştır. Bu durum bir yana, mektupların içindekiler, memlekette kendini gösteren durumlar ve olaylarla ve ayrıca, ne oldukları ortaya çıkan bazı şahıslarla tam bir uygunluk göstermektedir."⁷⁶² demektedir.

Ele geçiren ve ele geçiriliş şekline ilişkin farklı bilgiler olmakla birlikte, sonucunda belgelerden temin edilen bilgiler sayesinde istihbarata karşı

⁷⁵⁸ Nutuk'ta 12 mektuba yer verilmiştir. **Nutuk**, s.201-206.

⁷⁵⁹ TEVETOĞLU, **a.g.e.**, s.93.

⁷⁶⁰ ADIVAR, **a.g.e.**, s.53-56.

⁷⁶¹ SALIŞIK, **a.g.e.**, s.38-40.

⁷⁶² **Nutuk**, s.201.

koyma faaliyetlerinin etkili bir şekilde yönlendirilmesinin sağlanmış olmasının önemli olduğu, burada dikkate alınması gereken konunun sızdırma faaliyetinin daha uzun süre devam ettirilebilmesi olduğu düşünülmektedir.

Bu konuyu şu şekilde ele alabiliriz:

Cemiyet kuruluş tarihi	: 20 Mayıs 1919 ⁷⁶³
İlk mektup tarihi	: 11 Ekim 1919
Son Mektup Tarihi	: 05 Kasım 1919
Said Molla'nın tekzip yazısı yayınlaması:	08 Kasım 1919 ⁷⁶⁴
Heyet-i Temsiliye'nin mektupları yayınlamama kararı	: 16 Kasım 1919 ⁷⁶⁵

Ele geçirilen mektuplardan en erken yazılmış olanın, 11 Ekim 1919 tarihli olduğu dikkate alındığında, kuruluş tarihinden itibaren geçen yaklaşık beş aylık süre içerisinde, Sait Molla'nın Millî Mücadele aleyhindeki istihbarat faaliyetleri içinde yer aldığı fark edilememiş olduğu söylenebilir. İstanbul Grupları'nın, kuruluşundan itibaren Cemiyetin gizli amaçlarını anlamış olması muhtemel görülmekle birlikte, başlangıçta Rahip Frew'dan Temmuz 1919 başında sızdırılan bilgiler⁷⁶⁶ dikkate alındığında, asıl hedefin Sait Molla olması gerektiğine geç kanaat getirildiği düşünülmektedir.

Sait Molla, 29/30 Ekim 1919 tarihli 10'ncu mektubunun not kısmında;

“Benim bir mektubumdan Hikmet'e bahsedilmiş. Bu mektupta yazılanları nereden öğrenmişler? Bizzat Hikmet ile görüştüm. Bunun, böyle olduğunu hayretler içinde Hikmet'ten dinledim. Casus, benim çevremde midir, yoksa sizinkinde midir?”

5 Kasım 1919 tarihli 12'nci mektubunda ise;

“Sıkı bir şekilde takip edildiğimizi, plan ve hazırlıklarımızdan Sivas'ın düzenli olarak haber aldığını arz edebilirim. Mehmet Ali'ye güvenmeyiniz. Ağzı sıkı değildir. Herhalde boşboğazlık yapıyor.”

⁷⁶³ ÇUKUROVA, a.g.t., s.25.

⁷⁶⁴ Nutuk, s.201-206.

⁷⁶⁵ Bekir Sıtkı BAYKAL, Heyet-i Temsiliye Kararları, TTK. Yay., XVI. Dizi, S.23, Ankara 1974, s.58.

⁷⁶⁶ TEVETOĞLU, a.g.e., s.14-17, 97.

satırlarını yazmaktadır⁷⁶⁷.

İki mektuptaki ifadeden, Sait Molla'nın kendi mektuplarına ilişkin bilgilerin evinden alınan müsveddelerden sağlandığının farkında olmadığı, sızıntının nedenini, başka kaynaklarda aradığı anlaşılmaktadır. Bir mektuptan Hikmet Bey'e bahsedilmiş olmasından, Türk tarafında bir boşboğazlığın varlığından söz etmek mümkündür. Dolayısıyla, mektuplardan elde edilen bilgilerin kesilmesinin, Sait Molla'nın, evindeki belge ve eşyalardaki bir değişiklik hissedilmesinden kaynaklanmadığı, belgeleri temin eden kişilerin görevlerini başarıyla yaptığı düşünülmektedir.

Bu kaçağın kaynağını düşündüğümüzde, bir belgeye dayandırılmamakla birlikte Esat Paşa'nın ismi akla gelmektedir. Çeşitli kaynaklar, Sait Molla'dan alınan belgelerin Esat Paşa'ya ulaştırıldığını, ifade etmektedir⁷⁶⁸. Esat Paşa'nın, Karakol Cemiyeti'ne ilişkin bazı bilgileri, dostluğuna samimiyetle inandığı Hindli Miraceddin Bey'e naklettiği bilinmektedir⁷⁶⁹.

Amerikalıların Sait Molla'nın mektuplarına ilişkin aşağıdaki raporu ilgi çekici görülmektedir.

Avrupa sularındaki Amerikan Deniz Kuvvetleri USS Chattanooga, Amiral Gemisi Komutanlığı'ndan, 10 Kasım 1919 tarihinde Dışişleri Bakanlığı, Washington'a gönderilen "Türkiye İstihbarat Raporu" başlıklı yazıda,

"Ekteki mektupların (Sait Molla'nın mektupları) Mustafa Kemal'in yönettiği Türk Milliyetçi Akımı yandaşları tarafından verildiği, mektupların sahte olmadığını belirten bir kesin kanıtın bulunmadığı, mektupların Elçiliğe iki ayrı kaynaktan geldiği, üçüncü bir kaynağın belki de aynı materyali vermeyi önerdiği, mektupların kırmızı ve mavi ile işaretlendiği, kırmızılarının bir kaynaktan, mavililerin başka bir

⁷⁶⁷ Nutuk, s.205-206.

⁷⁶⁸ ÇUKUROVA, a.g.t., s.25. (Şeref ÇAVUŞOĞLU, "İttihat ve Terakki'nin Gizli Planı", **Yakın Tarihimiz**, I/9, 26 Nisan 1962 s.264'e atfen verilen bilgide, "Bu mektuplar Esat Paşa tarafından Said Molla'nın evinden Mustafa isimli bir hırsıza çaldırılmıştır." denmektedir.) ; TEVETOĞLU, a.g.e., s.93.

⁷⁶⁹ AYDIN, a.g.t., s.6-7.

kaynaktan geldiği, birbirine benzer mektupların, aynı mektuptan yapılmış iki ayrı çeviriyi gösterdiği, mektupların Türkçeden çevrildiğinin belli olduğu, İngilizlerin; Türklerin, Amerikalıları kendi siyasi oyunlarına sokmak, sonra da yabancıyı yüzüstü bırakmak gibi eski numaralarını oynadığı yönünde görüş bildirdiği, bu nedenle, mektupların gerçekliğini İngilizlerin gözleri önüne koymanın şimdilik uygun görülmediği, mektupların bir kopyasının Fransız yetkililerine de verildiği, onların da Paris'e gönderdiğine inanıldığı, bu durumda İngilizlerin Türkiye'de uyguladıkları geniş entrika ve oynadıkları kötü rolün, milliyetçilerin yandaşlarınca her zaman söylendiği gibi kanıtlandığı, buna da aldırmamanın zor olduğu"⁷⁷⁰

hususları ifade edilmektedir.

İstanbul'daki Millî Kuvvetlerin zor duruma düşmemesi ve cemiyet üyelerinin kuşkulandırılmaması gerekçeleriyle, Sait Molla'nın mektuplarının yayımlanmamasına dair 16 Kasım 1919 tarihinde alınan Heyet-i Temsiliye kararına⁷⁷¹ rağmen, mektupların, söz konusu karar öncesinde olsa da Amerikalıların eline geçmiş olması, Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle anlaşma imzalaması⁷⁷² örneğinde olduğu gibi, Heyet-i Temsiliye iradesi dışında münferit hareketlerin bulunduğunu göstermektedir.

5.6. İngiliz Casusu Ermenilerin Türk Ordusu'na Sızma Teşebbüsü

Telkis ve Ohannes adlı iki Ermeni, Felah Grubu yanında M.M. Grubu ile de ilişkileri bulunan, İngiliz İstihbarat Servisi görevlisi Pandikyan Efendi'ye, Afyon bölgesine gitmek istediklerini belirterek başvurmuşlardır.

Pandikyan, Ermeniler için gerekli Mehmet ve Ramiz sahte isimleri adına düzenlenmiş nüfus cüzdanlarını ve vizelerini temin etmiş, durumu M.M.

⁷⁷⁰ DURU, a.g.e., s.58-60.

⁷⁷¹ BAYKAL, a.g.e., s.58.

⁷⁷² ÇUKUROVA, a.g.e., s.29-30.

Grubu'na bildirmiştir. Grup anılan şahısların gidişine müdahale etmemiş, durumu Anadolu'ya bildirerek, kontrol altında Afyon'a ulaşmalarını sağlamıştır.

Askerlik şubesine başvuruları sonucu, cepheye sevk edilen Ermeni casuslar, Kolorduya ulaştıklarında tevkif edilmişlerdir. İstanbul ile haberleşme usulleri öğrenilmiş ve raporları da Millî Mücadele sonuna kadar İngiliz İstihbarat Servisi'nin, dolayısıyla Yunan Ordusu'nun eline muntazaman geçmiştir. Bu raporları, Türk Genelkurmayı hazırlamıştır⁷⁷³.

İstihbarat ve istihbarata karşı koymanın güzel bir örneğini gördüğümüz bu olayda, anılan ajanlara İstanbul'dayken müdahalede bulunulabilirdi. Ancak, ajanların İstanbul'da önlenmesi, yerlerine başkalarının geçmesine ve başka yolların denenmesine yol açabileceğinden, M.M. Grubu'nun izlediği yöntem isabetli görülmektedir.

---

⁷⁷³ SALIŞIK, a.g.e., s.43-45.

SONUÇ

Mütareke akdinden hemen sonra, Saray'ın otoritesinin zayıflaması neticesinde, İşgal Devletleri'nin ayrı bir güç olarak ortaya çıkmaları, zaten toplumsal yapısı karmaşık olan İstanbul'u, çeşitli gruplaşmaların içerisine sürüklemiştir. Başlangıçta, direniş grupları olarak ortaya çıkan bu yapılanmalar, Millî Mücadele Hareketi'nin kontrolü ele almasıyla, Anadolu ihtiyaçlarına hizmet edecek şekilde gerekli organizasyonlara gitmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde, kurumsal bir istihbarat geleneğinin bulunmamasının tezahürleri olarak, grupların istihbarat faaliyetlerinde önceleri zorlandıkları, ancak karşı istihbarat servislerinin Anadolu'ya karşı uyguladıkları yöntemlerin görülmesi, Teşkilat-ı Mahsusa örgütünün ve birçok muharebe yaşamış komutanların tecrübelerinden faydalanılmasıyla aynı şekilde başarıyla karşılık verdikleri görülmüştür.

Millî Mücadele Dönemi'ndeki istihbaratın oluşturulmasında uygulanan yöntemlerin, mevcut teknolojik gelişmeler hariç tutulduğunda, günümüz teknikleri ile paralellik arz ettiği söylenebilir. Münferit olay bazına indirgenerek incelenmeye çalışılan dönemin istihbarat faaliyetlerinde, istihbarat ihtiyacının belirlenmesi, haber toplama gayretlerinin yönlendirilmesi, toplanan haberlerin analize tabi tutulmasıyla değerlendirmenin ortaya konması ve ilgililere yayınlanması safhalarının başarıyla uygulandığını görmekteyiz.

Haber toplamanın en tehlikesiz ve maliyetsiz yolu olan açık kaynakların takibi, hem Ankara hem de Bağlaşıklar tarafından istihbaratın oluşturulmasının bir basamağı olarak kullanılmıştır. Ankara, yabancıların Millî Mücadele'ye bakış açılarını göstermesi açısından İstanbul ve Avrupa basınına dikkatle takip etmiş, Millî Mücadele'nin haklılığını yabancı kamuoyuna anlatılmasını amaçlayan yazıların, Avrupa basınında yer alması için gayret sarf etmiş, Millî Mücadele aleyhine yayın yapan basın organlarının

Anadolu'ya girişine engel olmuştur. İşgal Devletleri'nin ise, Ankara ve İstanbul matbuatına dayanan istihbarat raporları hazırladığı görülmüştür.

İngiliz ve Yunan uçaklarından fetva ve bildirilerin atılmasıyla yapılmaya çalışılan propagandaya karşı, halkı bilgilendirici bildiriler hazırlanmış, bunlar (P) Teşkilatı vasıtasıyla köylere kadar ulaştırılmış, Yunan Birlikleri üzerine de sınırlı hava gücüne rağmen propaganda maksatlı bildirilerin atılması sağlanmıştır. Gene, (P) Teşkilatı tarafından, Yunan zulmünün tüm Anadolu'ya anlatılması ve yabancı basına delilleriyle sunulması amacıyla, mezalimin gerçekleştiği bölgelerde çekilen fotoğraflar ilgili yerlere gönderilmiştir.

İstanbul'daki gruplar tarafından, İşgal Devletleri'ne hizmet eden casuslar hakkında biyografik araştırmalar yapılmış, casusların fotoğraflarını da içeren raporlar Anadolu'ya ulaştırılmıştır. Dönemin karmaşasında, bu fotoğraflar Anadolu'da görev yapan emniyet ve istihbarat teşkilatlarına büyük faydalar sağlamıştır. Casusların karşımıza değişik kimlik ve kıyafetlerde çıkabileceği dikkate alındığında, fotoğraf çalışmalarının önemi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Nitekim Fevzi (Çakmak) Paşa'nın kendisini tıraş eden berberin bir casus olduğunu, İstanbul'dan gönderilen fotoğrafları incelerken tespit etmesi, konunun önemini teyit etmektedir.

İşgal edilmiş bölgede, düşmanın almış olduğu tedbirler nedeniyle haber toplamanın güçlükleri bulunmakla birlikte, düşman kuvvetlerinin durumu hakkında en sıhhatli bilgilerin, düşman bölgesinden gelen veya haber toplama maksadıyla gönderilen kişilerden elde edilebileceği dikkate alınmalıdır. Kendi topraklarında mücadele eden Ankara Hükümeti, bu avantajını çok iyi kullanmış ve düşman hakkında, yerinden güvenilir bilgiler sağlamıştır. Düzenlenen haber raporlarına bakıldığında, haber isteklerinin çok iyi belirlendiği, raporu düzenleyenlerin ne hakkında haber toplayacağını iyi bildiği, dolayısıyla haber toplama gayretlerinin iyi seviyede sevk ve idare edildiği anlaşılmaktadır.

Dönemin şartlarında, ağırlıklı olarak insan kaynaklı olarak haberlerin toplandığı bilinmektedir. Telsizin de bir haber toplama vasıtası olarak kullanılması ve elde edilen bilgilerin etkili bir şekilde, silah, cephane ve personel sevkiyatı yararına kullanılması bir başarı olarak görülmelidir. İstihbarat adına günün şartlarında eldeki kıt kaynakların sonuna kadar zorlanmasıyla, gizli Grupların ellerinden gelen her türlü imkânı kullanmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz.

Saray'dan ve Damat Ferit Paşa'nın konağından, haber alma yollarını araştıran M.M. Grubu'nun, olası kaynakları iyi değerlendirdiğini, istihbarat planlamasını ve uygulamasını sistematik bir şekilde yaptığını, sonuçta haber kıymeti ve doğruluğu yüksek bilgileri elde ettiğini görmekteyiz.

Muharip Grubu'nun açığa çıkması neticesinde, faaliyetler tehlikeye düşmüş, normal şartlarda kullanılan haberleşme kanallarının kullanılmasına imkân kalmamış ve grup içi bağlantılar kopmuştur. Ancak bu tür bir duruma karşı hazırlıklı olduğu anlaşılan Grubun, önceden belirlenen ve olağan durumlarda kullanılmayan yollardan temas kurmaya çalıştığı, buluşma noktası olarak da muhtemelen daha önce özel durumlar haricinde kullanılmayan güvenli bir yerin seçildiği görülmektedir. Grup, gelişebilecek her türlü duruma karşı koymak ve yeniden toparlanabilmek için gerekli tedbirleri almış, tamamen dağılmaya meydan vermeden faaliyetlerinin sürdürülebilmesini sağlamıştır. Ancak, burada bir gruptan diğerine geçiş sebebinin, Osmanlı Devleti'nin ilk kuruluşundan Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar kurumsal anlamda bir istihbarat teşkilatının tesis edilemeyişinin tezahürleri olduğunu belirtmeliyiz. Bir faaliyet deşifre olduğunda, eleman veya ajanlar yok olabilir ama istihbarat teşkilatının ortadan kalkması diye bir şeyin söz konusu olmaması gerekir.

İstihbarat çalışmalarında, maske görevleri olarak, gazeteci, arkeolog, sağlıkçı, iş adamı meslek grupları ile misyonerlik veya hayır işlerinin kullanıldığı sık görülmektedir. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin Anadolu'ya gönderdiği bazı casuslar için sağlık personeli, Doğu Anadolu'da Kürt gruplar

arasında faaliyette bulunan Binbaşı Noel'in de, kendisi ve adamları için bilimsel arkeolojik araştırmalar yapan uzman grubu maskeleri seçmiş olmaları, konuya birer örnek teşkil etmektedir. Dönemin şartlarının tüm olumsuzluklarına karşı Anadolu'ya gelenlerin faaliyetlerinin, askeri ve mülki makamlarca dikkatlice takip edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın, Binbaşı Noel'in faaliyetlerine ilişkin 3 Temmuz 1919'da başlattığı yazışmalar neticesinde, anılanın Eylül 1919 sonunda Anadolu dışına çıkarılması sağlanmıştır.

Ankara, Büyük Taarruz hazırlıkları öncesinde, Yunan tertiplenmesine ilişkin bilgi ihtiyacını İstanbul'a bildirmiştir. Ekrem Baydar, talep edilen bilginin hassasiyetine nedeniyle, elindeki mevcut haber toplama vasıtalarını gözden geçirmiştir. Faaliyete başlamadan böyle bir çalışma yapılmasının nedeni, birden fazla ajanın araştırmaya yöneltilmesiyle, gayretlerin farkına varabilecek karşı taraf istihbaratının alacağı ilave tedbirlerin, haberi elde etmeye daha yakın kaynağın başarısına engel olunmamasıdır. Felah Grubu'nda olduğu gibi diğer gruplar da, istihbarat planlaması ve uygulamasında başarılı çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Büyük Taarruz hazırlıkları öncesi, istihbarat ve istihbarata karşı koyma çalışmalarının doruğa çıktığı bir dönemdir. Taarruz'un son ana kadar gizlenebilmesi ve hatta Bağlaşık Devletlerin başladıktan ancak iki gün sonra gelişmeler hakkında kısmen haber alabilmesi, Ankara'nın istihbarata karşı koymadaki büyük başarısını göstermektedir.

Çalışma içerisinde incelenen olaylara bakıldığında, muharebe alanında olduğu gibi istihbarat alanında da üstün gözükten düşmana karşı, eldeki tüm imkânlar sonuna kadar kullanılarak başarılı istihbarat çalışmaları gerçekleştirildiği görülecektir. İşgal Devletleri'nin tüm aktif mukavemetine rağmen askeri başarıların tamamlayıcısı olan istihbarat faaliyetleri, Ankara Hükümeti'nin kontrolünde bulunan istihbarattan sorumlu tüm birimler tarafından en üstün şekilde yerine getirilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

TİTE ARŞİVİ

K. 43, G.63, B.1.
K. 44, G.34, B.1/2.
K. 44, G.79, B.1.
K. 46, G.85, B.1.
K. 46, G.173, B.1/2.
K. 50, G.189, B.1.
K. 51, G.105, B.1.
K. 52, G.109, B.1.
K. 52, G.111, B.1.
K. 52, G.113, B.1.
K. 52, G.119, B.1/2.
K. 52, G.155 B.1
K. 52, G.157, B.1.
K. 55, G.91, B.1.
K. 56, G.76, B.1.
K. 59, G.61, B.1.
K. 59, G.79, B.1.
K. 59, G.93, B.1.
K. 59, G.125, B.1/2/3.
K. 59, G.132, B.1/2.
K. 59, G.135, B.1.
K. 59, G.143, B.1.
K. 60, G.20, B.1.
K. 60, G.30, B.1.
K. 60, G.31, B.1/2.
K. 60, G.34, B.1/2.
K. 60, G.36, B.1/2/3.
K. 64, G.134, B.1/2.
K. 70, G.17, B.1
K. 70, G.19, B.1/2.
K. 70, G.20, B.1/2/3/4.

ATASE ARŞİVİ

Türk İstiklal Harbi Koleksiyonu

K.101, G.37, B.1.
K.104, G.9, B.1/2.
K.669, G.49, B.1/2/3/4.
K.718, G.3, B.1.
K.721, G.124 B.2.
K.721, G.125, B.2.
K.721, G.130, B.9/10
K.722, G.126, B.1.
K.725, G.75, B.5.
K.729, G.42, B.1/2/3.
K.731, G.57, B.12/53/55/56.
K.743, G.128, B.1.
K.891, G.162, B.1.
K.1078, G.68, B.1.
K.1079, G.107, B.1.
K.1165, G.114, B.1/2.
K.1482, G.58, B.1/2.

2. Diğer Kaynaklar

ADIVAR, Halide Edip. **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Kurtuluş Matb., İstanbul 1962.

AKAR, Atilla. **Casuslar, Derin Savaşın Sıra dışı Neferleri**, Timaş Yay., İstanbul 2005.

AKKOR, Feridun. **Casuslar Çarpışıyor**, Kardeş Matb., Ankara 1966.

ALTAY, Fahrettin. **10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası (Görüp Geçirdiklerim)**, İnsel Yay., İstanbul 1970.

ATATÜRK. **Nutuk**, Haz: Zeynep KORKMAZ, c.I., Başbakanlık Basm., Ankara 1984.

ATATÜRK, Mustafa Kemal. **TBMM Gizli Oturumlarında Sorunlar ve Görüşler (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)**, Haz: Raşit METEL, Belge Yay., İstanbul 1990.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri. Haz: Mehmet Akif TURAL, Ali SEVİM, İzzet ÖZTOPRAK, AAM Yay., Ankara 2006.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. Haz: Mehmet Akif TURAL, Ali SEVİM, İzzet ÖZTOPRAK, AAM Yay., Ankara 2006.

AVCI, Gültekin. **İstihbarat Teknikleri-Aktörleri, Örgütleri, Açmazları**, Timaş Yay., İstanbul 2004.

_____ **İstihbarat Oyunları, Orduların Karanlık Senaryoları**, Birey Yay., İstanbul 2007.

AYDIN, Mesut. **Millî Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar**, (A.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1989.

AYSAL, Necdet. **Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na İstihbaratın Etkisi (23 Nisan 1920-20 Ekim 1921)** (A.Ü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1998.

BALCIOĞLU, Mustafa. **Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyete**, Nobel Yay., İstanbul 2001.

_____ **Millî Mücadele'de Merkez Ordusu**, (A.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1990.

BAYDAR, Ekrem. "Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum", **Cumhuriyet**, 6, 7, 9, 10, 12-15, 21-23, 25-30 Ekim- 1 Kasım 1970.

BAYKAL, Bekir Sıtkı. **Heyet-i Temsiliye Kararları**, TTK. Yay., XVI. Dizi, S.23, Ankara 1974.

BAYTOK, Taner. **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Başnur Matb., Ankara 1970.

BİRİNCİ, İhsan. "Millî Mücadele İçin Kurulan Çeteler", **Hayat Tarih Mecmuası**, İstanbul, 1 Ekim 1971.

BORAK, Sadi. **Mecliste Casus Var**, Kırmızı Beyaz Yay., İstanbul 2004.

ÇELİK, Recep. **Millî Mücadelede Din Adamları**, Emre Yay., c.1, İstanbul 1999.

ÇELİKTEPE, Atilla. **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2002.

ÇINAR, Bekir. **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Sam Yay., Ankara 1997.

ÇUKUROVA, Bülent. **Kurtuluş Savaşında Haber alma ve Yeraltı Çalışmaları**, Ankara 1994.

_____ **M.M. Grubu Haber Alma Raporlarında Grup Faaliyetleri ve Bazı Zararlı Cemiyetler**, (A.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1989.

ÇUKUROVA, Üftade. **Kurtuluş Yıllarında İngiliz Muhibleri Cemiyeti ve İngiliz İstihbaratının Çalışmaları**, (A.Ü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1988.

DEMİREL, Emin. **Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler**, IQ Kültür-Sanat Yay., İstanbul 2002.

DÖNMEZ, Cengiz. **Millî Mücadeleye karşı bir Cemiyet: İngiliz Muhibleri Cemiyeti**, AAM Yay., Ankara 1999.

DURU, Orhan. **Amerikan Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2001.

ERTÜRK, Hüsametdin **İki Devrin Perde Arkası**, Haz: Samih Hafız TANSU, Batur Matb., İstanbul 1984.

EYMÜR, Mehmet. **Analiz**, Milliyet Yay., İstanbul 1997.

GİRGİN, Kemal. **Modern İstihbarat ve Türkiye**, Okumuş Adam Yay., İstanbul 2003.

GÜLER, Ali. **İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.

GÜNSEV, Mesut. **Savaş Aldatmacaları**, Kastaş Yay., İstanbul 1990.

GÜRBÜZ, Musa. **Karakol Cemiyeti**, (A.Ü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1987.

GÜVEN, Ertuğrul. **Stratejik İstihbarat**, ASAM Yay., Ankara 2006.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.52, (1965), Ves. No. 1205. ; S.55, (1966), Ves. No. 1268. ; S.55, (1966), Ves. No. 1271. ; S.55, (1966), Ves. No. 1276. ; S.55, 1966), Ves. No. 1278. ; S.59, (1967), Ves. No. 1356. ; S.61, (1967), Ves. No. 1388. ; S.71, (1974), Ves. No. 1543. ; S.71, (1974), Ves. No. 1546.

HİÇYILMAZ, Ergun. **Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e**, Varlık Yay., İstanbul 1990.

_____ **Belgelerle Teşkilat-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri**, Ünsal Kitabevi, İstanbul 1979.

_____ **Osmanlıdan Cumhuriyete Gizli Teşkilatlar**, İstanbul 1994.

_____ **"BOZKURT" Yazarı Ajan Armstrong ve Casusluk Örgütleri**, Kamer Yay., İstanbul 1997.

HİMMETOĞLU, Hüsnü. **Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları**, c.I., Ülkü Matbaası, İstanbul 1975.

_____ "Millî Mücadele Esnasında İstanbul'daki Gizli Kurullardan M.M. Grubu ve Gerçek Yüzü", **Yakın Tarihimiz**, c.III.

İLİADIS, Manos. **Türk Gizli Servisleri ve MİT**, Atina 1998.

İLTER, Erdal. **Millî İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi**, Ankara 2002.

İSKİT, Server. **Türkiye'de Matbuat İdaresi ve Politikaları**, Ankara 1943.

İYİAT, Bora. **Türk İstihbarat Tarihi**, Platin Yay., Ankara 2006.

JAESCHKE, Gotthard. **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev: Cemal KÖPRÜLÜ, TTK Yay., XVI. Seri, S.11, Ankara 1971.

KANDEMİR, Feridun. **İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar**, Ed: Nejat AĞBABA, Yakın Tarihimiz Yay., Ercan Matb., İstanbul 1964.

KANSU, Mazhar Müfit. **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, c.I, TTK. Basm., Ankara 1986.

KARABEKİR, Kazım. **İstiklal Harbimiz**, Türkiye Yay., İstanbul 1960.

_____ **Gizli Harp İstihbarat**, Kamer Yay., Haz: Emrullah TEKİN, İstanbul 1998.

KELEŞYILMAZ, Vahdet. **Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, AAM Yay., Ankara 1999.

KENNEDY, William V. **İstihbarat Savaşı**, Çev: Gülşah UNCU-Cengiz AYDIN-Nejat KAYINOVA, Ankara 1995.

KENT, Sherman. **Stratejik İstihbarat**, Çev: Kemal AKKAYA, Endüstri Basm., İzmir 1968.

KIZILER, Fikret. **Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Kadar Türk İstihbarat Teşkilatları ve Konuya İlişkin Bibliyografya Denemesi**, Ankara 1995.

KOÇER, Kemal. **Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul**, İstanbul 1946.

KUTAY, Cemal. **Ege'nin Türk Kalma Savaşı**, Boğaziçi yay., İstanbul 1980.

Meydan Larousse, Haz: Safa KILIÇOĞLU, Nezihe ARAZ, Hakkı DEVRİM, c.VI. Meydan Yay., İstanbul 1971.

NEWMAN, Bernard. **Alman Casusluğunun Esrarı**, 1940.

ÖZAKMAN, Turgut. **Şu Çılgın Türkler**, Bilgi Yay., İstanbul Eylül 2005.

ÖZALP, Kazım. **Milli Mücadele 1919-1922**, c.I., TTK Bas., Ankara 1985.

ÖZKAN, Tuncay. **MİT'in Gizli Tarihi**, Alfa Yay., İstanbul 2003.

_____ **Bir Gizli Servisin Tarihi-MİT**, AD Yay., İstanbul 1996.

ÖZTOPRAK, İzzet. **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Tisa Matb., Ankara 1981.

ÖZTÜRK, Kazım. **Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları**, Kültür Bakanlığı Yay., c.I., Ankara 1990.

PARLAR, Suat. **Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet**, Spartaküs Yay., İstanbul 1996.

PEHLİVANLI, Hamit. **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tetkik Heyeti Amirlikleri**, Genkur. Basm., Ankara 1993.

_____ **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı**, Genkur. Basm., Ankara 1992.

_____ "Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Milli Mücadele Sırasında Ermeni-Rum Azınlığın Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler", **A.Ü. TİTE Dergisi**, Kasım 1991.

_____ "Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Batı Cephesi'nde Yunan Askeri Harekatı ve Zulmü", **AAM Dergisi**, Cilt VIII, S.22, Kasım 1991.

PEKER, Nurettin. **1918-1923 İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri. İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi**, Gün Basm., İstanbul 1955.

SABİS, Ali İhsan. **İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, c.V., Nehir Yay., İstanbul 1993.

SALIŞIK, Selahattin. **Kurtuluş Savaşı'nın Gizli Örgütü M.M. Grubu**, Kaynak Yay., İstanbul 1999.

SANAY, Recai. **Türk Casusu İngiliz Kemal Millî Mücadele'de**, An: Ahmet Esat TOMRUK, Geçit Kitb., İstanbul 2005.

SARIHAN, Zeki. **Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)**, c.I, Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919), Öğretmen Dünyası Yay., Ankara 1982.

SELIŞIK, Ziya. "Düşman Haber Alması'na ve Gizli Faaliyetlerine Karşı Savunma", **IV/1953'te verilen konferans metni**, Ankara 1967.

SERİN, Nazmi. **Top Yekun Gizli Harp**, Recep Ulusoğlu Basm., Ankara 1949.

SONYEL, Salahi R. **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Faaliyetleri**, TTK Basm., Ankara 1995.

_____ **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, c.I, TTK Yay., Ankara 1995.

STANFORD, Shaw.-KURAL, Ezel. **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, c.II, E. Yay., İstanbul 1983.

STODDARD, Philip H. **Teşkilat-ı Mahsusa**, Çev:Tansel Demirel, Arma Yay., İstanbul 2003.

Sun Tzu-Wu Harp Sanatı, Askeri Bilimler Alanında Dünyada Mevcut En Eski Eser, Çince'den İngilizce'ye Çev: Lionel GILES, İngilizce'den Türkçeye Çev: Mert BAYAT, Harp Akademileri Yay., İstanbul 1976.

Suss, Düşman Seni Dinliyor, Çev:Turan Aziz BELER-Manastırlı Bahaeddin SOBUTAY, İbrahim Horoz Basm., İstanbul 1943.

ŞİMŞEK, Erdal. **Türkiye'de İstihbaratçılık ve MİT**, Kumsaati Yay., İstanbul 2004.

ŞİMŞİR, Bilal N. **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)**, TTK Yay, c.I., II., III., IV., Ankara 1973-1975-1979-1984.

_____ **İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e**, Sıralar Matb., İstanbul 1972.

ŞENEL, Muzzez.- ŞENEL, A.Turhan. **Ana Hatları ile İstihbarat Casusluk-Propaganda Sabotaj-Yıkıcı Faaliyetler Bunlara Karşı Koyma ve Polis**, EGM Yay., Ankara 1969.

ŞÜKRÜ, Kemalettin. **Mütareke Acıları, İstanbul'da Mütareke Arifesinden İşgale Kadar Geçen Günlerin Acı Hatırları**, Selamet Matb., İstanbul 1930.

TBMMGCZ, c.I., II., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Sanem Matb., Ankara 1985.

TEVETOĞLU, Fethi. **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK Basm., Ankara 1988.

TEVETOĞLU, Fethi vd.; **Türk Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Basm., c. XVII., XVIII., XXI., Ankara 1970.

TEZSEVER, Serhat. **Millî Güvenliğimiz İçinde İstihbarat**, İ.Ü. Basm., İstanbul 1999.

TILISBIK, Niyazi-AKBAL, Özdemir. **İstihbarat ve Türkiye**, NKM Yay., İstanbul 2006.

TURAL Mehmet Akif, YALÇIN Durmuş, AKBIYIK Yaşar vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, AAM Yay., Ankara 2002.

TURGUD, Hüseyin. **Gizli Düşman Faaliyeti, Casusluk, Propaganda, Bozgunculuk**, E.U. Basm., Ankara 1954.

Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), c.VII., Genkur. Bas., Ankara 1975.

Türk İstiklal Harbi; Batı Cephesi, c.II., Ks. 3, Ankara 1966.

VOLKMAN, Ernest. **Kara Sanatın Ustaları Casuslar**, Çev: Fatoş DİLBER, Sabah Yay., İstanbul Nisan 1996.

_____ **Casusluk**, Truva yay., Çev:Sevda KUBİLAY-Melike ATİK, İstanbul 2004.

YAKIN, Aziz. **İstihbarat Casusluk ve Casuslukla Mücadele**, Dışişleri Akademisi Yay., Ankara 1969.

Yakın Tarihimiz, Millîyet Yay.,Haz: Ela CEMİL, Fas: 17, 25.

YALÇIN, E.Semih. **Türkiye Cumhuriyeti I, Kaynaklar**, Siyasal Kitb., Ankara 2004.

YERASIMOS, Stefanos. **Türk Sovyet İlişkileri Ekim Devriminden Millî Mücadeleye**, Gözlem Yay., İstanbul 1979.

www.fas.org/irp/cia/product/facttell/intcycle.htm (25.01.2007)

www.atin.org/ekler/istih/Int%20Notes%20Page.htm (18.08.2006)

[www.cia.gov/cia/ciakids/who we are/cycle.shtml](http://www.cia.gov/cia/ciakids/who_we_are/cycle.shtml) (25.01.2007)

www.mit.gov.tr (25.01.2007)

www.mynak.com/forum/Tuerklerand39de-stihbarat-stihbaratn (06.11.2006)

www.gen.tr/baslik211696.html (28/08/2006)

http://en.wikipedia.org/wiki/Intelligence_cycle (25.01.2007)

www.atin.org/ekler/istih/Sources%20Int%20Notes%20Page.htm (18.08.2006)

www.atin.org/ekler/istih/Sources%20Int%20Notes%20Page.htm (18.08.2006)

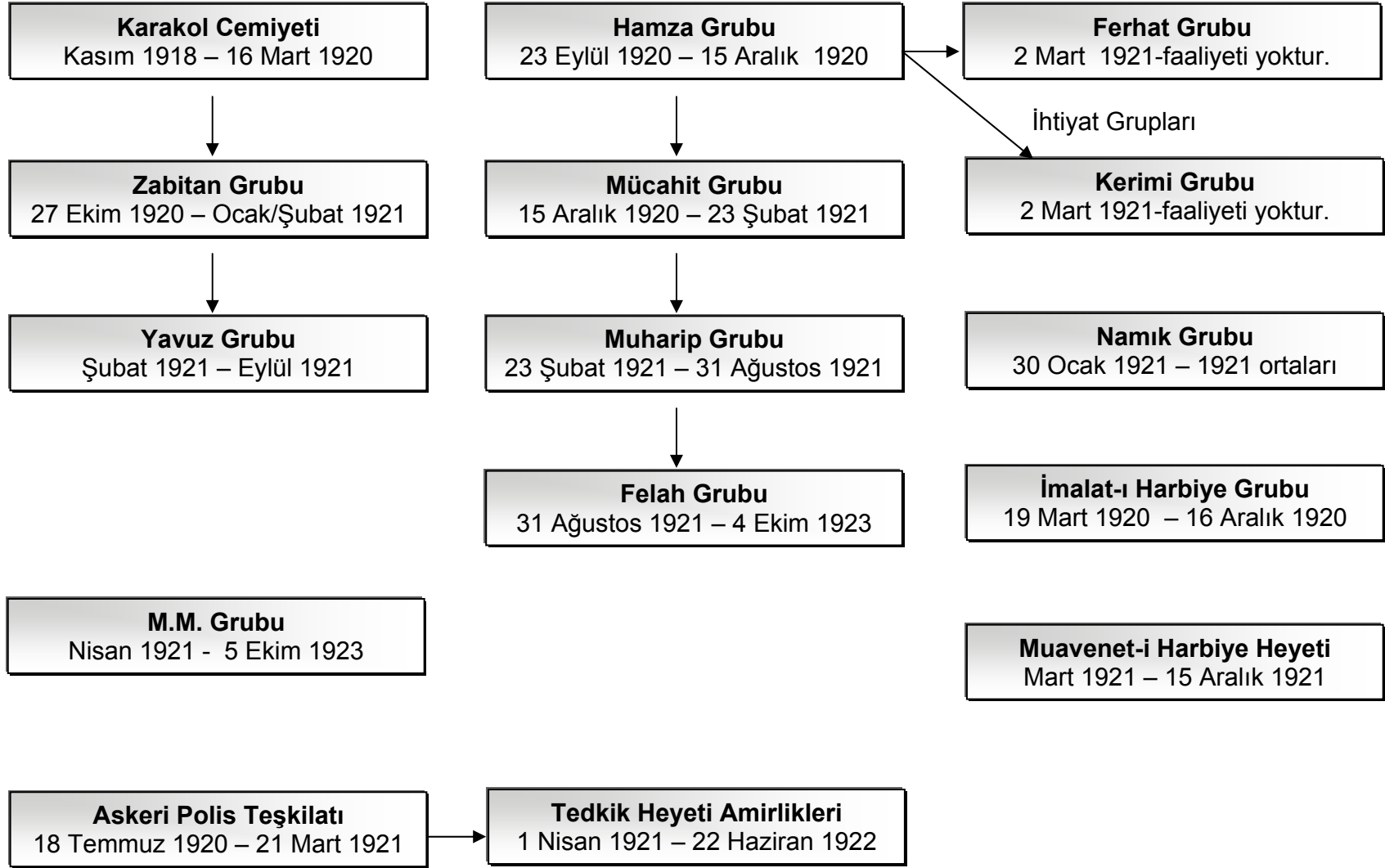
www.babylon.com/definition/evaluation (25.01.2007)

www.babylon.com/definition/evaluation (25.01.2007)

www.atin.org/ekler/istih/Types%20Int%20Notes%20Page.htm (18.08.2006)

www.turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/12.php(11.04.2007)

Diyaframın hazırlanışında, İLTER, a.g.e., s.17'den esinlenilmiştir.

EK-1

258

Milli Mücadele Dönemi'nde Faaliyet Gösteren Gizli Grupların Kuruluş/Kapanış Tarihlerini Gösterir Diyafram

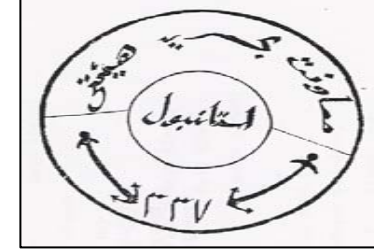
Karakol Cemiyeti Mühürü
Orijinal

Karakol Cemiyeti Mühürü
İngilizler tarafından ele
geçirilen ve işaretli olan

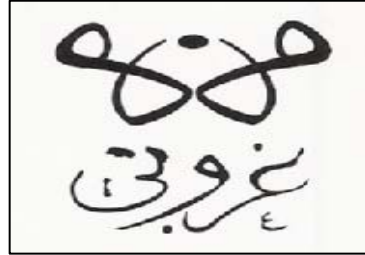
Hamza Grubu Mühürü

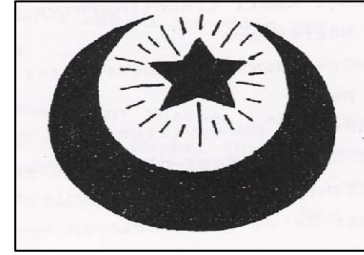
Muavenet-i Bahriye Mühürü

M.M. Grubu Mühürü

M.M. Grubu Mühürü

Müdafaa-i Milliye
Teşkilatı Mühürü

Muharip Grubu Mühürü

Felah Grubu Mühürü

Felah Grubu Mühürü

Felah Grubu Mühürü

Yavuz Grubu Mühürü

ÖZET

YURTSEVER Serdar. Millî Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetlerinin Olaylar Çerçevesinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Düşmanı olan ve onu etkisiz bırakmak isteyen bir kişi, topluluk ya da devlet, karşısındaki düşmanın her şeyini öğrenmek zorundadır. Düşmanın zayıf taraflarından yararlanmak ve kuvvetli taraflarına karşı da gerekli önlemleri almak ancak istihbarat ile mümkündür.

İstihbarat, barışta da savaşta da sürekliliği olması gereken bir faaliyettir. Barış zamanında, düşman hakkında yeterli bilgi toplanamaması, istihbarat değerlendirmelerinde eksiklik yaratacaktır. Bu da, alınması gereken tedbirlerde zafiyete yol açacaktır.

Osmanlı Devleti'nde kurumsal anlamda bir istihbarat teşkilatı bulunmayışının eksikliği, Millî Mücadele Dönemi'nde hissedilmiştir. İşgal Devletleri'nin saldırgan tavrı ve azınlıkların taşkınlıkları karşısında, Anadolu insanı kendi mal ve canını korumak amacıyla bir refleks ortaya koymuştur. Bunun sonucunda ortaya çıkan çeşitli grup ve cemiyetler, zamanla organize olmuş, başlangıçta Anadolu'nun, silah, cephane ve personel ihtiyacını karşılamış, istihbarat istekleri için de haber temin edilebilecek yerlere nüfuz etmeye çalışmışlardır.

Bu çalışmada, istihbarat kavramı ve gerekliliği, nitelikleri, metotları, çeşitleri, kaynakları ile istihbarat çalışmalarında kullanılan bazı terimlerin açıklamaları verilerek, örnek olay anlatımlarının anlaşılır hale getirilmesi sağlanmıştır. Milli Mücadele istihbarat faaliyetlerinde rol alan teşekküllerimizin tanıtılmasına yer verilen bölüm ile de örnek olaylarda bahsedildiklerinde fonksiyonlarının anlaşılır olmasına çalışılmıştır.

Örnek olay incelemeleri kapsamında, Türk tarafının icra ettiği 60 olay, yabancı istihbarat servislerinin faaliyetlerine ilişkin 40 olay ve karşılıklı olarak gerçekleştirilen istihbarat ve istihbarata karşı koyma çalışmalarına ait altı olay ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

İşgal Devletleri'nin maddi anlamda her sahadaki üstünlüğüne karşın, muharebe alanında olduğu gibi istihbarat sahasında da çetin mücadeleler yaşanmıştır. İstihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerini icra eden teşekküllerimizin, Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük katkıları olduğu muhakkaktır. Bu çalışmada ele alınan örnek olaylar, muharebe sahasında olduğu gibi istihbarat sahasında da üstün olan düşmana karşı, Ankara Hükümeti'nin başarılı istihbarat çalışmaları yaptığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

1. İstihbarat
2. Casus
3. Haber
4. Değerlendirme
5. Milli Mücadele

ABSTRACT

YURTSEVER Serdar. A Study of Intelligence Activities on a -case by case- During the Period of National Struggle (1919-1922), Master Thesis, Ankara, 2007

A person, community or a state, who/which has an enemy and would like to leave it ineffective, is obliged to find out everything about the enemy he/it is facing. Benefiting from the weaknesses of the enemy and taking the necessary measures against his/its powerful aspects is possible only through intelligence.

Intelligence is an activity which should prevail through times of both peace and war. Inability to gather sufficient information during times of peace would create deficiencies in intelligence assessments. And this would lead to vulnerabilities in the measures that need to be taken.

The lack of an institutionalized intelligence organization in the Ottoman Empire has been felt throughout the era of the National Struggle. The people of Anatolia have portrayed a natural reaction to protect their lives and their property against the aggressive attitude of the occupying forces and the impetuositities of the minorities. Various groups and associations which eventually emerged, became organized in time and earlier has met the needs of Anatolia for weapon, ammunition and personnel and tried to penetrate wherever they thought they could collect information to meet their intelligence requirements.

With this study, the concept of intelligence and its necessity, its characteristics, methods, variety and sources as well as the definition of some terms used in intelligence applications have been provided and thus, the case studies mentioned in the report are made comprehensible. The section, where our institutions, which play a role in the intelligence activities during the era of National Struggle, are explained, tries to identify and clarify the functions of these institutions in the case studies.

Within the context of the case studies, 60 cases implemented by the Turkish side, 40 cases by the foreign intelligence services and 6 cases of mutual intelligence and counter- intelligence activities are dealt with and assessed.

Despite the material superiority of the occupying forces on every field, severe challenges were observed in the intelligence field just like the combat theatre. There is no doubt about the great contributions our institutions, carrying out intelligence & counter intelligence activities, made to winning the National Struggle. The case studies examined in the report put forth that the Ankara Government carries out successful intelligence activities against a superior enemy in both the combat and the intelligence arena.

Key Words

1. Intelligence
2. Spy
3. Information
4. Evaluation
5. National Struggle